

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ŞEYHÜLİSLAM HOCA SÂDEDDİN EFENDİ'NİN FETVA
MECMUASI VE TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rabia SALUR

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Süleyman KAYA

OCAK – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

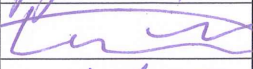

ŞEYHÜLİSLAM HOCA SÂDEDDİN EFENDİ'NİN FETVA
MECMUASI VE TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rabia SALUR

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Hukuku

“Bu tez 25/01/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Süleyman KAYA	BAŞARILI	
Doç. Dr. Osman GÜMAN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Said Nuri AKGÜNDÜZ	BAŞARILI	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Rabia SALUR
Öğrenci Numarası	:	1660Y08017
Enstitü Anabilim Dalı	:	Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı	:	İslam Hukuku
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi'nin Fetva Mecmuası ve Tahlihi
Benzerlik Oranı	:	%10

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

14/01/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Süleyman KAYA

Tarih: 14/01/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Sâdeddin Efendi'nin fetvalarının derlenmesiyle oluşan mecmua incelenmiş olup eserin genel özellikleri ve Sâdeddin Efendi'nin usulü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Fetvaların insan hayatındaki önemine binaen böyle bir konu seçilmiştir. Böylece Osmanlı döneminde fetvaların ne derece kullanıldığı, hangi alanlarda daha çok fetva alınma ihtiyacı duyulduğu mecmua özelinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadarki her aşamada çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden, büyük bir fedakarlıkla vaktini ayıran, önerileri ve eleştirileriyle her daim beni destekleyen kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Süleyman KAYA'ya içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Tavsiyeleriyle tezime katkıda bulunan jüri üyesi hocalarım kıymetli Doç. Dr. Osman GÜMAN ve Doç. Dr. Said Nuri AKGÜNDÜZ'e teşekkür ederim. Bunun yanı sıra çalışma süresi boyunca beni destekleyen kıymetli dostum Arş. Gör. Esra BAŞAK'a ve eğitim hayatım boyunca her an yanımda olan anne-babama ve ablama en içten şükranlarımı sunarım.

Rabia SALUR

04.02.2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	İİ
KISALTMALAR	VI
ÖZET.....	VII
SUMMARY	VIII
GİRİŞ	1
1. Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi'nin Hayatı Ve Eserleri.....	2
2. Tezin Konusu, Amacı, Önemi Ve Yöntemi	5
1. BÖLÜM: MECMÛ'U'L- FETÂVÂ'NIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	9
1.1. Mecmuanın Bölümleri	10
1.2. Dil Ve Üslup Özellikleri	11
1.3. Soru Ve Cevapların Genel Özellikleri	12
1.3.1. Sorular	12
1.3.2. Cevaplar	15
1.4. <i>Mecmû 'u'l-Fetâvâ'</i> nın Muhteva Analizi: Toplumsal Yapı	20
1.4.1. Sultan	20
1.4.2. Ehl-i Örf	21
1.4.3. Ulema.....	22
1.4.4. Zimmîler	23
2. BÖLÜM: ŞEYHÜLİSLAM SÂDEDDİN EFENDİ'NİN USULÜ	25
2.1. Fetva Usûlü	27
2.1.1. Tek Bir Görüşle Fetva Vermesi	34
2.1.1.1. Herhangi Bir Görüşle Atıf Yapmadan Fetva Vermesi.....	34
2.1.1.2. Daha Önce Verilmiş Bir Fetvaya Atıf Yaparak Fetva Vermesi.....	36
2.1.2. Farklı Görüşlere Atıf Yaparak Fetva Vermesi.....	36
2.1.2.1. Görüşlerden Birini Tercih Ettiği Meseleler.....	36
2.1.2.1.1. Mezhebin Kurucu İmamlarına Atıfla Tercihle Bulunması	37

2.1.2.1.2. Mezhebin Sair İmamlarına Atıfla Tercihle Bulunması.....	37
2.1.2.1.3. Müftâ-Bih Olan Görüşü Tercih Etmesi	37
2.1.2.1.4. Herhangi Bir Açıklama Yapmaksızın Tercihle Bulunması	38
2.1.2.1.5. Daha Önce Verilmiş Bir Fetvaya Yer Verip Farklı Bir Tercihle Bulunması.....	39
2.1.2.2. Tercihle Bulunmadığı Meseleler.....	39
2.1.2.2.1. İhtilaf Var Deyip Görüşleri Zikretmeden Bıraktığı Meseleler	40
2.1.2.2.2. Görüşleri Zikredip Tercih Yapmadığı Meseleler	40
2.1.2.3. Hakimin Tercihine Bırakarak Fetva Vermesi	42
2.2. Kazâ Usûlü	43
2.2.1. Kadının Sultanın Takdirine Göre Hüküm Vermesi.....	47
2.2.2. Kadının Kendi Takdiriyle Hüküm Vermesi	51
2.2.3. Kadının Örfü Binaen Hüküm Vermesi.....	54
2.2.4. Kadının İhtiyaten Hüküm Vermesi	56
SONUÇ.....	59
KAYNAKÇA	61
EKLER.....	65
EK 1: MECMÛ'U'L-FETÂVÂ'NIN LATİNİZE METNİ	65
Kitabu't-Tahâre	65
Kitabü'z-Zekat	66
Kitabu'n-Nikah	67
Kitabu't-Talâk	71
Kitabu'r-Radâ'	80
Kitabu'l-'Itâk	80
Kitabu'l-Eymân.....	83
Kitabu'l-Hudûd	86
Kitabu's-Serika	92
Kitabu's-Siyer	92

Kitabu'l-Âbık	98
Kitabu'l-Mefkûd	99
Kitabu'ş-Şerike	100
Kitabu'l-Vakıf.....	101
Kitabu'l- Bey'	128
Kitabu'l-Müdâyenât	142
Kitabu'l-Kefâlet	143
Kitabu'l-Havale.....	146
Kitabu'l-Kaza.....	146
Kitabu'ş-Şehâdât.....	156
Kitabu'l-Vekalet.....	162
Kitabu'd-Dava.....	167
Kitabu'l-İkrar	201
Kitabu's-Sulh	202
Kitabu'l-Mudarebe.....	206
Kitabu'l-Vedî'a	209
Kitabu'l-Âriyet.....	213
Kitabu'l-Hibe	214
Kitabu'l- İcârât	218
Kitabu'l-Mükâteb.....	230
Kitabu'l-İkrah.....	231
Kitabu'l-Gasb.....	231
Kitabu'd-Damânât.....	235
Kitabu'l-Me'zûn.....	237
Kitabu'ş-Şuf'a	237
Kitabu'l-Kismet	239

Kitabu'l- Muzâraa ve'l- Musâkât.....	241
Kitabu'l-Kerâhiyye ve'l-İstihsân	242
Kitabu'r-Rehin	251
Kitabu'l-Cinâyât.....	252
Kitabu'd-Diyât	254
Kitabu'l-Vesâyâ	257
Kitabu'l-Ferâiz	260
EK 2: MECMUADA BULUNUN FETVALARIN BABLARA DAĞILIMI	264
EK 3: MECMÛ'U'L-FETÂVÂ'DAN ÖRNEK SAYFA	266
ÖZGEÇMİŞ.....	268

KISALTMALAR

Bk	: Bakınız
vr.	: Varak
BİSAV	: Bilim Sanat Vakfı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
ed.	: Editör
nşr.	: Neşreden
v. dğr.	: Ve diğçerleri
y.y.	: Yayıncı bilinmiyor
b.y.	: Basım yeri yok
ts.	: Tarihsiz

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi'nin Fetva Mecmuası ve Tahlili			
Tezin Yazarı: Rabia SALUR		Danışman: Doç. Dr. Süleyman KAYA	
Kabul Tarihi: 25.01.2019		Syf Sayısı: vii(ön kısım)+64(tez)+203(ek)	
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri		Bilim Dalı: İslam Hukuku	
<p>Sâdeddin Efendi 1536-37 yılında Kanuni döneminde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Dedesi Yavuz Sultan Selim'in güvenini kazanarak "hâfız-ı mahsûs-ı sultanî" unvanını almış, babası ise Yavuz'un çok sevdiği "nedimi" olmuştur. Bu sayede iyi bir eğitim alan Sâdeddin Efendi, Şehzade Murad'ın hocalığına tayin edildikten sonra "hoca" ve "hoca efendi" olarak meşhur olmuştur. Daha sonra III. Murad'ın padişah olmasıyla "hâce-i sultanî" unvanını almıştır. Sâdeddin Efendi 1598'de şeyhülislam olup 1599'da vefat edinceye kadar bu görevi sürdürmüştür.</p> <p>İncelediğimiz mecmua ise Sâdeddin Efendi'nin şeyhülislamlık yaptığı dönemde verdiği fetvaların derlenmesiyle oluşturulmuştur. Mecmuanın müstensihî ve istinsah tarihi bilinmemektedir. Ayrıca mecmuanın tespit edebildiğimiz tek bir nüshası bulunmaktadır.</p> <p>Sâdeddin Efendi fetva verirken genel olarak tek bir görüşe dayanmış ve bu görüşün kime ait olduğunu belirtmemiştir. Bazen farklı görüşlere atıf yapmış ve bu görüşlerden birini tercih etmiştir. Bazen de herhangi bir tercihte bulunmadığı olmuştur. Birkaç meselede de cevabı hakimin tercihine bırakmıştır.</p> <p>Sâdeddin Efendi fetvalarında kaza usulüyle ilgili de bazı bilgiler vermiştir. Hakimin yargılama esnasında sultanın emirlerine uymak zorunda olduğunu ifade etmiştir. Bunun haricinde kendi takdir yetkisini kullanabileceğini, örfü dikkate alması gerektiğini söylemiş bazen de ihtiyatla fetva vermenin daha uygun olduğunu ifade etmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Fetva, Usul, Osmanlı Hukuku, Şeyhülislam, Sâdeddin Efendi.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	✓	Ph.D.	
Title of Thesis: Fatwa Journal of Sheikh al-Islam Hodja Sâdeddin Efendi and Analysis			
Author of Thesis: Rabia SALUR		Supervisor: Assoc. Prof. Süleyman KAYA	
Accepted Date: 25.01.2019		Nu. of Pages: viii(pre text)+64(m.p.)+203(ad.)	
Department: The Basic Islamic Science Subfield: İslamic Law			
<p>Sâdeddin Efendi was born in 1536-37 in Istanbul during Kanuni era. His grandfather gained the trust of Yavuz Sultan Selim, and has received the title of “hâfız-ı mahsûs-ı sultanî” and his father has become the “nedim” of Yavuz. Sadeddin Efendi who received a good education has become famous as a ‘hodja’ and ‘hodja efendi’ after he was appointed to the teacher of Prince Murad. After being III. Murad the sultan, he has received the title of “hâce-i sultanî.” Sâdeddin Efendi became the sheikh al-Islam in 1598, and he maintained this duty until his death in 1599.</p> <p>The journal we examined was composed by compiling the fatwas given by Sâdeddin Efendi during his duty as the sheikh al-Islam. The copyist and copy date of journal aren’t known. Also, there is a single copy that we could detect.</p> <p>Sâdeddin Efendi based on a single opinion while he was giving the fatwa and he didn’t specify the owner of this opinion. He sometimes has cited different opinions, and has preferred one of them or did not take any of them. In some cases he let the decision to the judge.</p> <p>Sâdeddin Efendi gave some information about the judging procedure in his fatwas. He stated that the judge had to obey the orders of sultan. He also stated that he could use his own discretion, and he warned the judge to take the customs in consideration. Sâdeddin Efendi sometimes stated that it was more appropriate to give fatwa with caution.</p>			
Keywords: Fatwa, Methodology, Ottoman Law, Sheikh al-Islam, Sâdeddin Efendi.			

GİRİŞ

İslamî ilimlerin gelişimine bakıldığı zaman fıkıh ilminin aslında diğer ilimleri de kapsayıcı konumda olduğunu söyleyebiliriz. Hicretin 2. yılından itibaren ilimlerin müstakilleşmeye başlamasından sonra fıkıh amellerle ilgili hüküm üreten özel bir ilim dalı olmaya başlamıştır. Bu karakteri ile fıkıh ilminde ibâdât, muâmelât ve ukûbât alanlarındaki ahkâm bildirilmiş, bu alanlardaki sorunlara çözüm üretilmiştir. Furû fıkhıta bu şekilde meselelere çözüm bulma işlemi fetva literatürünün oluşumuna zemin hazırlamıştır. Sorulan dinî soruları cevaplama faaliyetine genel olarak “fetva vermek” diyecek olursak bu işlemin İslam’ın ilk yıllarından itibaren gerçekleştirildiği aşikâr olacaktır. Ne var ki ilk asırlarda “fetva” kelimesi sözlük anlamı çerçevesinde kullanılmış olup terim anlamını kazanması daha sonraki dönemlerde olmuştur.

Osmanlı özelinde fetva faaliyetine baktığımız zaman kuruluş yıllarından itibaren var olmakla beraber resmi bir kurum haline gelmesi hususunda genel kabulün, Molla Fenari’nin 1425’te Bursa müftülüğüne tayin edilmesi ile olduğunu görmekteyiz. Ancak ilmiye teşkilatını temsil ve kontrol eden bir kurum haline gelmesi 16. yüzyılı bulmuştur.¹ Bu döneme gelinceye kadarki süreçte gerçekleştirilen fıkıh faaliyeti neticesinde büyük bir külliyyat oluşmuştur. Osmanlı uleması kendilerinden önceki bu birikimi kullanmış ve kendileri de şerh ve haşiye türü eserlerle, daha güncel meselelerin bulunduğu fetva eserleriyle bu birikime katkı sağlamışlardır.² Ayrıca Osmanlı döneminde ilk yüzyıllarda muteber olan Arapça fıkıh ve fetva kitaplarından derlemeler yapılırken XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı şeyhülislam ve müftülerinin Türkçe fetvalarının derlenmesi yoğunluk kazanmıştır.³

Osmanlı ilmiyesinde genel olarak müftî ve kadılar mezhep içerisinde müftâ-bih olan görüşle amel etmek mecburiyetindeydiler. İbn Abidin, Hanefî kadıların mezhepte muteber görüşle hüküm vermek zorunda olduklarını, buna aykırı hüküm verdiklerinde geçerli olmayacağını ifade etmiştir.⁴ Uygulamada da kadıların atanırken verilen

¹ Mehmet İpşirli, “Şeyhülislam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39: 92.

² Süleyman Kaya, “Osmanlı Tatbikatında Tek Mezhebe Bağlılık”, *Uluslararası Rahmet ve Çatışma Bağlamında İslam Mezhepleri Sempozyumu (25-27 Mart 2016 Karaman)*, ed. Halit Çalış v.dğr. (Konya: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Derneği Yayınları, 2016), 113.

³ Emine Arslan, *Nüküllü Fetva Mecmûaları ve Mehmed Fikhî’nin el-Ecvibetü’l-Kâni’a Adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010), 41.

⁴ Muhammed Emin b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr ale’-d-dürri’l-muhtâr ve yelîhi kurrati ‘uyûni’l-ahyâr ve takrîrâti’r-Râfi’i*, nşr. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvaz (Riyad: Dâru’l-Alemi’l-Kütüb, 1423/2003), 9: 12.

beratlarında esahh-i akvâl ile amel etmeleri emredilmiş; müftâ-bih olan görüşle hüküm vermedikleri zaman hükmün geçerli olmayacağına dair pek çok fetva verilmiştir. Bu durumda kadı ancak zaruret, maslahat gibi bir durumda gerekçe göstererek müftâ-bih görüşten udûl edip mercûh görüşle hüküm verebilirdi.⁵ Hakimlerin ortak hüküm vermelerinin hukuka ve adalete güvenin tesisi için daha uygun olduğu şeklinde yorum yapılmıştır.⁶ Müftâ-bih görüşle amel etmenin bu kadar önemsenmiş olmasının da hukukun güvenilirliği ve öngörülebilirlik ilkeleri açısından önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Osmanlı'nın ilk dönemlerinde ve 16. yüzyıldan sonra derlenen fetva mecmuaları hakkında kısaca bilgi verecek olursak iki tür mecmua olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birisi bizim de incelediğimiz eserin dahil olduğu tür olan, müftiler veya şeyhülislam tarafından verilen fetvaların derlendiği “aslî fetva mecmuaları”dır. Bu mecmualarda günlük hayatta karşılaşılan meseleler ve cevapları bulunmaktadır. Diğer grup ise kadı ve müftülere başvuru kaynağı olarak klasik Hanefi literatüründen derlenmiş meselelerin aynen nakledilmesiyle oluşan “menkûl fetva mecmuaları”dır. Her iki tür de hem şeyhülislam hem de kadı, fetva emini gibi daha alt kademedeki kişiler tarafından yazılabilir ancak şeyhülislam tarafından verilen fetvalar çoğunlukla kendileri tarafından derlenmemiş, fetva emini veya katipleri tarafından bir araya getirilmiştir.⁷

1. Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

Tam adı Sâdeddin b. Hasan Can b. Hafız Muhammed olan Hoca Sâdeddin Efendi 943 (1536-37) senesinde Kanuni Sultan Süleyman devrinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Dedesi Hafız Muhammed, Çaldıran zaferinden sonra Tebriz'den İstanbul'a getirilmiş ve Yavuz Sultan Selim'in güvenini kazanarak “hâfiz-ı mahsûs-ı sultanî” unvanıyla Mısır seferine katılmıştır. Babası Hasan Can Çelebi ise Yavuz Sultan Selim'in çok sevdiği nedimidir.⁸

⁵ Süleyman Kaya, “Akifzâde'nin *Mecelletü'l-Mehâkim* İsimli Fetva Mecmuası Çerçevesinde Osmanlı'da Fetva Kazâ İlişkisi”, *Osmanlı'da Fıkıh ve Hukuk*, ed. Süleyman Kaya – Haşim Şahin (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2017), 105-106.

⁶ Ali Himmet Berki, “Osmanlı Türklerinde Yüksek İftâ Makamı”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 9/102-103 (Kasım-Aralık 1970): 427.

⁷ Şükrü Özen, “Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5 (İstanbul: BİSAV Yayınları, 2005): 253.

⁸ Şerafettin Turan, “Hoca Sâdeddin Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18:196.

Sâdeddin Efendi ailesinin saraydaki bu nüfuzu sayesinde küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almıştır. Dönemin önemli alimleri Karamânî Mehmed Efendi ve Ebussuud Efendi hocalarındandır.⁹ Yirmi yaşında Ebussuud Efendi'ye mülâzım olmuş (1556) birkaç sene sonra Murat Paşa Medresesine müderris olmuştur.¹⁰ 1564 yılında Bursa Yıldırım Bayezid Medresesine, 1565'te hâric müderrisliğine nakledilmiş, 1570'te sultanî payesini almış ve 1572'de Sahn müderrisliğine terfi etmiştir ve bu görevi esnasında büyük bir üne kavuşmuştur.¹¹

Babasının saraydaki etkisi, hocalarının önemi ve kendi kazandığı ün sayesinde saray tarafından takdir kazanan Sâdeddin Efendi, Manisa valisi şehzade Murad'ın hocası İbrahim Efendi'nin ölümü üzerine onun yerine şehzade hocalığına tayin edilip Manisa'ya gönderilmiştir. Bu önemli görev, hayatında ilmî ve siyasî anlamda dönüm noktası olup bundan sonra “hoca” ve “hoca efendi” olarak meşhur olmuştur.¹² Sâdeddin Efendi III. Murad'ın saltanata çağrılmasıyla onunla beraber İstanbul'a gelmiş ve “hâce-i padişahî” unvanını alarak devlet yönetiminde söz sahibi olmaya başlamıştır. III. Murad'ın hilafeti boyunca saraydaki konumunu güçlendirmiş, etkisi vezirlerin etkisini bile geçmiştir.¹³

III. Murad'ın vefatından sonra da Hoca Efendi'nin saraydaki nüfuzu sarsılmamıştır. Sultan III. Mehmed'in şehzadeligi sırasındaki hocası, III. Mehmed'in tahta cülûsundan iki gün önce vefat ettiği için Hoca Efendi onun da hocası sayılmış ve “hâce-i sultanî” unvanını kullanmaya devam etmiştir.¹⁴ Sultan III. Mehmed tahta çıktıktan sonra da ilk biat eden Sâdeddin Efendi olmuştur.¹⁵

Valide sultanın desteğini arkasına alan Hoca Sâdeddin kısa bir süre sonra Sultan III. Mehmed tarafından vezirliklere ve ilmiye rütbelerine tayin edilecek kişiler için kendisine danışılması emredilince saraydaki mevkii iyice sağlamlaşmış ve sadrazamlar da kendisiyle anlaşmak durumunda kalmıştır.¹⁶

Hoca Sâdeddin Efendi'nin Osmanlı Devleti'ne en büyük hizmeti Haçova Muharebesi esnasında görülmüştür. Düşman kuvvetler karşısında yenileceğini düşünen idareciler

⁹ Turan, “Hoca Sâdeddin Efendi”, 18:196.

¹⁰ Komisyon, “Hoca Sâdeddin Efendi”, *İlmiyye Salnâmesi* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1334), 416.

¹¹ Abdurrahman Daş, “Hoca Sâdeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 14(2003): 168.

¹² Turan, “Hoca Sâdeddin Efendi”, 18:196.

¹³ Komisyon, “Hoca Sâdeddin Efendi”, 416.

¹⁴ Daş, “Hoca Sâdeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri”, 169.

¹⁵ Turan, “Hoca Sâdeddin Efendi”, 18:197.

¹⁶ Turan, “Hoca Sâdeddin Efendi”, 18:197.

savaş meydanından ayrılma kararı almışken Sâdeddin Efendi hiçbir Osmanlı padişahının savaş meydanını terk etmediğini, bu durumun Osmanlılığa yakışmayacağını belirterek şehit olana kadar savaşılmasını savunmuştur. Savaş esnasında düşman kuvvetleri padişahın karargahına kadar ilerleyince III. Mehmed Sadrazam İbrahim Paşa'nın da telkiniyle kaçma hazırlığı yaparken Sâdeddin Efendi onu durdurmuş ve savaşı padişah ve sadrazamla beraber idare etmiştir.¹⁷

Haçova'da kazanılan zaferden sonra ünü artan Sâdeddin Efendi siyasete fazlaca dahil olunca yaşanan olaylar neticesinde III. Mehmed tarafından hocalıktan azledilmiştir. Ancak daha sonra selefi olan Şeyhülislam Bostanzade Mehmed Efendi'nin¹⁸ ölümü ve Damad İbrahim Paşa'nın azledilmesiyle meşhate getirilmiştir. Padişah hocalığı ile şeyhülislamlığı bir arada yaptığı için de "câmiü'r-riyâseteyn" unvanıyla anılmaya başlanmıştır.¹⁹

Hoca Sâdeddin Efendi Osmanlı Devleti'nin 22. Şeyhülislamıdır. 1 Nisan 1598'de göreve getirilmiş ve 2 Ekim 1599'da vefat edene kadar bir buçuk yıl bu görevi sürdürmüştür. Hoca Sâdeddin Efendi alim ve faziletli bir şeyhülislam idi; ancak para hırsı, devletin üst kademelerine oğullarını ve yakınlarını getirmesi, siyasete fazlaca müdahil olması konularında eleştirilmiştir. Ancak para hırsına rağmen hayır ve hasenattan geri kalmamıştır.²⁰ Hoca Efendi tüm bu eleştirilere rağmen meşhur olabilmiş şeyhülislamlardandı.²¹

Sâdeddin Efendi'nin eserleri arasında kendisine tarihçi olarak büyük bir ün kazandıran *Tâcü't-tevârîh* başta gelmektedir. Bu eser Osmanlı'nın kuruluş yıllarından Yavuz Sultan Selim devri sonuna kadarki dönemi içerir. Babası Hasan Can'dan duyduklarıyla *Selim-nâme*'yi kaleme almıştır ve bu eser de Yavuz Sultan Selim'e ait menâkıb türü bazı kıssalardan oluşmaktadır. Sâdeddin Efendi'nin telif eserleri yanında tercümeleri de vardır. İleri seviyede Arapça ve Farsça bilen Hoca Efendi, Kuşeyrî'nin *Risale*'sini, Molla Lârî'nin *Mir'âtü'l-edvâr* isimli tarih eserini Türkçe'ye tercüme etmiştir.²²

Hoca Efendi'nin kaynaklarda rastlayamadığımız, ancak Şükrü Özen'e ait "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü" isimli makalede bulabildiğimiz ve tezimizin konusunu

¹⁷ Komisyon, "Hoca Sâdeddin Efendi", 416; Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", 18:197.

¹⁸ İlmiye Salnamesi'nde selefi Bayramzade Zekeriya Efendi, onun selefi de Bostanzade Mehmed Efendi olarak geçmektedir. Bk. Komisyon, *İlmiye Salnamesi*, 410-421.

¹⁹ Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", 18:197.

²⁰ Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", 18:197-198.

²¹ Berki, "Osmanlı Türklerinde Yüksek İftâ Makamı", 423.

²² Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", 18:198.

oluşturan bir fetva mecmuası vardır. Mecmuanın müstensihî ve istinsah tarihi bilinmemektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin tek bir nüshası vardır ve Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 2728’de kayıtlıdır. Ancak Hoca Efendi’ye ait olup da mecmuaya dahil edilmemiş bazı fetvalar olduğunu Muhittin Eliaçık’a ait bir makalede görüyoruz. Bu çalışmada Sâdeddin Efendi’ye ait 5 adet manzum fetvanın çoğu Münih’te Bayerische Staatsbibliothek Türkçe yazmaları arasında tespit edilmiştir. Bu çalışmada ifade edildiğine göre Sâdeddin Efendi görev süresinin kısa olmasına rağmen en çok manzum fetva veren şeyhülislamdır. Çalışmada ise bu fetvalar edebi açıdan incelenmiştir.²³ Aynı zamanda Sâdeddin Efendi ile ilgili de çalışmalar yapılmış ancak bu çalışmalar daha çok edebî ve tarihçi kişiliği üzerine olmuştur.²⁴

2. Tezin Konusu, Amacı, Önemi ve Yöntemi

Tezin Konusu

Tezimizin konusu, 16. yy şeyhülislamı olan Sâdeddin Efendi’ye ait *Mecmû ‘u’l-fetâvâ* isimli eserin incelenmesidir. Eser klasik fıkıh babları sistematığına göre düzenlenmiştir. Fetvalar genellikle Türkçe olup 43 bab başlığı altında 1321 adet fetva bulunmaktadır.

Tezin Amacı

Osmanlı hukuku ile ilgili çalışma yapılabilmesi için önemli miktarda kaynak bulunmasına rağmen bu kaynaklar el yazması halinde olduğu için pek fazla ilgilenilmemiş, çalışmalara az miktarda konu olmuştur. Bu nedenle Osmanlı hukuku ile ilgili ilk el kaynaklara bakmadan yorum yapılması gibi ciddi hatalara düşülmüştür.²⁵

Tezimizde ilk amacımız birinci el kaynak niteliğinde olan bir eserin latin alfabesine aktarılmasıdır. Bu şekilde eserdeki tüm fetvalar latinize edilip neşredilerek Osmanlı dönemine ait bir eserin gün yüzüne çıkarılması hedeflenmiştir. Daha önce yapılan

²³ Bkz. Muhittin Eliaçık, “Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi ve Manzum Fetvaları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1 (Aralık 2013): 282-284.

²⁴ Bu çalışmalar için bk. Abdurrahman Daş, *Osmanlılarda Münşeât Geleneği, Hoca Sâdeddin Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve Münşeâtı* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003); Mehmet Yıldırım, *Hoca Sâdeddin Efendi ve Tarihçiliği* (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1997); Akdes Nimet Kurat, “Hoca Sâdeddin Efendi’nin Türk-İngiliz Münasebetlerinin Tesisi ve Gelişmesindeki Rolü” *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağamı (Mélanges Fuad Köprülü)*, nşr. Fuad Köprülü (İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1953): 305-316; Abdurrahman Daş, “Hoca Sâdeddin Efendi’nin Hayatı ve Eserleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (2003): 165-207; Şefaettin Severcan, “Hoca Sâdeddin Efendi ve Tarihçiliğimizdeki Yeri”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1992): 73-78; Ahmet Uğur, “Hoca Sâdeddin Efendi’nin Selim-Nâmesi”, *İslami İlimler Enstitüsü Dergisi* 4 (1980): 225-241.

²⁵ Süleyman Kaya, “Fıkıh Tarihi Bağlamında Osmanlı Tecrübesini Doğru Anlamak”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/33 (Haziran 2016): 2-3.

çalışmalar gibi eserin bir kısmının değil tamamının neşredilecek olması mecmuadan istifadeyi arttırmaktadır. İkinci amacımız ise Sâdeddin Efendi'nin fetva verirken takip ettiği usulü ile eserin genel özelliklerini ortaya koymaktır.

Tezin Önemi

Tarih çalışmalarında, özellikle hukuk tarihi çalışmalarında birinci el kaynaklara bakılması önem arz etmektedir. Fetva mecmuaları da bu kaynakların başında gelmektedir. Bu mecmualar dönemin sosyal, siyasi, dini ve hukuki yapısı hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Ayrıca bir fetva mecmuası hukuki görüşlerin birinci elden aktarılması itibariyle de önemlidir.²⁶

Fetva mecmuaları ile ilgili çalışmalar yapılmış ancak yüksek lisans seviyesinde daha çok mecmuanın bir bölümünün latinizesi ve incelenmesi söz konusu olmuştur. Mecmuanın tamamının esas alınıp latinize edildiği tezler sınırlı sayıdadır. Diğer çalışmalarda ise eserlerin latinizesi olmayıp yalnızca incelemesi yapılmıştır. Tez, eserin tamamının ortaya konulması açısından literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Ayrıca mecmuanın incelenmesi noktasında Sâdeddin Efendi'nin fetva verirken takip ettiği usulü ortaya koymaya çalıştık. Usul noktasında fetva verirken Sâdeddin Efendi'nin kendi yöntemi ile beraber yargılama esnasında hakimlerin neleri dikkate alması gerektiğine dair belirttiği hususları da tespit edebildik. Bir şeyhülislamın fetva yönteminin ve verdiği fetvalarda kaza usulü ile ilgili bilgilerin açıklanabilmesi açısından da tezin önemli olduğu kannatindeyiz.

Tezin Yöntemi

Tezimize önce mecmuanın tamamını latinize ederek başladık ve bu latinizeyi tezin ek kısmına koyduk. Daha sonra birinci bölümde mecmuanın genel özelliklerini ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken mecmuanın dili, soru ve cevapların özellikleri ve toplumsal yapıyı ele aldık. İkinci bölümde ise Sâdeddin Efendi'nin takip ettiği usulü ortaya koymaya çalıştık ve bu usulü fetva usulü ve kaza usulü şeklinde iki başlıkta ele aldık. Fetva usulünde Sâdeddin Efendi'nin fetva verirken hangi yöntemi takip ettiğini tespit edebildiğimiz kadarıyla ortaya koymaya çalıştık. Kaza usulü başlığında ise Sâdeddin Efendi'nin hükmü kadiya bıraktığı durumlarda nelere dikkat etmesi gerektiğini, genel olarak yargılama esnasında kadının hangi usulü takip etmesi

²⁶ Seda Örsten, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetvâ Mecmuaları", *Türk Hukuku Araştırmaları Dergisi* 4 (Güz 2007): 36.

gerektiğine dair fetvalarında belirttiği hususları bir araya getirmeye çalıştık. Ayrıca tezimize 3 adet ek koyduk. İlk ve en önemli ekimiz *Mecmû 'u'l-fetâvâ*'nın latinizesi, ikincisi ise her bir bab başlığındaki fetva sayısını belirten bir tablodur. Üçüncü olarak da eserin ilk sayfasına ait bir resmi koyarak tezimizi tamamladık.

Çalışmamızda kullandığımız eserin tespit edebildiğimiz tek nüshasının bulunması nedeniyle latinizeyi yalnızca bu nüsha üzerinden gerçekleştirdik. Okunamayan veya yanlış olma ihtimali olan bazı yerleri ise boş bırakarak ya da yanına (?) koyarak yazdık.

Mecmuanın varak numaraları normal sırasında devam etmektedir; ancak 53. varaktan sonrası boş bırakılmış ve 60. varakta sayfa numarası yazılmış, sonrasında ise her 10 sayfada bir kaçınıcı varak olduğu belirtilmiştir. Ara varaklar mecmua üzerinde yazılmadığı halde latinize kısmında belirtilmiştir.

Latinize çalışması esnasında ana metne mümkün mertebe sadık kalınmıştır; ancak “olıcak-olunca”, “dimek-demek”, “içün-için”, gibi okuma kolaylığı sağlaması için ve anlam açısından günümüz Türkçesiyle ifade edecek şekilde bazı tasarruflarda bulunduk. Özellikle günümüz Türkçesinde *-inceye dek* şeklinde kullanılan ifade mecmuada *-ince* olarak ifade edilmiştir ki bu da fetvanın anlamında büyük farklılıklara yol açmaktadır. Bu tür durumlarda metne köşeli parantez içerisinde *-ye dek* yazıldı. Mesela; “Zeyd pir olmağla ölünce[ye dek] kendini beslemek şartıyla mülk dükkanını.....”

Ayn ve hemze harflerinin harekeli olarak yazıldığı yerlerde apostrof işareti kullanılmadı. Örneğin; *amel, murâfaa, emir, izn*. Bu harflerin cezmle yazıldığı yerlerde ise ayn harfi için ters apostrof (‘) hemze için düz apostrof (’) kullanıldı. Mesela; *ta’lik, ba’dehu, rucû’; bi’r, vat’, te’cîl*. Şapka kullanımında ise kelimenin günümüz Türkçesinde kullanımı yaygınsa şapka kullanılmamış, daha az bilinen kelimelerde ise kullanılmıştır. Mesela; *zekat, kitap, fakir; sağır, âbık*. Tamir kelimesi ise iki farklı anlamda kullanılmış olup onarmak manasına gelen yerlerde *tamir* şeklinde; bir yeri imâr etmek, mamur kılmak anlamında kullanıldığında ise *ta’mîr* şeklinde yazılmıştır.

Son olarak da anlamda eksiklik olduğu düşünülen yerlerde manayı tamamlamak üzere köşeli parantezler içerisinde ilaveler yapılmıştır. Bazı yerlerde ise metin içerisinde yanlış yazıldığı düşünülen yerler düzeltilmiş ve metinde geçen ifade dipnotta belirtilmiştir. Arapça fetvalar ise tercüme edilerek metnin üslubuna uygun şekilde yazılmaya çalışılmış, fetva metni de dipnotta gösterilmiştir.

EK-2’de mecmuadaki bölüm başlıkları, her bir bölümde bulunan fetva sayısı ve sayfa aralıkları gösterilmiştir. Bu şekilde bölümler arasındaki yoğunluk farklılığı da daha net görülmüş olacaktır.

1. BÖLÜM: *MECMÛ‘U’L- FETÂVÂ’* NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Mecmû‘u’l-fetâva, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 2728 numarada kayıtlı Türkiye kütüphanelerinde tespit edebildiğimiz tek nüshası olan bir eserdir.²⁷ Eserin kapak sayfasında “Fetâvâ’l-merhum şeyhülislam muallimu’s-sultan Sâdeddin Efendi” ifadesi bulunmaktadır. Zahriye sayfasında ise eserin Sâdeddin Efendi’ye ait olduğunu gösteren şu kayıt bulunmaktadır: “Derûn-i kitabda musattara olan fetâvâ şeyhülislam ve hoca-ı şehriyârî Sâdeddin Efendi merhûmun iftâ buyurdıkları es’iledir...” Yine 625 ve 715. fetvaların yanında Sâdeddin Efendi’nin imzasının bulunması; 127. fetvada “Nakleder bu cevabı Sâdeddin” ibaresinin bulunması da eserin ona aidiyetini teyit etmektedir.

Mecmuanın zahriye sayfasında hangi babın kaçınıcı sayfada olduğunu gösteren bir içindekiler tablosu bulunmaktadır. Yine aynı sayfa üzerinde “İstahabehu’l-fakîr Abdülbaki kânellahu leh” şeklinde bir temellük kaydı vardır. Eserde müstensihle ilgili bilgi bulunmamaktadır; ancak müellif nüshası olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü bazı sayfalarda²⁸ kendisinden sonra şeyhülislamlık yapmış olan Sunullah Efendi’nin fetvalarına yer verilmiştir.²⁹ Bu durumda sonraki fetvaların kaydedilebilmesi için eserin daha geç dönemde kaleme alınmış olması gerekmektedir.

Zahriye sayfasını takip eden iki sayfada metnin kenarlarına altın varakla çerçeve çizilmiştir. Sayfa kenarlarında metin içerisinde atlanılan kısımlar gösterildiği gibi sorulan meselelerin birkaç kelimele özetine de yer verilmiş ancak bu 51b’ye kadar devam etmiştir. 51b’den itibaren yalnızca metin içerisinde atlanan bazı ifadelerin eklendiği notlar düşülmüştür.

Sâdeddin Efendi’nin kimliği ile ilgili olarak da şunları söyleyebiliriz. Osmanlı döneminde şeyhülislamlık yapmış Sâdeddin isminde iki görevli vardır. Birisi 1598-1599 yılları arasında görev yapmışken diğeri 1858-1869 yılları arasında görev yapmıştır. Eserin kayıtlı bulunduğu Şehid Ali Paşa koleksiyonunun vâkıfı Silahdar Damat Ali Paşa ise 1687-1716 yılları arasında yaşamıştır. Bu durumda koleksiyona kayıtlı olan eserin

²⁷ Bu mecmua Şükrü Özen’e ait *Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü* isimli makalede görülmüş olup ayrıca kütüphane katalogları taranarak nüshalarının bulunması üzerine bir araştırma yapılmış buna rağmen farklı bir nüsha tespit edilememiştir.

²⁸ 2a, 10a, 26a, 31a, 34b, 41a, 43b.

²⁹ Komisyon, “Sunullah Efendi”, *İlmiyye Salnâmesi* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1334), 422.

1598-1599 yıllarında görev yapmış olan Sâdeddin Efendi'ye ait olması daha güçlü ihtimal olarak değerlendirilebilir.

1.1. Mecmuanın Bölümleri

Mecmû 'u'l-fetâvâ'da mesele ve cevaplar “kitâb” adı altında bölümlere ayrılmış, her bir bölüm başlığı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. “Kitabu't-tahâre” ile başlayıp “Kitabu'l-ferâiz” ile son bulan *Mecmû 'u'l-fetâvâ* fıkıh babları sistematığına göre düzenlenmiş bir fetva mecmuası olup 43 bâbdan oluşmaktadır. Mecmuaya en faziletli zikrin ne olduğu sorusu ile başlanmış ve bu soru herhangi bir bâba dahil edilmemiştir. Müstensih, mecmuaya başlarken genel olarak kitap başlarında zikredilen hamdele salveyle doğrudan yazmak yerine kitabın formatına uygun olması açısından “En faziletli zikir nedir?” sorusu ile bu başlangıcı yapmış olabilir.

Mecmuada toplam 1321 fetva vardır ve her bir bâbdaki mesele sayısı farklılık göstermektedir. En çok fetva 200 mesele ile “Kitabu'd-dava”da bulunmaktadır. Bunu 169 meseleyle “Kitabu'l-vakıf”, 95 meseleyle “Kitabu'l-bey”, 78 meseleyle “Kitabu'l-icârât”, 65 meseleyle “Kitabu'l-kazâ” ve 64 meseleyle “Kitabu't-talak” takip etmektedir. En az fetva ise 3'er mesele ile “Kitabu'z-zekat”, “Kitabu'l-havale” ve “Kitabu'l-ikrah”ta bulunurken bunu da 4'er meseleyle “Kitabu'r-radâ”, “Kitabu'l-mefkûd” ve “Kitabu'l-me'zûn” konuları takip etmektedir. En çok meselenin dava bahsinde olmasından hareketle o dönem için fetvaların mahkemelerde ne derece önemli olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca ikinci sırada vakıf bahsinin bulunmasından yola çıkarak o dönemde en çok merak edilen konunun vakıfla ilgili meseleler olduğunu da söyleyebiliriz.

Mecmû 'u'l-fetâvâ'da ibadetlerle ilgili meseleler çok az sayıdadır. “Kitabu't-tahâre”de 9 mesele ve “Kitabu'z-zekat”ta 3 mesele ile toplamda 12 mesele ibadetlerle ilgilidir. Bu sayı mecmuanın geneline bakıldığında yüzde birin altında kalmaktadır. Bunun sebebi olarak ibadetlerin furu kitaplarında detaylı bir şekilde ele alınıp bu hükümlere kolaylıkla ulaşılabilmesi olduğu söylenebilir.³⁰ Ayrıca fetvalar karşılaşılan bir meselenin çözümü

³⁰ Said Nuri Akgündüz *Hayreddin er-Remli'nin Fetvaları* isimli eserinde bu konuda *el-Fetâvâ'l-Hayriyye*'nin mukaddimesinden şu bölümü aktararak “Hükmü az bilinen, kitaplarda pek yer almayan ama gerçekte çokça vuku bulan hâdiseleri” derleme esasında aramak gerekir, demiştir. Biz de bundan yola çıkarak mecmuada ibadetlerle ilgili bu kadar az mesele olmasının gerekçesinin aynı olabileceğini düşündük. Bk. Said Nuri Akgündüz, *Hayreddin er-Remli'nin Fetvaları* (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 40.

için istenir, bu nedenle toplumsal hayatta değişimin yoğun olduğu alanlarda istenilen fetvalar ibadetlerle alakalı fetvalardan daha fazladır.

1.2. Dil ve Üslup Özellikleri

Her eser müellifinin yaşadığı dönem ve coğrafyadan izler taşımakta; o dönemin diline, sosyal yapısına ve sorunlarına ışık tutmaktadır. Fetva mecmuaları ise bu konuda ayrı bir önemi haizdirler. Zira dönemin sosyal, ekonomik, siyasi, hukuki anlayışını somut olarak ortaya koymaktadır.³¹ Aynı zamanda fetva mecmualarında dil özellikleri ile ilgili de bazı ipuçları bulabilmekteyiz. Çünkü bu eserler furû metinler gibi olmayıp güncel sorunlara cevap verme amacını taşıdığı için canlı bir dil ile karşı karşıya kalırız. Bu şekilde o dönemde kullanılan dilin, edebî üslubun fıkıh alanındaki yansımaları görebilmekteyiz.

Eserde soru ve cevaplar Türkçe ifade edilmiş olmakla beraber bazı meseleler Arapça³² olarak sorulup Arapça cevaplar verilmiştir. Türkçe ifade edilen bazı soru-cevaplarda ise ifadelerin içerisinde Arapça ibarelerin³³ de yer aldığı görülmektedir. Özellikle vakıfla ilgili meselelerde vakfiyelerden bazı kesitlerin sunulduğu sorulara bakarsak bu kayıtların bir kısmının Arapça tutulduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Mecmuanın bir mesele haricinde tamamı mensur soru ve cevaplardan oluşmaktadır. Müsteftinin sorusu açık ve öz bir şekilde düz yazı formatında arz edilmiş, Sâdeddin Efendi'nin cevabı da aynı şekilde düz yazı olarak kaydedilmiştir. Sadece 127. meselede müsteftinin manzum sorusuna Sâdeddin Efendi de manzum cevap vermiştir. Bu cevabın Sâdeddin Efendi tarafından bu şekilde ifade edilmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir. Çünkü Sâdeddin Efendi'nin Arapça, Farsça ve Türkçe'de çok iyi şiir yazabilen edebî bir kişiliği vardır.³⁴ Bu meselede de soru Türkçe arz edilmiş olup Sâdeddin Efendi cevap verirken Türkçe cevap vermiştir; ancak daha çok Farsça terkipler kullanmıştır. Dönemin şiir diline baktığımızda da Farsça tamlamaların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu manzum meselenin içeriğine baktığımızda ise usul kitaplarında tartışma konusu olan köle sahibi bir kimsenin kölelerine babam veya oğlum dediğinde hür olup

³¹ Örsten, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları", 36.

³² 97, 145, 155, 208, 271, 306, 374, 375, 376, 377, 449, 450, 459, 462, 557, 558, 559, 606, 607, 1016, 1193, 1229, 1300. fetvalar.

³³ 1, 277, 348, 401, 429, 577, 578, 597, 703, 810, 1001. fetvalar

³⁴ Daş, "Hoca Sâdeddin Efendi'nin Hayatı ve Eserleri", 185-186.

olmayacağıının sorulduğunu görüyoruz. Sâdeddin Efendi bu soruya mezhep imamlarının görüşlerini ayrıntılı olarak aktararak herhangi bir tercihte bulunmadan cevap vermiştir.

1.3. Soru ve Cevapların Genel Özellikleri

Mecmuanın fıkıh bâbları sistematığıne göre düzenlendiği ve 43 bâbdan oluştuğu daha önce zikredilmişti. Bu bâblardaki mesele yoğunlukları birbirinden farklılık arz etmektedir ve farklı bazı özellikler barındırmaktadır. Sorularda ve cevaplarda tespit edebildiğimiz özellikleri aşağıda açıklamaya çalışacağız.

Eserde meselelerin ülkenin hangi bölgesinden geldiği belirtilmemiştir. Ancak şeyhülislam fetvalarının derlemesi olduğu için İstanbul içi ve dışı herhangi bir yerden gelmiş olması muhtemeldir. Nitekim 77. meselede müstefînin Tophane’de ikamet ettiği belirtilmiş; 195. meselede ise “kenar kâdîlerinden” birisi hakkında soru sorulmuştur. Bu bilgiler meselelerin İstanbul içi ile beraber dışarıdan da geldiği kanaatini oluşturmaktadır. Diğer meselelerde herhangi bir yer beyanı bulunmaması nedeniyle onların hangi bölgeden, nereden geldiği ile ilgili fikir yürütmemiz mümkün değildir.

1.3.1. Sorular

Sorularda olaylar anlatılırken “Zeyd, Amr, Bekir; Hind, Hatice, Zeynep” gibi hayali isimler kullanılmış olup soruyu soran kişi ile ilgili gerçek bilgi vermemektedir. “Kadın, erkek, falanca” gibi genel vasıflar kullanılmamıştır. Arapça meselelerde ise “racul, mer’e, fulân” gibi genel vasıflar kullanılmış, hayali de olsa bir isim zikredilmemiştir. Bu nedenle Türkçe ve Arapça meselelerde müstefînin kimliğini açıklayıcı bilgiler bulunmamaktadır.

Sorularda genel olarak doğrudan soruya giriş yapılmış, öncesinde herhangi bir tazim ve övgü ifadesine yer verilmemiştir. Bu ifadeleri daha çok Arapça sorulan sorularda ve manzum ifade edilen 127. soruda görmekteyiz. Bu sorularda öncelikle şeyhülislam hazretlerine övgülerde bulunulmuş ardından soru sorulmuştur. Mesela 97. meselede “Mevlamız, şeyhülislamın piri, her şeyin sahibi ve maliki olan yüce Allah onu son anına ve kıyamet gününe kadar baki kılsın”, 208. meselede ise “Mevlamız, akılla ve şer’le bilinebilen tafsilatlı meseleleri ve usul ve furu meselelerini çözen, müslümanların ve İslam’ın piri, kıyamet gününe kadar Allah varlığını devam ettirsin” şeklinde tazim ifadeleri ile başladıktan sonra meseleler arz edilmiştir.

Meselelerdeki soru kalıplarına baktığımız zaman üç genel kategoriye ayırmamız mümkündür. Bunların ilki bilgi alma amacıyla yöneltilen sorulardır. 15 tane³⁵ olan bu soruların bablara dağılımı şu şekildedir: 2 tahâre, 2 talak, 4 vakıf, 2 bey‘, 1 şehâdât, 2 vekalet, 1 icârât, 1 kismet. Bu tür sorular herhangi bir fikhî hüküm içermeyen, salt bilgi edinmek amacıyla sorulmuş sorulardır. Mesela 1. meselede en faziletli zikrin ne olduğu sorulmuştur. Tahâre bahsindeki 2. meselede vakıf arazi içerisinde su kuyusu varken etrafında bir kuyu daha kazmak isteyen kişi ne kadar mesafe bırakmalıdır ki ilk kuyuya zararı olmamalı diye sorulmuş, talak bahsindeki 84. meselede bir kimsenin eşini ailesine göstermemesinin şer‘an “ikrah” kapsamında olup olmadığı sorulmuştur. Vakıf bahsindeki 336. meselede vakıf dükkanın kirasının bilir kişi tarafından mı belirleneceği yoksa civar dükkanların ücretlerine göre mi belirleneceği; kismet (taksim) bahsindeki 1149. meselede bir vakfın mahsulünün gün ve aya göre taksiminde senenin ne zamandan başladığının kabul edileceği sorulmuştur. Bu sorulara baktığımızda helal-haram, caiz-mekruh gibi fikhî bir hüküm aramaya yönelik olmayıp sorulan hususla ilgili bilgi almaya yönelik olduğunu görüyoruz.

İkinci tür sorular ise mecmuanın genelini oluşturan hüküm istenilen sorulardır. Mecmuanın hemen tamamı bu tür sorulardan oluşmaktadır. Bu soruların da büyük bir kısmı tek soru formatındayken az bir kısmı da tercihlidir. Tek soru formatında olan meseleler daha çok “kâdir/kâdire olur mu, şer‘an ne lazım olur, sahih/sahiha olur mu, caiz/caize olur mu?” şeklinde sorulmuştur. “Şer‘an ne lazım olur” kalıbı hudud bahsinin hemen tamamında kullanıldığı gibi diğer bahislerde de çoğunlukla kullanılmıştır. Mesela tahâre bahsindeki 5. meselede namaz kılmadığı için uyarılan kimseye “Siz neden karışıyorsunuz? Namaz onun namazı, istediği zaman kılar.” diyerek destek olan kişilere şer‘an ne ceza gerekeceği, kaza bahsindeki 564. meselede bir kimsenin müslüman olan babasına tahkîr için gayrimüslim ismiyle hitap etse ne gerekeceği, gasb bahsindeki 1106. meselede müslümanların mallarının celâlî tarafından gasb edilmesine sebep olan kişiye ne gerekeceği sorulmuştur.

Mecmuada en çok “kâdir/kâdire olur mu” kalıbı kullanılarak soru sorulmuştur. Tahâre bahsindeki 8. meselede “Bir caminin imamı sünnet-i müekkele ile farz namaz arasında üç ihlas okuduğunda imam bunun bidat olduğunu söyleyerek müezzini bunu yapmaktan engellemeye kâdir olur mu?” şeklinde bir soru sorulmuşken, nikah bahsindeki 22.

³⁵ 1, 2, 84, 102, 336, 355, 394, 417, 437, 438, 652, 664, 686, 1038 ve 1149. fetvalar.

meselede “Eşi vefat eden kadın mehr-i müsemmasını ispat edemeyince ibra ve hibe etmediğine yemin edip mehrini yeminiyle almaya kâdire olur mu?” şeklinde sorulmuştur.

Bu iki kalıbın haricinde en sık kullanılanlar “sahih/sahiha olur mu” ve “caiz/caize olur mu” kalıplarıdır. Nikah bahsindeki 17. meselede “Küçük kız velisinin izni yokken nikahlamak caiz midir?” şeklinde sorulurken mefkûd bahsindeki 252. meselede gaib olan bir kimsenin eşinin bir başkası ile evlenmesinin caiz olup olmayacağı sorulmuştur. Bey‘ bahsindeki 435. meselede “Bir kimsenin kendi bahçesindeki ağacın meyvesi olgunlaştıktan sonra dalındayken satsa sahih olur mu?” şeklinde sorulmuş, kerahiyye ve istihsan bahsindeki 1173. meselede “Bir zimminin sekiz yaşındaki oğlunu dayısı müslüman yapsa çocuğun İslam’ı sahih olur mu?” şeklinde sorulmuştur.

Bu genel kalıpların haricinde sorulan konuyla ilgili olarak “..... olur mu?”, “..... lazım olur mu?”, “yeminiyle tasdik olunur mu?” şeklinde de sorular görülmektedir. Talak meselelerinde çoğunlukla “talak vaki olur mu, boş olur mu” kalıpları kullanılmıştır. 58. meselede “Bir şarta bağlı olarak eşine üç talak boş ol dedikten sonra karısı o şartı gerçekleştirdiğinde talak vaki olur mu?”, 91. meselede yine “Bir şarta bağlı olarak eşim benden üç talak boş olsun diyen adamın durumu açıklandıktan sonra talak vaki olur mu?” diye sorulmuştur.

Tercihli sorularda standart bir kalıp olmamakla beraber daha çok “..... mımı?” şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber “hangisiyle amel olunur?” şeklinde sorular da bulunmaktadır. Bu sorulara örnek olarak da 235. meseleyi zikredebiliriz. Burada olay tasvir edildikten sonra “mahsulünü şer‘an Zeyd-i mezkûrdan mı talep eder reâyâdan mı?” diye iki tercih belirtilerek sorulmuştur. Yine 356. meselede durum tasvir edildikten sonra “Amr meblağ-ı merkumu Zeyd’den mi talep eder yoksa müteveli-yi cedîd Bekir’den mi talep eder?” şeklinde soru yöneltmiştir. 429. meselede de vâkıfın vakfiyyeyi değiştirmesinden sonra hangi vakfiyye ile amel edileceği sorulmuştur.

Üçüncü tür sorular ise iki beyyine arz edildiğinde hangisinin evla olup kabul edileceği ile ilgilidir. Toplamda 17 tane³⁶ olan bu soruların 15 tanesi dava bahsinde, bir tanesi vedia, bir tanesi de ariyet bahislerinde geçmektedir.

³⁶ 694, 709, 718, 743, 745, 751, 759, 771, 778, 828, 835, 849, 883, 890, 892, 968, 979. fetvalar.

Dava bahsinde davalı, davacının beyyinesinin aksine bir beyyine sunduğunda hangisinin kabul edilmesi gerektiği sorulmuştur. Bu meseleler nikah, satım, rehin, vasiyet, hibe, mülkiyet gibi konularla ilgilidir. Bu bahisteki 694. meselede bir kadın için iki kişi kendi eşi olduğunu iddia edip getirdikleri beyyinenin tarihleri de aynı olduğunda hangi beyyinenin kabul edileceği; 709. meselede satın alınan bir mülk ile ilgili varisler maraz-ı mevte satıldığını, alan kişi ise sağlığında aldığını iddia edip beyyine sunduklarında hangi beyyinenin kabul edileceği sorulmuştur.

Vedia ve ariyet bahislerindeki 968 ve 979. meselelerde aynı sorular sorulmuştur. Bu iki meselede “Mühürlü bir kese içerisindeki bir miktar altını rehin olarak alan kişi başkasına emanet olarak bıraksa ve bu kişi de keseyi rehin bırakan kişiye verip bu kimse içinden bir miktar altın aldığında rehin alan ile emanet alan kişi, kesenin sahibinin içinden ne kadar altın aldıklarında ihtilaf etmeleri durumunda hangisinin sözü geçerli olur?” şeklinde bir soru sorulmuştur.

1.3.2. Cevaplar

Sâdeddin Efendi kendisine yöneltilen sorulara cevap verirken sorunun durumuna göre birkaç farklı yöntem kullanmıştır. Bunlardan ilki herhangi bir açıklama veya şart eklemeksizin tek kelimededen oluşan “olur/olmaz”, “caizdir/caiz değildir” gibi kısa cevaplardır. Kullandığı yöntemlerden ikincisi, soruya açıklama yaparak uzun cevaplar vermesidir. Bunların haricinde sorulan hususa cevap verirken olup olmayacağına dair kanaat bildirdikten sonra bunu şarta bağladığı veya bir açıklama yaptığı da olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla son olarak da iki ihtimale binaen “şöyle ise olur, böyle ise olmaz” diye cevap vermiştir.

Sâdeddin Efendi'nin kısa bir şekilde verdiği cevaplar yaklaşık olarak 500 tanedir ve mecmuanın %37'lik kısmına tekabül etmektedir. Bu cevapların içerisinde sorulan soruya göre “caizdir”, “meşrudur”, “vakfındır”, “gelmez” gibi farklı ifadeler kullanmış olsa da anlam itibarıyla bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu sorular genel olarak hükmü içerecek şekilde sorulduğu için kısa cevaplarla yetindiğini düşünebiliriz. Ayrıca fetvâhânedede görevli olan fetva eminlerinin soruları kayda geçirirken cevapları da şeyhülislama arz ettiği bilinmektedir.³⁷ Bu bağlamda sorularda cevabı da içerecek

³⁷ Talip Ayar, *Osmanlı Devletinde Fetva Eminliği* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 137.

hükümün bulunması fetva eminlerinin şeyhülislama hüküm hakkındaki kanaatlerini belirtmek olduğunu da akla getirmektedir.

Mesela tahâre bahsindeki 7. meselede “Özür sahibi bir hatibin başka bir hatip varken hitabette bulunması caiz olur mu?” sorusuna Sâdeddin Efendi “olmaz” şeklinde cevap vermiştir. Nikah bahsindeki 19. meselede bir kimsenin üvey annesinin kız kardeşi ile evlenmesinin caiz olup olmadığı sorulmuş Sâdeddin Efendi de “olur” cevabını vermiştir. Aynı bahisteki 20. meselede bir kölenin, sahibinin izniyle hür bir kadınla evlenmesinin cevazı sorulmuş, Sâdeddin Efendi “caizdir” cevabını vermiştir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Sâdeddin Efendi sadece olur veya olmaz dememiş soruya göre farklı şekillerde de cevap vermiştir. Vakıf bahsindeki 290. meselede “Vakıf arazi üzerinde kendiliğinden biten ağaçlar vakfın mı yoksa mutasarrıfın mı olur?” sorusuna “Vakfındır.”; dava bahsindeki 775. meselede “Nişan nedeniyle karşılıklı gönderilen eşyaların talep edilmesi meşru mudur?” sorusuna da “Meşrudur.” şeklinde cevaplar vermiştir.

Sâdeddin Efendi’nin cevap verirken kullandığı ikinci yöntem cevapların açıklama şeklinde olmasıdır. Bu türdeki cevaplar yaklaşık 400 tane olup mecmuanın %30 kadarlık kısmına denk gelmektedir. Sâdeddin Efendi genel olarak cevabın ne olduğunu açıklamıştır; ancak bazen görüşleri zikretmek bazen neden o fetvayı verdiğine dair bir açıklama yapmak bazen de konuyla ilgili dikkat edilmesi gereken hususları belirtmek şeklinde açıklamalar getirmiştir. Sâdeddin Efendi daha çok fetvanın ne olduğunu tek kelime ile ifade etmediği durumlarda açıklama yolunu tercih etmiştir.

Nikah bahsindeki 21. meselede küçük bir kızın buluğa erdiğinde nikahı feshetmesi ile ilgili soruya buluğa erdiğinde nikahı reddedip hakim kararı ile feshedileceğini; talak bahsindeki 74. meselede bir işi yapmamak üzere ““küllemâ’nın mefhumu üzerimize olsun” diyen kimseler o fiili işlediklerinde ne olacağı ile ilgili soruya bu lafzın yemin-i lağv hükmünde olup fiili işlemleri durumunda yeminlerinden dönmüş olacakları ifade edilmiştir. Aynı bahisteki 101. meselede bir köy halkının bir fiili yapmamaları durumunda eşlerinin üç talakla boş olması üzerine şart vermiş olsalar o fiili işlemediklerinde talakın gerçekleşmemesi için şer’î bir çözümün bulunup bulunmadığı sorusuna Sâdeddin Efendi “Bu kimselerin eşlerini bain talakla boşayıp iddet bittikten sonra şart verdikleri fiili gerçekleştirilmeyip sonrasında tekrar nikah kıydıklarında kurtulacakları” şeklinde bir açıklama yaparak cevap vermiştir.

Farklı görüşleri zikrederek cevap verdiği durumlarda konu hakkında mezhep içerisindeki farklılıklara dair bir açıklama getirdiğini söyleyebiliriz. Tahâre bahsindeki 2. meselede Sâdeddin Efendi vakıf arazi içerisindeki bir su kuyusuyla ilgili sorulara mezhep imamlarının görüşlerini zikrederek konuyla ilgili açıklama yapmış kararı hakime bırakmıştır. Itâk bahsindeki 127. meselede ise bir kimsenin kölelerinden birine “babam” diğereine “oğlum” dediği durumda hükmün ne olacağı, ikisinin de hür olup olmayacağı sorusuna İmam-ı Azam’ın ve İmameyn’in görüşlerini aktararak cevap vermiştir. Ferâiz bahsindeki 1304. meselede de miras taksiminin nasıl gerçekleşeceği ile ilgili soruya iki farklı görüşe temas ederek cevap vermiştir.

Şeyhülislamların verdikleri fetvalara dair açıklama yapmaları gerekmesede bazen Sâdeddin Efendi verdiği cevabın neden öyle olması gerektiğine dair açıklama yapmıştır. Talak bahsindeki 82. meselede “İçki içersen eşim üç talakla boş olsun’ dedikten sonra kendisinden içki kokusu alındığına şahit olunan kişinin eşine üç talak vaki olur mu?” sorusuna Sâdeddin Efendi alınan kokunun içki kokusu olduğuna adil kimseler şahitlik etmişlerse ihtiyatlı olanın talakın gerçekleşmesi olduğunu söyleyip şöyle bir açıklama eklemiştir: “İçki içmeyen kişiden böyle bir kokunun alınması veya üzerine sinmiş olması ihtimali uzaktır bu nedenle ihtiyatlı olan talakın gerçekleşmesidir.”

Vekalet bahsindeki 686. meselede beyyinenin davalıya mı yoksa davacıya mı ait olduğu sorusuna Sâdeddin Efendi davacıya gerekeceğini ifade etmiş, davalının bir başka meselede davacı olması durumunda ise davacı olması hasebiyle beyyine sunması gerekeceği şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Konuyla ilgili dikkat edilmesi gerekenleri belirttiğine de şu meseleyi örnek olarak zikredebiliriz: Müdâyenât bahsindeki 528. meselede “Vasî olan kimsenin yetim malını muamele için birisine verdikten sonra paranın değeri değiştiğinde hem asıl parayı hem de muameleden elde edilecek olan nemayı alabilir mi?” sorusuna asıl parayı alacağı; ancak nema için paranın kimin olduğu, akitte şart veya talik bulunup bulunmadığı konusunda hakimin dikkatli olması gerektiği açıklamasını yapmıştır.

Üçüncü yöntem ise şarta veya açıklamaya bağlı olarak olur/olmaz şeklinde cevaplar vermesidir. Bu kısımda da yaklaşık olarak 400 fetva bulunmaktadır ve mecmuanın %30’una denk gelmektedir. 400 fetvanın 3/4’ü şarta bağlanmışken kalan 1/4’inde açıklamaya bağlı olarak olur/olmaz cevabı verilmiştir. Verilen fetvalar üzerinde pek çok

durum etkili olabileceği için açıklama yapılması ve şartlara bağlanmış olması normal karşılanmalıdır; çünkü fetva mecmuaları bir furû fıkıh kitabı olmadığı gibi fetvalar da genel bir hüküm olmayıp bir kişinin talebi üzerine verilmektedir. Bu nedenle soruyu soran kişinin veya sorulan olayın durumuna göre açıklamaların yapılması, şartların getirilmesi cevap için gerekli bir durum olabilmektedir. Ayrıca bazı sorularda şarta bağlı olarak olur/olmaz cevabı verildikten sonra konuyla ilgili açıklama yapıldığı da olmuştur.

Şarta bağlı olarak verdiği cevaplara şu meseleleri örnek gösterebiliriz. Vakıf bahsindeki 302. meselede “Vakıf araziyi mukataa ile kullanan bir kimsenin araziden aldığı mahsul nedeniyle mütevellî öşür alabilir mi?” sorusuna Sâdeddin Efendi “Arazi bedeli olarak ecr-i misil alıyorsa öşür alamaz.” demiştir. Bey‘ bahsindeki 523. meselede de “Bir babanın, kızına annesinden miras kalan bazı eşyaları satıp, parasını murabahaya verip, gelirini kızına harcaması caiz olur mu?” sorusuna da “Muamele şer‘î ise olur.” cevabını vermiştir. Hibe bahsindeki 988. meselede ise “Bir kimsenin annesine evlenmemesi şartıyla bir ev hibe etmesi durumunda bu şartla hibe sahih olur mu?” şeklinde bir soru sorulmuş ve Sâdeddin Efendi hibenin varlığını evlenmemeye talik ettiyse olmayacağı cevabını vermiştir.

Açıklama eklediği cevaplara örnek olarak da şu meseleleri zikredebiliriz. Vakıf bahsindeki 285. meselede “Bir vakfın mütevellîsinin vakfa ait nakdi herhangi bir sebep olmaksızın murabahaya vermediğinde bunu tazmin etmesi gerekir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi tazminin gerekmeyeceğini ancak maaşını haksız yere almışsa vakfa iade etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bey‘ bahsindeki 514. meselede “Satım bedelinin bir kısmının alınıp bir kısmının zimmette kaldığı bir satım akdi esnasında kullanılan paranın değerinin değişmesi sonucu satıcı olan kişi paranın yeni değeri üzerinden kalan parayı isteyebilir mi?” sorusuna Sâdeddin Efendi isteyemeyeceğini, değer kaybeden paranın ya değerini kaybettiği gündeki ya da akit günündeki değeri üzerinden alabileceğini söylemiştir. İcârât bahsindeki 1060. meselede “Bir kimse mülk yerini bir başkasına ekip biçmesi için verip ‘Burayı kullan yarı yarıya ortak olalım’ dediğinde bu şekilde bir ortaklık gerçekleşir mi?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Sâdeddin Efendi ortak olamayacaklarını; ancak arazi sahibinin çalışan kimseye ecr-i misil vermesi gerektiğini söylemiştir.

Cevabında hem şart hem açıklama olan meseleler de vardır ve 10 tanedir. Sâdeddin Efendi bu meselelerde şarta talik ederek cevap vermiş sonrasında ise mesele ile ilgili ufak açıklamalar eklemiştir. Vakıf bahsindeki 267. meselede “Bir kimsenin kiraladığı vakıf dükkan yandığında mütevellinin ‘Kendi malınla tamir et; kira bedeline sayılır’ demesi üzerine kiracı makul fiyatla tamir ettirdiğinde müteveli bunu kiraya saymayabilir mi?” sorusuna Sâdeddin Efendi “Mütevellinin izni ile harcama yaptıysa müteveli bunu yapamaz; ancak kiracının da ecr-i misilden daha düşük bir bedele kiralama imkanı yoktur.” demiştir. Bu cevapla Sâdeddin Efendi’nin hem vakfın hem de kiracının hakkını korumayı amaçladığını söyleyebiliriz. Hibe bahsindeki 991. meselede “Bir kimsenin herhangi bir yakınlığı olmayan bir kişiye bir at hibe edip sonrasında akitte bir bedel olmadığı gerekçesiyle hibesinden vazgeçmek istediğinde kendisine hibe edilmiş olan şahıs at için yaptığı masrafları isteyebilir mi?” sorusuna Sâdeddin Efendi “Kendisine hibe edilmiş olan kişinin beslemesi ile at gelişim gösterdiyse hibe eden kişi alamaz, ikinci şahısta kalması gerekir.” demiştir.

Sâdeddin Efendi’nin cevaplarını incelediğimizde son olarak cevapta meydana gelebilecek iki ihtimale bağlı olarak “şöyle ise olur, böyle ise olmaz” şeklinde cevap verdiğini görüyoruz. Bu cevaplar da yaklaşık olarak 25 tane olup %2 gibi çok düşük bir orana tekabül etmektedir. Bu meselelerin iki tanesinde şart ve talik ayrımına cevap vermişken diğer meselelerde konuyla ilgili ihtimallere bağlı olarak cevap vermiştir. Şartla ilgili olan meselelerin ilkinde bir kimsenin mülk değirmenini bir şartla oğluna hibe etmesi üzerine bu hibeden dönüş yapmasının mümkün olup olmadığı sorulmuş ve Sâdeddin Efendi “Talik ettiyse olur ancak ‘على’ harf-i ceri ile şart olarak söylediye olmaz demiştir (995. mesele). İkinci meselede de bir kimsenin bazı vasıflar belirleyip bunlar üzerine kölesiyle kitabet anlaşması sonrasında kölenin bu özellikleri göstermemesi sonucu kişinin kölesini satma imkanı olup olmadığı sorulmuştur. Sâdeddin Efendi bu belirlenen özellikler talik mahiyetinde ise satabileceğini, kitabet için şart niteliğinde ise satamayacağını söylemiştir (1086. mesele).

Soruyla ilgili olarak iki ihtimal üzerine verdiği cevaplara ise şunları örnek olarak zikredebiliriz. “Bir kimsenin küçük kızını başka bir kimsenin küçük oğluna verdiğini söyleyip bu kişi de aldığını söylemiş olsa nikah akdi gerçekleşmiş olur mu?” sorusuna “Şahitler huzurunda akit olması üzerine söylenmişse olur, söz alma için söylenmişse olmaz.” demiştir (15. mesele). Bir başka meselede “Bir imam ‘Tekrar mihraba geçersen Tanrı’ya ortak koşanlardan olayım’ deyip tekrar mihraba geçmiş olsa bu

imama ne gerekir?” diye sorulmuş, Sâdeddin Efendi de yemin niyetiyle söylediye yemin kefareti gerekeceğini ama gerçekten küfre rıza göstererek söylediye imanını ve nikahını yenilemesi gerektiğini söylemiştir.

1.4. *Mecmû‘u’l-Fetâvâ*’nın Muhteva Analizi: Toplumsal Yapı

Bu kısımda mecmuada gelen sorulara bakarak görebildiğimiz toplum kesimlerini ve bu farklı kesimler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışacağız. Sultanın, ehl-i örfün, ulemanın, reayanın ve zimmîlerin toplumsal yapıyı oluşturduğunu gördüğümüz mecmuada öncelikle sultanın fetvalara yansıyan etkilerini ele alacağız. Daha sonra ehl-i örfün halkla olan ilişkisini, ulemanın reaya ile olan ilişkisini ve son olarak zimmîlerle ilgili gelen sorulara bakarak toplum içerisindeki konumlarını açıklamaya çalışacağız. Reayayı ise özel bir başlık altında ele almayıp diğer kesimlerle karşılıklı ilişkisi içinde inceleyeceğiz.

1.4.1. Sultan

Sultanın iradesinin fetvaların kaynağı olabildiği³⁸ durumlar olduğu gibi sultanın emrine aykırı davranışlara ne olması gerektiği ile ilgili açıklamalar da bulunmaktadır. Sultanın iradesinin bağlayıcılığı devlet erkini elinde bulundurmasından kaynaklanmaktadır ve fetvalarda da açıkça sultanın emrine uymanın gerekliliği “...fermân-ı vâcibu’l-ittibalarına...” şeklinde bir soruda ifade edilmiştir (225. mesele). Bir başka meselede de “hilâf-ı şer‘ ve hilâf-ı kanun” muamelede bulunan kadının azledilmesi gerekeceği geçmiştir (611. mesele).

Sultanın emirleri veya izinleri farklı konularda olabilmektedir. Daha çok fıkıh eserlerinde ele alınmayan idari tasarruflar, tazir suçları, örfî vergiler, toprak hukuku gibi konular yöneticilerin takdirine bırakılmıştır. Had cezalarının da devlet başkanı tarafından uygulanması gerektiği için³⁹ mecmuada bu alanda da sultanın müdahalesine rastlamaktayız. Bunlara ek olarak vakıflarla ilgili meselelerde de sultanın iradesinin etkili olduğunu görmekteyiz.

Kadılarının, yeniçerilerin, imam ve hatiplerin, vakıf mütevellilerinin tayininin sultan tarafından olduğunu bazı meselelerde görmekteyiz (6, 277, 409, 769. meseleler). Tazir

³⁸ Süleyman Kaya v.dğr., “Şeyhülislam Sâdeddin Efendi’nin Fetvaları Çerçevesinde Kazaî Hükümün Kaynakları”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/38 (Aralık 2018): 147-151.

³⁹ Kaya v.dğr., “Kazaî Hükümün Kaynakları”, 147-148.

cezaları daha çok hakimın yetkisine bırakılmış olsa da bir meselede vali ile kadı arasında meydana gelen bir olay sorulduğunda Sâdeddin Efendi verilecek cezanın tazir cezası olduğunu ve bunun miktarının emr-i veliyyü'l-emr tarafından belirlenmesi gerektiğini söylemiştir. Örfi vergilerde de daha çok mukataa ile ilgili meseleler yer almaktadır. Bu da arazi hukuku ile ilgili olduğu için doğrudan devlet başkanının müdahale ettiği alandır. Mesela 354. meselede mukataa ile tasarruf olunan arazi süre dolduğunda bir başkasına verilebilir mi sorusuna Sâdeddin Efendi “Memnu olan araziden değilse olur” cevabını vermiş bir sonraki soruda da memnu olan arazilerin ne olduğunu açıklamıştır. Buna göre memnu arazi “Beyülmaldan olup ‘Mukataa ile tasarruf edenlerin elinden alınmasın.’ denilen arazidir.” Bu meseleler de sultanın araziler üzerindeki yetkisini göstermektedir. Vakıflarda da asıl yetkili müteveli olmakla beraber sultanın müdahalesine de şahit olmaktayız. Mesela sultan vâkıfın şartından farklı olarak belirlediği ücret ile bir görevi birisine verdiğinde mütevellinin “Bu ücret vâkıfın belirlediğinden fazladır.” diye vermek istememesi üzerine Sâdeddin Efendi, “Vakfın bu ücreti verme imkanı varsa vermelidir.” demiştir (269. mesele).

1.4.2. Ehl-i Örf

Osmanlı klasik döneminde toplum askerî (yöneten) ve reâyâ (yönetilen) şeklinde iki gruptan oluşmaktadır. Askerî zümre ise ehl-i şer‘ ve ehl-i örf olarak adlandırılmaktadır. Ehl-i şer‘ medreselerde okuduktan sonra kadılık ve müderrislik yapan ulema zümresidir. Ehl-i örf ise sipahilikten sadrazamlığa kadar yükselebilen yöneticiler zümresidir.⁴⁰

Soruların büyük kısmı reayadan geldiği için halkın kendi arasındaki sorunlarla beraber umera ile olan problemleri de fetvalarda görebilmekteyiz. Daha çok ehl-i örfün haksız tavırlarının şikayet konusu olduğu meselelerde bir kimsenin ehl-i örf zoruyla bir konuda talaka şart vermesi (78. mesele), ehl-i örfün reayanın mallarını gasp etmeleri (676. mesele) şeklinde kendilerinin doğrudan haksızlık yapmaları söz konusu olduğu gibi halktan bir kimsenin onlara yardımcı olduğu da olmuştur. Mesela bir kimsenin haber vermesi ile ehl-i örfün ahalinin mallarını haksız yere alması (574. mesele) yine bir kimsenin talebiyle bir başkasının ehl-i örf gücüyle hapse atılıp bazı konularda ikrah altında kalması (1089. mesele) ehl-i örf ile halktan bazı kesimlerin ortak haksızlığına örnek olarak mecmuaya yansımıştır.

⁴⁰ Mehmet İpşirli, “Ehl-i örf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 519.

Askeri görevlilerden sipahilerin ve yeniçerilerin de savaşa giderken yol üzerinde uğradıkları kasabaların ahalisine zulmettikleri şikayet konusu olmuştur (1260. mesele). Ancak bu her durumda ehl-i örf ve askerî zümre ile reaya arasında sorun yaşandığı anlamına gelmemektedir. Fetva istenirken genellikle kişisel ya da toplumda yaşanan sorunların sorulduğunu göz önüne alırsak sorunsuz bir ilişkinin fetvaya konu olmayacağı açıktır. Bu nedenle var olan sorunsuz ilişkiler mecmuada yer almadığı için yalnızca şikayet konusu olan ilişkilere yer verdik ve bu da toplumda her daim bu şekilde sorunların yaşandığını düşündürmemelidir.

1.4.3. Ulema

Ulema ile ilgili olarak daha çok müftülerin yanlış uygulamaları neticesinde görevden alınmasının gerekli olup olmadığı veya ne yapılması gerektiği sorulmuştur. Mesela müftünün celâllilere halkın mallarını haber verip gasp etmelerine sebep olması (573. mesele) durumunda azli hakedip etmediği, ehl-i örfe haber verip haksız yerlere mallarının alınmasına sebep olması (574. mesele) durumunda ise müftüye ne gerekeceği sorulmuştur.

Ehl-i örften bahsederken halktan bazı kimselerle iş birliği yaptığını belirtmiştik. Aynı şekilde ulemadan da ehl-i örfle ortak hareket edenler çıkmıştır. Mesela vadeli olarak satın alınmış bir mal için müftü gaib olan bir kimsenin malıdır diye ehl-i örfe fetva verip taraflara zarar gelmesine sebep olduğunda müftüye ne gerekeceği sorulmuştur (575. mesele). Bu durum işin ehline verilmemesi, ulemanın da zulme ortak olması gibi günümüz problemlerinin o dönemde de var olduğunu göstermektedir.

Sâdeddin Efendi, bir açıdan ulema sınıfına dahil ancak idari görevleri olması hasebiyle de diğer açıdan ehl-i örften sayılan kadınlara da bazı eleştiriler yöneltmiştir. Mesela fetvayla amel etmemesiyle ilgili olarak; davaya ve şeriata uygun bir fetvâ-yı şerîfle amel etmeyen kadıya ne gerekeceği sorulmuştur (169. mesele). Kadının uygunsuz davranması ile ilgili olarak namaz ömürde bir defa farzdır bir kere kılınca yeter diyen, neden evlenmediğini soranlara düşmanlık besleyen ve daha pek çok kötü özellikleri bulunan bir kenar kadısına ne gerekeceği sorulmuş (195. mesele) ya da bir kadının kadılık makamına rüşvet ile geldiği (576. mesele), kadı iken bazı işlerde rüşvet aldığı ispatlandığında (584. mesele) görevden alınması ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu şekilde olumsuz davranışları olan bir kadı için ilk örnekte olduğu gibi şariat-ı şerîfeyi

tahkir kastıyla fetvadan yüz çevirmişse imanını ve nikahını tazelemesi gerekeceği, ikinci meselede zındık olup katledilmesi gerekeceği ile ilgili ağır fetvalar vermiştir. Nispeten daha hafif bir suç niteliğinde olan üçüncü örnek türündeki meselelere ise azledilmesi gerekeceği şeklinde cevaplar vermiştir.

Ancak kadınlara sadece eleştirel olarak yaklaşılmamış hükmünün önemine de fetvalarda işaret edilmiştir. Alternatif hükümlerin bulunması durumunda bir görüşün tercih edilmesi veya bazı hükümlerin uygulanmasının kadının izni ya da kararına bağlı olması, hakim kararının ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bir meselede biri vakıf diğeri mülk olan iki yerde su kuyusu bulunacaksa aradaki mesafenin ne kadar olması gerektiği sorulduğunda Sâdeddin Efendi cevap verirken mezhep imamlarının görüşlerini açıklamış ve hakimin tercihinine göre hükmün değişeceğini ifade etmiştir (2. mesele). Hakim kararı ile ilgili olarak bir vakıf görevlisinin marifet-i hakim ile vakıf için kendi malından bir miktar harcama yaptığında bunu geri alma hakkı vardır (264. mesele). Ancak hakimin izni ya da kararı yokken böyle bir harcama yaptığında geri alamayacağına dair bazı işaretler bulunmaktadır. Mesela “Bir müteveli vakıf için kendi malından harcama yapıp sonrasında azledilmiş olsa bu masrafı vakıftan alabilir mi?” diye sorulduğunda Sâdeddin Efendi hakimin izni ile harcadıysa alabileceği cevabını vermiştir (425. mesele). Buradan vakıf adına yapılan şahsi harcamaların hakim kararı olmadan gerçekleştiğinde karşılanmayacağı sonucuna ulaşmaktayız ki bu da hakim kararının önemini göstermektedir.

1.4.4. Zimmîler

Son olarak reayayı oluşturan zimmîlerle ilgili de bir hayli soru gelmiştir. Müslümanlarla olan ilişkilerinden yansıyan sorular olduğu gibi kendi içlerindeki muamelelerle ilgili sorularını da şeyhülislama arz etmişlerdir. Ayrıca zimmîlerin yanlış tutumlarıyla ilgili sorular da sorulmuştur.

Mesela bir müslümanın zimmiye karz olarak verdiği bir miktar akçe ile alakalı soru sorulmuş (213. mesele), bir başka müslümanın zimmi olan annesine emanet bıraktığı (949. mesele) ifade edilmiş ve hatta bir müslümanın mülk evini bir zimmiye satması (612. mesele) ile ilgili soru sorulmuştur. Bu da zimmîlerin her ne kadar farklı bir statüde olsalar da toplum hayatından uzak olmadıklarını, müslümanlarla muamelat türü ilişkiler kurabildiklerini göstermektedir.

Kendi aralarındaki işlemlerle ilgili olarak bir yahudi ile zimmî arasında gerçekleşen satım akdinde (443. mesele) meydana gelen bazı durumlar neticesinde akdin sonucu sorulmuştur. Sulh yapılarak fethedilmiş bir yerde kilisenin büyüklüğünde herhangi bir değişiklik yapılmadan tamir edilmesi ile ilgili bir soru gelmiştir (232. mesele) ve cevap olarak kilise büyütülmek kaydıyla izin verildiği belirtilmiştir. Müslüman olmadıkları için Osmanlı toplumunda daha aşağı bir konumda sayılmalarına rağmen ibadetlerini yapabilecekleri dini bir mekana sahip olma hakları ellerinden alınmamıştır. Bu da İslam'ın hoşgörü ilkesinin incelediğimiz dönem içerisinde uygulanabildiğini göstermektedir.

Osmanlı toplumu içerisinde mutlak olarak zimmî denildiği zaman kastedilen yahudi ve hristiyan topluluklarıdır. Ancak mecmuada yahudi ve hristiyanlar arasında gerçekleşen bir durum söz konusu olduğunda bu farklılığı belirtmek için “yahudi ve zimmî” şeklinde ifade edilmiştir. Burada aslında kastedilen “zimmî yahudi ve zimmî hristiyan” olmasıdır. Yahudilerin kendilerini daha özel bir topluluk olarak görmeleri nedeniyle toplum içerisinde bu ayrıma dikkat edildiği, onların özel olarak belirtildiğini düşünebiliriz.

Zimmilerle ilgili müslümanlar tarafından şikayetler de olmuştur. Mesela bir zimminin müslümana tecavüz etmesi (184. mesele) durumunda ne ceza gerekeceği sorulmuştur. Bir başka örnekte bir zimminin mahalledeki tüm kadınlara tecavüz ettiğini ikrar etmesi (202. mesele) veya yol kesmeleri (243. mesele) durumunda ne yapılması gerektiği şeklinde sorular sorulmuştur.

Bu sorular müslüman-gayrimüslim ilişkisinin canlı olduğunu, müslüman olmayanların da sosyal hayatta aktif rolü olduğunu göstermektedir. İbadetleri konusunda herhangi bir engelleme ile karşılaşmadıkları ortada olduğu gibi kendi içlerindeki sorunlara şeyhülislamdan cevap almak istemeleri İslam'ın adaletine güvendiklerini de göstermektedir.

2. BÖLÜM: ŞEYHÜLİSLAM SÂDEDDİN EFENDİ’NİN USULÜ

Fetva kelimesi yiğit, delikanlı anlamındaki *fetâ* kelimesinden gelmekte olup bir olayın hükmünü açıklayan, güçlükleri çözen kuvvetli cevap demektir. Terim olarak ise bir fakihin kendisine sorulan fikhî bir meseleye verdiği cevap anlamına gelmektedir. Fikhî mesele ile ilgili bilgi almak amacıyla soruyu soran kişiye *müsteftî*, cevabı vererek hükmü açıklayan kimseye *müftî*, fetva verme işlemine de *iftâ* denilir.⁴¹

Fetvanın ilk olarak kullanımı Kur’an-ı Kerim’de karşımıza çıkmaktadır, hakkında bilgi alınmak istenen konuda görüş sorma (en-Nisa 4/127, 176; el-Kehf 18/22; en-Neml, 27/32), soru sorma (es-Saffât 37/11, 149), rüyayı yorumlama (Yûsuf 12/41, 43, 46) gibi anlamlara gelen kullanımları vardır. Ayrıca “yes’elûneke” ifadesi de genellikle dini konuyla ilgili hüküm isteme anlamına gelmektedir.⁴²

Hadislerde de fetva kullanımı mevcuttur ve daha çok bu işin ne kadar önemli ve hassas olduğuna işaret etmektedir. Buharî ve Müslim’in ortak rivayet ettiği (müttefekun aleyh olan) şu hadiste geçen fetva kelimesi terim anlamına çok yakın bir anlamda kullanılmıştır: “Allah ilmi insanların içinden çekip almak suretiyle yok etmez, ancak alimlerin ölümü ile yok eder. Alim hiçbir kimse kalmayınca da insanlar cahil kimseleri önder edinirler. Onlara sorarlar, onlar da bilgisizce fetva verip hem kendileri saparlar hem de halkı saptırırlar.”⁴³ “Fetva vermede en cesur olanınız ateşe en cesur olanınızdır” hadisi de sahih kabul edilmemekle beraber bilgisizce bu işe kalkışılmaması gerektiğini, fetva vermenin sorumluluk yükleyen bir iş olduğunu ifade etmektedir. Ayet ve hadislerdeki şu anki terim anlamına yakın bu kullanımlar ilk asırlarda da fetva faaliyetinin var olduğunu bize göstermektedir. Çünkü Hz. Muhammed vahiyle aldığı bilgileri insanlara iletmenin yanı sıra bu bilgilerin kapalı kısımlarını açıklamak ve insanların sorularına cevap vermekle de görevliydi. Aynı zamanda ashabını da Yemen, Necran, Hadramut gibi bölgelere Mekke, Taif gibi şehirlere vali, kadı gibi görevlerle gönderiyor ve ashap gittikleri yerde fetva işlerini de yürütüyordu. Ancak fetvanın fıkıh literatüründe taşıdığı anlamını kazanması daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir.⁴⁴

⁴¹ Fahrettin Atar, “Fetva”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 486-487.

⁴² Atar, “Fetva”, 12: 487.

⁴³ Buhârî, “İlim”, 34; Müslim, “İlim”, 13.

⁴⁴ Atar, “Fetva” 12: 487-489.

Vahyin inmeye devam ettiği bu dönemde ashabın dini bir konuda bilgi almak için başvurduğu kaynak Hz. Peygamber idi. Bu nedenle ilk zamanlarda fetva faaliyeti onun tarafından yürütülmekteydi. Ancak komşu bölgelerdeki insanların da İslam'a girmeleri üzerine o bölgelere hem dini öğretmesi hem de aralarındaki ihtilaflarda dine göre çözüm üretmesi için ashabından bazı kimseleri göndermiştir. Birinci Akabe biatında müslüman olan Medineliler kendilerine bir hoca istediğinde Hz. Peygamber Mus'ab b. 'Umeyr'i göndermiştir. Tebûk Savaşı'ndan sonra yine bu amaçla Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir: “Sana bir mesele geldiğinde nasıl hükmedeceksin?” diye sorduğunda Muaz b. Cebel ‘Allah’ın kitabında olan ile hükmederim’ demiş; Allah Resulü ‘Ya Allah’ın kitabında bulamazsan?’ diye tekrar sorduğunda Muaz b. Cebel ‘O zaman Allah resulünün sünneti ile hükmederim’ cevabını vermiştir. Hz. Peygamber ‘Peki ya onda da bulamazsan’ diye tekrar sorduğunda Muaz b. Cebel ‘Kendi re’yimle içtihat ederim’ demiştir. Bunun üzerine Allah resulü, Hz. Muaz’ın bu cevabına memnun olarak ‘Elçisinin elçisini doğru yola ulaştırın Allah’a hamdolsun.’ demiştir.”⁴⁵ Bu hadis, kaza ve iftâ esnasında uyulması gereken temel prensibi ortaya koymaktadır. Vahyin artık kesildiği dönemde karşılaşılan problemlerin benzerleri Kur’an ve sünnette varsa onunla benzerlik kurulup bir sonuca varılırken yeni karşılaşılan bir problem olduğunda içtihat ile çözüm üretilmektedir. Ancak bu dönemde yapılan fikhî faaliyetlerde henüz bir sistem oluşmadığı için şu anda anladığımız şekliyle bir fetva müessesesi söz konusu değildi.

Hız. Peygamber ve ashabı bu şekilde fetva işlerini yürütürken tabiin döneminde ehl-i hadis (Hicazlılar) ve ehl-i rey (Iraklılar) olmak üzere iki grup oluşmuştur. Hicazlı fakihler bir mesele karşısında Kuran, sünnet, sahabî kavli, Medine ehlinin ameli gibi rivayete dayalı kaynakları kullanarak cevap bulmaya çalışıyorlar, mecbur kalmadıkça re’ye başvurumuyorlardı. Iraklı fakihler ise Kuran, sünnet, sahabî kavlini kullanmakla beraber buldukları yer gereği re’ye çok sık başvuruyorlardı. Tebeu’t-tabiin döneminde ise mezhep imamı gibi büyük müçtehitler yetişmiş, onların öğrencileri de aynı şekilde içtihat ehliyetine sahip kimseler olmuşlardır.⁴⁶

⁴⁵ Tirmizî, “Ahkâm”, 3.

⁴⁶ Atar, “Fetva”, 12: 489.

Osmanlı döneminde ise fetva faaliyeti II. Murad devrine kadar ulema tarafından sivil olarak yürütülmüştür.⁴⁷ Uzun yıllar Bursa kadılığı yapmış olan Molla Fenari'nin 1425'te Bursa müftülüğüne tayin edilmesi genel olarak Osmanlı döneminde müftülük ve şeyhülislamlığın başlangıcı olarak kabul edilmiştir; ancak ilmiye teşkilatını temsil ve kontrol eden bir kurum haline gelmesi 16. yüzyılı bulmuştur.⁴⁸

Resmî olarak “fetva müessesesi” ve “şeyhülislamlık” unvanı ilk defa Fatih Sultan Mehmed'in Kanunnamesi'nde “Şeyhülislam ulemanın reisidir.” şeklinde görülmektedir.⁴⁹ Bu ifade bize şeyhülislamın Osmanlı ilmiye teşkilatının başındaki kişiye verilen unvan olduğunu göstermektedir. Temel görevi kendisine yöneltilen dini, siyasi, idari sorulara cevaplar verip çözümler üretmektir. Ancak onun görevi sadece sorulara cevap vermekle sınırlı değildi. Şeyhülislamlığın, günümüz Adalet Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyetlerini kendisinde toplayan büyük bir kurum olduğu şeklinde yaklaşımlar da mevcuttur.⁵⁰

Bu bölümde, aslî mecmualardan olan Sâdeddin Efendi'ye ait mecmuada takip ettiği usulünü fetva ve kazâ usulü olarak iki temel başlıkta inceledik. Fetva usulü ile ilgili kısımda, tek bir görüşü kullanarak verdiği fetvaları veya birden fazla görüşe atıf yapması halinde kullandığı görüşü neye göre tercih ettiğini tespitte çalıştık. Kazâ usulü ile ilgili başlıkta ise Sâdeddin Efendi'nin cevabı kadıya bıraktığı durumlarda, kadının neleri dikkate alarak cevap vermesi gerektiğini belirttiği fetvalara yer verdik. Dolayısıyla Sâdeddin Efendi'nin usulünü bütünüyle ortaya koyma iddiasında değiliz.

2.1. Fetva Usûlü

Fetva usulüne geçmeden önce usul-i fıkıh ile aralarındaki farka, fetvada neden fıkıh usulü kullanılmadığına değinmemiz gerekmektedir. Ancak bu bölümde ele alacağımız asıl konu Sâdeddin Efendi'nin fetva usulü olduğu için bu bilgiler giriş mahiyetinde olup konuyu her yönüyle ele almak gibi bir amacımız yoktur, yalnızca fetva usulüne neden ihtiyaç duyulduğu hususunu izaha çalışacağız.

⁴⁷ İlhami Yurdakul – Bilgin Aydın, “Şeyhülislamlık Kurumunun Tarihçesi, Kaynaklar ve İlgili Literatür”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12/23 (Bahar 2014): 380.

⁴⁸ İpşirli, “Şeyhülislam”, 39: 92.

⁴⁹ Ekrem Kaydu, “Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2 (1977): 205.

⁵⁰ Kaydu, “Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı”, 201.

Fıkıh usulü tanımlanırken, fikhî hükümlerin kendilerine dayandığı kaideler olarak ifade edenler olduğu gibi fikhın delilleri ve bunlara dair hususlar olarak ifade edenler ve hatta her ikisini birleştirerek kaideler ile delillerin birbiriyle örtüştüğünü ifade edenler olmuştur.⁵¹ Burada fıkıh usulüne dair bir tanım verecek olursak Sadruşşeria'nın şu tanımını zikredebiliriz: “Fıkıh usulü tahkik yoluyla fikhın bilgisine ulaşılan kaideleri bilmektir (العلم بالقواعد التي يُتوصَّل بها إليه على وجه التحقيق).” Müellifin kendi açıklaması ile fıkıh usulü, fıkıh ilmine⁵² ulaştırılan külli önermeleri bilmek demektir.⁵³ Fıkıh usulü ilminin kural ve ilkeleri, mezhep imamlarının içtihat ederken kullandıkları kabul edilen sistemi; görüşlerinin teorik alt yapısını ortaya koyar. Mezheplerin artık sistemleştiği h. 4-5. asra kadar müçtehit imamların fıkıh usulünü kullanarak doğrudan içtihat bulmalarını prensip olarak kabul edilmiştir ve bu süreç içerisinde sistemin yerleşmesi ile mezhep doktrininin temelleri oluşmuştur. Bu nedenle bir konuda mezhep içerisinde verilecek bir fetva için öncelikle bu görüşlere müracaat edilmelidir, bu kısım atlanılarak doğrudan fıkıh usulüne başvurulması mümkün değildir.⁵⁴ Günümüzde mezhep usulü atlanılarak fıkıh usulünün kullanılması “Kur'an ve sünnet fikhının” doğmasına sebep olmuş bu da sonrasında yalnızca “Kur'an fikhının” kalması sonucunu doğurmuştur.⁵⁵

İftâ usulü veya mezhep usulü ise mezheplerin teşekkülünden sonra fukahânın mezhebe uygun hüküm vermelerini sağlamak amacıyla benimsenen kurallardır. Ancak öncelikle bu konunun temelini oluşturan mezhepteki temel literatüre kısaca bir değinmemiz gerekmektedir.

İbn Mesud – Alkame b. Kays – İbrahim en-Nehaî – Hammad b. Ebî Süleyman – Ebû Hanife çizgisinde Hz. Peygambere dayanan ilmi silsile vasıtası ile alınan dini bilginin aklî muhakeme ve rey ile birlikte desteklenerek hüküm üretmesi Hanefî mezhebinin temel karakteristik özelliğidir. Ebu Hanife'nin ders halkasındaki farklı seviyelerdeki kişiler arasında bazen günler süren ilmî tartışmalar meydana gelmiş, mezhebin metodolojisi bu süreç içerisinde oluşmaya başlamıştır. İlk birkaç nesil bu meclislerdeki

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Asım Cüneyd Köksal, *Fıkıh Usulünün Mahiyeti ve Gayesi* (Ankara: TDV Yayınları, 2017), 123.

⁵² Kişinin ameli yönden haklarını ve sorumluluklarını bilmesidir. Şafiilerin tanımına göre ise “Şerî ameli hükümleri tafsili delillerden yola çıkarak bilmektir.” Fıkıh tanımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Sâdeddin b. Mesud b. Ömer et-Teftâzânî, *et-Telvîh ilâ keşfi hakâiki't-tenkih*, nşr. Muhammed Adnan Derviş (Lübnan: Dâru'l-Erkam, ts.), 1: 31-49.

⁵³ Teftâzânî, *et-Telvîh*, 1: 51-52.

⁵⁴ Şenol Saylan, *Hanefîlerde Mezhep Usulü* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2016), 34-35.

⁵⁵ Murteza Bedir, *Buhara Hukuk Okulu*, 121. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Kaya, “Fıkıh Tarihi Bağlamında Osmanlı Tecrübesini Doğru Anlamak”, 1-15.

birikimi tedvin ederek mezhebin teşekkülünü hazırlamış, h. IV. yüzyıldan itibaren gelişen tedvin faaliyeti ise mezhebin klasik çerçevesini belirleyici bir nitelikte olmuştur. Bu tedvin faaliyeti mezhebin usul ve doktrininin tespiti açısından zengin bir kaynak olmuştur.⁵⁶ Tedvin edilen bu eserler rivayet değeri açısından üç gruba ayrılmıştır.

1) Zâhiru'r-rivâye: İmam Muhammed eş-Şeybânî tarafından kaleme alınan ve mezhebin kuruluş dönemi temel görüşlerini içeren beş⁵⁷ eserin ortak adıdır. *el-Asl*, *el-Câmiu's-sağîr*, *el-Câmiu'l-kebîr*, *es-Siyeru'l-kebîr* ve *ez-Ziyâdât*'tan oluşan bu eserler bütününe rivayet açısından kuvvetli bulunduğu için zâhiru'r-rivâye denilmiş ve içeriği hukuk doktrininin temelini oluşturduğu için el-usûl olarak da adlandırılmıştır. *el-Asl* ilk tedvin döneminde olduğu için Ebû Hanife'nin ders halkasındaki birikimi en çok yansıtan eserdir. *el-Câmiu's-sağîr* kurucu imamların ittifak ettiği görüşleri içermesi yönüyle mezhebin temel çizgisinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. *el-Câmiu'l-kebîr* İmam Muhammed'in özellikle son yirmi yıldaki görüşlerini tedvin ettiği eserdir. *ez-Ziyâdât*, *el-Câmiu'l-kebîr* üzerine yazılmış ek niteliğindedir. *es-Siyerü'l-kebîr* ise İmam Muhammed'in en son kaleme aldığı, günümüze tam olarak ulaşmamış eseridir; ancak Serahsî bu eser üzerine yazdığı şerhte kendi ifadeleriyle eseri de aktarmıştır.⁵⁸ es-Sağîr olarak bilinenler ile *el-Asl* Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'tan rivayet iken el-kebîr sıfatını taşıyanlar ile *ez-Ziyâdât* İmam Muhammed tarafından telif edilmiştir.⁵⁹

2) Nâdiru'r-rivâye: Mezhep imamlarından nakledilen ikinci derecede kaynak değerine sahip metinlerdir. Bu metinlerde zâhiru'r-rivâye derecesine çıkamamış, kurucu imamların ve onların öğrencilerinin görüşleri bulunmaktadır. Bu kapsamdaki eserler 4 kısımda incelenmiştir: 1) İmam Muhammed'in zâhiru'r-rivâyeye dahil edilmemiş *Kitabu'l-âsâr*, *el-Hârûniyyât*, *el-Cürcâniyyât*, *el-Keysâniyyât*, *er-Rakkıyyât* gibi eserleri. 2) Ebû Hanife'nin İmam Muhammed dışındaki öğrencilerinden Ebû Yusuf'un *el-Emâlî*, *İhtilâfü Ebî Hanife* ve *İbn Ebî Leyla*; Hasan b. Ziyad'ın *el-Mücerred* ve *el-Emâlî* gibi

⁵⁶ Ali Bardakoğlu, "Hanefî Mezhebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 1-4.

⁵⁷ İbn Âbidîn *Resmü'l-müftî* adlı risalesinin şerhinde bu eserleri 6 altı tane olarak kaydedip *es-Siyerü's-sağîr*'i de dahil etmiştir. Ancak Eyyüp Sait Kaya *es-Siyerü'l-kebîr*'in daha erken bir dönemde kaleme alınıp es-Siyer adı taşıyan başka bir kitaptan ayrılması için bu ismin verilmiş olabileceği ihtimalini belirtmiş, bunu da muhtasar ve şerhlerde böyle bir eserden bahsedilmediği gerekçesiyle desteklemiştir. Bk. Muhammed Emin b. Ömer b. Âbidîn, "Şerhu manzûmeti 'ukûdi resmî'l-müftî", *Mecmu'atü rasâil-i İbn Âbidîn*, (b.y.: y.y., ts.), 16; Eyyüp Sait Kaya, "Zâhiru'r-rivâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 101.

⁵⁸ Kaya, "Zâhirü'r-rivâye", 44: 101.

⁵⁹ Ahmet Özel, "Hanefî Literatürünün Oluşumu", *İmam-ı Azam Ebu Hanife ve Düşünce Sistemi (Bursa-Mudanya, 16-19 Ekim 2003)*, ed. İbrahim Hatiboğlu (Bursa: KURAV Yayınları, 2005), 1: 362.

eserleri. 3) Mezhebin üçüncü tabaka fakihleri tarafından kurucu imamlara ait olup zâhiru'r-rivâyeye alınmamış görüşlerin toplandığı eserler. 4) Yine üçüncü tabakadaki bazı fukahânın Ebû Hanife'nin talebelerinden aktarıp müstakil bir metin haline getirilip getirilmediği bilinmeyen rivayetlerdir.⁶⁰ Zâhiru'r-rivâyeye ile nâdiru'r-rivâyeye çeliştiği zaman, aksi meşâyih tarafından belirtilmediği sürece, ilkindeki görüş tercih edilir; ilkinde bir görüş yoksa ikincisi temel görüş statüsüne sahip olmaktadır.⁶¹

3) Vâkıât/nevâzil/fetâvâ: Bu tür eserler, kurucu imamlardan sonra içtihat asrının sonlarına kadar müteahhir müçtehitlerin (meşâyih) kendi zamanlarında ortaya çıkan ve bu konuda herhangi bir rivayet bulamadıkları yeni meseleler hakkında verdikleri hükümleri ihtiva etmektedir. Bu ulema mezhep içerisinde bir çözüm aradıkları gibi doğru delil ve gerekçelerle mezhep imamlarına muhalefet edip kendi görüşlerini kaydettikleri de olmuştur. Bu tür görüşleri ilk olarak Ebu'l-Leys es-Semerkindî *Kitabu'n-nevâzil* adlı eserinde toplamıştır. Bu tür eserler mezhebin temel metinlerini esas almışken Osmanlı dönemi fetva kitapları soru-cevap şeklinde olduğu için ayrı bir grup teşkil eder.⁶² İlk iki tür kurucu kimliğe sahipken vâkıât türü eserler devam ettirici kimliğe sahiptir, içtihadın gerçekleştiği alandır.⁶³

Bu eserlerin oluşumu ile ilgili genel bilgiden sonra mezhep usulüne geçebiliriz. İbn Âbidîn *Resmü'l-müftî* adlı eserine yazdığı şerhte zikrettiğimiz eserlerin ve mezhepteki otorite olan kişilerin hiyerarşisini vererek fetvanın neye göre olması gerektiğini açıklamıştır. Buna göre kişi önce zâhiru'r-rivâyeye sonra nâdiru'r-rivâyeye ve daha sonra vâkıât türündeki eserlere bakar ve bu eserlerdeki otorite/tercih edilmiş görüşü kullanır.

Müellif şiirine başlarken asıl uyulması gereken görüşün meşâyihim tercihi olduğunu belirtmiştir. Onlar tarafından tercih edilen bir görüş varken, bir kimsenin mercûh olan görüşle amel etmesi ya da fetva vermesi caiz değildir. Meşâyih, zâhiru'r-rivâyedeki görüşleri açıkça tashih etmemiş olsa bile aksini belirtmedikleri sürece fetva buna göredir; aksini tercih ettikleri durumlarda da tercihlerine tabi olunur.⁶⁴ Çünkü mezhepte zâhiru'r-rivâyedeki görüşler asıl olmakla beraber belirleyici olan meşâyihim tercihidir.

⁶⁰ Eyyüp Said Kaya, “Nâdiru'r-rivâyeye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 278-279.

⁶¹ Saylan, *Hanefilerde Mezhep Usulü*, 36.

⁶² Özel, “Hanefi Literatürünün Oluşumu”, 367.

⁶³ Bedir, *Buhara Hukuk Okulu*, 77-79.

⁶⁴ İbn Âbidîn, “Şerhu manzûmeti 'ukûdi resmi'l-müftî”, 1: 10.

Rivayet değeri açısından zâhiru'r-rivâye, nâdiru'r-rivâye ve vâkıât türündeki eserlerde tercih edilen bir görüş bulunamadığında mezhep içerisindeki otoritesine göre bireysel görüşler kullanılır. Bunda da öncelik Ebû Hanife'nin görüşlerindedir, çünkü onun görüşleri mezhebin aslını oluşturur. Ondan bir rivayet yoksa Ebû Yusuf'un sonra İmam Muhammed'in sonra da Züfer ile Hasan b. Ziyad'ın görüşleri tercih edilecek şekilde silsile takip edilir. Bir konuda İmam-ı Azam ve sâhibeyn ittifak etmişlerse terk etmek için bir zaruret bulunmadıkça bu görüş kullanılır, başka bir görüşle amel edilmez. Ebû Hanife bir öğrencisi ile ittifak edip diğeri ile ihtilaf ettiğinde de aynı şekilde Ebû Hanife'nin görüşü alınır. İmam-ı Azam belirttiği görüşle sâhibeynle ihtilafa düşmüşse iki durum söz konusudur; sâhibeyn de farklı görüşler ileri sürmüşlerse İmam'ın görüşü tercih edilir, ancak ittifak etmişlerse İmam'ın görüşü ile amel edilir denildiği gibi müftî muhayyerdir diyenler de olmuş ve müftînin muhayyerliğini müçtehit olmasına bağlamışlardır. Müftî müçtehit değilse İmam'ın görüşünü alması daha sahihtir denilmiştir. Ancak İbn Âbidîn yaşadığı dönemde müçtehit müftî olmayıp yalnız mukallid-i mahz kaldığı için sırayla bireysel otoritelerin görüşlerine uyulmasını; ancak meşâyih delilin kuvveti, zamanın değişmesi gibi sebeplerle Ebû Hanife'ye ait olmayan bir görüşü tashih ederse bununla amel edip fetva verilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁶⁵

Bir konu hakkında eserlerde ve bireysel görüşlerde cevap bulunamamışsa meşâyih'in görüşü ile amel edilip fetva verilir; çünkü onlar mezhep imamının usulüne göre tahriçte bulunmaya kâdirlerdir. Meşâyih'in ittifak ettiği bir görüşle amel konusunda herhangi bir ihtilaf yokken farklı görüşler serdettikleri durumda, tanınmış büyük alimler tarafından tercih edilmiş olan çoğunluğun görüşü ile amel edilir. Meşâyih'tan da bir rivayet bulunamamışsa müftî kendisine yöneltilen mesele hakkında içtihat edip en doğru sonuca ulaşmaya çalışır.⁶⁶

Bu konuda son olarak zikretmek istediğimiz husus, meşâyih râcih görüşün hangi kriterlere göre belirlendiğini eserlerinde dağınık olarak zikretmiştir. İbn Âbidîn bu görüşlerini bir araya getirip şu şekilde sıralamıştır:

- İbadetlerde -bazı durumlar haricinde- mutlak olarak İmam-ı Azam'ın görüşü alınır.

⁶⁵ İbn Âbidîn, “Şerhu manzûmeti ‘ukûdi resmi’l-müftî”, 1: 25-28.

⁶⁶ İbn Âbidîn, “Şerhu manzûmeti ‘ukûdi resmi’l-müftî”, 1: 33.

- Kaza ve şahadet ile ilgili meselelerde daha tecrübeli olduğu için Ebû Yusuf'un görüşüne göre fetva verilir.
- Zevi'l-erhâmın mirası ile ilgili meselelerde İmam Muhammed'in görüşüyle fetva verilir.
- Kitapların genelinde belirtildiği üzere bir konuda hem kıyas hem de istihsan varsa -bazı meseleler haricinde- istihsan kıyasa tercih edilir.
- Öncelikli olarak zâhiru'r-rivâyedeki görüş alınır. Zâhiru'r-rivâye dışındaki görüşler terkedilmiş olduğu için -meşâyih tarafından açık bir şekilde tashih edilmemişse- müçtehit bu tür görüşle amel edemez.
- Delile uygun düşen bir rivayet bulunduğu bu rivayet nedeniyle delilin terkedilmesi gerekmez.
- Zayıf bile olsa müslümandan küfrü kaldıracak görüş tercih edilir. Çünkü küfür büyük günahlardandır, bir sözün küfür olmadığına dair bulunan bir görüş zayıf bile olsa onunla amel edilir.
- Müçtehidin en son tercih ettiği görüşle amel edilir. Çünkü müçtehit bir görüşten döndüğü için o görüş yok/mensuh gibidir, artık onunla amel edilmez.
- Bir konuda aralarında tearuz bulunması durumunda metinlerde yer alan görüşler şerhlerde yer alanlara, şerhlerde yer alan görüşler de fetvalarda yer alan görüşlere tercih edilir.⁶⁷

Kendisinden önce Sünnî- Hanefî geleneğın yaygın olduğu coğrafyada kurulan Osmanlı Devleti de Hanefiliği benimsemiş ve hukuki yapısını buna göre oluşturmuş;⁶⁸ müftüler ve şeyhülislam Hanefî mezhebine göre fetva verirken kadılar da aynı şekilde Hanefî mezhebine göre hüküm vermekle yükümlü tutulmuşlardır. Gelenekte bir mesele hakkında bir hüküm bulunması durumunda ulema ya bununla amel ederdi veya zaruret, istihsan, ihtiyaç, maslahat gibi sebeplerle bu görüşle amel etmeyip farklı bir fetva verirdi. Var olan görüşle amel edilmesi durumunda ise üç ihtimal söz konusuydu; ya tek

⁶⁷ İbn Âbidîn, “Şerhu manzûmeti ‘ukûdi resmi’l-müftî”, 1: 34-37.

⁶⁸ Ali Öge, “Şeyhülislam İbn Kemal’in Fetvaları Işığında Osmanlı İktisadi Hayatından Bir Kesit”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010): 282.

bir görüş vardır ve bu durumda Osmanlı uleması genellikle o görüşle aynen amel ederdi, ya birden fazla görüş bulunup birisi müftâ-bih hale gelmiştir ve onunla amel ederdi, ya da farklı görüşler bulunup birisi henüz müftâ-bih hale gelmemiş olabilir ve bu durumda da ulema bir görüşü tercih edip onunla fetva verirdi.⁶⁹ Hakkında görüş bulunmayan yeni bir meseleye ise tahriç yöntemi ile çözüm bulunuyordu.⁷⁰ Fetva usulü ile ilgili içtihat, tahriç, tercih, telifik ve taklit yoluyla fetva verme şeklinde beş farklı yöntemden bahsedildiği de olmuştur.⁷¹

Gelenekte her ne kadar müftâ-bih hale gelmiş görüşle fetva verilmesi prensip haline gelmiş olsa da ulema bazen bu görüşten udûl edip zayıf olan görüşle amel edebiliyordu.⁷² Bu konuda İbn Âbidîn meşâyih için Ebû Hanife'nin görüşü dışında bir görüş tercih etmelerinin, delilin kuvveti, zamanın değişmesi gibi sebeplerle olabileceğini söylemiştir.⁷³ Aynı durum Osmanlı Dönemi'nde zamanın değişmesi, örf, ihtiyaç, zaruret gibi sebeplerle açıklanabilir.

Sâdeddin Efendi'nin fetva usulü ise genel olarak tek bir görüş üzerine olmuştur. Bu görüşlerin çoğunda da herhangi bir açıklaması bulunmazken bir kısmında daha önce bu şekilde fetva verildiğine atıf yaparak o görüşü aldığını belirtmiştir. Mecmuanın daha az olan kısmında ise farklı görüşlere atıf yaparak fetva vermiştir. Bunları da mezhep imamlarının görüşleri, sair ulemanın görüşleri, müftâ-bih olan görüş olarak tercih sebebini belirtirken birkaç meselede herhangi bir açıklama yapmadan görüşlerden birisini tercih etmiş; bir kısmında ise önceki fetvalardan farklı bir görüş beyan etmiştir. Sâdeddin Efendi'nin herhangi bir tercihte bulunmadığı meseleler de vardır. Bu kısımda az sayıda fetva bulunmaktadır. Bunların da bir kısmında ihtilafı görüşleri zikredip tercih yapmazken bir kısmında sadece ihtilaf var deyip bırakmıştır. Son olarak kendisine yöneltilen sorunun cevabını hakimin tercihine bıraktığı meseleler de vardır. Bundan sonraki kısımda Sâdeddin Efendi'nin yukarıda zikrettiğimiz şekilde tespit edebildiğimiz usulünü tek tek açıklamaya çalışacağız.

⁶⁹ Süleyman Kaya, “Vekalet Akdine Dair Bir Tartışma Bağlamında Osmanlı Döneminde Fetvanın Müftâ-Bih Hale Geliş Süreci”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 20 (2012): 72.

⁷⁰ Kaya, “Osmanlı Fetvasında Değişim”, 97.

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Osman Şahin, *İslam Hukukunda Fetva Usulü* (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2002), 120-175.

⁷² Kaya, “Fetvanın Müftâ-Bih Hale Geliş Süreci”, 72

⁷³ İbn Âbidîn, “Şerhu manzûmeti ‘ukûdi resmi'l-müftî”, 1: 28.

2.1.1. Tek Bir Görüşle Fetva Vermesi

Mecmû 'u'l-Fetâvâ 'yı incelediğimizde Sâdeddin Efendi'nin fetva verirken genel olarak tek bir görüşe dayandığını görüyoruz. Mecmuanın %90'lık kısmı bu tür fetvalardan oluşmaktadır. Bu cevapları da kendi içerisinde incelediğimizde Sâdeddin Efendi'nin iki farklı tutum sergilediğini görüyoruz; herhangi bir görüşe atıf yapmadan verilen fetvalar ve daha önce verilmiş belli bir fetvaya atıf yaparak verilmiş fetvalar. Mecmuanın en büyük kısmını ise Sâdeddin Efendi'nin herhangi bir görüşe atıf yapmadan verdiği fetvalar oluşturmaktadır.

Mecmua bir şeyhülislama ait olup onların, sair müftüler gibi verdikleri fetvanın güvenilirliğini ispatlamak için nükûle ihtiyacı yoktu. Bundan dolayı Sâdeddin Efendi de fetva verirken herhangi bir açıklama eklemeyip yalnızca cevabı söylemiştir.

2.1.1.1. Herhangi Bir Görüşe Atıf Yapmadan Fetva Vermesi

Mecmû 'u'l-Fetâvâ 'da tekrarlarıyla birlikte⁷⁴ 1321 fetva bulunmaktadır ve bu başlık altında 1224 mesele yer almaktadır. Bu ise yaklaşık olarak mecmuanın %93'lük kısmına denk gelmektedir. Bu nedenle mecmuanın asıl itibariyle müftâ-bih olmuş görüşle verilen cevaplardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Ancak bu fetvalardan yola çıkarak tüm meseleler için mezhep içi ittifak olduğunu düşünmek hatalı olur. Zira her ne kadar bu meselelerde açıkça ifade edilmese de klasik kaynaklara baktığımızda görüyoruz ki bazı konularda mezhep imamları arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bu ihtilaf kendi dönemlerinde çözümlenebildiği gibi sonraki dönemde de bir görüş daha baskın hale gelmiş olabilir. Bu şekilde ihtilafı olan bir görüş hakkında ileride geleceği üzere müftinin veya kadının takdir hakkı olduğu gibi bir görüşün tercih edileceği meselelerde ise müftâ-bih olmuş görüşle amel edilmesi gerekmektedir.⁷⁵

Bu başlık altında inceleyeceğimiz fetvalar Hoca Sâdeddin Efendi'nin ihtilafsız olarak ve büyük çoğunlukla “olur” veya “olmaz” diyerek cevapladığı, herhangi bir görüşe atıf

⁷⁴ Tespit edebildiğimiz kadarıyla bazısı aynen bazısı da ufak kelime farklarıyla tekrar eden 59 çift fetva bulunmaktadır. Bu fetvalar şunlardır: 85-869, 100-877, 158-219, 194-1218, 195-234, 202-900, 236-360, 238-1220, 253-354, 262-1219, 293-414, 378-813, 442-514, 460-939, 461-940, 480-814, 489-838, 490-839, 491-823, 501-842, 503-840, 505-826, 507-841, 546-870, 602-1039, 663-1059, 679-1129, 680-1130, 695-829, 725-871, 726-876, 733-881, 734-872, 737-942, 740-880, 741-882, 747-873, 752-875, 758-864, 759-883, 760-884, 766-866, 783-874, 793-837, 804-903, 812-1247, 824-904, 959-965, 960-997, 962-976, 966-975, 967-978, 968-979, 994-1000, 1040-1064, 1047-1057, 1077-1224, 1082-1287, 1107-1116. fetvalar.

⁷⁵ Kaya, “Osmanlı Tatbikatında Tek Mezhebe Bağlılık”, 112-113.

yapmadığı fetvalardan oluşmaktadır. Bazen meselenin içeriğine göre açıklamalar eklediği, farklı ihtimallere binaen “şöyle de olabilir” dediği fetvalar da bulunmaktadır ancak bu durum birden fazla görüş belirtmesi kapsamında olmayıp verdiği cevabı tamamlayıcı nitelikte olduğu için bu başlıkta ele almayı uygun gördük. Bu fetvaların bablara dağılımı şu şekildedir; 7 tahâre, 1 zekât, 35 nikah, 59 talak, 4 radâ‘, 17 ‘itâk, 17 ey mân, 45 hudûd, 3 serika, 36 siyer, 6 âbık, 4 mefkûd, 9 şerike, 155 vakıf, 85 bey‘, 10 müdâyenât, 13 kefâlet, 3 havâle, 61 kaza, 36 şehâdât, 30 vekalet, 185 dava, 13 ikrar, 19 sulh, 18 mudarebe, 26 vedî‘a, 8 âriyet, 28 hibe, 75 icârât, 5 mükâteb, 3 ikrah, 24 gasb, 12 damânât, 4 me’zûn, 7 şufa‘, 13 kismet, 6 muzâraa ve’l-musâkât, 57 kerâhiyye ve’l-istihsan, 10 rehin, 15 cinâyât, 17 diyât, 19 vesâyâ, 24 ferâiz.

Tahâre bahsindeki 7. meselede özür sahibi olan bir hatibin hitabet ehli başka kimseler varken hitabette bulunmasının caiz olup olmayacağı sorulmuş ve verilen cevap tek kelime ile “olmaz” olmuştur. Yine aynı bahisdeki 8. meselede “Bir kimsenin imamlığa ehliyeti olmakla beraber kolu kesik olsa bu kimseye uymak caiz midir?” sorusuna Sâdeddin Efendi “olur” cevabını vermiştir.

Nikah bahsindeki 19. meselede bir kimsenin, babasının eşinin (üvey annesi) kardeşiyle evlenmesinin cevazı sorulmuş ve caiz olacağı cevabı alınmıştır. 20. meselede “Bir kölenin mevlasının izniyle hür bir kadınla evlenmesi caiz midir?” diye sorulmuş Sâdeddin Efendi “caizdir” cevabını vermiştir.

Hudûd bahsindeki 173. meselede “Muhsan olan bir kimse, birisinin eşine zorla zina eylese ne gerekir?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi had cezası için gereken şartlar sabitse recm edileceğini söylemiştir. Aynı bahisteki 187. meselede bir kimse eşinin mülk cariyesini tasarruf edip cariye hamile kaldığında bu kimseye ne ceza verileceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi bunun haram olduğunu bilerek yaptıysa had cezası gerekeceği cevabını vermiştir.

Mecmuanın büyük bir kısmı herhangi bir görüşe atıf olmayan ve ihtilaf içermeyen meselelerden oluştuğu için bu konuda ele alınabilecek mesele sayısı çok fazladır. Ancak biz bu konuda örnek teşkil etmesi açısından açıkladığımız meselelerle yetineceğiz.

2.1.1.2. Daha Önce Verilmiş Bir Fetvaya Atıf Yaparak Fetva Vermesi

Mecmuada Sâdeddin Efendi'nin fetva verirken daha önce verilmiş bir fetvaya atıf yaptığını açıkça görebildiğimiz 5 mesele⁷⁶ bulunmaktadır. Ancak bu fetvaların 4 tanesinin kim tarafından verildiği belirtilmemiştir; bunların daha önce verilmiş olduğunu cevaplarda yer alan ifadelerden anlıyoruz. Bu meselelere cevap verilirken ecvibe-i bazı mesâil delalet eder (83. mesele), tecvîz etmişlerdir (440. mesele), tecvîz olunmuştur (1170. mesele), vârid olmuştur (1198. mesele) ifadeleri kullanılmıştır. Bir fetvada ise Sâdeddin Efendi açık bir şekilde kimin görüşünü tercih ettiğini belirtmiştir. Bu mesele talak bahsindeki 84. mesele olup “Erkeğin, eşini anne babasına göstermemesine ikrah denilir mi?” diye sorulmuştur ve Sâdeddin Efendi fakih Ebu Cafer'e göre ikrah hükmünde olacağı cevabını vermiştir.

Talak bahsindeki 83. meselede mesele yazılırken satır atlandığı için tam olarak sorulan durumun ne olduğu anlaşılammakla beraber verilen cevapta “ecvibe-i bazı mesâil delalet eder” denilerek açık bir şekilde daha önce verilmiş bir fetvaya binaen bu cevabın verildiği ifade edilmiştir.

Bey' bahsindeki 440. meselede vefat eden bir kimsenin borçlarına yetecek miktar menkul malı varken vasisinin gayrı resmi bir şekilde vefat eden kişiye ait akârı satıp satamayacağı sorulmuş ve tecvîz edildiğine dair fetva verilmiştir.

2.1.2. Farklı Görüşlere Atıf Yaparak Fetva Vermesi

Sâdeddin Efendi fetva verirken bazen birkaç görüşü belirterek açık bir şekilde bu fetvayı aldığı görüşe atıf yapmıştır. Atıf yaparken görüşün kime ait olduğunu söylediği durumlar olduğu gibi hiçbir isim belirtmediği de olmuştur. Bu görüşleri bazen zikredip birisini tercih etmiş bazen de herhangi bir tercihte bulunmamıştır; hatta öyle ki bazen sadece ihtilaf var deyip herhangi bir görüş belirtmeden veya bir tercih yapmadan bırakmıştır. Bazı meselelerde ise cevabı hakimnin tercihine bırakmıştır. Sâdeddin Efendi'nin bu farklı tutumlarına bağlı olarak bu konuyu 3 genel başlıkta inceleyeceğiz.

2.1.2.1. Görüşlerden Birini Tercih Ettiği Meseleler

Bu başlık altında Sâdeddin Efendi'nin belli bir görüşü tercih ederek verdiği fetvaları toplayacağız. Bu fetvaların bir kısmında kurucu imamlara ve mezhebin sair ulemasına

⁷⁶ 83, 84, 440, 1170, 1198. fetvalar.

açıkça atıf yaparak tercihte bulunmuştur. Bu fetvaları da Sâdeddin Efendi'nin tespit edebildiğimiz tercih kriterlerine göre ayrı ayrı ele alacağız.

2.1.2.1.1. Mezhebin Kurucu İmamlarına Atıfla Tercihle Bulunması

Osmanlı ilmiyesinin Hanefî geleneğe bağlılığını Sâdeddin Efendi'nin, kurucu imamlara ait görüşleri zikrettiği fetvalarında da görmekteyiz. Bunu yaparken bazen açıkça Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed şeklinde isimlerini zikretmiş bazen de “kavl-i imam, kavl-i imâmeyn” şeklinde ifade etmiştir. Ancak bu tür fetvalarda genellikle tercihte bulunmamış, sadece bir fetvada kendi tercihini ortaya koymuştur. Kendi tercihini ortaya koyduğu kaza bahsindeki 570. meselede mal mülk sahibi olup inaden borcunu eda etmeyen, bunun yerine hapiste kalmayı adet edinen bir kişinin malının ulu'l-emr marifetiyle satılıp satılamayacağı sorulmuş ve Sâdeddin Efendi cevaben İmâmeyn'den iki görüş aktarıldığını belirtip malı akâr (gayrimenkul) olduğu durumda kendisinin satması gerektiğini, satana kadar hapiste kalacağı görüşünü tercih etmiştir.

2.1.2.1.2. Mezhebin Sair İmamlarına Atıfla Tercihle Bulunması

Sâdeddin Efendi'nin, kurucu imamların görüşlerini kullandığı gibi sair ulemanın görüşünü de kullandığını görüyoruz. Diğer fetvalarda onların görüşlerine değinmiş olsa da yalnızca ferâiz bahsindeki 1296. meselede “kibâr-ı müteahhirîn” olarak belirttiği sair ulemanın görüşünü tercih ederek fetva vermiştir. Bu meselede vefat edip bazı akrabalarını mirasçı olarak bırakan bir kadının mirasının nasıl dağıtılacağı sorulmuştur. Sâdeddin Efendi bu hususta ulema arasında büyük bir ihtilaf olduğunu söyleyip İmam-ı Azam'ın, İmâmeyn'in ve kibâr-ı müteahhirîn'in görüşlerini zikretmiş ve kibâr-ı müteahhirîn'in görüşüyle amel etmenin daha ihtiyatlı olacağını belirtmiştir.

2.1.2.1.3. Müftâ-Bih Olan Görüşü Tercih Etmesi

Osmanlı ilmiyesinde müftâ-bih görüşü ne kadar önem verildiği daha önce zikredilmişti. Sâdeddin Efendi'nin de aynı şekilde müftâ-bih görüşle amel ettiği görülmektedir. Sâdeddin Efendi 5 meselede fetva verirken tercih ettiği görüşün müftâ-bih olduğunu belirtmiştir. Bunu fetvalarda geçen “muhtâr” (109. mesele), ve “kavl-i muhtâr” (313, 422, 437, 1159. meseleler) ifadelerinden anlıyoruz. Talak bahsindeki 109. meselede “Bazı kimselerin hile ile kadını kocasından boşamak için adama ‘Sana oyun oynamışlar eşinle muhalaa edersen bu oyunu bozarsın’ deyip koca da muhalaanın ne olduğunu

bilmezken eşiyle muhalaa eylediğinde karısı ‘Ben bain talakla boşandım’ diyerek kocasından ayrılabilir mi?’ diye sorulduğunda Sâdeddin Efendi bazılarına göre bunun olabileceğini; ancak muhtâr olanın olmaması gerektiğini ifade etmiştir.

Vakıf bahsindeki 313. meselede mülk dükkanını bir mescidin maslahatına vakfeden bir kimsenin teslim ve tescil gerçekleşmeden vakıftan dönmesinin mümkün olup olmadığı sorulmuştur. Sâdeddin Efendi de kavlı-i muhtâr üzere dönebileceğini söylemiştir. Aynı bahisteki 422. meselede “Mülk evinin dışarısını birisine içerisini de azad ettiği kölelerine vakfedip kapıyı açıklamasa; azatlı köleler başka yerde bir kapı açma imkanı olmadığı için içeri girerken bu kapıyı kullansalar bir süre sonra dışarısı kendisine vakfolan kişi bu kimselerin kapıyı kullanmasına engel olabilir mi?” sorusuna Sâdeddin Efendi kavlı-i muhtârda engel olamayacağını söyleyip şu şekilde açıklama yapar: “Vakıf önce olup giriş-çıkış şart olunmuşsa ittifakla şart-ı vâkıf geçerlidir, herhangi bir şart yoksa İmâmeyn’e göre geçiş hakları vardır ve hakim de bu görüşle amel eder.” Bu meselede İmâmeyn’in görüşü müftâ-bih olduğu için Sâdeddin Efendi de bu şekilde fetva vermiştir.

Muzâraa bahsindeki 1159. meselede “Tarla, hayvan ve emeğin bir kişiye; tohumun başka bir kişiye ait olması şeklinde gerçekleşen ortaklık sahih olur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi ise kavlı-i muhtâr üzere sahih olmayacağını belirtmiştir.

2.1.2.1.4. Herhangi Bir Açıklama Yapmaksızın Tercihle Bulunması

Sâdeddin Efendi genellikle tercih yaparak fetva verdiği durumlarda neye göre tercih yaptığını belirtmiştir. Ancak 3 mesele⁷⁷ var ki bunlarda herhangi bir açıklama yapmadan sadece fetva verdiği görüşü tercih etmiştir. Bu meselelerin biri dava, biri sulh, diğeri ise ferâiz bahsinde bulunmaktadır.

Dava bahsindeki 741. meselede “Borçları terekesinden fazla olup yalnızca bir ev miras bırakan kimsenin alacaklıları hakim kararı ile evi, vefat eden kişiye vasi tayin ettirip satarak geliri aralarında bölüşürken bu duruma itiraz etmeyen bir kimse bir kaç yıl sonra başka bir hakime ‘Vefat eden kişinin bana şu kadar borcu olup ev bana rehindi’ diyerek dava etmiş olsa bu dava geçerli olup satım akdini feshettirebilir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi feshettirebileceğini ancak meselenin ihtilafı olduğunu, hakim davada yalan olduğunu düşünmesi durumunda davayı dinlemeyebileceği cevabını

⁷⁷ 741, 910, 1298. fetvalar.

vermiştir. Ancak 882. meselede aynı soru tekrar sorulduğunda Sâdeddin Efendi mesele ihtilaflı olduğu için hükmün hakimın tercihine bağı olduğunu söylemiştir.

Sulh bahsindeki 910. meselede “İki kişi arasında ihtilaflı olan bir yerden biri diğerine bir miktar vererek sulh etseler sahih olur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi de meselenin ihtilaflı olduğunu söyleyip verilen yeri alan kişi arazinin kalanı hususunda diğer kişiyi davadan ibra etmişse ittifaken sahih olacağını eklemiştir.

Ferâiz bahsindeki 1298. meselede bir kimsenin vefat edip li-ebeveyn kız kardeşi, babasının babası ve annesinin babasını mirasçı olarak bırakması durumunda terekenin ne şekilde taksim edileceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi hilâf-ı azîm olduğunu belirttikten sonra babasından dedesinin 1/6 oranında alıp kalanında kız kardeşi ile anlaşmanın evla olduğunu söylemiştir.

2.1.2.1.5. Daha Önce Verilmiş Bir Fetvaya Yer Verip Farklı Bir Tercihle Bulunması

Sâdeddin Efendi fetva verirken tercihte bulunacağı zaman görüşleri zikrettiği durumlarda genellikle o görüşlerden birisini tercih etmiştir. Ancak yalnızca 12. meselede daha önce verilen bir fetvaya değinmiş ve bu fetvadın farklı bir tercihte bulunmuştur. Bu meselede tüccarın iskelelerde görevli olan kişilere gümrük adı altında verdikleri parayı zekata niyet edip verseler zekat yerine geçip geçmeyeceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi önceki ulemanın geçer dediklerini belirtmiş ancak zekâtlarını müstakil olarak vermenin evla ve ahvat (ihtiyata daha uygun) olduğunu söylemiştir.

2.1.2.2. Tercihle Bulunmadığı Meseleler

Sâdeddin Efendi ihtilaflı görüşleri zikrettiği zaman genel olarak içlerinden bir tanesini tercih ederek fetva verme yoluna gitmiştir. Ancak bazı meselelerde herhangi bir tercihte bulunmamıştır. Bu meselelerin bir kısmında herhangi bir görüş belirtmeden sadece ihtilaf olduğunu söylemekle yetinmiş, bir diğer kısımda ise ihtilaf edilen görüşleri zikretmiş ancak tercihte bulunmamıştır. Bununla beraber her iki durumda da kendi kanaatini belirtmemiştir.

Aslında bu meselelerde Sâdeddin Efendi bir fetva vermemiş izlenimi uyandırmaktadır. Ancak meselelere baktığımızda ise özel durumlar olmayıp genel bir yargıya

varılabileceği görülmektedir. Bu durumda Sâdeddin Efendi'nin bu meselelerdeki hükmü zımnen kadının takdirine bırakmış olduğunu düşünebiliriz.

2.1.2.2.1. İhtilaf Var Deyip Görüşleri Zikretmeden Bıraktığı Meseleler

Sâdeddin Efendi 2 meselede ihtilaf var dedikten sonra o hususla ilgili olan görüşleri zikretmemiş ve kendisi de herhangi bir açıklama yapmamıştır. Bu meselelerin bir tanesi talak bahsindeki 62. mesele (hilaf vardır), diğeri ise bey' bahsindeki 462. meseledir (ihtilaf vardır).

Talak bahsindeki 62. meselede bir mirlimanın başkasına “Eğer falan fiili işlersen benim dediğim olsun mu?” deyip kişi mirlimanın kastının ne olduğunu bilmeden olsun dese, bu kişi o fiili işledikten sonra mirliva kastının talak olduğunu açıklasa bu talakın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi sadece “Meselede hilâf vardır.” demiş ve herhangi bir açıklama yapmamıştır.

Bey' bahsindeki 462. meselede “Afyon ticareti yapan birisi bu yaptığından dolayı eleştirildiğinde ‘Allah alışverişi helal faizi haram kıldı’ ayetiyle cevap vermiştir ve bu cevabı doğru, ticareti helal olur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi ticareti hususunda ehl-i hevâ ve dalâlin ticareti olduğunu söyleyip “eimme ve akvâl arasında ihtilaf vardır” demiştir ve ayetin tefsirinde ihtiyatsız olanların tevbe etmeleri gerektiğini de eklemiştir.

Sâdeddin Efendi bazen bir meseleye birkaç cevap verdiği için bu cevaplardan birisi de tercihsiz olabilmektedir. Mesela hudûd bahsindeki 183. meselede cevap verirken birden fazla hüküm beyan etmiş, asıl hükmün yanında ifade ettiği durumda ihtilaf olduğunu belirtip bu konuda da açıklama yapmamıştır. Meselenin içeriği şu şekildedir: “Bir kimsenin kölesine livata yapması helaldir” diyen kişiye ne ceza gerekeceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi bu soruya cevap verirken ceza olarak hacredilmesi gerektiğini, bunu yapan kişinin katledileceğini söylemiştir ve tekfiri hususunda ihtilaf olduğunu belirtip bu konudaki görüşleri zikretmemiş, kendisi de herhangi bir tercihte bulunmamıştır.

2.1.2.2.2. Görüşleri Zikredip Tercih Yapmadığı Meseleler

Bu başlık altında ele alacağımız meseleler ise Sâdeddin Efendi tarafından cevap verilirken bazı görüşleri zikredip herhangi bir tercihte bulunmadığı meselelerdir. Bu

şekilde verdiği fetvaların sayısı 6 tanedir.⁷⁸ Bu fetvaların bablara dağılımı şu şekildedir; 1 talak, 1 ‘ıtâk, 1 bey‘, 1 diyât ve 2 ferâiz.

Talak bahsindeki 63. meselede birisi içki içen bir şahsa “Bir daha içki içersen küllemânın mefhumu üzerine olsun mu?” diye sorduğunda o kişi olsun dedikten sonra tekrar içki içse eşinin boş olup olmayacağı sorulmuştur. Sâdeddin Efendi bu talakın hem gerçekleşeceğine dair hem de gerçekleşmeyeceğine dair iki görüşün olduğunu zikretmiş ve tercih yapmadan bırakmıştır.

‘Itâk bahsindeki 127. meselede “Bir kimsenin kölelerinden birisine ‘oğlum’ ve yaş itibariyle buna müsait olan bir başkasına da ‘babam’ demiş olsa her ikisinin de nesepleri sabit olup hür olurlar mı?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi İmam-ı Azam ve İmâmeyn’in görüşlerini zikredip “Şöyle tafsil eder bunu fukahâ, nakleder bu cevabı Sâdeddin böyle yazmış meşâyih-ı fetva” demiş ve görüşlerden birisini tercih etmemiştir.

Bey‘ bahsindeki 438. meselede “Vekil olan bir kimse müvekkilinin mülkünü bir başkasına sattığında müvekkil ‘Gabn-i fahiş ile satmışsın.’ diye dava ettiğinde semen kıymetten ne kadar eksik olduğunda gabn davası dinlenir?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi bir mala kıymet belirleyen kimselerden birisi değerini belirler, on iki değerinde mülkün ona satılmasına gabn-i fahiş diyenler de vardır gabn-i yesîr diyenler de vardır cevabını vermiştir.

Diyât bahsindeki 1269. meselede kocası seferdeyken evde tek kalan bir kadının faili meçhul şekilde ölmesi sonucu diyetinin kocasına lazım olup olmayacağı sorulmuştur. Verilen cevap ise İmam-ı Azam kavline göre diyet lazım olacağı, Ebu Yusuf kavline göre ise yarım diyet lazım olacağıdır. Sâdeddin Efendi sadece bu iki görüşü zikredip bir tercihte bulunmamıştır.

Ferâiz bahsindeki 1304. meselede birisi vefat edip anne-baba bir kız kardeşi oğlu ile anne bir kız kardeşi kızını kaldığında mirasın nasıl taksim edileceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi zâhir-i rivayede tüm terekenin kardeşi oğlunun olacağını; İmam Muhammed’e göre 1/4’ün kardeşi kızının olacağı, kalanın kardeşi oğlunun olacağını zikretmekle yetinmiş bir tercih yapmamıştır.

⁷⁸ 63, 127, 438, 1269, 1304. fetvalar.

2.1.2.3. Hakimin Tercihine Bırakarak Fetva Vermesi

Sâdeddin Efendi cevap verirken birden fazla görüşün olduğu meselelerde bazen durumu hakime havale ederek cevabı onun tercihine bırakmıştır. Şartlara göre en uygun cevabı seçmesi için bunu yaptığını söyleyebiliriz. Çünkü hakimin de müftî gibi mezhep içerisindeki görüşlerden birisini tercih etme hakkı bulunmaktadır. Bu şekildeki meseleler 4 tanedir⁷⁹ ve bablara dağılımı şu şekildedir; 1 tahare, 1 bey‘, 2 dava. Bu meselelerin ilk ikisinde Sâdeddin Efendi görüşleri zikredip hakimin tercihine bırakırken son ikisinde hilâfiyyedir diyerek sonucun re’yi hakime bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Tahâre bahsindeki 2. meselede evlada vakfolan bir mülk yerde su kuyusu bulunurken o yerin yakınlarında birisi daha mülkü içerisinde su kuyusu kazmak istediğinde var olan kuyuya zarar vermemesi için aradaki mesafenin ne kadar olması gerektiği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi “İmam-ı Azam’a göre her kişi mülkünde mutasarrıftır zarar muteber değildir; İmâmeyn’e göre muteberdir; eimme-i müteahhirîn zarar-ı beyyin muteber olmasını ihtiyâr etmişlerdir.” diyerek mezhepteki farklı görüşleri zikretmiş, sonrasında da tercihi hakime bırakmıştır. Hakimin, İmam-ı Azam’ın görüşünü tercih etmesi durumunda ikinci şahsı engelleyemeyeceğini; müteahhirîn görüşünü tercih etmesi durumunda bilir kişinin zararlı olduğunu ifade ettiğinde engelleyebileceğini söylemiştir.

Bey‘ bahsindeki 518. meselede şu şekilde bir soru yöneltilmiştir: “Bir kimse kölesini herhangi bir hastalığı olmadığı şeklinde satmış, alan kişi de aynı şekilde sağlıklı olması şartıyla bir diğer şahsa satmıştır. Ancak kölenin, ikinci alıcının yanında bir hastalığı zâhir olduğunda bu kimse “Ayb-ı kadîmdir” diyerek satın aldığı kimseye iade etmek istemiştir. Bunun üzerine satan kimse hastalığın eski olmadığına yemin ederek iadeyi kabul etmezken mahkemede naib olan kimse doktorların eski bir hastalık olduğunu belirtmeleri üzerine iadeye hükmeylese hükmü geçerli olur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi, naip bilirkişi görüşüyle reddedilmesi gerektiğini kabul ediyorsa hükmün geçerli olacağını, bu görüşle reddedilmesi gerektiğini kabul etmiyorsa geçerli olmayacağını ifade etmiştir.

Dava bahsindeki her iki meselede de ihtilafın olduğunu belirttikten sonra kendisi bir şey söylemeyip hükmü hakimin tercihine bırakmıştır. Bu bahisteki 831. meselede “Adam karısının mülk evini yıkıp yerine yeniden evler inşa eyledikten sonra vefat ettiğinde

⁷⁹ 2, 518, 831, 882. fetvalar.

mirasçıları binaların adama ait olduğunu söyleyip dava etseler kadın da kendi mülkü olduğunu dava edip bu hususta yemin etse kadın haklı kabul edilir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi meselenin ihtilaflı olduğunu söyleyip hükmü hakim tercihinin bırakmıştır. 882. meselede ise “Borçları terekesinden fazla olup yalnızca bir ev miras bırakan kimsenin alacaklıları hakim kararı ile evi, vefat eden kişiye vasi tayin ettirip satarak geliri aralarında bölüşürken bu duruma itiraz etmeyen bir kimse bir kaç yıl sonra başka bir hakime ‘Vefat eden kişinin bana şu kadar borcu olup ev bana rehindi.’ diyerek dava etmiş olsa bu dava geçerli olup satım akdini feshettirebilir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi meselenin ihtilaflı olduğunu, hükmün hakim tercihinin göre olacağını belirtmiştir.

2.2. Kazâ Usûlü

Kazâ (القضاء) kelimesi kadâ (قاضى) fiilinin mastarıdır ve sözlük anlamı itibariyle hüküm vermek, öldürmek, bir şeyi yerine getirmek ve sonlandırmak, takdirde bulunmak gibi manaları vardır. Fıkıh ıstılahı olarak ise ilzam etmek, davaları çözmek, insanların arasında adaletle hükmetmek anlamlarına gelmektedir.⁸⁰ Yargılama yapmak ve davaları çözüme ulaştırmak için görevlendirilen kimseye de kadı denilmektedir.

İslamiyet öncesi Arabistan Yarımadası’nda merkezi bir siyasi otorite mevcut olmadığı için yerleşik bir kazâ müessesesi de bulunmamaktaydı. Çekişmeler ve hak ihlalleri hakemler, kahinler, kabile büyükleri gibi kimseler tarafından çözülmeye çalışılıyordu; ancak bu yöntem daha çok güce dayalıydı. İslamiyet’in gelmesiyle beraber adalet anlayışı yayılmış ve hükümler adaletle verilmeye başlanmıştır. Medine’ye hicretten sonra ise siyasi birliğin oluşması sürecinde Hz. Peygamber kadılık görevi ile pek çok davaya bakmış, sahabeden bazı kimseleri bu göreve tayin etmiştir.⁸¹

Dört halife döneminde halifeler Medine’de yargı görevini bizzat yürütürken sahabeden bazıları da kendilerine yardımcı oluyordu. Diğer bölgelerde ise yargı işlerinden valiler sorumluydu; ancak zamanla öncelikli olarak yargı işlerinden sorumlu kişilerin tayin edilmesiyle yargı ile yürütme birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Emeviler döneminde adli yapıda herhangi bir yenilik olmamış, Abbasiler’de de Harun Reşid döneminde

⁸⁰ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *el-Bahru’r-râik şerhi kenzi’d-dekâik ve meahu minhatü’l-hâlik*, nşr. Şeyh Zekeriyya ‘Umeyrât (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1418/1997), 6: 427.

⁸¹ Fahrettin Atar, “Kaza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25: 114.

kâdı'l-kudâtlık kurumu oluşturulmuştur. Selçuklular döneminde ise adlî yapı askerî mahkeme ve sivil mahkeme olarak ikiye ayrılmıştır.⁸²

Osmanlı dönemine gelindiğinde kâdı'l-kudâtlık kurumunun kazaskerlik olarak değiştiği görülmektedir. I. Murat zamanında askeri davaları dinlemek üzere kurulan kazaskerlik, Fatih Sultan Mehmet döneminde Anadolu ve Rumeli kazaskerliği olarak ikiye ayrılıp kadıları tayin etme görevi bu makama bırakılmıştır. Ancak 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şeyhülislamlığın öneminin artması neticesinde önemli bölgelere kadıları (mevleviyet kadılıkları) tayin etme görevinin şeyhülislamlara geçtiği görülmektedir. Tayin edilen kadılar Hanefî mezhebinden seçiliyordu; ancak diğer mezheplerin ağırlıkta olduğu bölgelere Hanefî bir baş kadının nezaretinde farklı mezheplerden de kadı tayinleri yapıp davalar halkın mezhebine göre çözümleniyordu.⁸³

Daha çok “meclis-i şer‘, mahfil-i şer‘” olarak adlandırılan Osmanlı mahkemesi esas itibariyle tek dereceli ve tek hakimlidir. Ancak bu durum kadı mahkemeleri dışında bir yargı merciinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Osmanlı kazâ sisteminde temyiz kurumu olmamakla beraber kadıların verdiği kararlara itiraz durumunda yeniden incelenmesi ve gerektiğinde bozulması için Dîvân-ı Hümâyun’a başvuru yapılmaktadır. Dîvân-ı Hümâyun’da karara bağlanmamış işler daha sonra sadrazamın kendi konağında akdedilen “ikinci divanı” isimli mecliste görüşülür ve karara bağlanırdı. Yine sadrazamın başkanlığında Rumeli ve Anadolu kazaskerlerinin katılımıyla cuma divanı diğer adıyla huzur murâfaası; İstanbul, Üsküdar, Galata ve Eyüp kadılarının katılımıyla çarşamba divanı kurulurdu. Bu divanlar Dîvân-ı Hümâyun’un yükünü hafifleten yüksek mahkemeler konumundaydılar. Tüm bu kurumlarla beraber devletin adlî yapısının temelini kadı mahkemeleri oluşturduğu için yargı fonksiyonu kadılar tarafından yerine getirilirdi.⁸⁴

Osmanlı kadısının önceki İslam devletlerindeki kadılardan farklı olarak adlî görevinin yanı sıra mülkî, idarî, beledî, malî, askerî görevleri de vardır. Tayinleri padişah beratları ile gerçekleşir ve beratsız olarak göreve gelen kadının mahkemesi geçerli sayılmazdı.

⁸² Atar, “Kaza”, 25: 114-116; Fahrettin Atar, “İslam Adliye Teşkilatı Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Diyanet Dergisi* 17/1 (Ocak-Şubat 1978): 41.

⁸³ Fethi Gedikli, “Kaza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25: 118.

⁸⁴ M. Akif Aydın, “Mahkeme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27: 341-342; Gedikli, “Kaza”, 25: 118.

Kaduların bir bölgeye tayin edilmesi ise belli bir süreliğine olup bu süre dönem dönem farklılık göstermiştir. Ayrıca belirli bölgeye tayin edilen kadı yalnızca tayin edildiği bölgede görevli olup, farklı bir bölge söz konusu olduğunda tasarruf yetkisi bulunmamaktadır.⁸⁵

Kaduların mahkemelerdeki uygulamalarına baktığımız zaman esahh-i akvâl ile hükmetmelerinin emredildiğini görüyoruz. Bu uygulamanın Osmanlı dönemine has olduğuna dair Üskübî'nin fetvasına yapılan bir atıfla "Osmanlı öncesi dönemde esahh-i akvâl ile fetva ve kaza faaliyetinin emredilmediği" şeklinde bir açıklama bulunmaktadır.⁸⁶ Mezhep içerisinde muhtâr ve müftâ-bih görüşlerin derlenmesi, uygulamada bu görüşlerin kullanılması daha çok yargı birliğini sağlama amacına hizmet etmiştir.⁸⁷

İslam hukukçuları müftû, müçtehit ve kadıyı aynı seviyede görüp içtihat ehliyetini haiz olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak zamanla İslam coğrafyasının genişlemesi ile her yer ve zamanda müçtehit seviyesinde kimseler bulunamayacağı için müftû ve kadı olarak tayinlerinin genel kabul gördüğü aktarılmıştır.⁸⁸ Kaduların ve müftülerin eğitimi ile ilgili olarak çok detaylı bilgi bulunmasa da özellikle 16. yüzyılda Sahn-ı Semân medreselerinin kurulmasıyla kadı olabilmek için bu medreselerde eğitim görüp icazet almak gerektiği belirtilmiştir. Süleymaniye medreselerinin kurulmasıyla ise artık kadı olmak isteyenlerin bu medreseden icazet alması gerekmektedir. Anadolu ve Rumeli'deki taşra medreselerinden alınan icazet -özel izin verilen bir medrese değilse- kadı olmak için yeterli kabul edilmemektedir.⁸⁹ Müftû olabilmek için de belli bir ilmi birikime sahip olmak, resmi görevli olabilmek için ise medreselerde eğitim almış olmak gereklidir.

Fethi Gedikli, Osmanlı kadısı ile müftüsü arasındaki eğitimde bir fark olmadığı için önlerine gelen meseleler hakkında hüküm ve fetva verme açısından bir fark olmadığını, kazaskerlik, şeyhülislamlık gibi makamlarda bulunan hukukçuların sıradan bir kadıya göre daha tecrübeli olmasının, bilgi birikiminin fazla olmasının normal olduğunu; ama

⁸⁵ İlber Ortaylı, "Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 69-71; M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 14. Baskı (İstanbul: Beta Basım, 2017), 77-78.

⁸⁶ Kaya, "Osmanlı Tatbikatında Tek Mezhebe Bağlılık", 113.

⁸⁷ Atar, "Kaza", 25: 117.

⁸⁸ Fethi Gedikli, "Osmanlı Mahkemesinde Fetva Kullanımı ve Fetva-Kaza İlişkisi", *Osmanlı Hukukunda Fetva* ed. Süleyman Kaya v.dğr. (İstanbul: Klasik Yayınları, 2018), 202.

⁸⁹ Ortaylı, "Kadı", 24: 70.

bir kenar müftîsi ile taşra kadısının aşağı yukarı aynı bilgi düzeyinde olup aynı kaynakları kullanabilecek seviyede olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰ Ancak Şükrü Özen müftîleri, kadıların en çok müracaat ettikleri kişi olarak nitelemiştir; ayrıca fetva mecmualarını sık karşılaşılan problemlere, müftâ-bih meselelere yer vermesi açısından kadılar için temel metinlerden sonra gelen ikinci önemli kaynak olarak zikretmiştir.⁹¹ Ali Himmet Berki fetva mecmualarının kadı ve müftîlere rehberlik etmesi için derlendiğini,⁹² Seda Örsten de fetva mecmualarının kadılar için önemli bir bilgi kaynağı olduğunu belirtmiştir.⁹³ Bu nedenle kadılar fetva mecmualarına ihtiyacı olması durumunda bakmakla beraber kendi görüşüyle hüküm vereceği zaman müftî fetvalarını gerekçesiz olarak reddedememektedir. Zira bir fetvaya aykırı hüküm verildiğinde aleyhine hüküm verilen kişi fetvaya dayanarak Dîvân-ı Hümâyun'a başvuru yaptığında kadı, fetvayı reddetmek için bir gerekçe sunmamışsa zor bir duruma düşmektedir.

Şeyhülislam fetvasında da her ne kadar resmîyette uygulanma zorunluluğunun olabilmesi için padişah tarafından kanun haline getirilmesi gerekse de⁹⁴ şeyhülislamın ilmiyenin en üst kademesinde bulunması ve ilmi otoritesi nedenleriyle fetvası keyfî olarak reddedilemeyecek durumdadır. Mecmuada geçen 572. meselede “Fetvâ-yı şerîfenin mazmûn-i metîniyle amel etmeyip hilaf-i şer‘-i şerîf hükmeden Zeyd-i kâdiye şer‘an ne lazım olur?” sorusuna Sâdeddin Efendi “Azil lazım olur.” şeklinde bir cevap vermiştir. Buradan hareketle şeyhülislam fetvasının bağlayıcı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak esahh-i akvâl ile verilen fetva şeyhülislama ait olsa bile kazaen geçerli olabilmesi için bir kadı tarafından mahkeme kararı haline getirilmiş olması gerekmektedir.⁹⁵

Bu kısımda ele alacağımız fetvalarda Sâdeddin Efendi kendisine yöneltilen meselelerin cevabını kadıya bırakmıştır ve kadının bu meseleleri hangi yolla çözümleyeceğini de belirtmiştir. Buna göre Sâdeddin Efendi'nin kadının; sultanın takdirine göre, kendi takdirine göre, örfeye göre ve ihtiyaten hüküm vermesini belirten fetvalarını tespit ettik. Kadının yargılama esnasında dikkate alması gereken bu durumların her birini tek tek ele alacağız.

⁹⁰ Gedikli, “Osmanlı Mahkemesinde Fetva Kullanımı ve Fetva-Kaza İlişkisi”, 204-205.

⁹¹ Şükrü Özen, “Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü”, 249-253.

⁹² Berki, “Osmanlı Türklerinde Yüksek İftâ Makamı”, 427.

⁹³ Seda Örsten, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları”, 30.

⁹⁴ M. Macit Kenanoğlu, “Osmanlı Devleti'nde Kanun-Fetva İlişkisi ve Örfî Fetva Kavramı”, *Osmanlı Hukukunda Fetva* ed. Süleyman Kaya v.dğr. (İstanbul: Klasik Yayınları, 2018), 113.

⁹⁵ Arslan, *Nükûllü Fetva Mecmûaları*, 211.

2.2.1. Kadının Sultanın Takdirine Göre Hüküm Vermesi

Osmanlı hukuku şerî ve örfî hukuk olarak iki yapıdan oluşmaktadır. Zamanın gerektirdiklerine göre şerî karakteri oluşturan İslam hukuku üzerinde bazı düzenlemeler yapılmıştır ve bu düzenlemeler hukuk geleneği içerisinde olabileceği gibi yeni bir görüş ile olması da mümkündür. Bu durumda devlet başkanının kendisine tanınan geniş yetkiler çerçevesinde bu düzenlemelere müdahalede bulunduğu olmuştur. Osmanlı hukuku da bu şekilde şerî karakterinin yanı sıra zaman içerisinde oluşmuş örfî hukuktan meydana gelmektedir.⁹⁶

İslam hukukunda devlet başkanının dînî ve siyasî olmak üzere iki tür görevi vardır. Dini korumak, düşmanla cihat etmek, ganimet ve zekât toplamak, Cuma namazı, hac gibi ibadetlerin yerine getirilmesini sağlamak dînî görevlerindedir. Devlet başkanının siyasî görevleri ise yürütme ve yargı görevlerinden oluşmaktadır ve yargı görevini vekalet ile kadılarına, yürütme görevini de bölge valilerine devretmiştir. Sultanın yargı ve yürütme görevlerini içine alan siyasi görevleri ise devletin güvenliğini ve kamu düzenini korumak, adil olmak, devleti kalkındırmak, görevlileri atamak, devlet malını idare etmek gibi görevlerdir.⁹⁷

Devlet başkanının asli vazifelerinden sayılan yargı görevini mümkün olduğunca kendisinin ifa etmesi asıldır. Ancak devletin büyüklüğü devlet başkanının bu görevi tek başına yapmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle devlet başkanına ait olan bu görev “taklid-i kazâ” usulü ile kadılarına devredilmiştir.⁹⁸ Ama yargı erkini elinde bulundurması nedeniyle bu konuda doğrudan söz sahibidir ve özellikle arazi hukuku ile ceza hukuku alanında etkileri bulunmaktadır.⁹⁹

İslam ceza hukukunda suçların genel taksimi had, kısas ve tazir suçları şeklindedir. Had ve kısas suçları Kitap ve sünnet tarafından ne olduğu ve miktarları belirtilmiş cezalardır. Tazir suçları ise düzenlenmesi devlet başkanına bırakılmış olan suçlardır. Hangi fiilin suç sayıldığı, bu fiillere ne tür ceza verileceği İslam Hukuku tarafından devlet başkanına veya onun görevlendirdiği kadılarına bırakılmıştır. Osmanlı Devleti’nde bu tazir suçları

⁹⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 65-66.

⁹⁷ Hüseyin Çeliker, “İslam Hukukunda Devlet Başkanlığı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/26-27 (2008): 291-294.

⁹⁸ Ebul’ulâ Mardin, “Kadı”, *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, ts.), 6: 44.

⁹⁹ Mehmet Akman, “Örf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 93.

çok geniş biçimde ve ayrıntılı olarak padişahın irade ve fermanıyla düzenlenmiştir.¹⁰⁰ Buna ek olarak had ve kısas cezalarının uygulanması da sultanın onayına bağlıdır.

Hakim temelde sultanın vekili olarak bu görevi yürüttüğü için emirler ve fermanlarla sınırlıdır. Sâdeddin Efendi'nin de mecmuada hakimın, sultanın emrine veya iznine göre hüküm vermesinin gerektiğini ifade ettiği bazı fetvaları vardır. Aynı zamanda bazı olayların gerçekleşmesi, özellikle had cezalarının uygulanması noktasında devlet başkanının onayı gerektiği için cevabı sultanın takdirine bırakmamış olsa bile hükmün gerçekleşmesinin sultanın emrine/onayına bağlandığı fetvalar da vardır. Sâdeddin Efendi bunları ifade ederken re'y-i ulû'l-emr, veliyyü'l-emr, izn-i sultanî gibi ifadeler kullanmıştır. Mecmuada bahsettiğimiz şekilde olan 17 mesele¹⁰¹ vardır. Bu meselelerden 5 tanesi (3, 233, 235, 273, 353) sultanın takdirine bırakılmışken kalan 12 tanesi sultanın emri veya izniyle cezanın uygulanması ile ilgilidir. Bu meselelerin bablara dağılımı şu şekildedir; 1 tahare, 3 hudûd, 2 siyer, 3 vakıf, 2 kaza, 1 dava, 1 ikrar, 1 kismet, 2 kerâhiyye ve'l-istihsân, 1 diyât.

Sultanın takdirine bırakılan meseleler daha çok kamuyu ilgilendiren arazi hukuku ve vakıflarla ilgili alanlarda olmuştur. Mesela tahare bahsindeki 3. meselede “Bir şahsın mülkü olup evladına vakfeylediği yerin içerisinde bulunan su kuyusundan yüz zirâ uzaklıkta bir yerde kuyu kazılıp suyu vakfolunsa evlada vakfolan yerdeki kuyunun suyu azalınca vakfin mütevellisi ikinci kuyuyu yıktırmaya kadir olur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi “Mülk arazinin rakabesi beytülmal olup ihya edenlere ariyet yoluyla verilen arazidense ve ehl-i vukûf da bu azalmanın ikinci kuyudan kaynaklandığını belirtmezse devlet başkanının takdiriyle yıkamaz” demiştir.

Siyer bahsindeki 233 ve 235. meseleler arazinin kullanımı ile ilgilidir. İlkinde “Bir kimsenin toprak sahibinden tapu ile aldığı yeri kullanırken bir başkasının aynı yeri, yer sahibinin vekilinden daha önce aldığını ispat etmesi durumunda sahibinden alan kişinin kullanımına engel olabilir mi?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Sâdeddin Efendi bu konuda sultanın izni ile amel edileceğini söylemiştir. İkinci meselede ise “Bir sipahinin bir süre savaşa katılmadığı için tımarı başkasına tevcih edilip üç yıl bu kimsenin hizmetinde kalmışken kendisinden alınan sipahi bu üç yılın mahsulünü haksız yere toplamış olsa, yer kendisine verilen kimse bu mahsulü tekrar halktan mı alır yoksa eski

¹⁰⁰ M. Akif Aydın, “Osmanlı Hukuku”, *Osmanlı Medeniyeti*, haz. Coşkun Çakır, 3. Baskı (İstanbul: Klasik Yayınlar, 2012), 172

¹⁰¹ 3, 167, 186, 202, 233, 235, 273, 353, 396, 600, 618, 768, 900, 1150, 1188, 1207, 1260. fetvalar.

sipahiden mi?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Sâdeddin Efendi “Halk emir ile verdiği devlet başkanının takdiriyle haksız yere toplayandan alınır.” demiştir.

Vakıf bahsindeki 273. meselede “Vakf-ı evlat olan yerleri mutasarrıf olan bir kimse hasattan dört ay önce vefat edip tasarruf hakkı kendisinden sonraki nesle geçtiğinde vefat eden mutasarrıfın varisleri, arazilerden elde edilecek mahsulü ay ve gün hesabı üzere bölüp sekiz aylık haklarını alabilirler mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi “Re’y-i ulu’l-emre mufavvazdır.” diyerek sultanın takdiri ile amel edileceğini belirtmiştir. Yine aynı bahisteki 353. meselede “Bir vakfın mütevellisi yokken bölge kadısı vekil-i harcına vakfın masraflarını vakfa ait mallardan, mal yoksa borç ile karşıla dediğinde vekil bu şekilde harcama yapsa ve o sene mahsul elde edilemediği için diğer senelerin masrafından kısıp borcu ödemesi caiz olur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi beytülmalâ dönen vakıftan ise sultanın emri ile olabileceğini söylemiştir. Vakfın işlerini vakfiyeye göre yönetmek aslen mütevellinin sorumluluğundadır. Ancak devlet başkanı ve hakimlerin vakıflar üzerinde velayet-i âmme ile doğrudan denetim ve gözetim yetkileri vardır.¹⁰² Bundan dolayı vakıfla ilgili bazı meselelerde Sâdeddin Efendi durumu sultanın takdirine bırakmıştır.

Sultanın iznine bırakılan uygulamalar ise daha çok ceza hukukuyla ilgilidir. Çünkü ceza hukukunda hadler şâri tarafından belirlenmiş olsa da uygulanması devlet başkanının yetkisiyle olmaktadır. Ayrıca tazir cezalarında bilhassa devlet görevlileriyle ilgili durumlarda cezanın miktarının ve türünün belirlenmesi devlet başkanının yetkisindedir. Bu tür cezalarla ilgili olan meselelere Sâdeddin Efendi’nin fetvalarında da rastlamaktayız. Mesela hudûd bahsindeki 167. meselede küçük bir çocuğa zorla livata eden yeniçeriye ne gerekeceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi sultanın emri ile katlolacağını belirtmiştir. Bu meselede ceza belirli olsa bile uygulanması sultanın emrine bırakılmıştır. Aynı bahisteki 186. meselede bir zimmînin bir müslümanın evini basıp eşine tecavüz ettiği ispat edildikten sonra zimmîye ne olacağı sorulmuştur. Sâdeddin Efendi sultanın emri ile katlinin meşru olduğu yönünde fetva vermiştir. Aynı bahisteki 202. mesele ile ikrar bahsindeki 900. meselede de benzer bir soru sorulmuş ve Sâdeddin Efendi ikrarında ısrarlı ise sultanın emri ile katledileceğini, değil ise tazir cezası uygulanacağı cevabını vermiştir. Sâdeddin Efendi kaza bahsindeki 618. mesele,

¹⁰² H. Mehmet Günay, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 478.

kerahiyye bahsindeki 1207. mesele ve diyât bahsindeki 1260. meselede ise tazir cezası uygulanacağına fetva verip cezanın miktarını sultanın takdirine bırakmıştır.

Devlet görevlilerinin tayini padişahın izni veya emriyle olduğu için resmî görevlerle ilgili yöneltilen bazı meselelere de Sâdeddin Efendi sultanın takdiriyle olabileceği şeklinde cevap vermiştir. Mesela kaza bahsindeki 600. meselede “Bir suç sebebiyle padişah tarafından azl-i ebedi ile görevden alınan kadı sadrazam tarafından tekrar göreve getirildiğinde görevi geçerli olur mu?” sorusuna Sâdeddin Efendi sultan tarafından izin verilmedikçe geçerli olmayacağı cevabını vermiştir. Kısmet bahsindeki 1150. meselede “Bir sipahi hasat vakti geçtikten sonra öşürleri toplamadan vefat etmiş olsa varisleri sipahiye ait olan öşrü halktan toplayabilirler mi?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Sâdeddin Efendi veliyyü'l-emr tarafından bir emir sâdır olduktan sonra toplayabileceklerini söylemiştir. Kerahiyye bahsindeki 1188. meselede ise “Bir bölgenin serdarı bir sancakbeyliğine birisini tayin edip ‘Padişah tarafından görevlendirilen bir kimse gelirse onu içeri alma’ dese ve padişah tarafından aynı bölgeye bir başkası sancakbeyi olarak tayin edilip ‘Serdarım tarafından başkasına verilmişse onu içeri alma’ denildiğinde serdarın tayin ettiği görevli padişahın tayin ettiği görevliyi içeri almayabilir mi?” sorusu yöneltilmiştir. Sâdeddin Efendi olumsuz cevap verip “Emir veliyyü'l-emr hazretlerininindir, serdarın verdiği beratla amel olunmaz.” demiştir.

Sâdeddin Efendi'nin siyaseten ne yapılabileceğine dair verdiği fetvalar da bulunmaktadır. Siyaseten yaptırımlar genellikle sultanın takdiri ile olacağı için bu fetvaları da bu başlık altında vermeyi uygun gördük. Bu fetvalar da 3 tane¹⁰³ olup ikisi hudûd biri siyer bahsinde yer almaktadır ancak siyer bahsindeki 219. mesele ile hudûd bahsindeki 158. mesele birkaç kelime değişikliği haricinde birbirinin aynısıdır.

Hudûd bahsindeki 158. mesele ve siyer bahsindeki 219. meselede “Bağının üzümünü evinde şarap yapan bir müslüman bu içkinin satımına bir zimmîyi vekil tayin eylese ne olur?” denilmiştir. Sâdeddin Efendi bu kişinin melun olduğunu söyleyip tazir ve hapis gerekir demiştir, siyaseten evinin yıkılmasını dahi meşru kabul etmiştir. Yine hudûd bahsindeki 184. meselede müslüman bir kadına tecavüz eden zimmîye ne ceza gerekeceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi bu durum sabitse had gerekeceğini ve gerekirse siyaseten katlinin dahi tecviz edildiğini belirtmiştir.

¹⁰³ 158, 184, 219. fetvalar.

2.2.2. Kadının Kendi Takdiriyle Hüküm Vermesi

Hukuki uyuşmazlıkları ve davaları karara bağlamak üzere devletçe tayin edilen görevliye kadı denilmektedir.¹⁰⁴ Osmanlı Devleti'nde kadıların yargı görevindeki yetki ve sorumlulukları hukuk ve ceza davalarını kapsamaktadır.¹⁰⁵ Bazen hukuki olayın, bazen hukuki sonucun, bazen de her ikisinin takdiri şeklinde hakime tanınmış takdir hakkı bulunmaktadır.¹⁰⁶ Hukuk davaları kişiler arasındaki anlaşmazlıkların çözüldüğü davalardır ve mecmua içerisinde kadının bu tür davalarda bazen olayın tespiti bazen de bir durumun hukuki sonucu konusunda takdir hakkı bulunduğunu tespit edebildik. Ceza davaları ise bir suç isnadı neticesinde açılan davalardır. Mecmuada karşımıza çıkan bu tür davalarda ise kadının daha çok suçun türüne göre verilecek cezada takdir hakkı bulunduğunu tespit edebildik.

İslam hukukunda suçların had, kısas ve tazir cezalarından oluştuğunu daha önce belirtmiştik. Had ve kısas cezaları nasla belirlendiği için herhangi bir kimsenin takdir veya tağyir hakkı bulunmamaktadır. Ancak tazir cezalarının miktarı belli değildir. İbn Nüceym tazir cezalarıyla ilgili bilgi verirken Serahsî'nin şu açıklamasına yer vermiştir: "Tazir cezalarının belirli bir miktarı yoktur, hakimin takdirine bırakılmıştır."¹⁰⁷ Her suça uygun cezayı tayin etmek üzere icthad edilmesi gerektiği için takdir işleminin belirli ölçü ve şartlar çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir. Kural olarak tazir cezası gerektiren suçların ne olduğu, cezası, miktarı gibi konuların takdir yetkisi, devlet başkanı ve onun vekili olarak görev yapan kadılardadır.¹⁰⁸ Tazir cezalarıyla ilgili fetvalar Sâdeddin Efendi'nin mecmuasında da bulunmaktadır ve 60 tanedir.¹⁰⁹ Bu fetvaların bablara dağılımı şu şekildedir; 1 tahare, 1 nikah, 28 hudûd, 7 siyer, 4 kaza, 1 şehâdât, 1 ikrar, 1 gasb, 1 damânât, 15 kerahiyye, 1 cinâyât.

Mecmuada genel olarak ibadetlerle ilgili fetva bulunmuyor olsa da tazir cezasıyla ilgili ilk karşımıza çıkan mesele namaz ibadeti ile ilgilidir. Tahare bahsindeki 4. meselede

¹⁰⁴ Fahrettin Atar, "Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 66.

¹⁰⁵ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 80

¹⁰⁶ İ. Kâfi Dönmez, "Örf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 91.

¹⁰⁷ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 5: 68.

¹⁰⁸ Tuncay Başoğlu, "Ta'zîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 198, 200.

¹⁰⁹ 4, 32, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 165, 166, 168, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 178, 180, 185, 187, 192, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 209, 212, 219, 223, 237, 242, 243, 581, 582, 594, 610, 646, 900, 1112, 1121, 1171, 1184, 1187, 1190, 1194, 1199, 1200, 1201, 1206, 1207, 1209, 1210, 1218, 1226, 1241. fetvalar.

namaz kılmayan bir kimseye çevredeki müslümanlar namazını kıl dediklerinde o kimse kötü sözler söyleyip namaz kılmadığında ne ceza gerekeceği sorulmuş ve tazir-i şedîd uygulanacağı cevabı verilmiştir. Yönetiminde İslam hukukunun da etkili olduğu bir toplumda İslam'ın en temel şartlarından olan namaz emrinin aleni bir şekilde yerine getirilmemesi toplumun ifsadına sebep olabilecek bir durumdur. Sâdeddin Efendi'nin de bu durumu göz önüne alarak hukuki bir yaptırım uygulanması yönünde fetva verdiğini söyleyebiliriz.

Bu bölümdeki meselelerin çoğunluğunda dine veya kişiye hakaret ve kötü söz söyleme neticesinde tazir cezaları verilmiştir, az bir kısmında ise mahkemeye gelmemek, ev basmak, adam yaralamak gibi çeşitli suçlara tazir cezası uygulanmıştır. Sâdeddin Efendi dinle ilgili hakaret içerikli sözlerde tazir cezası ile beraber kişinin bu sözünde ısrarcı olması durumunda imanını tazelemesi gerektiğini de ifade etmiştir. Burada da az önce belirttiğimiz gibi fesadın yayılmasını önlemek, dini hususlarla ilgili alaycı üslubun önüne geçmek amacıyla tazir cezası verildiğini düşünebiliriz.

Cevaplarda genel olarak “ta‘zîr, ta‘zîr-i şedîd, ta‘zîr-i belîğ” gibi ifadeler kullanılmış ve 8 fetva dışındaki meselelerin tamamında tazir yetkisinin kimde olduğu belirtilmemiştir. Bu meselelerin 7 tanesinde tazir hakkı hakime, 1 tanesinde ise sultana nispet edilmiştir. Padişahın takdirine bırakılmış kerahiyye bahsindeki 1207 numaralı bu meselede bölge valisinin, bölge kadısını öldürme emri verdiğinde valiye ne ceza gerekeceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi'nin, ehl-i örf taifesinden olan vali ile kadı arasında bir mesele olduğu için üst merci hakimi tarafından bir karara bağlanmasını uygun gördüğü için sultanın takdirine bıraktığını ifade edebiliriz. Takdir hakkını hakime bıraktığını belirttiği 7 meselede ise verilecek ceza halk kesiminden bir kimse ile ilgili olduğu için kadının yetkisine bırakılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Ceza davalarında tazir cezalarının türü ve miktarı konusunda kendisini gösteren olayların sonucu ile ilgili takdir hakkı hukuk davalarında da bulunmaktadır ve sonucun ne olacağı hakim kararına bağlı kılınmıştır. Sâdeddin Efendi de hukuk davaları ile ilgili kendisine gelen meselelere kadıya takdir hakkı vererek cevap vermiş, bunu da “re‘y-i hakim, izn-i hakim” gibi kalıplarla ifade etmiştir. Bu şekilde olan 26 mesele¹¹⁰ vardır. Bu meselelerin bablara dağılımı şu şekildedir; 1 nikah, 5 vakıf, 2 bey‘, 1 kefalet,

¹¹⁰ 47, 281, 283, 297, 340, 398, 443, 500, 547, 613, 631, 656, 671, 704, 708, 734, 749, 803, 872, 913, 1066, 1110, 1120, 1158, 1174, 1282. fetvalar.

1 kaza, 2 şehâdât, 1 vekalet, 6 dava, 1 sulh, 1 icârât, 1 gasb, 1 damânât, 1 kısmet, 1 kerâhiyye, 1 vesâyâ.

Vakıf bahsindeki 283. meselede “Bir kimse bir miktar akçe vakfedip ribhinin camide vaiz olanlara verilmesini şart koşsa, camide vaiz olmayınca vâkıf elde edilen ribh ile cüz okutabilir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi re’y-i hakimle ilim öğrenenlere sarf edileceği şeklinde cevap vermiştir.

Şehâdât bahsindeki 656. meselede “İki kişi ‘Birisi yerini falancaya sattı.’ diye şahit olsalar ancak satılan yerin sınırlarını bilmeseler şahitlikleri geçerli olur mu?” denilmiştir. Sâdeddin Efendi şahitler adil ise ve sınırı belirten başka bir delil varsa re’y-i hakimle geçerli olacağını söylemiştir.

Dava bahsindeki 708. meselede “Davalı olan kişi, davacının şahitlerinin mahkeme huzuruna teker teker gelmesini talep edebilir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi cevabında bu durumun hakimnin takdirine bağlı olduğunu söylemiştir.

Bazı meselelerde de kadının, hukuki bir olayın tespiti konusunda takdir hakkı bulunduğunu belirtmiştik. “Olayın tespiti” kavramının tam olarak anlaşılabilmesi için modern hukuktan bir örnek zikretmek istiyoruz. Mesela boşanma davalarında hakimnin boşanmaya hükmedebilmesi için “evlilik birliğinin ortak hayatı sürdüremeyecek şekilde temelinden sarsılmış olması” gerekçesi bulunmalıdır. İşte bu gerekçenin ne kadarının geçerli olduğu, temelinden sarsılmış olma durumunun ne olduğu hakimnin takdirine bırakılmıştır.¹¹¹ Sâdeddin Efendi de bazı meselelerde durumun tespitini kadının takdirine bırakmış, bunun neticesinde olayın hukuki sonucu da bu takdire bağlanmıştır. Bu şekilde olan 12 mesele¹¹² vardır. Bu meselelerin bablara dağılımı şu şekildedir; 1 nikah, 1 ‘itâk, 2 vakıf, 1 bey’, 2 müdâyenât, 1 kaza, 3 dava, 1 gasb.

Vakıf bahsindeki 326. meselede “Bir vâkıf bina eylediği caminin imam ve hatibine bir miktar maaş belirlese, imam ve hatip belirtilen miktar az diye vakfın mütevellisinden daha yüksek maaş talep edebilirler mi?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Sâdeddin Efendi “Vakıfda müsaade olup mezbûrlar fukara ise izn-i hakimle olur” şeklinde cevap vermiştir. Bu meselede kadının vakfın mali durumunu, görevlilerin bu ücrete gerçekten

¹¹¹ Kemal Gözler, *Hukuka Giriş*, 12. Baskı (Bursa: Ekin Yayınları, 2015), 360.

¹¹² 42, 120, 326, 341, 469, 528, 531, 560, 752, 856, 875, 1100. fetvalar.

ihtiyacı olup olmadığını tespit ettikten sonra varacağı karar ile hüküm vermesi gerekmektedir.

Müdâyenât bahsindeki 531. meselede “Bir kimse bir miktar filoriyi bir başkasına %15 kâr oranı ile muameleye verse caiz olur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi şartlara riayet edilmişse olacağını söylemiştir. Ancak altının fiyatında ciddi bir değişim olmuşsa hakime bu muameleyi reddedebilme hakkı da tanımıştır. Bu cevaptan anlıyoruz ki muamelelerde insaf ölçüsüne riayet edilmiştir. Bir muamelenin geçerli olup olmayacağı bir tarafa aşırı zararın olup olmadığına bağlıdır ve bu durumun tespiti hakime bırakılmıştır. Altın fiyatında ciddi bir değişim olması sonucu taraflardan birinin zarara uğraması durumunda hakimin yapılan muameleyi reddetme hakkı vardır.

Dava bahsindeki 875. meselede “Bir kimse annesine ait menzili kendi mülkü olduğunu iddia ederek sattığında annesi itiraz etmese, sonrasında evi satın alan kimse bir diğer şahsa sattıktan sonra ikinci alıcı vefat ettiğinde kadın ev benimdi diye dava ettiğinde davası dinlenir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi kadı, bu durumda bir yalan beyan olduğunu anlarsa davayı dinlemez demiştir.

2.2.3. Kadının Örfü Binaen Hüküm Vermesi

Örf, toplumda genel kabul gören, sürekli veya baskın tatbikatı bulunan yerleşik davranış biçimidir. Fıkhî hükmün somut olaylara uygulanmasında örfün önemli bir rolü vardır. Hakimin takdir yetkisini kullanmasında, irade beyanının yorumlanmasında ve muhakeme usulünde delillerin değerlendirilmesinde örf dikkate alınır. Bazen hukukî bir olayın bazen hukukî bir sonucun bazen de her ikisinin takdiri şeklinde gerçekleşen bu takdir yetkisini hakim kullanırken örf ve adetlerden de yararlanır.¹¹³

Ö. Faruk Ocakoğlu örfle ilgili çalışmasında İbn Âbidîn’in Zehebî’den şunu naklettiğini ifade etmiştir: “Müftî ve kadı örfü terk ederek mezhebin zahiri üzerine hüküm veremez.”¹¹⁴ İbn Âbidîn ayrıca *Şerhu ‘ukûdi resmi’l-müftî* adlı eserinin sonlarında örfün mezhep içindeki konumuna değinmiştir. Hatta örfün belirleyici önemine binaen müstakil olarak örfle ilgili bir risale kaleme almıştır. Örfün konumu hukuki yargılama sürecinde mezhep birikimi karşısında müftîye ve kadıya tanınan yorum alanının

¹¹³ Dönmez, “Örf”, 34: 91.

¹¹⁴ Ömer Faruk Ocakoğlu, *Hanefî Mezhebinin Mezhep İçi İşleyişinde Örfün Konumu: İbn Âbidîn’in Örf Risalesi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2004), 53.

sınırlarını göstermesi bakımından önemlidir. İftâ usulünde değindiğimiz hiyerarşik yapı neticesinde elde edilecek bilgi yanında örfün, kadı ve müftüye sistem üzerinde yorum hakkı tanıyan bir özelliğe sahip olduğunu anlıyoruz. Dolayısıyla müftü ve kadı yorum yapmalarını gerektirecek bir mesele ile karşılaştıklarında örf, çözüm için başvurmaları gereken önemli bir kaynak konumundadır.

Sâdeddin Efendi kendisine yöneltilen bazı sorulara örfe dayanarak cevaplar vermiştir. Aynı şekilde örfte de durumun tespiti ve olayın sonucu olmak üzere iki ayrı durumda takdir hakkı bulunduğunu tespit edebildik. İlk olarak hükümde takdir hususunda tespit edebildiğimiz fetvalara yer vereceğiz ve bunlar 5 tanedir¹¹⁵. Cevaplarda geçen şöhret ve tevatür (651), müteâraf üzere (667), tasarruf-ı kadîm (725, 871) ve olunagelmiş (1163) ifadelerinden yola çıkarak bu meselelere örfe dayanarak cevap verildiği kanaatindeyiz. Tasarruf-i kadîm başlangıcının bilinmemesi ile örfle ortak kabul edilirken, örf gibi toplumsal olmayıp münferit bir uygulama olması sebebiyle farklı değerlendirilmiştir.¹¹⁶ Ancak biz burada böyle bir ayrıma gitmeyip başlangıcının bilinmemesinden hareketle örf ile tasarruf-i kadîmi bu bölümde ele almayı tercih ettik. Bu meselelerin bablara dağılımı şu şekildedir; 1 şehâdât, 1 vekalet, 2 dava ve 1 muzâraa.

Vekalet bahsindeki 667. meselede “Bir kimse kendisine borçlu olan kişi şehir dışında olduğu için akçesini o kişinin vekil-i mutlağından alabilir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi örfte olmadığı gerekçesiyle alamayacağını söylemiştir.

Dava bahsindeki 725. meselede “Bir evi kırk sekiz yıldan beri kullanan bir kimse satın aldığı, bir başkası da miras yoluyla kendisine intikal ettiğini iddia edip satın aldığı belirten kişi buna dair bir hüccet gösterse; ancak hüccette belirtilen şahitler vefat ettiği için hüccetin içeriğini tam olarak ispat edemese sadece hüccetin varlığı ile amel olunur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi kadîm tasarrufun hüccet olacağını söylemiş, miras davasında bulunan kimsenin iddiasının gerçek olmadığı anlaşıldığında davanın dinlenmeyeceğini belirtmiştir.

Muzâraa bahsindeki 1163. meselede “Bir sipahinin tımarı dahilinde bulunan boş bir araziyi bir kimse tapulayıp kullanmak istediğinde köy halkı ‘Biz o yeri mera olarak kullanıyoruz’ diye ispat etmeden dava edebilirler mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi eskiden beri mera olarak kullanılmıyorsa dava edemeyeceklerini söylemiştir.

¹¹⁵ 651, 667, 725, 871, 1163. fetvalar.

¹¹⁶ Kaya v.dğr., “Osmanlı Hukukunda Kazaî Hükümün Kaynakları”, 151.

Kadının örfle takdirde bulunması hususunda ikinci olarak durum tespitinde bu yetkisini kullandığını tespit ettik. Sâdeddin Efendi'nin bu şekilde kadının örfü kullanabileceğini belirttiği 3 mesele¹¹⁷ vardır. Bu meselelerin bablara dağılımı şu şekildedir; 1 vakıf, 2 dava.

Vakıf bahsindeki 409. meselede “Vakfı kurâ ve mezârî olan mescidin imamı, kadı veya sultanın izni ile müteveli olmadan sırf imam olmakla vakfa ait dükkan ve arazileri tapu ile başkalarına verse bu kişinin tasarrufu sahih olur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi imamın müteveli olmasının tasarruf-i kadîm olması durumunda geçerli olacağını söylemiştir. Bu durumda kadı öncelikle imamın müteveli olup olmaması durumunun örfteki karşılığını tespit etmeli, sonrasında bir karara varmalıdır.

Dava bahsindeki 856. meselede “Annesi vefat edip yetim kalan çocuklara vasî olan kişi çocuklara ait malı kendisi harcadıktan sonra çocukların babası vasî tayin edilince harcadığı malı ilk vasîden isteyip onu hapsedtiğinde bir başkası gelip ‘Ölü veya diri olsun o malı benden isteyin’ deyip vasîyi hapisten çıkarsa böyle söylemesiyle kefil olmuş olup mal kendisinden talep edilebilir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi vasiden istenmesi gerektiğini, bu ifade örflerinde kefalet anlamına geliyorsa -vasinin hapisten çıkarılması ile zarar görmüşlerse- hakim kararlarıyla o kişiden de talep edilebileceğini söylemiştir. Hakimin bu durumda hem zikredilen ifadenin örflerinde kefalet anlamına gelip gelmediği konusunda hem de vasinin çıkması ile bir zararın söz konusu olup olmadığı konusunda tespitte bulunması söz konusudur.

2.2.4. Kadının İhtiyaten Hüküm Vermesi

İhtiyat şüpheli konularda hata ve günaha düşmemek için en güvenli usulü ve çözümü benimsemeyi ifade eden fıkıh terimidir. İslam hukukunda özellikle ibadetlerde genel bir ölçü olarak kabul edilir.¹¹⁸ Bununla beraber hukukî alanda da ihtiyat kullanılmaktadır. Aile hukuku, borçlar hukuku, ceza hukuku, yargı hukuku, miras hukuku alanlarında İslam Hukuk sistemi içerisinde, bazı durumlarda ihtiyatla yaklaşılması gerekmektedir.¹¹⁹

¹¹⁷ 409, 763, 856. fetvalar.

¹¹⁸ H. Yunus Apaydın, “İhtiyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 577-579.

¹¹⁹ Ali İhsan Pala, *İslâm Hukukunda İhtiyat İlkesi*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2009), 187- 199.

Mecmuada Sâdeddin Efendi'nin de kadının takdir yetkisine bırakıp hüküm verirken ihtiyatlı yaklaşması gerektiğini belirttiği meseleler vardır. Bu meseleler 4 tanedir¹²⁰ ve 3 tanesi aile hukuku 1 tanesi de vakıf-borçla ilgilidir. Bu meselelerin bablara dağılımı; 1 nikah, 2 talak ve 1 vakıf şeklindedir.

Nikah bahsindeki 32. meselede yahudi iken sonradan müslüman olan bir kimsenin kızının da müslüman olduğunu bildiği halde o kızla evlenen yahudiye ne gerekeceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi tazir uygulanacağını ancak hakimin ihtiyatlı olup zulümden kaçınması gerektiğini söylemiştir. Mesele aile hukuku ile ilgili olmakla beraberle hakimin ihtiyatlı yaklaşması gereken konu cezanın takdiri konusundadır.

Talak bahsindeki 82. meselede “Bir kimse tekrar içki içerse eşim boş olsun dedikten sonra o kimseden içki kokusu alındığına müslümanlar şahit olsa ancak içtiği görülmemiş olsa talak gerçekleşmiş olur mu?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi koku alındığına şahit olan kişiler adilse ihtiyatlı olanın talakın gerçekleşmesi yönünde olduğunu, çünkü içki içmeyen kimseden içki kokusunun alınmasının uzak ihtimal olduğunu söylemiştir. Cevab-ı diğer deyip ikinci bir cevap olarak sadece ihtiyatın talakın gerçekleşmesi yönünde olduğunu belirtmiştir.

Vakıf bahsindeki 384. meselede “Bir kimse babasının ruhu için her gün bir cüz okunması üzere bir miktar akçe vakfedip daha sonra fakir oldum diye verdiği akçeyi geri alsa vefatından sonra vakıf için terekesinden, aldığı kadar akçe alınabilir mi?” diye sorulmuştur. Sâdeddin Efendi para vakfında riayet edilmesi gereken tüm şartlara uyulmuşsa alınabileceğini söylemiş ve hakimin bu konuda ihtiyatlı olması gerektiğini belirtmiştir.

Ayrıca Sâdeddin Efendi iki meselede cevabı verirken ihtiyatlı olan görüşü de belirtmiştir. Bunlardan birisi zekât bahsindeki 12. mesele diğeri ise ferâiz bahsindeki 1296. meseledir. Zekât bahsindeki meselede tüccarın iskelelerdeki görevlilere verdikleri gümrük vergisini zekâta niyet edip verdiklerinde zekât yerine geçip geçmeyeceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi bu soruya fıkıh literatüründe geçer cevabının verildiğini ancak zekâtı ayrı olarak vermenin evla ve ahvat (daha ihtiyatlı) olacağını belirtmiştir. Ferâiz bahsindeki 1296. meselede de bir kadının vefat ettikten sonra bıraktığı mirasçıları sıralanıp mirasın nasıl taksim edileceği sorulmuştur. Sâdeddin Efendi İmam-

¹²⁰ 32, 73, 82, 384. fetvalar.

1 Azam'ın İmâmeyn'in ve kibâr-ı müteahhirînin görüşlerini zikredip müteahhirîn ulemanın tercih ettiği görüşle amel etmenin daha ihtiyatlı olacağını ifade etmiştir.

SONUÇ

XVI. yüzyıl Osmanlı İstanbul’unda yaşamış olan Sâdeddin Efendi önemli bir şeyhülislamdır. İki padişaha hocalık yapmış, daha sonra şeyhülislam olmuş Sâdeddin Efendi ilmiyedeki bu önemine rağmen mecmuası aynı ilgiyi görmemiştir. Daha çok tarih ve edebiyat alanındaki eserleri incelenmiştir.

Sâdeddin Efendi’ye ait *Mecmû‘u’l-fetâvâ*’yı incelediğimizde fıkıh ilminin durağan olmayıp güncel sorunlara ne gibi çözümler ürettiğini görmekteyiz. Fıkıhın hemen her alanından meselelerin bulunduğu mecmuada en çok yer verilen konular sırasıyla dava, vakıf ve bey‘ bahislerinde bulunmaktadır; ibadet konusuna çok az yer ayrılmıştır. Fetvada günlük hayatta karşılaşılan problemlerin çözümü istenir, bundan dolayı değişimin daha yoğun olduğu alanlarda fetvaların fazla olup ibadetlerle ilgili konularda az olduğunu söyleyebiliriz. Dili ile ilgili özelliklere baktığımızda ise az miktarda Arapça fetvalar bulunmakla beraber genel itibariyle Türkçe fetvalardan oluştuğu görülür. Fetvaların tamamı mensur kaleme alınmıştır ancak bir tane manzum fetva bulunmaktadır. Sâdeddin Efendi, Osmanlı döneminde en fazla manzum fetva vermiş şeyhülislam olarak kaydedilmiş olmasına rağmen mecmuada sadece bir fetvaya yer verilmiştir.

Mecmuada soru-cevap usulüne baktığımızda sorularda üç cevaplarda da dört farklı usul takip edildiğini görmekteyiz. Gelen sorular bilgi alma, hüküm isteme ve iki şıktan hangisinin evla olduğunu öğrenmek üzere üç farklı kategoridedir ve büyük çoğunluğunu hüküm istenilen meseleler oluşturmaktadır. Bu soruların farklı tarzlarda olmasına mukabil cevaplarda da çeşitlilik söz konusudur. Genel olarak olur-olmaz şeklinde tek kelimelik cevaplardan oluşan mecmuada bazen açıklama yapılarak, bazen şart veya açıklamaya bağlı olur-olmaz denilerek bazen de iki ihtimale binaen “şöyle ise olur böyle ise olmaz” denilerek cevap verilmiştir. Gelen sorular fetvâhanede belli bir format dahilinde şeyhülislama arz edildiği için cevapların büyük bir kısmı olur-olmaz şeklindedir.

Mecmuanın içeriğine baktığımızda da farklı toplum kesimlerinden, birbirleriyle alakalı sorular geldiğini görmekteyiz. Fetvalarda sultanın emirlerinin ne kadar önemli olduğu sonucuna ulaşmış bulunmaktayız. Osmanlı hukuku şer‘î ve örfî karakteri olması hasebiyle ilmiye mensupları şeriatın kurallarına dikkat ettiği gibi örfî kurallara da

uymakla yükümlü tutulmuşlardır. Bunun dışında ehl-i örf ile reaya arasındaki anlaşmazlıklar, zimmîlerle ilgili meseleler de gündeme gelmiştir.

Sâdeddin Efendi'nin mecmuada takip ettiği usule baktığımızda ise fetvaların büyük çoğunluğunun tek bir görüşe dayanarak verildiğini görmekteyiz. Bu cevaplarda da çoğunlukla bir görüşe atıf yapmamış, yalnızca cevabı vermiştir; birden fazla görüş belirterek fetva verdiği de olmuştur ancak az sayıdadır. Bu cevaplarda da Sâdeddin Efendi bazen bir görüşü tercih etmiş, bazen tercihte bulunmadan yalnızca görüşleri aktarmış, bazen de hakimin tercihine bırakmıştır. Hakimin tercih hakkı içerisinde mesele ile ilgili takdirde bulunması da vardır ve bu da sanıldığı aksine hakimin yetkilerinin sınırlı olmadığı anlamına gelmektedir.

Sâdeddin Efendi fetva verirken belli bir yöntem takip ettiği gibi kaza usulüne dair de bazı yöntemler sunmuş, hakimin hüküm verirken nelere bakması gerektiğini, hükmü etkileyebilecek durumları göz önünde bulundurması gerektiğini ifade etmiştir. Buna binaen öncelikli olarak sultanın takdirlerinin hakim için bağlayıcı olduğunu görüyoruz. Bu da yargı görevinin aslen devlet başkanında bulunması, hakimlere vekalet yoluyla devredilmesinden kaynaklanmaktadır. Yargılama esnasında ikinci olarak kadının takdirleri de önemli ölçüde bir etkiye sahiptir. Bazen bir olayın, bazen bir sonucun, bazen de her ikisinin takdiri şeklinde hakime tanınmış takdir yetkisi bulunmaktadır ve bu yetki hakime hüküm verirken geniş bir alan tanımıştır. Üçüncü olarak hakim hüküm verirken örfte de etkilenmiş bulunmaktadır. Bazı meselelerde sorulan hususların örfte bulunup bulunmamasına göre sonuç değişmektedir. Son olarak da Sâdeddin Efendi'nin, hakimin ihtiyatlı davranması gerektiğini belirttiği meseleler de olmuştur. Cevap verirken hakimin dikkatli/ihtiyatlı olması gerektiğini ifade ettiği gibi farklı görüşler arasından daha ihtiyatlı olanın tercih edilmesi gerektiğine dair de işaretler bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Said Nuri. *Hayreddin er-Remli'nin Fetvaları*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- Akman, Mehmet. "Örf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34: 93-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Apaydın, H. Yunus. "İhtiyat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21: 577-579. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Arslan, Emine. *Nüküllü Fetva Mecmûaları ve Mehmed Fikhî'nin el-Ecvibetü'l-kâni'a Adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.
- Atar, Fahrettin. "Fetva". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 486-496. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Atar, Fahrettin. "İslam Adliye Teşkilatı Tarihine Kısa Bir Bakış". *Diyanet Dergisi* 17/1 (Ocak-Şubat 1978): 34-42.
- Atar, Fahrettin. "Kadı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 66-69. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Atar, Fahrettin. "Kaza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 113-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Ayar, Talip. *Osmanlı Devletinde Fetva Eminliği*. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Aydın, M. Akif. "Mahkeme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27: 341-344. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, M. Akif. "Osmanlı Hukuku". *Osmanlı Medeniyeti*. Haz. Coşkun Çakır. 3. Baskı. 171-224. İstanbul: Klasik Yayınları, 2012.
- Aydın, M. Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. 14. Baskı. İstanbul: Beta Basım, 2017.
- Bardakoğlu, Ali. "Hanefî Mezhebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16: 1-21. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Başoğlu, Tuncay. "Ta'zîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40: 198-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Berki, Ali Himmet. "Osmanlı Türklerinde Yüksek İfta Makamı". *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 9/102-103 (Kasım-Aralık 1970): 423-427.
- Buhârî. "İlim". 34.
- Çeliker, Hüseyin. "İslam Hukukunda Devlet Başkanlığı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/26-27 (2008): 251-298.

- Daş, Abdurrahman. “Hoca Sâdeddin Efendi’nin Hayatı ve Eserleri”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (2003): 165-207.
- Dönmez, İ. Kâfi. “Örf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34: 87-93. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Eliaçık, Muhittin. “Şeyhülislam Hoca Sâdeddin Efendi ve Manzum Fetvaları”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1 (Aralık 2013): 276-285.
- Erdoğan, Mehmet. “Fetva”. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 142. 5. Baskı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Gedikli, Fethi. “Kaza”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 117-119. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Gedikli, Fethi. “Osmanlı Mahkemesinde Fetva Kullanımı ve Fetva-Kaza İlişkisi”. *Osmanlı Hukukunda Fetva*. Ed. Süleyman Kaya – Yunus Uğur – Mustafa Demiray. 201-226. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.
- Göz, Kemal. *Hukuka Giriş*. 12. Baskı. Bursa: Ekin Yayınları. 2015.
- Günay, H. Mehmet. “Vakıf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 475-479. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer. “Şerhu manzûmeti ‘ukûdi resmi’l-müftî”. *Mecmu‘atü rasâil-i İbn Âbidîn*. 2 Cilt. b.y.: y.y., ts.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer. *Reddü’l-muhtâr ale’d-dürri’l-muhtâr ve yelîhi kurrati ‘uyûni’l-ahyâr ve takrîrâti’r-Râfi’î*. Nşr. Adil Ahmed Abdulmevcûd – Ali Muhammed Muavvaz. 14 Cilt. Riyad: Dâru’l-Âlemi’l-Kütüb, 1423/2003.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî. *el-Bahru’r-râik şerhi kenzi’d-dekâik ve meahu minhatü’l-hâlik*. Nşr. Şeyh Zekeriyya ‘Umeyrât. 9 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1418/1997.
- İpşirli, Mehmet. “Ehl-i örf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10: 519-520. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- İpşirli, Mehmet. “Şeyhülislam”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39: 91-96. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kaya, Eyyüp Said. “Nâdiru’r-rivâye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 278-280. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kaya, Eyyüp Said. “Zâhiru’r-rivâye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 101-102. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Kaya, Süleyman – Güman, Osman – Salur, Rabia. “Şeyhülislam Sâdeddin Efendi’nin Fetvaları Çerçevesinde Osmanlı Hukukunda Kazaî Hükümün Kaynakları”.

- Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)* 20/38 (Aralık 2018): 141-164.
- Kaya, Süleyman. “Akifzâde’nin *Mecelletü’l-mehâkim* İsimli Eseri Çerçevesinde Osmanlı Fetvasında Değişim”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (Ocak 2011): 93-108.
- Kaya, Süleyman. “Fıkıh Tarihi Bağlamında Osmanlı Tecrübesini Doğru Anlamak”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/33 (Haziran 2016): 1-15.
- Kaya, Süleyman. “Osmanlı Tatbikatında Tek Mezhebe Bağlılık”. *Uluslararası Rahmet ve Çatışma Bağlamında İslam Mezhepleri Sempozyumu (25-27 Mart 2016 Karaman)*. Ed. Halit Çalış – Ali Bayer – Duran Ali Yıldırım. 111-127. Konya: Karamaonoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Derneği Yayınları, 2016.
- Kaya, Süleyman. “Vekalet Akdine Dair Bir Tartışma Bağlamında Osmanlı Döneminde Fetvanın Müftâ-Bih Hale Geliş Süreci”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 20 (2012): 71- 86.
- Kaydu, Ekrem. “Osmanlı Devleti’nde Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı”. *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2 (1977): 201-210.
- Kenanoğlu, M. Macit. “Osmanlı Devleti’nde Kanun-Fetva İlişkisi ve Örfi Fetva Kavramı”. *Osmanlı Hukukunda Fetva*. Ed. Süleyman Kaya – Yunus Uğur – Mustafa Demiray. 111-148. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.
- Komisyon. “Hoca Sâdeddin Efendi”. *İlmiyye Salnâmesi*. 416-421. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1334.
- Komisyon. “Sun‘ullah Efendi”. *İlmiyye Salnâmesi*. 422-426. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1334.
- Köksal, Asım Cüneyd. *Fıkıh Usulünün Mahiyeti ve Gayesi*. Ankara: TDV İSAM Yayınları, 2017.
- Mardin, Ebul’ulâ. “Kadı”. *İslam Ansiklopedisi*. 6: 42-46. İstanbul: MEB Yayınları, ts.
- Müslim. “İlim”. 13.
- Ocakoğlu, Ömer Faruk. *Hanefî Mezhebinin Mezhep İçi İşleyişinde Örfün Konumu: İbn Âbidîn’in Örf Risalesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2004.
- Ortaylı, İlber. “Kadı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 69-73. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Öge, Ali. “Şeyhülislam İbn Kemal’in Fetvaları Işığında Osmanlı İktisadi Hayatından Bir Kesit”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010): 275-298.

- Örsten, Seda. “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 4 (Güz 2007): 29-40.
- Özel, Ahmet. “Hanefi Literatürünün Oluşumu”. *İmam-ı Azam Ebu Hanife ve Düşünce Sistemi (Bursa-Mudanya, 16-19 Ekim 2003)*. Ed. İbrahim Hatiboğlu. 2 Cilt. 361-376. Bursa: KURAV Yayınları, 2005.
- Özen, Şükrü. “Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3/5 (2005): 249-378.
- Pala, Ali İhsan. *İslâm Hukukunda İhtiyat İlkesi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2009.
- Saylan, Şenol. *Hanefîlerde Mezhep Usulü*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.
- Şahin, Osman. *İslam Hukukunda Fetva Usulü*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2002.
- Teftâzânî, Sadeddin b. Mesud b. Ömer. *et-Telvîh ilâ keşfi hakâiki't-tenkîh*. Nşr. Muhammed Adnan Derviş. 2 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Erkam, ts.
- Tirmizî. “Ahkâm”. 3.
- Turan, Şerafettin. “Hoca Sâdeddin Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 18: 196-198. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yurdakul, İlhami – Aydın, Bilgin. “Şeyhülislamlık Kurumunun Tarihçesi, Kaynaklar ve İlgili Literatür”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12/23 (Bahar 2014): 379-417.

EKLER

EK 1: MECMÛ'U'L-FETÂVÂ'NIN LATİNİZE METNİ

1. Mesele: Efdal-i ezkâr-i Rabb-i izzetin azzet esmâuhu ve cellet âlâuhu nedir? el-Cevab: Sıdk ve iman ve huzûr ve iz'ân ile kelime-i tayyibe-i lâ ilâhe illallahdır. Allah halimizi ol kelime-i tayyibe ile ıslâh edip amellerimizi onunla hitâma erdirsin¹.

Kitabu't-Tahâre

2. Mesele: Zeyd'in evladına vakfeylediği yerin içinde vaki su kuyusu oldukda civarında olan Amr mülkü içinde su kuyusu kazmak istedikde ne mikdâr olmak gerekdir ki zararı olmaya? el-Cevab: İmam-ı Azam hazretleri kavli üzere her kişi mülkünde mutasarrıfıdır zarar muteber değildir. İmâmeyn kavli üzere muteberdir. Eimme-i müteahhirîn zarar-ı beyyin muteber olmasını ihtiyâr etmişlerdir. Hakimü'ş-şer' İmam-ı Azam kavlini ihtiyar ederse mutlakan Amr'ı men' eylemez, müteahhirîn kavlini ihtiyâr ederse arzın rahâvetine göre ehl-i vukûf görüp zarar-ı beyyin dediklerinden men' eder.

3. Mesele: Zeyd'in mülkü olup evladına vakf-ı sahih ile vakfeylediği yerin içinde vaki ayn olan bi'rden yüz zirâ' bâid olan arzdan Bekir sahib-i arz marifetiyle bir iki kuyu kazdırıp çıkan sularını taht-ı arzdan kârîz ile bir münasip yerde çeşme bina edip vakfeylese Zeyd'in evladına vakfeylediği yerde olan bi'rin suyuna noksan gelince mütevellisi Bekir'in kuyularını hedmettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Ol bi'r ibtidâ arz-ı mevâtta olup Zeyd izn-i sultanî ile ihyâ edip temellük edip ba'dehu vakfetmiş ise harîminde âharı tasarrufdan men'a kâdir olur lakin bu diyarda ol vechile ihyâ ve temellük maruf değildir. Rakabesi beytülmal olup ta'mîr edenlere ariyet tarîkıyla verilir ol mekûle araziden olunca ehl-i vukûf görüp ol sudan idiğine cezm etmeyince re'y-i ūlu'l-emr ile hedme kâdir olmaz.

4. Mesele: Evlü odalarında sâkin olan Zeyd-i târiki's-salâta, civarında olan müslümanlar birkaç defa "Müslümanlara karışıp evkât-ı hamseyi eda eyle" dediklerinde nâşizen kelimât edip yine namazı kılmayınca Zeyd-i mezbûra şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd olunur.

¹ أصلح الله بها أحوالنا وختم بها أعمالنا.

5. Mesele: Zeyd-i merkuma muîn olup zikrolunan müslümanlara “Siz ne istersiz kendi namazıdır murâd ettiği vakit kılar” diyen kimesnelere şer‘an ne lâzım olur? el-Cevab: Emr-i dinde ihtimam edip münkeri def‘ sa‘yinde olanlara inkâr ve tahkîr alâmet-i İslam değildir. Şe‘âir-i dînîyenin a‘zamını tahkîr kasederse tecdîd-i iman lâzım olur ve illâ istiğfar [1a] ve tevbe-i sahiha lâzım olur.

6. Mesele: Bir karyede izn-i padişah ile cami bina olunup berat ile hatip tayin olunsa Cuma namazından sonra cemaatle tekrar salât-ı zuhru kılmak lâzım mıdır yoksa münferiden âhir-i zuhru kılmak kifayet eder mi? el-Cevab: Şurût-ı Cuma camii-i câmi‘ değil ise eda-yı salât-ı Cuma sahih olmaz ama emr-i sultana izhar-ı muhalefetden ihtirâzen münferiden âhir-i zuhru kılmak gerekdir.

7. Mesele: Sahib-i özür olan hatibin hitabete kâdir gayrı kimesne var iken hitabeti caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

8. Mesele: Zeyd-i müezzin sünnet-i müekkele ile farz beyninde üç ihlas-ı şerîf tilâvet ettikde Amr-ı imam bu bidattir deyip Zeyd’i men‘ etmeğe şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

9. Mesele: Zeyd-i gafevân şebâbında üzerine vacip olan salât-ı hamseden bazını terk etmiş olup lakin adedi malum olmasa ba‘dehu Zeyd-i mezbûr tâib ve nâdim olup kazâ-i mâ fât ettikde salavât-ı mezbûrenin kazasının tarîkı nedir? el-Cevab: Tertip sâkıttır terk ettiği eyyâm ve sinîne göre evvel fâiti ya âhiri deyu taksîr etmeyip tekmîl eder.

10. Mesele: Bir mescid-i şerîfde imam olan Zeyd’in imamete ehliyeti olup lakin bir eli dirseğinden maktû‘ olsa şer‘an imameti caize olup iktidâ sahih olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabü’z-Zekat

11. Mesele: Bir mahallenin fukarasının hanelerine lâzım olan avârızı Zeyd kendi malının zekatını niyet edip verse zekat yerine geçer mi? el-Cevab: Fukaraya verirse olur.

12. Mesele: Tüccar taifesi iskelelerde emînlere verdikleri gümrüğü zekat niyet edip verseler zekat yerine geçer mi? el-Cevab: Geçer demişlerdir, zekatın vermek evlâ ve ahvattır.

13. Mesele: Zeyd-i ganî malının üzerine edası lazım olan zekatını kendine hizmet eden fukaraya vermek câiz olur mu? el-Cevab:

Kitabu'n-Nikah

14. Mesele: Zeyd kızı Hind'i Amr'a tezvîc ettikde Hind-i mezbûre için bina eylediği menzilde sâkin olmaların Hind'in talebiyle şart edip Amr dahi şart-ı mezbûr üzere Hind'i tezevvüc edip menzil-i mesfûrda bir mikdâr zaman sâkin olduklarından sonra Amr Hind-i mezbûreyi cebren gayrı menzilde iskân etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Mehr-i muaccelini eda ettikten sonra Amr dilediği yerde iskân eder.

15. Mesele: Zeyd kızı Hind-i sağîreyi Amr'ın oğlu Bekir-i sağîre verip [1b] Amr dahi aldım dese bu mertebe ile nikah mün'akid olur mu? el-Cevab: Mahzar-ı şuhûdda akit vechi ile olunca olur, hitbe ve icazet tarîkıyla olunca olmaz.

16. Mesele: Hind-i seyyib-i bâliğe rızasıyla Zeyd'e tezevvüc ettikde babası Amr nikah-ı mezbûru kabul etmeyip Hind'i âhara cebren tezvîce kâdir olur mu? el-Cevab: Zeyd küfüvvü ise olmaz, değil ise kabul etmemeğe kâdir olur, cebr ile tezvîce kâdir olmaz.

17. Mesele: Hind-i sağîreyi velisi izni yoğiken nikah caiz midir? el-Cevab: Değildir, velisi gaybet-i munkatıa ile gaib değilse.

18. Mesele: Zeyd sağîre kızı Hind'i Amr'a on iki bin akçe mehr-i muaccel olmak üzere akd-i nikah edip fevt oldukda Amr beş bin akçe verse Hind-i sağîrenin anası Zeyneb'den gayrı velisi olmamağın mezbûre Zeyneb bi't-tamam tesmiye olunan mehr-i muacceli Amr-ı merkurdan almağa kâdire olur mu? el-Cevab: Olur, vasiye ise.

19. Mesele: Zeyd'in menkûhası olan Hind'in kız karındaşı Zeyneb'i Zeyd'in oğlu Amr tezevvüc caiz olur mu? el-Cevab: Olur.

20. Mesele: Abd-i memlûk olan Zeyd mevlâsı izniyle Hind-i hürreyi tezevvüc caiz midir? el-Cevab: Caizdir.

21. Mesele: Hind-i sağîreyi anası Zeyneb velayeten Zeyd'e nikah eylese Hind bâliğe oldukda nikah-ı mezbûru feshe kâdire olur mu? el-Cevab: Hîn-i buluğda reddedip kazâ-i kâdî ile feshe kâdiredir.

22. *Mesele:* Zeyd-i müteveffanın zevcesi Hind mehr-i müsemâsın isbâta kâdir olmayınca hibe etmediğine ve ibrâ etmediğine yemin edip mehr-i misilden² ekser yahut beraber olduğu takdirce yemini ile almağa kâdire olur mu? *el-Cevab:* Olur.

23. *Mesele:* Hind memlûkesi Zeyneb'in vat' ve tasarrufuna zevci Zeyd'e izin verdikten sonra Zeyd Zeyneb'e vat' edip hamli zâhir olsa hâlâ Hind-i mezbûre fevt olunca verese-i Hind Zeyneb'i bey'e kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Zeyd'e hisselerin tazmin ederler, haml Zeyd'den idiğine Zeyd mukırr olunca mûsir ise.

24. *Mesele:* Zeyd Hind'i kendine iki bin akçe mehr-i müeccel ile nikah için Amr'ı vekil eylese Amr dahi üç bin akçeden ziyade vermezsin demeye kâdir olur mu? *el-Cevab:* Mehr-i misli iki bin ise olur.

25. *Mesele:* Zeyd Hind-i bikri tezevvüc edip altı ay mikdârı vusul müyesser olmayıp kâdiye murâfaa olduklarında bir sene te'cîl edip yine vusul müyesser olmayınca şer'an tefrîka kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, rıza verirse.

26. *Mesele:* Hind-i sağîreyi anası Zeyneb'in kız karındaşı Ayşe, sağîr oğlu Zeyd'e izn-i hakim yoğiken [2a] ve sağîrenin dayısı Amr'ın rızası yoğiken fuzûlen tezvîc eylese hâlâ Amr nikah-ı merkumu feshe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Hakim görüp nâfi' ise ibka eder.

27. *Mesele:* Hind zevci Zeyd'e leyle-i zifafda üç bin akçe bağışlayıp Zeyd kabzedip ba'de zaman Hind fevt oldukda sair verese-i Zeyd'den meblağ-ı merkumu talebe kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Ergenlik dedikleri rüşvet olur, bi-lâ garaz hibe-i sahiha ise olmazlar.

28. *Mesele:* Zeyd Hind'i tezevvüc istedikde nişan nâmına bir yüzük ve bir mikdâr esbâb gönderse ba'de't-tezevvüc Zeyd zikrolunan esbâbı Hind'den almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

29. *Mesele:* Hind-i sağîrenin anası Zeyneb-i fuzûlî Hind'in zevci Zeyd ile muhâlaa eyleseler Zeyneb bedel-i hul'u kendi malına muzaf kılmayıp ve damân dahi şart etmiş olmayınca Hind'e talâk vaki olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

30. *Mesele:* Hind Zeyd'e eşraftan olup mütemevvil olmak zannıyla tezevvüc eyleyip halvet-i sahihadan sonra hilâfi zuhûr edip Hind'in küfüvvü olmayınca Hind fesh-i

² "Mehr-i muaccel" yazmaktadır ancak siyak-sibaktan "mehr-i misil" olması gerektiği anlaşılmaktadır.

nikaha kâdire olur mu? el-Cevab: Olur, neseb hasebi ile hilâf-ı müddeâsı zuhûr ederse yahut mehr-i muaccel ile nafakaya adem-i kudreti ile değil ise ziyadede gınâ muteber olmaz yahut Hind'in ancak zannı ise.

31. Mesele: Zeyd kızı Hind'i Amr'a İstanbul'da mülk evi olmak şartıyla nikah eylese İstanbul'da mülk evi olmasa şart ile muallak olan nikah sahih olur mu? el-Cevab: Olur.

32. Mesele: Yahudi iken İslamı kabul edip müslüman olan Zeyd'in sağîre kızı Hind bâliğe oldukda Hind-i mezbûrenin müslime olduğun bilirken Hind'i tezevvüc edip tasarruf eden yahudiye şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Beyyine-i sahiha ile yahut ikrar-ı tav'ı ile sâbit ise ta'zîr ve hapsolunur, hakim ihtiyat edip cevreden ihtiraz gerekdir.

33. Bu suretde; Bekir-i mezbûrun Hind-i mezbûreden olan veledi babaya mı tabi olur yoksa anasına mı tabi olur? el-Cevab: Anasına tabi olur.

34. Mesele: Anası Hind terbiyesinde olan Zeyneb-i sağîreyi ammisi ve vasîsi olan Zeyd oğlu Amr'a tezvîc eylese ba'dehu Zeyneb-i merkume bâliğe oldukda nikah-ı mezkûru feshe kâdire olur mu? el-Cevab: Olur.

35. Mesele: Hind-i sağîreyi ammisi olan Zeyd Amr'a nikah ettikde ba'de zaman kable'd-duhûl Hind-i mezbûre bâliğe olunca nikah-ı mezbûru kabul etmeyip hîn-i buluğda feshe kâdire olur mu? el-Cevab: Reddettirip hakime feshettirir.

36. Mesele: Zeyd kızı Hind-i kebîreyi Amr'a verdim deyip Amr dahi aldım dese [2b] mehir tesmiye olunmayıp inşa-yı nikah niyetine olunca bu mertebe nikah olur mu? el-Cevab: Olmaz.

37. Mesele: Zeyd cariyesi Hind'i ba'de'l-i'tâk bir mikdâr mehir tesmiyesiyle tezevvüc ettikten sonra fevt olup Hind-i merkume on beş bin akçe mehir talep edip isbâta kâdire olmasa zikrolunan mehir on beş bin akçe idiğine mehr-i mislinden ziyadede mücerred yemini ile tasdik olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

38. Mesele: Hind-i bâliğe küfüvvü olan Zeyd'e kendi rızası ve anası Hind'in marifeti ile nefsinin tezvîc edecek olup akd-i nikah olunduktan sonra Hind-i merkume nikaha rıza verdiğini inkâr edince hîn-i akitde hâzır olan şâhidînin birisi vefat etmiş olsa müteveffayı mezbûr hâl-i hayatında tahmîl-i şehâdet ettiği Bekir ve Beşir ve bir dahi şâhid-i ehil

şehâdet eyleseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Nikahsız ise yahut vade müekked ise olmaz, tasviriden zâhir olan nikah-ı şer‘î olmamaktır.

39. Mesele: Hind’in zevci sefere gidip birkaç yıl nâ-bedîd olmağın Hind-i mezbûre Zeyd fevt olmak zannıyla Amr’a varıp Amr-ı mezbûr Hind’e mehr-i muaccele bir kul verip Hind dahi kabzedip birbiriyle bir mikdâr zaman geçindiklerinden sonra Amr dahi sefere gittikde Zeyd gelip Hind’i hükmi-şer‘le ahzettikde Amr’ın karındaşı Bekir Hind’e gelip “Çünkü karındaşım Amr’ın taht-ı nikahından gittin sana verdiği kulu ver ben onun vekiliyim” deyu kulu Hind’den talep edip almağa şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

40. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtime Hind’i babası rızasıyla tezevvüc edip kable’l-vat’ mezbûr Zeyd fevt olsa Hind-i mezbûre Zeyd’e vârise olur mu? el-Cevab: Olur.

41. Mesele: Zeyd Hind’i biktirmek üzere nikahlanıp cem‘ olduktan sonra seyyib bulup tatlık edince mezkûre Hind mehr-i müeccelini tamam almağa kâdire olur mu? el-Cevab: Olur.

42. Bu suretde; Zeyd Hind’i biktirir deyu mehr-i mislinden ziyade ile tezevvüc eyledim deyu mehr-i müsemânın mehr-i mislinden ziyadesini vermez demeye kâdir olur mu? el-Cevab: Ziyade onun için olup Zeyd’de teallül ve tezvîr fehmlenmez ise re’y-i hakim ile olur.

43. Bu suretde; Mehr-i muaccele için haddin ziyade mal verip hîn-i akitde tesmiye olunduktan sonra mehr-i mislinden ziyadeyi Hind’den istirdâda kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

44. Mesele: Hind Zeyneb’in veledin müddet-i rada‘da irdâ‘ eylese Hind-i³ mezbûre zikrolunan veledin babası olan Zeyd’e haram olur mu? **[3a]** el-Cevab: Olmaz.

45. Mesele: Zeyd Hind’in evinde misafirken Hind’in firâşına varıp Hind’e şehvetle yapışıp vat’ etmese ba‘dehu Zeyd-i mezbûra Hind-i mezbûrenin kızı Zeyneb’i nikah etmek helal olur mu? el-Cevab: Olmaz.

46. Mesele: Zeyd menkûhası Hind’i kable’z-zifaf validesi Zeyneb’in terbiyesinde iken Zeyd-i mezbûr Zeyneb-i merkumeye “Hind’i karye-i uhrâya eletme rızam yokdur” deyu

³ “Zeyneb” yazmaktadır ancak siyak-sibaktan “Hind” olması gerektiği anlaşılmaktadır.

tebyine eylese ba‘dehu Zeyneb-i mezbûre Hind’i zikrolunan karyeye elettikde Zeyd-i mezbûr Hind-i mezbûreyi validesi Zeyneb’in elinden alıp evine götürse Zeyd-i mezbûra nesne lazım olur mu? el-Cevab: Mehr-i muaccelin teslim edip Hind ricâle mütehammil ise nesne lazım olmaz.

47. Mesele: Zeyd âhar diyara ticarete gidip zevcesi Hind’e ekser zamanda mektubu ve haberi vasıl olup an-karîb varırım derken Hind-i mezbûre eylemeyip zevc-i âhara tezevvüc eylese şer‘an Hind’e ne lazım olur? el-Cevab: Emri maruf ise tevkîf olunur, re’y-i hakim ile.

48. Mesele: Hind-i âkile ve bâliĝe velisi marifetiyle nefsinin mahzar-ı şuhûdda mehr-i muayyen ile Zeyd’e tezvîc edip halvet-i sahihadan sonra Hind mücerred akd-i mezbûrda marifet-i hakim yoĝidi deyu akd-i mezbûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

49. Mesele: Zeyd-i müteveffanın vasî-yi muhtârı olan Amr Zeyd’in saĝîre kızı Hind’i velisi izni yoĝiken kendi oĝlu Bekir’e şuhûd mahzarında nikah etmeĝe şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

50. Mesele: Zevci fevt olan Hind’in iddeti munkazıye olduktan sonra nikahla Zeyd’e varmak istedikde mahallesi imamı olan Amr oĝlu Bekir’e murâd etmeĝin akd-i nikah etmedikde mahalle-i mezbûre a’yânından olup sâdâtan olan Beşir Hind-i mezbûrenin rızasıyla Hind’i Bekir-i mezbûra akd-i nikah eylese nikah sahih olur mu? el-Cevab: Olur, mâni‘i olmayınca.

Kitabu’t-Talâk

51. Mesele: Zeyd “Eĝer davul çalarsam Hind benden üç talâk boş olsun” deyu şart ettikten sonra Hind-i merkume ile muhâlaa eyleyip kable tamamî’l-iddet Zeyd-i mezbûr davul çalsa Hind-i merkume Zeyd’den üç talâk ile mutallaka olur mu? el-Cevab: Olur.

52. Mesele: Zeyd menkûhası Hind’i halvet-i sahihadan mukaddem tatlîk edince Zeyd’e Hind’in nısf mehri ve nafaka-ı iddeti lazım olur mu? el-Cevab: Nısf mehir lazım olur, nafaka-ı iddet olmaz.

53. Mesele: Zeyd zevcesi Hind’e iddetin tamam oldukda âhar ile var deyip lakin sarîhan lafz-ı talâk zikreylemese Hind-i mezbûre mutallaka olur mu? el-Cevab: Talâkı

niyet edince [3b] olur, inkâr ederse Hind ile ayrılmak söyleşirken yahut gazabıyla deyince inkârına tasdik olunmaz.

54. Mesele: Kuvvet-i kâhire sahibi olan Zeyd diyanet ve salâh ile maruf olan Amr'a bir fiili işlemek veya işlememek üzere talâk-ı selâseye şart verdikde Amr havf etmekle şart-ı mezkûru lisanına icrâ ve nefesine ismâ' edecek mertebe-i inşallah dese fiil-i mezkûru işlemeyip veya işlemeyince Amr'ın zevcesi mutallaka olur mu? el-Cevab: Hakim adl olup Amr'a itimad ederse tefrik etmemeğe kâdir olur.

55. Mesele: Zeyd berş ve afyon ekl edip akabince şurb-i hamr edip hamrdan sekrân olup hamrdan sekri halinde avratına "Mehrinden geç benden üç talâk boş ol" dese talâk-ı selâse vaki olur mu? el-Cevab: Vuku-ı talâkı mehrinden ferağına ta'lik ederse olmaz.

56. Mesele: Zeyd-i zimmî âhar diyara gidip zevcesi Hind'e nafaka ve kisvesine sarf için nesne komasa Hind-i merkume zaruret-i nafakası için Zeyd'in bazı esbâbın satıp nafaka ve kisvesine sarfetteğe kâdire olur mu? el-Cevab: Olmaz, hakime müracaat edip nafaka takdir ettirir, geldikde alır.

57. Mesele: On yaşında olan Hind'i hakk-ı hadâne sâkit oldu deyu li-ebeveyn ammı olan Zeyd Hind'in validesi ve mürebbiyesi olan Zeyneb'den alıp kendi yanında iskâna şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, emîn ve salih olunca.

58. Mesele: Mülk evi olmayıp babası evinde sâkine olan Hind'e zevci olan Zeyd "Eğer bir dahi ben senin evine dâhil olursam üç talâk benden boş ol" dese ba'dehu Zeyd Hind sâkine olduğu eve dâhil olunca Hind'e talâk vaki olur mu? el-Cevab: Olur.

59. Mesele: Hind-i mutallaka hadânesinde olan kızları Zeyneb ve Hatice'yi ecnebiye tezevvüc⁴ etmedikce müştehat oluncaya değin babaları Zeyd'e vermeyip fakireler olmağın Zeyd'e nafaka takdir ettirmeğe kâdire olur mu? el-Cevab: Olur.

60. Mesele: On yaşında olan Hind'i li-ebeveyn ammı oğlu olan Zeyd Hind'in validesi Zeyneb'in yedinde hakk-ı hadâne sâkit oldu deyu Hind'i alıp kendi yanında iskâna kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

61. Mesele: Zeyd mutallakası Hind'e sulbiyesi Zeyneb'i terbiye ve infak için yevmi altı akçe nafaka ile verse Hind Zeyneb'i terbiye ve infak etmeyip belki tedlîl edip ekser

⁴ Tezviç şeklinde yazılan kelimenin siyak-sibaktan tezevvüc şeklinde okunması gerektiği anlaşılmaktadır.

evkâta sual ettirdiği sâbit olunca hadâne sâkit olmadan Hind'den Zeyneb'i almağa kâdir olur mu? [4a] el-Cevab: Sual ile besleyince nafakayı alamaz, sağîreye ta'dîdden men' ve zecrolunur, hıyanet üzerine musırre olup dayâ'-ı hakkı mukarrer olursa alınır.

62. Mesele: Mirliva olan Zeyd Amr'a "Eğer falan fiili işlersen ben dediğim olsun mu" dedikde Amr Zeyd'in dediği ne idiğini bilmeyip "Olsun" dedikten sonra Zeyd "Ben dediğim talâk idi" demeyip Amr-ı mezkûr fiil-i mezbûru işledikten sonra Zeyd "Ben dediğim talâk idi" dese Amr'ın zevcesi boş olur mu? el-Cevab: Meselede hilaf vardır.

63. Mesele: Zeyd Amr'a "Bir dahi şurb-i hamr edersen küllemânın mefhumu üzerine olsun mu" dedikde Amr dahi "Olsun" dese ba'dehu şurb-i hamr eylese Amr-ı mezbûrun zevcesi Hind'e talâk vaki olur mu? el-Cevab: Kelam-ı batıldır demişlerdir, vaki olur dahi denmiştir.

64. Mesele: Zeyd zevcesi Hind'e esna-yı gadabda "Var yıkıl git" deyip ba'dehu "Kelam-ı mezbûr ile talâk niyet" etmedim deyu yemin eylese tasdik olunur mu? el-Cevab: Olunur.

65. Mesele: Zeyd zevcesi Hind'i nafakasız bırakıp ol beldeden âhar yerde sâkin olup Hind'in nafaka-ı lazimesin görmese Hind hakimü'ş-şer'e kendi için Zeyd'in üzerine nafaka takdir ettirmiş olsa Hind Zeyd'den nafaka-ı mefrûzasın talep ve ahza kâdire olur mu? el-Cevab: Olur, mahzar-ı Zeyd'de takdir olunca.

66. Mesele: Zeyd âhar diyardayken zevcesi Hind ba'de'l-istidâne Zeyd'in bir kulunu ve bir cariyesini izn-i kâdî ile zaruret-i deyn ve nafakaları için bey' edip semenini kendi nefesine ve Zeyd'in sair cevârîsine infak eylese ba'dehu Zeyd-i mezbûr fevt olup Hind-i merkume mehrin almak istedikde Zeyd'in karındaşı Amr mücerred "Mukaddemâ sen bir kul ve bir cariye bey' ettindi semenini mehrine tut" demeye kâdir olur mu? el-Cevab: Şer'le takdir olunan nafaka-ı müstedânesine sarfeyleyip istidâne dahi izn-i kâdî ile ise olmaz.

67. Mesele: Zeyd zevcesi Hind ile iştirâken kesbettikleri malı ve esbâbı Zeyd zevcesi Hind'den mufârat edince Zeyd Hind'in hissesini vermeyince Hind Zeyd ile iştirâken kesb ettiklerini isbât edince mal-ı müşteregin nısfını almağa kâdire olur mu? el-Cevab: Olur, Zeyd'e îânet tarîkiyla olmayınca.

68. Mesele: Zeyd serika olunan esbâbına Amr'ı mazınne ittihaz edip Amr'ın evini ararken Zeyd'in cariyesi Hind Amr evinde Zeyd'in serika olunan bir kitabını buldukda Amr kitab-ı mezbûru Hind [4b] hâricden getirip idhâl etti deyu şart etse kitabın Hind ile hâricden idhâl olduğun Amr'a isbât lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz, öyle ihtimali var ise Amr'a nesne lazım olmaz.

69. Mesele: Zeyd hâlet-i sekrinde lâ-ya'kıl iken zevcesi Hind'i talâk zikretmeden "Benden boş olsun boş olsun" deyu dört beş kere zikreylese cevab ne vechiledir? el-Cevab: Ba'de'd-duhûl ise üç talâk vaki olur.

70. Mesele: Hind'in zevci Zeyd şurb-i hamr edip ve sair muharramâtından ictinâb etmeyip Hind âcize oldukda "Küllünü boşa ben bu mekûle ef'âl-i kabîha edeni istemezsin" dese Zeyd dahi "Var anan evine git" dese Hind mutallaka olur mu? el-Cevab: Olmaz, talâk niyet etmediyse.

71. Mesele: Hind on üç yaşında olup nef' ve zararı bilirken zevci Zeyd ile muhâlaaya karındaşı Amr'ı vekil edip muhâlaa eyleseler lakin Hind-i mezbûre bâliğe olmasa hul'-i mezbûr şer'an sahih olur mu? el-Cevab: Talâk-ı bain olup mehir ve nafaka-ı iddetin alır.

72. Mesele: Zeyd sekri halinde lâ-ya'kıl iken zevce-i gayri medhûl bihası Hind'e talâk telaffuz etmeden beş altı kere benden boş olsun dese talâk-ı bain mi vaki olur yoksa selâse mi olur? el-Cevab: Bain olur.

73. Mesele: Zeyd'in talâk-ı selâse ile mutallakası olan Hind'i tahlîl için Bekir'e inkâh ettiklerinde halvet-i sahiha olup yine tatlîk eyledikten sonra Bekir-i mezbûr "Eğerçi Hind ile halvet-i sahiha olduk lakin Hind ile cimâ' olmadı" dese muhallil-i âhara muhtaç olur mu? el-Cevab: Olur, Hind dahi Bekir'i tasdik ederse, Hind duhûlüne itiraf etmiş değil ise yahut meseleye alime olup tahlîle ikrar etmiş değil ise lakin Zeyd Hind'e itimat edip sıdk-ı fehm ederse sûreten rucû'unda dahi efdal olan tatlîkdir ihtiyaten.

74. Mesele: Bir kasabanın halkı ittifak edip âtiyede bir fiili işlememeğe yemin-i billah eylediklerinden mâadâ "Eğer fiil-i mezbûru işlersek lafz-ı küllemâ üzerimize olsun" deyip ba'dehu fiil-i mezbûru işleseler mezbûrlara ne lazım olur. el-Cevab: Küllemâ üzerimize olsun dedikleri lağivdir yeminlerinde hânis olurlar.

75. *Mesele:* Zeyd-i zimmî fevt olup sağır oğlu Amr'ı ve kebîr karındaşı Bekir-i müslimi terk etse âhardan Amr için hadâne sahibi olmayınca Bekir-i mezkûr Amr'ı almağa şer'an kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

76. *Mesele:* Zeyd zevcesi Hind ile muhâlaa edip üç gün murûrundan sonra [5a] Hind'in Zeyd'den hamli zâhir olunca Zeyd "Hâlet-i hamilde hul' sahih değildir yine Hind ke'l-evvel zevcemdir" deyu Hind ile ezvâc-ı muaşeretı gibi muaşerete şer'an kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

77. *Mesele:* Zeyd nefsi-i Tophane'de sâkine zevcesi Hind'e "Sana zimemde edası lazım olan bin iki yüz altını kable'l-eda senin yanından gidip gaybet edersem benden üç talâk boş ol" deyip edadan akdem Zeyd-i mezbûr altı ay mikdârı gaib olup ba'dehu hâzır oldukda ben mahrûse-i İstanbul'da sâkindim gaybet etmedim dese Hind'e talâk vaki olur mu? *el-Cevab:* Olur, belirsiz olup Hind mekanın bilmediyse.

78. *Mesele:* Zeyd-i salih ve mütedeyyin ehl-i örf cebri ile talâka şart verdikde Zeyd şartına muttasilen kulağı işitecek mikdârı inşaallah deyip ba'dehu şartına vefa etmeyince Zeyd inşaallah dediğine yemin etse yeminiyle tasdik olunur mu? *el-Cevab:* Olunmaz, Bekir-i hakim-i adle Zeyd'in kemal-i salâhına cezm ve itimad gele.

79. *Mesele:* Zeyd mücerred mahzar-ı müsliminde her-bâr çiftlendikce talâk-ı selâse üzerime olsun dese ba'dehu Zeyd-i mezbûr Hind'e akd-i nikah ettikde Hind-i mezbûre mutallaka olur mu? *el-Cevab:* Olur.

80. *Mesele:* Zeyd zevci Hind'i tatlık etmiş değilken Hind-i mezbûre mücerred "Sen halalî ile gezip onlarla eyledikleri zulüm ve hevalarına tabi olduğun için ben boş oldum" deyu Amr'a varmağa kâdire olur mu? *el-Cevab:* Zeyd istihlâl yahut istihfâf tarîkıyla ettiyse olur, ol mekûlede din müfseddî (?).

81. *Mesele:* Zeyd Hind'i tezevvüc eylediği beldeden rızasıyla belde-i âhara elettikde tatlık eylese Hind veya evliyâsı Zeyd'e Hind'i beled-i evvele alıp gitmek teklîfine kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olmazlar.

82. *Mesele:* Zeyd eğer bir dahi şurb edersem zevcem Hind üç talâk boş olsun deyip ba'dehu Zeyd-i mezbûrun ağzında râyiha-i hamr istişâm olunduğunda müslümanlar şehâdet edip lakin şurb-i hamr ettiği görülme Zeyd'in avratına üç talâk vaki olur mu? *el-Cevab:* "İstişâm olunan râyiha-i hamrdır" deyu şuhûd-ı udûl şehâdet ederlerse

ihtiyat vuku‘-ı talâkadır, râyiha gayrın olmak ve bi-gayrı şurb istişmâm olunmak baiddir hakim ihtimam etmek gerekdir. Cevab-ı diğەر: İhtiyat vuku‘-ı talâkadır.

83. Mesele: Zeyd zevcesi Hind’i valideynine göstermeyip Zeyd-i mezbûr Hind-i merkumeyi valideynine gösterdikten sonra hibe-i mezkûreden Hind şer‘an rucûa‘ kâdir olur mu? [5b] el-Cevab: Olur, menzile-i ikrâhdır olmasına ecvibe-i bazı mesâil delalet eder.

84. Bu suretde: Hind’i Zeyd valideynine göstermemeğе şer‘an kerh itlâk olunur mu? el-Cevab: Ebeveyn ziyaretinden men‘i fakih Ebu Cafer ikrah hükmündedir demişdir.

85. Mesele: Zeyd âhar diyarda fevt oldukda zevcesi olan Hind on ay tamamında bir veled doğursa hala Zeyd’in sair vârisleri veled-i mezbûr müddet-i hamlinden ekserde doğdu deyip tereke-i Zeyd’den veled-i mezbûra hisse-i şer‘iyye vermemeğе kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

86. Mesele: Celâlî taifesinden olan Zeyd Amr’a darb-ı şedîd ile darbedip Amr’ın yedine bir mikdâr kuruş devrettirip “Üç güne dek bu kadar kuruş bana teslim etmezsen zevcen Hind üç talâk ile boş olsun mu” dedikte Amr olsun deyip talâk-ı selâse zikrelemese uhde-i vefa etmediğî takdirce Hind[’e] talâk-ı selâse ile [talâk] vaki olur mu? el-Cevab: Olur.

87. Mesele: Zeyd ehl-i karye talebi ile “Falan mevzide bir yere (?) koyunlarım geçerse zevcem boş olsun” deyip ba‘dehu koyunların Amr’a bey‘ edip yine ba‘de zaman kendisi Amr-ı mezbûrdan iştirâ eylese Amr’dan iştirâ eylediğî koyunlar mevzi-i muayyenden beri tecâvüz eylese Zeyd’in zevcesine talâk vaki olur mu? el-Cevab: Olmaz.

88. Mesele: Zeyd hâlet-i gadabında zevcesi Hind’e “Senden feragat ettim var git senin sende benim bende” deyu evinden kovup çıkarsa Hind’i mezbûreye talâk vaki olur mu? el-Cevab: Talâk niyet ettiyse olur.

89. Mesele: Zeyd “Cariyeleri Hind ve Zeyneb’i Amr’a teslim etmezsem zevcem boş olsun” dese ba‘dehu Zeyd’in vekili Bekir zikrolunan cariyeleri Amr’ın vekili Beşir’e teslim etse talâk vaki olur mu? el-Cevab: Olmaz, Amr’ın vekil-i şer‘îsi ise.

90. Mesele: Zeyd hâlet-i gadabında zevceleri Hind ve Zeyneb’e “Edep üzere olun üç talâk ve beş talâk” deyip kat‘-ı kelim eylese nesne lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz.

91. *Mesele:* Zeyd “Eğer falan hırfetin ehline bir dahi kethüda olursam avratım üç talâk boş olsun” deyu şart edip ba‘dehu hîn-i şartda taht-ı nikahında olan zevcesi Hind vefat edip Zeyneb’i tezevvüc ettikten sonra hırfet-i merkume ehline kethüda olsa şart-ı mezkûr [ile] Zeyneb’e şer‘an talâk vaki [6a] olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

92. *Mesele:* Zeyd Amr’a “Senin sâkin olduğun mülk menziline dâhil olursam zevcem Hind benden boş olsun” dese ba‘dehu Zeyd-i mezbûr Amr ücret ile âhar menzilde sâkin olurken Amr’ın menziline varsa Hind-i mezbûreye talâk vaki olur mu? *el-Cevab:* Olur.

93. *Mesele:* Zeyd’in bir mikdâr filorisi zayi oldukda zevcesi Hind’den zannetmeğın “Benim filorimi ver vermezsen seni üç talâk boşarın” demekle Hind dahi altının ve incisin verip Zeyd dahi alıp “Eğer bu altın ve incini yine sana verirsem benden üç talâk boş ol” deyu şart edip ba‘de zaman Zeyd-i mezbûr zikrolunan huliyyi sağıre kızı Zeyneb’e hibe ettikde Hind-i merkûme fuzûlen Zeyneb’den huliyy-i mezbûru alıp takınıp tasarruf eylese Hind-i mesfûre Zeyd’den şer‘an boş olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

94. *Mesele:* Zeyd evine gelip zevcesi Hind’i bulmadıkda hâzır olanlara sual edip “Falan yere gitti” deyu cevap verdiklerinde Zeyd “Hind eğer ol mahalle gittiyse benden üç talâk boş olsun” deyip ba‘dehu Zeyd “Hind her ne yere gittiyse benden mutallaka olsun” dedikde Hind-i mezbûre mahall-i merkuma gitmiş olmayınca Zeyd’den üç talâk boş olur mu? *el-Cevab:* Niyet ettiyse olur.

95. *Mesele:* Zeyd zevcesi Hind’i bain talâk ile tatlîk edip mehr-i müecceli için üç yüz ve nafaka-ı iddeti için iki yüz akçe verip sulh olup birbirinin zimmetini zevciyete müteallık davadan ibrâ ettiklerinden sonra Hind “Zeyd’den hamlim zuhûr etti” deyu nafaka-ı iddeti için hakimü’ş-şer‘e yevmi beşer akçe nafaka takdir ettirip almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

96. *Mesele:* Zeyd “Hind’i bir dahi tezevvüc edersem taht-ı nikahımda olan Zeyneb benden üç talâk boş olsun” dese Zeyd’in ba‘dehu Hind’i tezevvüc ettiği sâbit olunca Zeyneb-i mezbûre Zeyd’den üç talâk boş olur mu? *el-Cevab:* Olur.

97. Mesele⁵: Bir kimesne “Eğer üç günden fazla sürecek bir yola gidersem zevcem benden [6b] boş olsun” deyu yemin verdikten sonra alacaklısı bu kişiden alacağını talep ettikde ol kimesne medyûnen ondan kaçıp üç günden fazla yol gitse zevcesi boş olur mu? el-Cevab: Olur.

98. Mesele: Zeyd âhar diyarda ticaret üzereyken zevcesi Hind Zeyd’in iskân eylediği mülk menzilinden çıkıp âhar menzilde sâkine iken kâdîye nafaka takdir ettirip istidâne etmeğe kâdire olur mu? el-Cevab: Olur, nefsinin tesliminden men’i olmayınca

99. Mesele: Zeyd âhar diyarda iken zevcesi Hind ile Zeyd’in karındaşı Amr’ın adâvet-i dünyeviyesi olup Zeyd seni tatlîk etti deyu bir mektup ibraz eyledikde mektup Zeyd’in marifetiyle yazıldığı sâbit ve zâhir olmayıp Hind dahi kabul eylemese Zeyd-i mezbûr fevt olunca Hind-i merkume vârise olur mu? el-Cevab: Olur, talâkı sâbit olmayınca.

100. Mesele: Kızılbaş seferi esnasında dâr-ı İslam’dan bir karyede sâkin olan zimmî Ermenileri asâkir-i İslam’dan bazı hilâf-ı şer’-i şerîf seby ve istirkâk edip bey’ eyleseler mezbûrlardan Hind’i bey’i caiz olanlardan olmak üzere Zeyd iştirâ edip vat’ eyledikde hâsıl olan veledin ba’d-e’-d-dava Zeyd’den nesebi sâbit olup Zeyd’e vâris olur mu? el-Cevab: Olur.

101. Mesele: Zeyd-i mirliva bir karye halkına “Karyenize cari olan sudan falan karyeye haftada üç gün su veresiz” deyip talâk-ı selâse yemin verse karye-i mezbûre halkı zikrolunan sudan karye-i uhrâ halkına haftada üç gün su vermeyince talâk-ı selâse vaki olmamağa mesâğ-ı şer’î var mıdır? el-Cevab: Yemin eden kimesneler avratların bain talâk boşayıp iddet tamam olduktan sonra ol günlerde suyu vermeyip lâ ilâ ceza-yı münhalle olur ba’duhu yine tezevvüc edip suyu vermezlerse nesne lazım olmaz.

102. Mesele: Li-ebeveyn kebîr ve mûsir biraderi ve mûsire validesi olan Hind-i sağıre-i fakirenin nafakası hangisine lazım olur? el-Cevab: Sülüs validesine sülüsân biraderine lazımdır.

103. Mesele: Zeyd Hind’i tezevvüc etmişken tezevvüc [7a] etmedim dese Hind bu kelamla Zeyd’den boş olur mu? el-Cevab: Olmaz.

⁵ مسألة: ما قول مولانا شيخ مشايخ الإسلام أبواه الله الملك العلام إلى قيام الساعة وساعة القيام فيمن حلف وقال "إن سافرتُ فوق مسيرة ثلاثة أيام فامرأتي طالق" ثم لما طالب دائنه ما عليه من الدين هرب عنه وسافر إلى موضع أكثر من مسيرة ثلاثة أيام فهل تصير امرأته طالقا أم لا أفتونا مأجورين. الجواب: نعم يكون طالقا

104. Mesele: Zeyd mücerred terbiyesinde olan Amr-ı sağîr-i mûsir için kâdîye malından nafaka takdir ettirip istidâneye kâdîden izin alıp bir mikdâr zaman sağîr-i mezbûru besledikten sonra Zeyd “Sağîr-i merkuma istidâne edip sarfeyledim” deyu sağîr-i mezbûrun malından talep eyledikde istidâne eylediğini isbât etmeden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

105. Mesele: Zeyd attan düşüp aklına ihtilâl geldikde bazı kimesneler “Bir hususda Zeyd talâka şart verdi” deseler Zeyd şarta vefa etmeyip ba‘de zaman “Ben ol şartı bilmezdim ol zamanda mecnundum” deyu yemin eylese tasdik olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

106. Bu suretde: “Zeyd şart ettiği zamanda aklı başındaydı” deyu şehâdet eden kimesnelerin şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olur.

107. Mesele: Zeyd sıhhatinde kulu oğlu Amr’ı oğul edininip cariyesi Hind’i dâye eyleyip besletirken Zeyd vefat eylese Zeyd’in li-ebeveyn karındaşı Bekir Amr’ın neseben kimesnesi olmayınca Amr-ı sağîri ben beslerin deyu Hind’den re’y-i hakimle almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

108. Mesele: Zeyd-i müteveffanın ümm-i veledi Hind zevci-i âhara tezevvüc eyledikde yanında olan yedi yaşında oğlu Amr’ı li-eb büyük karındaşı Bekir Hind’den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

109. Mesele: Zeyd’in zevcesi Hind’i bazı kimesneler tefrik için hileye sâlik olup Zeyd’e “Sana mekr etmişler zevcen Hind ile hul’ eyle mekrin zail olur” dediklerinde Zeyd hul’un manasına alim değilken Hind ile muhâlaa eylese hala Hind “Ben bain talâk ile mutallaka oldum” deyu Zeyd’e varmamağa kâdire olur mu? el-Cevab: Kavı-i ba‘zda olur, muhtâr olmamaktır.

110. Mesele: Hind zevci Zeyd ile meclis-i şer‘de tâiaten mehr-i müecceli ve nafaka-ı iddeti üzerine muhâlaa etse ba‘dehu dava-yı ikrâh eylese mesmûa olur mu? el-Cevab: Tenhalarında vaîd-i şedid [7b] ettiği beyyine-i âdile ile sâbite ise olur.

111. Mesele: Zeyd hasta iken zevcesi Hind’i talâk-ı selâse ile tatlık eylese ba‘dehu Zeyd-i merkum sıhhat bulup Hind-i mezbûreyi bi-lâ hulle nikahlanmağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

112. Mesele: Zeyd hasm-ı şer'îsi olan Amr'a "Seni sulh edip sulh hüccetini verdiğimden sonra bir dahi dava edersen zevcen Hind üç talâk boş olsun mu" dedikde Amr dahi olsun dese ba'dehu Zeyd Amr'a minvâl-i meşrûh üzere hüccet vermeyip Amr dava ettiği takdirce zevcesine talâk vaki olur mu? el-Cevab: Olmaz.

113. Mesele: Zeyd mahzar-ı Amr'da "Falan zamana dek falan mekana gelmezsen avratın üç talâk boş olsun mu" dedikde Amr dahi olsun dese ba'dehu tayin eylediği zamana dek tayin eylediği mekân-ı ma'hûda gelmeyince zevcesi Hind üç talâk boş olur mu? el-Cevab: Olur.

114. Mesele: Zeyd zevci Hind'e talâk-ı bain ve selâse zikrelemeyip⁶ mücerred benden boş ol dese talâk-ı ric'î ile mutallaka olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu'r-Radâ'

115. Mesele: Müddet-i radâ'da Zeyneb Hatice'nin oğlun emzirse Hatice dahi müddet-i radâ'da Zeyneb'in kızın emzirse Hatice'nin Zeyneb'den emen oğlanından iki oğlandan sonra doğan kızı Zeyneb'in Hatice'den emen kızında iki oğlanından evvel oğlu Bekir'e nikah caiz olur mu? el-Cevab: Caiz olur.

116. Mesele: Zeyd neseben karındaşının radâ'an anasını tezevvüc caiz olur mu? el-Cevab: Olur.

117. Mesele: Hind Zeyd-i sağîri müddet-i radâ'da sadriyye kızı Zeyneb ile irdâ' eylese Hind'in zevci-âhardan oğlu olup tertip ile neseben li-ümm karındaşı olan Amr Zeyneb-i mezkûreyi tezevvüc caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

118. Mesele: Hind'in anasını emmek ile radâ'an karındaşı Zeyd'in neseben büyük karındaşı Amr Hind'i tezevvüc caiz olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu'l-İtâk

119. Mesele: Zeyd abdi Amr'ı i'tâk edip vefat eyledikde vereseşi kable'l-ıtk edindiği emlâkı Amr'dan almağa kâdir olurlar mı? [8a] el-Cevab: Olurlar, Zeyd elindeki malı alınmasın diye vasiyet etmemiş ise.

⁶ Metinde "zikreleyip" geçmektedir ancak uygun olanın "zikrelemeyip" olması gerektiği anlaşılmaktadır.

120. Mesele: Zeyd'in mu'takası olan sekiz cariye-i sağîreyi zevcesi Hind tebennî edip terbiye ederken Zeyd fevt olsa cariye-i mezbûreyi Zeyd'in oğlu Amr veya kızı Zeyneb Hind'in elinden almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Hind sika ise re'y-i hakim ile elinde ibkâ olunur Amr'a verilmez.

121. Mesele: Zeyd cariyesi Hind'in 'ıtkını kızları Zeyneb ve Ayşe'nin âhara tezvîc olunmalarına ta'lik etse ba'dehu Zeyneb âhara tezvîc olunup Ayşe tezvîc olunmadan Zeyd vefat etse verese Hind'i bey'e kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

122. Mesele: Zeyd cariyesi Hind'i sağîre kızı Zeyneb'e hibe edip yine velayeten kabzeyleyip ba'dehu Zeyd cariye-i mezbûreyi vat' eylese Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: İsm olur, veledi zuhûr ederse kıymeti lazım olur.

123. Mesele: Zeyd ümm-i veledi olan Hind'i kable'l-i'tâk Amr-ı hürrü'l-asıl tezevvüc edip Hind'i mezbûrenin Amr'dan birkaç evladı olsa mezbûrlar analarına tabi olmak ile rikk olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, Zeyd vefatı ile mu'tak olurlar.

124. Mesele: Zeyd abd-i memlûku olan Amr'a kız karındaşı Hind'i tezvîc edip müslümanlar mahzarında "Sen şimden geri bey' ve şirâdan kaldın mu'tâk oldun" dese ba'dehu Zeyd abd-i mezbûra bî-huzur olup cebren kız karındaşını boşatıp abdi bey' etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

125. Mesele: Hind hal-i sıhhatinde mülkü olan cariyeyi i'tâk edip 'ıtâk-nâme verip fevt olsa ba'dehu otuz yıl murûr etmişken müteveffa-yı mezbûrenin vereseşi itkı inkâr edip "İtâk-nâmenin mazmûnunu isbât eyle" demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, itkı meşhur değil ise.

126. Mesele: Zeyd hal-i sıhhatinde mülk cariyesi Zeyneb'i tedbîr-i mutlak ile müdebbere edip ba'dehu deyni müstağrak olmağla medyûnen vefat eylese Zeyneb-i mezbûreye müdebberan kıymetini seâyret lazım olur mu? el-Cevab: Olur.

127. Mesele: Müftî-yi asr ve hazreti molla fâzıl-ı dehr ü alim ü dâna müşkilim var [8b] cenâbına geldim eylerim hazretinden istifât. Validimdir dese kuluna bir er kulda dahi tahammül olsa ona. Birine dahi dese oğlumdur nicedir bunda hükm-i şer'-i Hüdâ. Hür olur mu ikisi de abdin sâbit olup nesepleri şer'an. Bu سوالın cevabını lütfet hâme-i fazlınla kıl imlâ. el-Cevab: Kuluna validim yahut veledim deyu tavsîf eylese mevla. Eb-i marufu yok ise veledin sinni dahi müsait ise ona. İki surette bile sâbit olur nese ve itk

bî-hilafdır. Eb-i marufu var ise veledin sinni olsa müsaid-i dava sâbit olmaz nesebi ve lakin itk sâbit olur ledey eimmetinâ. Sinninin olmazsa müsaadesi evrâda ihtilaf eder ilmen. Itka zâhib olur İmam-ı Azam iki tilmîzi nefyeder ama etmez imkân-ı aslı şart-ı imam. Onlar eyler cevaz-ı asla bina, der mecazı hakikatin halefi fi't-tekellüm ev muktedâ-yı sadâ. Der imamân halefidir fi'l-hüküm bunu asl-ı usul eder imlâ. Vasfa mahsusdur bu ecvibe bil mu'tak olmaz kuluna etse nida. Dese yâ ibnî veya ebî ammî. Sinni olsa müsait olmasa ya eb-i marufu olsa olmasa eğer kendinin yahut abdinin aslen cümlesinde nidada birdir hüküm. Şöyle tafsil eder bunu fukahâ. Nakleder bu cevabı Sâdeddin böyle yazmış meşâyih-ı fetva.

128. Mesele: Zeyd abd-i memlûku Amr'ı Bekir'e bey' ettikten sonra nâdim olup Bekir ile ikâle eyledikleri meclisde Zeyd Beşir'e bir mikdâr filori karz verip Beşir dahi Amr'a ikrâz edip Amr dahi Zeyd'e meblağ-ı mezbûr üzerine kendini i'tâk için vermeğin Zeyd dahi ahz ve kabul edip Amr'ı i'tâk eylese itk-ı mezbûr sahih olur mu? el-Cevab: Olur.

129. Mesele: Deyni cümle terekesini müstağrak olan Zeyd maraz-ı mevtime abd-i memlûku Amr'ı i'tâk eylese deyn-i merkum Amr'ın kıymetini dahi müstağrak olunca Amr-ı merkum azad olmuş olur mu? el-Cevab: Olmaz.

130. Bu suretde: Amr'ın yedinde hâric-i kazâdan Bekir-i kâdîden 'itâk-nâme olsa zikrolunan 'itâk-nâmeye [göre] amel olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

131. Mesele: Zeyd okumuş bir esir alıp "Bana [9a] üç kere kelim-ı şerîf okut seni azad edip eline 'itâk-nâme vereyim" deyu şart eyleyip sure-i ve'l-fecr'e dek okuttuktan sonra efendisi Zeyd esir-i mezbûra itk-nâmeyi verdikten sonra şimden sonra ben azad oldum deyu okutmayıp hizmet etmeyip muhalefet üzere olsa azad olmuş olur mu? el-Cevab: Olur, tahrir edince.

132. Mesele: Hind'in abd-i memlûku Zeyd'i Hind-i mezbûrenin oğlu Amr fuzûlen i'tâk ettikde Hind Zeyd'in itkını kabul etse ba'de'l-kabul Hind Zeyd'i satmağa şer'an kâdire olur mu? el-Cevab: Olmaz.

133. Mesele: Zeyd-i ganî Amr ve Bekir-i sabîlerle müşterek olduğu abd-i memlûku i'tâk eylese ba'dehu mezbûrân Amr ve Bekir bâliğ olduklarında itk zamanından beri abd-i mezbûrun kâr kesbinden tahsil ettiği emvâl ve erzâkı elinden almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, muhayyerlerdir ya tazmin ya i'tâk yahut istis'â ederler.

134. Mesele: Hind-i müteveffanın terekesi duyûnu müstağrak iken zevci Zeyd Hind'in terekesinden bir cariyesini i'tâk eylese itkı sahih olur mu? el-Cevab: Olur, eda-yı duyûn edip teberru ederse.

135. Mesele: Zeyd "Abd-i memlûkum Amr, sağîrelerime bâliğler olunca[ya dek] hizmet edip ba'dehu azad olsun" dese Zeyd vefat ettikten sonra yetimleri bâliğ olmayınca abd-i mezbûr azad olur mu? el-Cevab: Olur, sülûs müsait ise değil ise ziyadede seâyet eder.

136. Mesele: Hind maraz-ı mevtinde "Cariyem Zeyneb sağîre kızım Hatice'ye beş sene hizmet ederse azad edip 'itâk-nâmesin veresin" deyu zevci Zeyd'e vasiyet edip fevt oldukda Zeyd'e Hatice'den gayrı vâris olmayıp Zeyd vasiyet-i mezbûreyi kabul edip Zeyneb dahi müddet-i mezbûre hizmeti taahhüt ettikten sonra Zeyneb Hatice'ye beş yıl hizmet etmeden azad olur mu? el-Cevab: Olmaz.

137. Mesele: Zeyd sefere giderken "Eğer seferde vefat edersem kullarım müdebber olsunlar sıhhat ile gelirim yıl tayin ederim" deyip ba'dehu Zeyd seferden geldikde zikrolunan kullarına on üçer sene verip beş sene dekli hizmet ettiklerinde [9b] Zeyd vefat etse her birisi on üçer sene tamamına dekli verese-i Zeyd'e hizmet etmek lazım olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu'l-Eymân

138. Mesele: Zeyd Amr'ın kızı Hind'i mehr-i müeccel üzere nikahlandıkda "Eğer Hind'i menzilinden ihrâc edersem Amr'a elli altın deynim olsun" dese ba'dehu Zeyd Hind'i menzilinden ihrâc eylese Amr Zeyd'den elli altını almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

139. Mesele: Zeyd Amr ile bir hususa müteallık "Eğer dava edersen her birimiz seyyidlere şu mikdâr nesne nezrolsun" dedikten sonra mebûrân Zeyd ve Amr tekrar-ı dava etse nezrettikleri meblağı seyyidlere vermek lazım olur mu? el-Cevab: Kefaret-i yemin ile halas olurlar.

140. Mesele: Hind "Eğer Zeyd'e menkûha olursam Amr'a on iki bin akçe nezrim olsun" deyip Zeyd'e akd-i nikah eylese Amr şer'an Hind'den nezreylediği meblağı talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Kefaret-i yemin ile halas olur.

141. Mesele: Zeyd validesi Hind'in cariyesi "Zeyneb bu evde olursa vallahi şu mushaf-ı şerîf hakkı için ben bu evde olmazın çıkarın" deyu yemin etse Zeyd'in ebeveyni cariye-i merkumeyi evden gidermeyip ve Zeyd'in dahi gitmesine razı olmayınca mezbûr Zeyd ebeveyni rızasın terk edip yemini için evden çıkmak mı evlâdır ebeveyni rızası üzere evde olup kefare-i yemin etmek mi evlâdır? el-Cevab: Hânis olup kefare-i yemin etmek evlâdır.

142. Mesele: Zeyd abd-i memlûku Amr'ı bey'e yemin etse ba'dehu Amr-ı merkumu validesi Hind'in bir cariyesiyle istibdâl eylese hanesden halâs olur mu? el-Cevab: Mukâyazadır, olmaz.

143. Mesele: Zeyd-i imam "Bir dahi mihraba geçip imamet edersem haşa Tanrı'ya şerîk koşanlardan olayın" dese ba'dehu yine mihraba geçip imamet eylese Zeyd-i mezkûra ne lazım olur? el-Cevab: Yemin bilip imamet ettiyse kefare-i yemin lazım olur, eğer müşriklerden olmağa rıza verip ettiyse tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

144. Mesele: Hind validesine cefa-yı velayetten gidip "Madem ki sen sıhhattesin bu velayete gelmem" deyu tevbe-i nasûh etse ba'dehu validesi sıhhatte iken gelse ism [10a] olur mu? el-Cevab: Anasına adâvet edip kat' etmekle âsim olur, tevbesi mana-yı yeminededir, kefare-i yemin ile ondan halâs olur.

145. Mesele⁷: Bir kadını uhrevî validesi edinen kimesne o kadına "Validem benim evimde kaldıkça kafir, müşrik olayın" dese ne gerekir? el-Cevab: Yemin kasedettiye kefare-i yemin gerekir, validesi evinde kaldığı müddetçe.

146. Mesele: Ehl-i örf taifesinden Zeyd Amr'a "Eğer falan mevziye altı güne değin gelmezsen bana altı bin akçe nezrin olsun mu" dedikde Amr dahi "Altı güne değin mevzi-i mezbûra gelmezsem sana altı bin akçe nezrim olsun" dedikten sonra altı gün murûr edip Amr-ı mezbûr mevzi-i mezbûra varmasa Zeyd-i mezbûr Amr'dan altı bin akçe nezri almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

147. Mesele: Zeyd zevci Hind'e "Eğer düğüne varacak olursan benden üç talâk boş ol" dese ba'dehu Zeyd Hind'i bain talâk ile tatlîk edip ba'de tamami'l-iddet düğüne varıp ba'dehu Hind'i yine tezevvüc eylese ba'dehu Hind düğüne varınca talâk-ı selâse vaki

⁷ مسأله: ما قولكم رضي الله تعالى عنكم وإلى يوم القيامة أبقاكم في رجل قال لامرأة إتخذها أما في الآخرة أكون كافرا مشركا ما بقيت أصمي في بيتي فهل يلزم شيء؟ الجواب: إن أراد به اليمين يجب عليه الكفارة إن أبقاها بعد يمينه.

olur mu? el-Cevab: Olmaz, lakin bu tarîk ile inhilâl-i yemin masiyet-i yemin ettiği suretde def'-i münker için buyurulmuştur. İsbât-ı münker için bu vaz' ihtiyâr-ı müslime layık değildir.

148. Mesele: Zeyd kendi vakfına medyûnen vefat eyledikde muhallefât-ı mevcûdesi deynine vefa etmeyince mütevellî-yi vakıf Zeyd'in zevcesi Hind'e bi-lâ yakîn Zeyd'in malından nesne sakladığına yemin vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

149. Mesele: Zeyd'in zevcesi Hind fevt oldukda er ve avrata salih olan metâ'da Zeyd-i mezbûr benimdir deyu yemin etse şer'an yeminiyle musaddak olur mu? el-Cevab: Olur.

150. Mesele: Zeyd Amr'dan bir mikdâr akçe istikrâz ve bir mikdâr esbâb-ı seyyiyeyi iştirâ edip "Bu kadar akçe deynim vardır" deyu ikrar edip ba'dehu Zeyd Amr'a mücerred "İkrarımda kâzibdim" deyu deyni vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, Amr Zeyd kâzib değil idiğini beyan ederse.

151. Mesele: Zeyd[e] validesi "Seninle söyleşirsem yahut oturup taam [10b] yersem haşa Tanrı'ya iki demişlerden olayın" deyip ba'dehu söyleşe ve yemek yese şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Yemin bilip ettiyse kefareti yemin lazım olur, müslim küfrü ihtiyâr baiddir.

152. Mesele: Zeyd-i hatibin Amr-ı müslim ile adâvet-i dünyeviyesi olup selam edip selam almakda bazı kimesneler Zeyd'e "Muktedâ-yı nâssın sana layık değildir" dediklerinde Zeyd "Kafir dahi olursam Amr'a selam verip selam almam" dese Zeyd'e ne lazım gelir? el-Cevab: Tevbe-i sahiha ve istiğfar lazım olur.

153. Mesele: Zeyd zevcesi Hind ile bir evde sâkinen Zeyd vefat edip yabanda olan oğlu Amr gelip "Zikrolunan ev benim mülk-i mahzamdır Zeyd'in alakası yoktur" deyu yemin edince Amr Zeyd-i merkumun mülkü idiğine isbât lazım olur mu? el-Cevab:

154. Mesele: Zeyd Amr'a "Bugünden sonra seninle bu meclisde oturmayayın ve mean bir yere gitmeyeyin tevbe-i nasûh olsun" dese ol günden sonra Zeyd Amr ile bir yerde oturup ve mean gitse şer'an Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Kefaret-i yemin lazım gelir.

155. Mesele⁸: Bir kimesne mülkünü İstanbul'da bey' etmemek üzere talâk-ı selâseye yemin verdikten sonra malını mezkûr şehirde bulunan Zeyd'e hibe ettikten sonra Zeyd Bekir'e bey' eylese o kimesnenin zevcesine talâk-ı selâse vaki olur mu? el-Cevab: Olmaz.

Kitabu'l-Hudûd

156. Mesele: Zeyd-i imam cemaatin sulehâsından Amr ve Bekir'e daima "Bre kafirler, yahudiler, akbaşlı hınzırlar" dese Zeyd-i mezbûra şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Azil ve ta'zîr lazım olur, mezbûrların dinleri olan din-i İslam'ı küfür bilip kafir derse kafir olur, tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

157. Mesele: Hind daima namahrem ile meclis-i fiska dahil olup fisk etmeği adet edinse ba'dehu meclis-i fiskda ahz olunup zinası sâbit olmasa Hind'e şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd ile ta'zîr olunup tevbe-i sahihası zâhir oluncaya [kadar] haps olunup zâhir olmazsa oluncaya [değîn] haps olunmak gerektir.

158. [11a] Mesele: Zeyd-i müslim bağının üzümün evinde sıkıtırıp hamr oldukda Amr-ı zimmîyi vekil edip bey' ettirse ne lazım olur? el-Cevab: Mel'undur, ta'zîr-i şedîd ve hapis lazımdır, siyaseten mebîti tahrip olunmak dahi meşrudur.

159. Mesele: Zeyd Amr ile olan davası için emr-i padişahî ihrâc edip Amr'ı şer'e davet eyledikde Amr Zeyd'e "Emrin nedir suretin nedir" dese Amr'a ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr-i belîğ lazım olur.

160. Mesele: Zeyd-i kâdî bî-vech Amr'ın evine varıp mahsulümü gadrettin deyu esbâb ve erzâkın alıp zaptettikde Amr esbâbın talep için kâdî-i mezbûrun mahallesine vardıkda Amr'a bre kafir bre cehûd deyu şetmedip ve mahkemesinden kalkıp Zeyd Amr'ın ağzına ve avratına cimâ' lafzıyla şetmeylese Zeyd-i mezkûra ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd lazım olur.

161. Mesele: Zeyd-i ehl-i ilme Amr "Cahil-i kıtâ'-ı tarîkdensin" dese ne lazım olur? el-Cevab: Zeyd kendi halinde ise ta'zîr-i şedîd lazım olur.

⁸ مسألة: ما قول مولانا شيخ الإسلام ومفتي الأنام أبقاكم الله تعالى إلى يوم القيام في رجل مالك لأنه حلف بالطلاق الثلاث على ألا يبيعها بمدينة القسطنطينية ثم وهبها لزيد في المدينة المزبورة من غير عوض ثم باع زيد المرقوم ل بكر فهل يقع الطلاق الثلاث لزوج الرجل المذكور أم لا أفتونا مأجورين؟ الجواب: لا يقع.

162. Mesele: Zeyd Amr'a cimâ' lafzıyla Şetmedip kafirsin dedikde Amr dahi Zeyd'e kafir sensin dese Amr'a nesne lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz.
163. Mesele: Zeyd Amr'ın cimâ' lafzıyla ağzına ve imanına Şetmeylese ne lazım olur? el-Cevab: İmanına Şetm ile kafirdir, katli mubahdır.
164. Mesele: Zeyd bir meclisde "Ben Amr'ın zevcesi Hind'e zina ettim" deyu tav'an ikrar eylese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Hind muhsana olup hakkını talep ederse Zeyd'e hadd-i kazf urulur.
165. Mesele: Zeyd-i cahil Amr-ı alimi istihfâf ve istihkâr edip kezzâbsın dese Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Haşa ilmi istihkâr kassetmezse ta'zîr-i belîğ ile iktifâ olunur.
166. Mesele: Zeyd-i cahil sekri halinde ehl-i ilim olan Amr'ın ağzına ve imanına ve ehl ü iyâline Şetmedip muhkem darbetse ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr-i Şedîd ve haps-i medîd olunup tevbe ve salâhı zâhir olmayınca ihrâc olunmamak lazım olur.
167. Mesele: Zeyd-i yeniçeri Amr-ı sağîre cebir ve ikrahla haşa fiil-i Şenî' ettiği sâbit olunca Şer'an Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Re'y-i ũlu'l-emr ile hadden katl olunur.
168. Mesele: Zeyd Amr'da olan hakkını talep etmek için Amr'ı meclis-i Şer'e davet [11b] eyledikde Amr itaat etmeyip gelmese Amr'a ne lazım olur? el-Cevab: Bir özr-i Şer'î beyanına kâdir olmazsa ta'zîr lazım olur.
169. Mesele: Şeyhülislam hazretlerinin Şer'-i Şerîfe muvafık ve müddeinin davasına mutabık fetva-yı Şerîfeye amel eylemeyen Zeyd-i kâdiye Şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Vaki olunca Şeriat-i Şerîfeyi tahkîr ederse tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.
170. Mesele: Zeyd Amr'ı meclis-i Şer'e ihzâr için hakimden murâsele aldıkda Amr'ın evini basıp ehl ü iyâli üzere dahil olsa Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr lazım olur, Amr'ı dahi davet-i Şer' edip itaat etmeyince ona da ta'zîr lazım olur.
171. Mesele: Zeyd zevcesi Hind'i bi-gayrı vech-i Şer'î darbedip kahpe deyu Şetmeylese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr lazım olur.
172. Mesele: Zeyd-i cahil imam ve hatip olan ehl-i ilme "Bre hınzır ve kafir ve vacibü'l-katl" deyu Şetmeylese Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr-i Şedîd lazım olur İslam'ı küfür bilip kafir derse kafir olur.

173. Mesele: Zeyd'in zevcesi Hind'i Amr cebren ve kahran çıkıp zina eylese Amr-ı mezbûr muhsan olunca Amr'a ne lazım olur? el-Cevab: Şerâit-i sübût mer'iyeye olunca recm lazım olur.

174. Mesele: Zeyd'in emred oğlanla muâmele-i kabîhasın zevcesi Hind bilip "Niçin böyle edersin Allah'dan korkmaz mısın" dedikde Zeyd-i mezbûr Hind'e "Bre hınzır bre kahpe bre cehûd-ı kahpe" deyu şetmeylese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Eşedd-i merâtib-i ta'zîr ile ta'zîr olunup emr-i hakkı tahkîr ederse kafirdir, Hind baidir.

175. Mesele: Hazreti emîri'l-mü'minîn Ömer b. Hattab radiyallahu anh ehl-i zimmet olan küffâra şart ettikleri şurûtdan biri alâniyeten hamr bey' etmemeleri idiği kütüb-i muteberede mestûrayken hala saadetli padişah-ı âlem-penâh hazretleri Mehmet Galata'da camii-i şerîfe karîb olan meyhane umûmen ref' olsun deyu emredip ve muhdes olan murtefa' meyhanelerin hedmi emrolunmuşken ba'de't-tenbih yine itaat etmeyip alâniyeten hamr bey' edenlere ve ol binaları hedmetmeyenlere [12a] ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd ile ta'zîr olunup nice zaman zindandan ihrâc olunmamak lazım olur.

176. Suret-i mezbûrda: Taife-i merkumeye zikrolunan fiil-i gayri meşruda muîn ve müsâid olan zalemeye ne lazım olur? el-Cevab: Hürmetin istihfâf eden kafirdir, avratı baidir, ısrar ederse katlolunur, fisk ve fesâdlarına mu'terifler ise Hakk subhânehu ve teâla hazretlerinin ve melâike-i kirâm ve ehl-i İslam'ın cümlesine laneti lazım olur, tevbe ve istiğfar ederlerse hukâm-ı şeriat-i şerîfeye men' ve zecrleri vacibdir ta'zîr ile haps ile pâye-i serîr-i ma'delet-i masîra arzla taksîr etmemek lazımdır.

177. Mesele: Âkil ve bâliğ ve hür ve mükellef olup üzerinden nikah murûr etmeyen Zeyd mücerred Amr'ın bıkır kızını gece ile çıkıp zina eylediği şer'an sâbit olduğdan sonra Zeyd-i mezbûra şer'an ne lazım olur? el-Cevab: İstihfâf-ı hürmet tarîkiyla ettiyse kafirdir katli mubahdır, değil ise keşf-i avret olmayacak mikdârı soyulup cemî'-i azasına tefrik olunmak tarîkiyla yüz değnek urulur, mazınne-i helak olan mevziden gayrisına urulur.

178. Mesele: Zeyd-i nâib mahkemesinde askerî taifesinden Amr'a hilaf-ı şer' şetmedip ta'zîr icab eder nesne yoğiken ta'zîr etse Zeyd'e ne lazım [olur]? el-Cevab: Îcâb-ı şer'î etmediği mukarrer olup Amr ehl-i ırz ve salih ise Zeyd azil ve ta'zîr olunur.

179. Mesele: Zeyd zevcesi Hind ve kaynanası Fatıma ile haşa şurb-i hamr etseler ba'de's-sübût mezbûrelere şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Sübût-ı şer'î muhakkak ise her birine hadd-i şurb lazım olur Zeyd'in esbâbı soyulup bir izârı kalıp seksen değnek azasına tefrik olunur. Avratların esbâbı duruken vech-i mezbûr üzere urulur, esna-yı fisklarında Zeyd kaynanasına şehvetle yapışmış ise Hind kendine ebedi haram olur, istihlâl edip fiska [12b] cem' olmuşlarsa cümlesi kafir olup tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

180. Mesele: Zeyd-i kâdî Amr'a "Sen bana gaybetimde büyük kafir demişsin" deyu dava eyleyip bazı kâdîler dahi kelamına muvafık meclis-i hakimde haber verseler Amr'a nesne lazım olur mu? el-Cevab: Sâbit olunca ta'zîr lazım olur.

181. Mesele: Müzmin-i hamr olan Zeyd-i fâsık müddet-i medîd zevcesi Hind'in yanına karîb olmayıp emredlere Hind'in yanında livata eyledikte Hind "Niçin böyle edersin Allah'dan korkmaz mısın" dedikte Zeyd Hind'e "Bre kahpe senin fercinden bunların dübürü yeğdir" dese Zeyd'in bu vech üzere kavli ve fiili vech-i şer'î üzere sâbit olunca Zeyd'e şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Katlolunur.

182. Mesele: Zeyd'in kulu Amr alet-i câriha ile Bekir'in gözünü darbedip bir gözünü bi'l-küllüyye ihlâk edip asla görmez olsa ne lazım olur? el-Cevab: Zeyd tahyîr olunur, dilerse Amr'ı Bekir'e verir dilerse fidâ eder cürm-i ayn eğer baki eğer zail, hür ile abd ortasında mâ-dûn-i nefisde kısas yoktur.

183. Mesele: Zeyd "Abd-i memlûka maliki livata eylemek helaldir" dese ne lazım olur? el-Cevab: Dalâl ve idlâl hasebiyle vebal mukarrerdir, tekfirde ihtilaf vardır, hacri lazımdır, kavli-i müslim değildir ona mübaşirin katli helaldir.

184. Mesele: Zeyd-i zimmînin Hind-i müslimeye zina eylediği şer'an sâbit olunca Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Şerâit-i sübût-ı zina muhakkaka ise had urulur, haps-i ebed olunur, siyaset-i şer'îyye ile katli dahi tecviz olunmuşdur, utuvv u fesâdı zâhir ise katlolunur.

185. Mesele: Zeyd-i yeniçeriyi zimmîlerden Amr ve Beşir ve Velid bî-vech darbedip Zeyd'in başını yarsalar mezbûrlara şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd olunup kadr-i cerhe göre hakim cezasın icra eder.

186. Mesele: Zeyd-i zimmî Amr-ı müslimin menziline dahil olup Amr'ın zevcesi Hind'e cebredip zina ettiği şer'le üzerine sâbit olup şerâit-i sübût-ı zina muhakkaka olunca Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Emr-i veliyyi'l-emr ile katli meşrudur.

187. Mesele: Zeyd-i zimmî Amr'ın zevcesi Hind-i müslime[ye] bre kahpe deyu şetmeylediği isbât olunsa şer'an Zeyd-i zimmîye ne lazım olur? [13a] el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd olunur.

188. Mesele: Zeyd zevcesi Hind'in cariye-i memlûkesi Zeyneb'i tasarruf edip Zeyd'den Zeyneb hâmil olsa Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Haram idiğın bilirse hadd lazım olur.

189. Mesele: Sancakbeyi nâmına olan Zeyd kendi hevasına tabi bir bölük eşkıya ile bir kaleyi muhasara edip top ve tüfek ile nice müslümanı katl ve nicesini mecrûh edip esbâb ve erzâkın nehb u gârat eylese şer'an Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Kuttâ'-ı tarîk ahkamı icra olunur.

190. Suret-i mezbûrede: Kale-i mezbûrenin ahali ehl ü iyâlin sıyânet için zikrolunan eşkıya ile mukâtele edip bazısını katletseler şer'an muâhaz olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

191. Mesele: Zeyd-i sipahî sefer-i hümâyûndayken Amr Zeyd'in evin basıp ehl ü iyâli üzerine dâhil olup her birini katli ile tahvîf edip Zeyd'in bir cariyesin alıp izâ'at eylese Amr'a ne [lazım] olur? el-Cevab: Alet-i harple bastıysa kuttâ'-ı tarîk ahkamı icra olunur.

192. Mesele: Zeyd-i zimmî karyede sâkin Amr-ı müslimin zevcesi Hind'e seninle davam var deyip Hind'i şer'e davet edip Hind ile mean gelirken Zeyd-i mezbûr Hind-i merkumeyi yolda muhkem darbedip ve bazı esbâbını dahi cebren ahzeylese şer'an üzerine sâbit olunca Zeyd'e şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr-i şedîd ve haps-i medîd olunup bi-gayrı hak aldığı eda olunur.

193. Mesele: Bir vilayette suhte nâmına âlât-ı harp ile bir nice eşkıya zuhûr edip müslümanların bi-gayrı hak malların alıp ve nicesin zulmen katledip zikrolunan eşkıyanın def'ine emr-i padişahî vârid oldukda eşkıyanın def'ine mani olup sıyânet edenlere şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Vaki-i hal vech-i meşrûh üzere ise âsim olurlar, cihet-i validen hacr ve men'leri lazım olur.

194. Mesele: Bir mescid-i şerîfe-i mutahharaya Zeyd haşa fe-haşa telvîs icab eder bazı [13b] elfâz-ı mühmele söylemeyip tahkîr ve istihâne îcâb eder kelîmât-ı şeni‘a söylese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Tevbe-i sahiha ile tecdîd-i iman ve nikah ve ta‘zîr-i şedîd lazım olur.

195. Mesele: Kenar kâdîlerinden olan Zeyd onun on beşe dahi ziyadeye muâmele caizdir deyu fetva verip ve kendisi minvâl-i meşrûh üzere muâmele eylese ve eda-yı namaz ömründe bir kere farz olur bir kere eda kifayet eder deyip ve haşa istincasını bilâ zaruretî’l-özür oğluna ettirip ve niçin tehhül etmezsin diyenlere adâvet edip ve dahi bunun emsali nice evsâf-ı kabîha ile mevsûf olsa Zeyd-i mezbûra şer‘an ne lazım gelir? el-Cevab: Sübût-ı şer‘î mukarrer ise zındıktır katlolunur.

196. Mesele: Ehl-i ilim ve hâccü’l-harameyni’ş-şerîfeyn Zeyd’e Amr-ı cahil “Sen müslim değilsin” dese Amr-ı merkuma şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Zeyd’in a‘mâli a‘mâl-i müslimînden olmamak yoğise ta‘zîre müstehak olur.

197. Mesele: Zeyd yaveri ve emîni olan Amr-ı müslime “Bre gidinin ırgatı başına tegayyut edeyin” deyu şetmeylese şer‘an Zeyd’e ne lazım olur? el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd ve haps-i medîd lazım olur.

198. Mesele: Hind-i yahudiyye Zeyd-i müslime “Bre asılacak” deyu şetmeylese Hind’e şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Sübût-ı şer‘î mukarrer olup tahvîf ile ecel maksut değil ise ta‘zîr lazım olur. Kafir zulüm müslime zulümden eşedir yevm-i cezada irdâsı mümkün değildir.

199. Mesele: Zeyd’in medyûnu olan Amr[’a] salâh-ı hal ve diyanet ile mevsûf olan Osman-nam kimesne kefil olup ba‘de zaman Zeyd-i mezbûr âhar diyardan muanven ve mersûm mektup irsâl edip “Kefil olan Osman dedikleri bî-din ve yahudi varınca hapsedtiresiz” deyu zikrolunan mektupda şetmeylese şer‘an Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Mektup kendinin idiği sâbit ise ta‘zîr olunur.

200. Mesele: Zeyd-i kâdî emr-i padişahî ile memur olduğu hizmeti eda eyledikte Amr-ı çavuş Zeyd’e sû-i zan edip gadap ve unf [14a] ile “Kâdîler gibi zalimler kâdîler gibi haramîler kâdîler gibi mel‘ûnlar kâdîler gibi kafirler yoktur” dese Amr’a şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Âsim olur, ta‘zîr lazım olur, İslam’ı küfür bilirse kafir olur.

201. Mesele: Zeyd-i alim Amr'ı şer'î şerîfe davet ettikde Amr-ı merhum Zeyd-i mezbûra “Birimiz suhte cengane suretli ben seninle varmazın” dese şer'an Amr-ı merkuma ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîre müstehak olur, tecdîd-i iman ve nikah ettirilir.

202. Mesele: Bir mahallede sâkin olan Zeyd-i zimmî “Mahalle-i mezbûrede sâkin olan müslimîn ve kafirînin zevceleri elimden kurtulmayıp cümlesine zina etmişdim” dese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: İkrarı üzere musırr ise emr-i veliyyi'l-emr ile katlolunur, değil ise ta'zîr-i şedîd ve haps-i medîd olunur.

203. Mesele: Zeyd-i emred “Amr-ı çoban falan dağda bana fiil-i şenî' kasdı ile yapıştı” deyip husus-ı mezbûr Amr üzerine şer'an sâbit değilken mücerred Zeyd'in bu kavliyle Bekir-i ehl-i örf Amr'ı rencide etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

Kitabu's-Serika

204. Mesele: Zeyd serika olan esbâbının bazısını Amr'da bulmağla sairini dahi Amr'dan talep edip cebr ile Amr'a buldurmağa kâdir olur mu? el-Cevab: Amr fesâd ile maruf olmayıp elinde bulunan metâ'ı alenen iştirâ ettiyse olmaz, değil ise muaheze ettirir.

205. Mesele: Zeyd'in serika olunan esbâbının bazı Hind'in yedinde buldukda isbâtı yoğiken mücerred yedinde bulunmağla bazı âharı dahi Hind'den talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, lakin ne tarîk ile mâlike olmuşdur sual olunup bir tarîk-ı şer'î beyanına kâdire olmazsa muaheze olunur.

206. Mesele: Zeyd bir sürü koyundan bir nice koyun serika ettikde koyun yedinde iken çobanı olan Amr Zeyd'i değnek ile urup katleylese Amr'a nesne lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz, âhar tarîk ile tahlîse kâdir olmazsa.

Kitabu's-Siyer

207. Mesele: Diyar-ı acem fetholundukda Zeyd-i sipahînin eline bir kızılbaş [14b] oğlanı girip nice yıl hizmetinde olup ba'dehu Zeyd fevt olunca vârisleri mezbûr oğlanı bey'e kâdir olurlar mı? el-Cevab: Ol diyarda eman ol ile emn (?) bir kimesne kalmamak ile daru'l-harb olduğu muhakkak olup mürted evladından idiği sâbit ise olurlar.

208. Mesele⁹: Bir kimesnenin yanında hurmeti ayet ve hadis ile sâbit olan muharramât her ne zaman zikredilse onu önemseyip sakındıktan sonra istihfâf ettikde o kimesneye ne gerekir? el-Cevab: Kafir olur katledilir, bunda ısrar ederse. Dalaletden ve ehl-i azabın halinden Allah'a sığınırız.

209. Mesele: Sâdâtın olan Zeyd kendi karyesinden cari olan nehrin harkı harâb olup tamir etmek istedikde ahali-yi karyeden Amr-ı cahil Zeyd'e "İstîzân etmeden tamir edersin" deyu ihaneten Zeyd'e darbedip başından yeşil imâmesin yere urup ayaklayıp "Senin gibi hıncır ve mel'ûnu katletmek gerekdir" deyu şetmeylese Amr'a ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr ve haps olunur, izzet-i zâhireye ihanet kasederse tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

210. Bu suretde: Zeyd Amr'ın darbından sahib-i firâş olmağın fevt olmak ihtimaliyle ahali-yi karye Zeyd'in üzerine naip götürüp Amr cânib-i şer' den davet olundukda şer'-i şerîfe itaat etmese Amr'a ne lazım olur? el-Cevab: Haps-i medîd olunur.

211. Mesele: Zeyd ben "Allah teala hazretine tapınıp peygamberimdir efendimdir" dedikde Amr cimâ' lafzıyla haşa efendimdir dediğine cemaat huzurunda şetmeylese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Mecnun ise müdâvât olunur, zındık ise katlolunur.

212. Mesele: Zeyd evimde hizmet eyle deyu Amr'ı istîcâr edip sekeni tayin edip sefere gittikde Amr-ı merkum Zeyd'in izni yoğiken bir cariyesin ve iki abdin ve bir çift sığırın bey' edip zevcesi Hind'i [15a] âhar yere nakledip menkûhamdır deyu nice zaman tasarruf eylese Amr-ı mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: İtlaf ettikleri tazmin olunup ta'zîr-i şedîd ve haps-i medîd olunur.

213. Mesele: Zeyd-i müslim Hind-i zimmiyeye karz tarîkıyla kâsîd olan akçe zamanında beş bin akçe verip ba'dehu cedîd akçeden beş bin akçe Hind'den almışken zulmen dört bin akçe dahi ziyade aldığı şer'le sâbit olmuşken kanaat etmeyip ehl-i örfe Hind'i hapsedirip dört bin akçe dahi talep eyledikde hakimü's-şer' Zeyd'e "Bu zulmü kafir etmez" dedikde Zeyd dahi kafir olayım tek bana dört bin akçeyi alıver dese Zeyd'e

⁹ مسألة: ما قول مولانا الإمام والنحرم الهمام حلال مفصلات المعقول والمشروع ومشكلات الأصول والفروع شيخ الإسلام والمسلمين أبقاه الله تعالى إلى يوم الدين في رجل متى ذكر عنده المحرمات التي ثبت حرمتها بالأدلة القطعية من الآيات والأحاديث الصحيحة استخفها بعد المبالاة والتحرز عن تلك المحرمات ماذا يترتب ويلزم عليه أفتونا مأجورين؟ الجواب: يكفر ويقتل إن أصر على ذلك نعوذ بالله تعالى من الضلال ومن حال أهل النكال.

ne lazım olur? el-Cevab: Küfre rıza verince kafir olur, bi-gayrı hak aldığı sahibine reddolunur.

214. Mesele: Zeyd-i ehl-i ilim Amr-ı cahile “Elfâz-ı küfürden hazreyleyip tekellüm etme” dedikde Amr-ı mezkûr “Ben günde kırk kere kafir olup ve yine kırk kere müslüman olurum” dese Amr’a şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: el-Iyâzu billah esve’ halde olmuş olur, tevbe-i sahiha ile iman gelip nikah ve hücceti tecdîd edip İslam üzere sâbit olmak lazım olur.

215. Mesele: Hakimü’ş-şer‘e ve ulû’l-emre itaat etmeyip bir alay kendi hevasına tâbi eşkiyaya serdar nâmına olup bayrak çekip bilâd-ı islamiyeden bir kaleyi bozup içinde olan top ve barutunu alıp ve ahalisinin evlerin basıp esbâb ve erzâkın nehb ü gârat eden kimesnelere ne lazım olur? el-Cevab: Kuttâ‘-ı tarîk hükmü icra olunur.

216. Suret-i mezbûrede: Ulû’l-emrden yedinde hükm-i cihan-mutâ‘ yoğiken bazı müslümanların evin basıp esbâb ve erzâkını alıp mülk sahiplerinin emlâkını bey‘ edip ve bazının dahi eben an ceddin mutasarrıf olageldikleri yerleri elinden alıp kendilerin esir gibi sürgün eden kimesnelere şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Bi-gayrı hak aldıkları ashâbına reddolunur kendileri katlolunur.

217. Mesele: Zeyd’in Amr’da hakkına birkaç nefer kimesneler şahidler iken cümlesi ittifak edip hatırlık için şehâdet etmeyip izâat-i hakka sebep olsalar mezbûrlara ne lazım olur? el-Cevab: Kebîreyi irtikâb etmiş olurlar, gadab-ı ilahiden havf lazımdır.

218. Mesele: Zeyd-i imama mahallesi ahâlisi hilâf-ı şer‘-i şerîf [15b] bazı umûr teklif ettiklerinde Zeyd istib‘âden gadaba gelip “Sizin mahallenizde sâkin olmadan kafir mahallesinde olmak evlâdır” dese Zeyd-i imama şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: İstiğfar gerekdir.

219. Mesele: Zeyd-i müslim bağının üzümün kendi evinde sıkıp hamr oldukda hizmetinde olan Amr-ı zimmîyi vekil edip bey‘ ederse Zeyd’e şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Mel‘ûndur ta‘zîr-i şedîd ve hapis lazımdır siyaseten beyti tahrip olunmak dahi meşrudur.

220. Mesele: Mirlivâ kethüdası olan Zeyd Amr-ı sipahî sefer-i hümâyûna giderken cebren ahzedip boynuna zincir urup “Reâyândan Bekir ile olan davandan feragat eyle eğer dava ve muhasama edersen çehâr yâr-ı güzîn rıdvânullahi teala aleyhim ecmaîn

hazretlerine sebt etmiş olur musun” dedikde Amr-ı mezbûr havfindan olsun dese ba‘dehu Amr-ı mezbûr Bekir ile olan davasın eylese Amr’a ne lazım olur? el-Cevab: Kavlin batıl bilip lüzum-ı sebt etmediğine alim olup dava ederse nesne lazım olmaz.

221. Mesele: Erbab-ı tımardan olan kavmi daima küffar ile muharebeden alıkoyan kavme ne lazım olur? el-Cevab: İsm-i azîm ile âsim olurlar hacri, men‘i lazım olur.

222. Mesele: Zeyd-i kâdî Amr’dan mansıp aldıkda müjde nâmına kethüdası Bekir’e bir mikdâr akçe vermiş olsa ba‘dehu Zeyd “Mansıbı tasarruf müyesser olmadı” deyu meblağ-ı merkumu Bekir’den talep eyledikde Bekir “Müjde aldım rüşvet değildir” deyu meblağ-ı merkumu vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, bu mekûlede ednâ tağyîr ile tezvîr etmişlerdir.

223. Mesele: Zeyd’in mülk üzüm asmasını Amr bıçağıyla dibinden kesip kurutsa Amr-ı mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Damân lazım olur, mülküne girip teaddî etmişse ta‘zîr dahi olunur.

224. Mesele: Padişah-ı İslam ve imam-ı kâffeti’l-enâm hulidet hilafetuhu itaatinden hurûc edip asker cem‘ ettikten sonra emr-i hak üzere cemaat-i müslimîne avna davet olundukda itaat ettikten sonra tekrar cem‘iyyet edip müslimîne salkûn salıp nice nüfûsu bi-gayrı hak katledip nice emvâl gârat eden taifeye ve mezbûrlara baş olan kimesneye şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Cümlesi ehl-i nârlardır katilleri lazımdır, maktul [16a] olanlar gaslolunmaz namazları kılınmaz, başları olan mel‘ûn eşedd-i azabla katlolunmak lazımdır. Mukâtele eden ehl-i islamdan katil olanlar gazi ve maktul olanlar şehitlerdir, âmm-i enâm ve kâffe-i ehl-i İslam imam-ı hakka îânet vaciptir, kâtil olanları tehâvün ederlerse zalim ve âsim olup ikâba müstahak olurlar.

225. Mesele: Padişah-ı âlem-penâh hulidet hilafetuhu hazretlerinin ferman-ı vacibu’l-ittibalarına itaat ve inkıyat etmeyip sefer-i hümâyûn-ı zafer-i makrûnlarına gitmeğe teallül ve inat eyleyip gitmeyen kimesnelere ne lazım olur? el-Cevab: “Onlar geride kalan (kadın ve çocuk)larla birlikte olmaya razı oldular ve kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlayamazlar.¹⁰” zümresinden müstahakk-ı azâb-ı hûn ve ecr-i azîm-i cihadı kar-ı hûn olan lâ-hûn mekr ve hûndan ma‘dûd hizb-i şeytana iltihak ile ve “Şüphesiz ordularımız galip gelecektir¹¹” ferîk-ı hidayet refîki refakatinden matrûd ve merdûd

¹⁰ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ (التوبة ٨٧/٩)
¹¹ وَإِنْ جُنَدْنَا لَهُمُ الْغَالِبِينَ (الصافات ١٧٣/٣٧)

olup hizy-i nekâl odur. olur ve meyan-ı cünd-i rahmandan çıkıp serdefter-i hizb-i şeytan olmağla ism-i şûmu defter-i asker-i İslam'dan hakk olunmasının vücubunda şek yoktur.

226. Bu suretde; Gitmeyen kimesneleri sıyânet ve himâyet eyleyenlere şer'le ne lazım olur? el-Cevab: Mütéhallefîne ani'l-cihad için i'dâd olunan fevâri'-i melâike-i şidâd onlara hafiyyun an mevr (?) olur.

227. Mesele: Zeyd-i sipahînin sefere gitmek mukabelesinde beytûlmaldan vazifesi olup kendini emir ile hizmete kaydettirip sefere gitmeyip yine aldığı vazife hakkıdır ve helaldir dese Zeyd'e şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Haramı helal itikat ederse tecdîd-i iman ve nikah lazım olur, aldığı beytûlmala reddolunmak lazımdır.

228. Mesele: Zeyd-i zimmî Amr-ı müslime "Ben de senin gibi müslimim" dese mücerred kelim-i mezbûr ile Zeyd'in islamına hükmolunur mu? el-Cevab: Olunur, delalet-i hâliyye olunca.

229. Mesele: Zeyd marifet-i sipahî ile mutasarrıf olduğu tarlayı âhar diyara gittikde kendi gelinceye [kadar] tasarrufun Amr'a tefviz etmiş olsa ba'dehu geldikde müddet-i marufe ta'til etmiş olmayınca zikrolunan tarlayı zapta kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

230. Mesele: [16b] Bir kasabada sâkin olan yahudi taifesinin cizyeleri cem'ine memur olan Zeyd taife-i mezbûreden cizye talep eylediğinde onlar da "Cizyemizi a'lâ ve evsat ve ednâ itibarınca veririz" deyu muhalefete kâdir olurlar mı? el-Cevab: Mesâlih ile takdir olunmuş değil ise olurlar, vaki-i hali ketmetmezlerse.

231. Mesele: Zeyd mukataa ile mutasarrıf olduğu bağın bir mikdâr yerin bostan edip mukataasın bi't-tamam verirken sahib-i arz olan Amr Zeyd'in bostan ettiği yeri bî-vech âhara tapu ile vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, ber-vech-i şer'î beyan etmez ise.

232. Mesele: Sulhan fetholunan vilayetin keferesi bi-lâ terfî' ve-lâ tevsî' mefhûmuna olan kiliselerin tamire kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, hile etmezlerse.

233. Mesele: Zeyd sahib-i arz olan Amr'dan tapu ile bir mikdâr yer alıp tasarruf ederken Bekir "Ben Amr'ın vekili Beşir'den zikrolunan yeri Zeyd'den mukaddem

aldım” deyu Beşir’in vekâletini ve Beşir’den mukaddemâ aldığını isbât edince Zeyd’in tasarrufuna mani olur mu? el-Cevab: Bu hususda izn-i sultanî ile amel olunur.

234. Mesele: Kenar kâdîlerinden memur olan Zeyd onun on beşe dahi ziyadeye muâmele caizdir deyu fetva verip ve kendisi dahi minvâl-i meşrûh üzere muâmele eylese ve eda-yı namaz ömründe bir kere farz olur bir kere eda kifayet eder deyip ve haşa istincası bi-lâ zarura oğluna ettirip ve niçin tehhül etmezsin diyenlere adavet edip ve dahi bunun emsali nice evsâf-ı kabîha [ile] mevsûf olsa Zeyd-i mezbûra şer’an ne lazım gelir? el-Cevab: Sübût-ı şer’î mukarrer ise zındıktır katlolunur.

235. Mesele: Sefer-i padişahîye memur olan Zeyd nice sene sefere varmadığı ecelden tımarı Amr’a tevcîh olundukda Amr hizmet-i lazimesin eda ettikten sonra Zeyd-i mezbûr Amr-ı merkumun hizmeti sebk ettiği üç senesinin mahsulünü bi-gayrı hak kabzetmiş olsa Amr-ı mesfûr zikrolunan üç senenin mahsulünü şer’an Zeyd-i mezkûrdan mı talep eder reâyâdan mı? el-Cevab: [17a] Reâyâ emir ile teslim edince re’yi ulu’l-emr ile bi-gayrı hak kabzedenden alır.

236. Mesele: Zeyd eben an ceddin sahib-i arza her sene mukataasın verip mutasarrıf olduğu koyun yaylağını Amr “Ben sahib-i arzdan aldım” deyu Zeyd-i mezbûrun tasarrufuna mani olmak istese bu mekûlelerin elinden bi-lâ sebep alınmak memnû’ iken Amr’ın almasına itibar olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

237. Mesele: Zeyd ile Amr’ın tımar nizaları olup Amr bî-haberken Zeyd dört beş nefer hizmetkârların Amr’ın evini ve anbarını bastırıp esbâb ve eskâlin yağma ettirip Amr’a zulmeyleseler Zeyd-i mezbûr Amr’a sende hakkım vardır demeyip ve dava ve talep etmeyip mücerred Amr’ın malı telef olmak için bu mekûle fitne ve fesâda bâis olup zulm-ı azîm ettiren Zeyd’e şer’an ne lazım olur? el-Cevab: Bi-gayrı hak aldığı sahibine reddolunup ta’zîr-i şedîd ve haps-i medîde müstahak olup tevbe-i sahiha ve zâhiresi olmadan haptiden ihrâc olunmamak lazım olur, vulât-ı emr olanlara dahi beytülmal bu mekûle zalime vermeyip zulümden kaçır hizmetin eda eder bir müslime tevcîh lazım olur.

238. Mesele: Zeyd bir husus için emr-i padişahî ile şer’e davet olundukda “Emir ve şer’ bilmezsin bunlar benim katımda minkârca (?) yokdur kara kapıcı Mehmet senden bir tezkire olursa amel ederin olmazsa amel etmezim” dese Zeyd-i mezbûra ne lazım gelir? el-Cevab: Kafirdir, katli helaldir.

239. *Mesele:* Zeyd-i tacir dâr-ı harpte Amr-ı harbîden iştirâ ettiği sevbi Bekir “Benim mülkümdü harbî gârat ve yağma etti” deyu dava edip şuhûd-ı udûlle isbât ettikten sonra sevb-i mezbûru semenin vermeden Zeyd’den almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

240. *Mesele:* Zeyd tasarrufunda olan tarlaya bazı eşcâr garsedip ba’dehu sahib-i arz marifeti ile zikrolunan tarlayı Amr’a tefvîz ettikde eşcâr-ı merkumeyi kal’ etmek istedikde Amr şer’an men’a kâdir olur mu? *el-Cevab:* Karâr için gars olunduyse olur.

241. *Mesele:* Zeyd-i zimmî sekri halinde [17b] kelime-i şehâdeti getirip ba’dehu rucû’ eylese islamına hükmolunur mu? *el-Cevab:* İslamına cebrolunur, katlolunmaz.

242. *Mesele:* Zeyd dava-yı şer’iyyesi için Amr’ı şer’e davet eyledikde Amr “Ben şer’e varmazım” dese “Lazım olanı velayet adamlarıyla (?) görürüm” deyip itaat-i şer’ etmese Amr’a ne lazım olur? *el-Cevab:* Ta’zîr ve tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

243. *Mesele:* Zeyd ehl ü iyâl ile âhar diyara giderken Bekir ve Amr-ı zimmîler yollarına gelip ehl ü iyâline hilâf-ı şer’ teaddî edip yakasına yapışıp tecavüz eylediklerinde Zeyd mezbûrân zimmîleri muhzır ve murâsele ile şer’-i şerîfe davet eyledikde itaat-i şer’ eylemeseler ne lazım olur? *el-Cevab:* Ahz-i şedîd ile ahzolunup ta’zîr-i eşedd ve haps-i ebed olunurlar.

244. *Mesele:* Zeyd-i yahûd Amr-ı müslimi kendi abdi idiğini isbât edip istihdam etmek istedikde hakimü’ş-şer’ Amr-ı mezbûru müslime bey’ eyle deyu cebre kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur

Kitabu’l-Âbık

245. *Mesele:* Bir diyarda para (?) emîni olan Zeyd bir kaçkın kul tutup hapisde iken zikrolunan kul firar eyledikden sonra Amr “Zikrolunan kul benimdi” deyu isbât edip Zeyd’e tazmine kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, sahibine redd için hapsedmediyse.

246. *Mesele:* Hind’in cariyesi yirmi beş bin akçesiyle ibâk ettikde Zeyneb’e cariyem sendedir deyu talep eyledikde Zeyneb “Cariye-i mezbûre kendi benim evime gelip yine gitti” dese meblağ-ı mezbûr ile cariyeyi Hind Zeyneb’e tazmin etmeğe kâdire olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

247. Mesele: Bir beldede emr-i sultanî ile zâbit-ı evâbık olan Zeyd Amr'ın abd-i âbıkını sahibine red için marifet-i hakimle ahzettikten sonra abd-i mezbûr Zeyd'in yanından dahi firar edip Amr gelip benim abd-i mezbûr mülkümdür deyu isbât eyleyip Zeyd'e tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

248. Mesele: Zeyd'in ibâk eden cariyesin zâbit-ı evâbık olan Amr ahzeyleyip müddet-i muayyene zaptedip sahibi zuhûr etmeyince re'y-i hakim ile cariye-i merkumeyi [18a] Bekir'e bey' etse ba'de zaman Zeyd zuhûr eyleyip cariye mülkünden ibâk ettiğın isbât edince Bekir'den cariyeyi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, tarif-i şer'î olunmuşsa.

249. Mesele: Zeyd'in mülkünden ibâk eden mülk cariyesini Amr tuttukda cariye-i merkume Amr'ın yedinden dahi ibâk eylese Zeyd-i mezbûr Amr-ı merkuma cariye-i mesfûrenin kıymetini tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, istimal etmediyse.

250. Mesele: Evâbık zâbitı olan Zeyd reâyâdan olan Amr'ın ibâk eden abd-i memlûkunu hakimü'ş-şer' izni ile ahzedip müddet-i muayyene tamamından sonra Zeyd-i mersûm abd-i merkumu hakimü'ş-şer' marifeti yoğiken semen-i mislinden nakıs akçe takdir etmekle kendi üzerine alsa ba'dehu Amr-ı merkum abdini Zeyd'in yedinde bulunca aynıyla abdini almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu'l-Mefkûd

251. Mesele: Zeyd'in hayat ve memâtı nâ-malumken vefatı şer'le sâbit olmadan beytûlmal emîni esbâb ve erzâkın mûda'ı yedinden alıp satmağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

252. Mesele: Gaybet-i munkatıa ile gaib olan Zeyd'in zevcesi Hind âharı tezevvüc etmek caiz olur mu? el-Cevab: Zeyd'in yevm-i vilâdetinden doksan yıl olmayınca olmaz.

253. Mesele: Zeyd-i gaibin emlâkını mal-ı gaib zâbitı olan Amr bey' edip teslim ve kabz bulunduktan sonra Zeyd-i mezbûr geldikde emlâk ve esbâbın bulduğı yerden almağa şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

254. Mesele: Zeyd-i gaibin emlâkını mal-ı gaib zâbitı olan Amr bey' edip teslim ve kabz bulunduktan sonra Zeyd-i mezbûr geldikde emlâk ve esbâbın bulduğu yerden almağa şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu's-Şerike

255. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir ber-vech-i iştirak bir bahçeyi mutasarrıflarken ba'dehu Amr-ı mezbûr zikrolunan bahçede bir ceviz ağacı garseyledikde Zeyd ve Bekir zikrolunan ağacın etrafında olan meyve ağaçlarına zararı vardır deyu kal'a kâdir olur mu? el-Cevab: Bahçe taksim olunup zikrolunan şecer Amr'ın hissesine düşerse kâdir olmaz.

256. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir'in müşterek oldukları [18b] yerden zuhûr eden eşcârı Zeyd işleyip semeri zuhûr eyledikde mezbûrân Amr ve Bekir Zeyd'in işlediği eşcârda müşterek oluruz deyu semerinden hisse almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmazlar, nefsi için ettiyse.

257. Mesele: Hind bir mikdâr mülkün Zeyd'e verip "Sen kendi malınla bağ garseyle nısfı senin ve nısf-ı âharı benim olsun" deyip Zeyd garseylese ba'dehu bağın kıymetini ve ecr-i misil verip cümle bağı kendi zaptetmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

258. Mesele: Zeyd ve Amr şerîkler olup Zeyd-i mezbûr Bekir'den bazı metâ' iştirâ edip eda-yı semen etmeden âhar diyara gitse Bekir-i mesfûr semen-i mezbûru şerîki Amr'dan talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Mufâvaza ise olur.

259. Mesele: Zeyd ile Amr akd-i şirket edip yüz bin akçe Zeyd ve iki yüz bin akçe Amr verip ribhinden bir hisse Zeyd ve iki hisse Amr almak üzere bir murassa' metâ' yaptırırsalar şirketleri sahiha olur mu? el-Cevab: Olur.

260. Mesele: Zeyd-i zimmî mülk yerini Amr-ı zimmîye verip "Bağ garseyle yerde ve girâsda munâsafa tarîkiyla şerîk olalım" dese Amr dahi bağ garseylese vech-i meşrûh üzere şerîk olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, Amr'a ecr-i mislin verir kıymet-i girâsla.

261. Mesele: Zeyd-i kılıççı ile Amr ber-vech-i iştirak bir dükkanda sâkinen Bekir kılıcını Zeyd'e meremmâta verip Zeyd zayı eyledikde bir dükkanda sâkiniz deyu Zeyd Amr'a "Zikrolunan kılıcı mean tazmin ederiz" demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, ol amelde şerîki olunca.

262. Mesele: Zeyd karındaşları Amr ve Bekir ile müşterek oldukları yerin üzerine Hudâ-peyden hâsıl zeytin ağaçların işleyip meyvesin kendi tasarruf ederken Amr ile Bekir dahi Zeyd'in işlediği ağaçların meyvesinden hisse talep edip almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

263. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir'e babalarından intikal eden emlakı beynlerinde taksim etmeden mezbûrân Amr ve Bekir sağırler olmağla Zeyd emlak-ı mezbûreden bir çiftliği yine beynlerinde müşterek olan buğday ile birkaç sene ziraat eylese ba'dehu emlak-ı [19a] merkumu beynlerinde tevzî' ettiklerinde mezbûrân Amr ve Bekir Zeyd'in ziraati ile hâsıl olan mahsulden dahi hisse talebine kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

Kitabu'l-Vakıf

264. Mesele: Zeyd-i câbî mütevellî-yi vakıf âhar yerdeyken câbîsi olduğu vakıf hamamın harâba müşrif olan yerlerini marifet-i hakimle tamir edip bir mikdâr akçe harcettikde mütevellî-yi vakıf mezbûr Zeyd'in harcettiği akçeyi benim iznim yoğiken harcetmişsin deyu cânib-i vakıfdan Zeyd-i mezbûra vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Ziyade harc göstermez ise olmaz.

265. Mesele: Bir vakıf hamamın müste'ciri olan Zeyd izn-i mütevellî ile hamamın lazım olan meremmâtın görüp müddet-i icâre tamam oldukda mütevellî-yi mezbûr Zeyd-i mezkûrun meremmât için ettiği harcın tutmamağa kâdir olur mu? el-Cevab: Ziyade harc göstermezse olmaz.

266. Mesele: Bir vakıf dükkan muhrak oldukda cânib-i vakıf imaretine vakıfda vüs'at varken Zeyd-i mütevellî bina eylemeyip yerini Amr'a ecr-i mislinden noksan ile verip Amr üzerine nefsi için dükkan bina eyleyip cihet-i uhrâya vakfeylese fevt oldukda arsa-i mezbûre mütevellîsi bina mütevellîsine binayı ref' eyle ben kendi vakfımın malından bina ederin demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

267. Mesele: Zeyd'in taht-ı icâresinde olan vakıf dükkana ihrâk vaki oldukda Amr-ı mütevellî Zeyd'e "Sen kendi malından imaret eyle ne harcedersen icârene mahsub olsun" demegin Zeyd dahi malıyla imaret eyledikten sonra Amr-ı mezkûr Zeyd'in kadr-i mû'tâdca harceylediği meblağı ücrete tutmamağa kâdir olur mu? el-Cevab: İzn-i

mütevelli ile sarfettiğın olmaz¹² lakin dükkanı ecr-i misilden nakıs ile tasarrufa kâdir olmaz.

268. Mesele: Bir vakfa medyûn olan Zeyd muâmele-i şer‘iyye olmayan seneler için cânib-i vakfa ribhi verip ba‘dehu asl-ı mala tutmağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, ribhdır “Masârif-i vakfa sarfeyle” deyu verince.

269. Mesele: Vakfı mezârî‘ ve kurâ olan medreseyi padişah-ı zıllullah hazretleri şart-ı vâkıfa muhalif Zeyd-i müderrise elli akçe ile sadaka eylese Amr-ı mütevelli “Şart-ı vâkıfda yirmi akçe ile verile deyu tansîs olunmuşdur [19b] ziyade vermezın” demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Vüs‘ati olup eda-yı hizmetinde taksîr etmezse olmaz.

270. Mesele: Ebnâya vakfolan bağı ve evleri ebnâ-yı vâkıfdan Zeyd mülkümdür deyu Amr’a bey‘ edip ba‘dehu vakfiyeti isbât oldukda Amr-ı mezbûr Zeyd-i merkumdan semenini talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Mukaddemâ vakıf müseccel olmayıp Zeyd’in bey‘i izn-i hakim ile değılse olur.

271. Mesele¹³: Vakfı mezârî‘ ve kurâ olan bir vakıfda muayyen bir hizmet mukabilinde muayyen bir vazife alan Zeyd’in vazifesin hakim istihkâkı ve vakf-ı mezkûrun vüs‘ati mücebince ziyade vermeyi sultana arz ettikde bi-mukteze’l-arz berat-ı şer‘fini aldıktan sonra mütevellinin ziyadeyi vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

272. Mesele: Zeyd mülk evin “Evladına ve evlad-ı evladına ba‘de’l-inkıraz fukaraya vakfolsun” deyip lakin teslim-i mütevelli ve tescil-i şer‘î olmadan fevt olsa evladı vakfiyetini kabul etmeyip mülkiyet üzere tasarruf etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Musırran fevt olunca sülüs terekesi vefa ettiğı miktâr vakf-ı lazım olur, ziyadesi re’y-i hakime mufavvaz olur.

273. Mesele: Evlada ve evlad-ı evlada batnen ba‘de batnin vakfolan kurâ ve mezârî‘i mutasarrıf olan Zeyd hasattan dört ay mukaddem fevt olup batn-ı sâniye intikal ettikde Zeyd-i mezbûrun veresesı gallâtı şuhûr ve eyyâm üzere taksim ettirip sekiz aylık hisselerin talep edip almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Re’y-i ulu’l-emre mufavvazdır.

¹² Metinde “olur” yazmaktadır ancak siyak-sibaktan “olmaz” olması gerektiğı anlaşılmaktadır.

¹³ مسألة: في زيد له وظيفة معينة لخدمة معينة في وقف له قرى ومزارع ثم إن الحاكم قد زاده شيئاً على وظيفته لاستحقاقه ووسعة الوقف المذكور وعرض إلى جانب السلطان عز نصره وأعطى له براءة شريفة بمقتضى عرضه فهل للمتولي أن يمنع الزيادة المذكورة من غير وجه شرعي أم لا؟ الجواب: ليس له ذلك.

274. Mesele: Bir caminin vakfı mezârî‘ ve kurâ olup imamı olan Zeyd hilaf-ı şart-ı vâkıf izn-i sultanî ile kendine birkaç akçe terakkî ettirip mutasarrıfken ve vakıfda dahi müsaade varken mütevellî-yi cedîd olan Amr şart-ı vâkıfa muhalifdir deyu zikrolunan terakkîyi vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

275. Mesele: Zeyd bir mülk menzilin mahallesinin müezzinine vakf-ı sahih-i şer‘î tarîkıyla vakfedip tebdîl ve tağyîrin kendine şart etmişken vakf-ı mezbûrdan rucû‘ edip kendi utekâsına vakf ve şart etmeğe [20a] kâdir olur mu? el-Cevab: Tescil-i şer‘î olunmuş ise olmaz.

276. Mesele: Zeyd-i vâkıfın evladından olan Amr cahil olmağla vâkıf ruhu için tilaveti kendine meşrûta olan aşr-ı şerîfi niyâbeten âhara tilavet ettirip vazife almak caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

277. Mesele: Zeyd bir mâlikanesin vakf-ı evlad edip vakfiyesinde “Evladına vakıfdır, erkek için kadının hissesinin iki katı olmak üzere, evlad-ı evladı da aynıdır.²¹⁴” deyu tabir ettikde evladda benâtın evladının duhûlünde ve adem-i duhûlünde nizâ‘ olup emr-i padişahî ile mevlâ kâdî tayin olunup vakf-ı mezbûrda evlad-ı benâtın adem-i duhûlüne kâdî-yi mezbûr hükmeyledikden sonra müddet-i medîd müstekillen evlad-ı zükûr tasarruf edip isti’nâf-ı davaya emr-i şerîf yoğiken mücerred benâtın evladının duhûlüne bir fetva-yı şerîfe îrâd olunmağla Amr-ı kâdî hükm-ı sâbıkı feshedip duhûlüne hükmeylese hükmü nâfiz olur mu? el-Cevab: Olur.

278. Mesele: Zeyd hal-i sıhhatinde mülk menzilin evladına ba‘de’l-inkıraz fukaraya vakfedip lakin teslim ile’l-mütevellî ve tescil-i şer‘î etmeden vefat eyleyip evladından Beşir hâzır değilken vakıf sahih değildir deyu menzil-i mezbûru Halit’e bey‘ etseler ba‘dehu Beşir gelip vakf-ı evladdır deyu vakfiyetini isbât edince menzil-i mezbûru Halit’den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Zeyd musırın fevt olunca sülüsü vakf-ı lazım olup sülüsânı dahi sair terekesinden, sülüs vefa ederse vakf-ı lazım olur vefa etmezse sülüsândan Beşir’in hissesi sülüs müsaade ettiği mikdâr ile vakf-ı lazım olup vakfa reddolunur ziyadesi re’y-i hakime mufavvazdır.

279. Mesele: Vakf-ı evlad olan bir menzili evlad-ı vâkıfdan Zeyd ve Amr mutasarrıflarken bîvech-i şer‘î menzili Bekir’e bey‘ ettiklerinden sonra âhar diyarda olup mezbûrâna derecede müsavi olan Beşir gelip marifet ile mütevellî olup menzili

¹⁴ وقف على أولاده للذكر مثل حظ الأنثيين وعلى أولاد أولاده كذلك.

dava ve isbât edip alsa mukaddemâ bey‘ eden Zeyd ve Amr yine zikrolunan menzili Beşir ile mean tasarruf etmeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, bir dahi bey‘ etmezse.

280. Mesele: Zeyd bir menzili evladına [20b] ve evlad-ı evladına vakfeylese evlad-ı zükûru varken benât-ı evladı dahi menzili tasarrufa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, ihtilaf rivayet evlad bir olan maddede idiğini tasrih etmişlerdir.

281. Mesele: Zeyd bir vakıf arsanın üzerinde kendi malıyla vakf-ı mezkûrun mütevellisi marifeti ile eylediği mülk binasını cihet-i uhrâya vakfedip alimen bi’l-hilâf, hakim-i şer‘î sıhhatine hükmeylese vakf-ı mezkûr sahih ve hüküm-i merkur meşru olur mu? el-Cevab: Ref‘-i hilafa mevla olan hakim sıhhat ve lüzumuna hükmedince sahih ve lazım olur.

282. Mesele: Zeyd-i müteveli harâb olan vakıf değirmeni izn-i hakim ile tamir için istikrâz edip marifet-i şer‘le bina eyledikten sonra sular tuğyân edip değirmen yine harâb olup tekrar binaya imkan kalmayınca Zeyd-i mezbûr nukzunun bakiyesin re‘y-i hakim ile bey‘ [ve] semenin istirbâh edip ribhden sâbikan istikrâz eylediği deyni [verip] ba‘dehu re‘y-i hakim ile semen-i mezbûr ile vakıf için akar iştirâ etmek şer‘an caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz, akara tebdîl edip ribhinden istîfâ etse caizdir.

283. Mesele: Zeyd yüz bin akçe vakfedip teslim ile’l-müteveli ve tescil olunup ribhin camide vaiz olanlara şart etse camii-i mezbûrda vaiz olmayınca Zeyd-i mezbûr hasıl olan ribh ile eczâ-i şerîfe tilavet ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Re‘y-i hakim ile ta‘lîm-i ilim edenlere sarfolunur.

284. Mesele: Zeyd bir mikdâr akçeyi vakf ve Amr’ı müteveli nasbedip mal-ı vakfı teslim etse Amr müddet-i yesîre cihet-i tevlîyete mutasarrıf olduktan sonra Zeyd-i vâkıf mütevellisi Amr ile muhasebe ettikde asl-ı maldan bir mikdâr akçe zayi olduğu zâhir olup müteveli tarîk-ı dayâ‘ın beyandan aciz olmağla hakimü’l-vakt re‘y-i vâkıf ile azletse mücerred azil ile şer‘an müteveli damândan halâs olur mu? el-Cevab: Makbûzundan teaddî ve taksîri ile zayi olana dâmin olur.

285. Mesele: Zeyd-i müteveli mal-ı vakıfdan bir mikdârın nice müddet murabaha ve muâmele etmeyip ta‘fîl etse şer‘î özrü ve illeti olmayıp mahza [21a] ihmalinden nâşî

olunca şer‘an müteveli-yi mezbûra damân lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz, bi-gayrı hak vazife almışsa vakfa verir.

286. Mesele: Medyûn ve müstağrak olan Zeyd hal-i sıhhatinde mülk menziline ve dükkanlarını vakf-ı müseccel ile vakfeylese şer‘an sahih olur mu? el-Cevab: Olur, hacrolunmadı ise.

287. Mesele: Zeyd mukataa ile tasarrufunda olan vakıf arz-ı hâliyye marifet-i müteveli ile gars-ı eşcâr edip vakfa mukataasın verip tasarruf ederken fevt oldukda veresesı yerin mukataasın vakfa verip eşcârı tasarrufa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Ecr-i mislin verince gayrılardan evla olurlar.

288. Mesele: Zeyd müteveli olduğu vakıf dükkanı Amr’a îcâr edip ba‘dehu Amr icâre nâmıyla vakfa bir mikdâr akçe verip bazı yerini tamir ve bazı bina ihdâs edip cümlesin âhar yere vakfeylese vakf-ı mezbûr sahih ve şer‘î olur mu? el-Cevab: Olmaz.

289. Mesele: Zeyd “Ben vefat ettikten sonra mülk evimi ulemaya vakfettim” deyu mahrec-i vasiyete ihrâc edip ba‘dehu Zeyd vefat ettikte sülüs malından muteber vakf lazım olur mu? el-Cevab: Olur.

290. Mesele: Vakıf yerde biten Hudâ-bî eşcâr-ı müsmire ve gayri müsmire vakfın mı olur yoksa arzı tasarruf edenin mi? el-Cevab: Vakfındır.

291. Mesele: Zeyd fevt oldukda veresesinden zevcesi Hind “Zeyd hayatında mülk menziline evladına ve evladı munkarize oldukda kırk akçe medreseden munfasıl sekene muhtaç bir kimesneye vakfeylemişdir” deyip minvâl-i mezbûr üzere vakfolduğuna Zeyd’in hattı ve hatemi ile mahtûm bir kağıt ibraz eylese lakin teslim ile’l-müteveli ve tescil-i şer‘î olmasa vereseden Amr vakf-ı merkumu marfet-i hakim ile bozmağa kâdir olur mu? el-Cevab: Vasiyeti sâbit ise sülüsden muteber olur.

292. Mesele: Bir vakfın mütevellisi olan Zeyd hilaf-ı şart-ı vâkıf rehin ve kefilsiz Amr’a muâmele ile bir mikdâr akçe verip müteveli-yi merkum fevt olsa sonra yerine müteveli olan Bekir dahi medyûn-ı mezbûrdan rehin ve kefil almayıp bir kaç sene ribhini aldıktan sonra medyûn-ı merkum gaybet edip mal-ı vakıf zayi olsa ve müteveli-yi sâbık müflisen fevt olmuş olsa Bekir-i müteveliye rehin ve kefil almamağla şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Azil ve zaman-ı tevliyetinde aldığı vazifeyi vakfa vermek [21b] lazım olur.

293. Mesele: Zeyd bina ettiği mescide bir mikdâr akar ve bir mikdâr nukûd vakfedip tescillerinde mutebere olan şerâiti bi-tamamiha riayet üzere bir vakfiye-i ma‘mûl biha verip on beş yıl Zeyd’in hal-i sıhhatinde ve on beş yıl vefatından sonra vakfiyet üzere tasarruf olunagelen akar ve nukûdu Zeyd-i vâkıfın evladı zikrolunan vakfiyede şeyhülislam hazretleri imzası yoktur deyu mülkiyet üzere zapt ve tasarrufa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmazlar, görülüp reddolunmuşsa, tescil-i nukûdda lazım olan şerâite riayet olundu zannetmek mukayyet değildir, ekser nâsın galatları vardır.

294. Mesele: Bir vakfa müteveli olan Zeyd nice sene vakfın akçesin muâmele etmeyip vakfa zarar ve gadr müterettip olmağın azlolunup yerine Amr müteveli oldukda Zeyd-i mezbûr müteveli olduğu zamanda vakf-ı mezbûrdan ne mikdâr kuruş kabzetmişse halen müteveli olan Amr Zeyd’den vakıf için ol mikdâr kuruş almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Zimem-i nâsa vermeyip kendinde ise alır, zimeme verdiği hesap olunup teaddîsi zâhir olanı tazmin olunur.

295. Mesele: Bir kaç odalar mâ-beyninde bir mescid-i şerîf olup kurbunda bir mescid dahi olmağla on yıldan beri içinde namaz kılınmayıp hâlîdir deyu mütevellisi yıkıp odalar yapmağa kâdir olur mu? el-Cevab: Azli lazım olur, bir müslim müteveli nasbolunup kemâ kâne ta‘mîr olunup ta‘tîl olunmamak lazımdır, hakime ihyasına sa‘y lazımdır.

296. Mesele: Zeyd Amr-ı mütevelliden vakıf akarı icâre-i muaccele ile ve yevmi ücret-i muayyene ile istîcâr edip lakin altı ay mikdârı icâre-i müeccele vermese müteveli-yi mezbûr icâre-i mezbûreyi feshedip âhara icâra kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

297. Suret-i mezbûrede: Müteveli-yi mezbûr fesh-i icâre edip âhara icâra kâdir olduğu takdirce Zeyd-i mezbûr icâre-i muaccele nâmına verdiği akçeyi Amr’dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Ecr-i mislinden ziyadesini alır, re’y-i hakimle.

298. Mesele: Zeyd hal-i hayatında emlâk-ı sarîhesini ebnâsına ba’dehu mutasarrıf-ı müebbede vakfeylese ve lakin ba‘de’r-rucû‘ hükm-i kâdî lâhik olmayıp lüzum-ı kimse Zeyd vefat ettikten sonra veresesı vakf-ı mezkûru tutmamağa kâdir [22a] olur mu? el-Cevab: Musırran fevt oldu ise sülüsden muteber olup veresesı alâ ferâizi’llahi teala ittibâ edip sonra masrafda muteber olur.

299. Mesele: Meşâyıhdan Zeyd'e bir memlahadan bir sene mikdâr milh tayin olunup eline verilen berat-ı sultanîde “Zeyd fevt olduktan sonra zâviyesinde şeyh olanlara verilsin” deyu kaydolanmış olsa hala Zeyd fevt oldukda eğer tayin olunan milh emri sultanî ile muahhar tarihle Bekir'e tevcîh olunsa memlaha emîni Bekir'e vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Vaki-i hal arzolanup ehakk ve evla olana tayin olunur.

300. Mesele: Zeyd bir bahçe vakfedip galle ve icâresini her sene bir hatm-i şerîf tilavet etmek üzere Amr-ı hatibe şart edip vakfiyet üzere zapt ve tasarruf olunagelip intifâ‘ mümkünken mütevellî-yi merkurum mücerred bey' etmek için harâba müşrif olmuşdur deyu mülkiyet üzere bey' [edip] semenin istirbâh etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, tasarruf batıldır.

301. Mesele: Bir vakıf mezraayı mütevellisi Zeyd munâsafaya tarîkiyla Amr'a ziraate verip ba'dehu Amr münâsafayı münkir olup öşür vermek üzere kabul ettim dese [Zeyd-i merkurum] munâsafayı isbât edip nisf-ı mahsulü almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

302. Mesele: Zeyd'in mukataa ile mutasarrıf olduğu vakıf arz üzere garseylediği sûm ve basalden mütevellî-yi vakıf olan Amr öşür talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, aldığı ecr-i misil olunca.

303. Mesele: Zeyd “Evladım zuhûr ederse mülk menzirim evladıma vakfolsun ba'de'l-inkıraz falanın vakfına mülhak olsun” dese evladı zuhûr etmeden vefat ettikde vakf-ı mezbûr sahih olur mu? el-Cevab: Olmaz, vasiyet olur, evladı zuhûr ederse.

304. Mesele: Zeyd sıhhatinde menzilin vakf-ı evlad olsun deyip musırın fevt olsa sülüs vefa edince tescil-i şer'î olunmamışdır deyu verese zikrolunan menzili beynlerinde kismete şer'an kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, verese şehâdetlerince vâris olan evlad munkarız oluncaya [dek] mutasarrıf olup sonra şart-ı vâkıf ile amel olunur.

305. Mesele: Zeyd mütevellisi olduğu nukûdu istirbâh etmeyip bir mikdâr zaman bi-lâ istirbâh mal-ı vakfi hıfz [22b] etse Zeyd'in bi-lâ özü şer'î istirbâh etmediği mikdârı mal-ı vakfin ribhini Zeyd-i mezbûr dâmin olur mu? el-Cevab: Aldığı vazifesinden verir.

306. Mesele¹⁵: Vâkîf bir kimesneyi vakfında bir vazifeye tayin edip sultan dahi vazife-i mezbûreye âhar kimesneyi tayin etse sultanın tayini vâkîfın tayinine mukaddem olur mu? el-Cevab: Olmaz, vakıf vakf-ı sahih ve şer‘î ve lazım ise.

307. Mesele: Zeyd-i vâkîf evladına vakf-ı lazım ile vakf ve şart eylediği malumu’l-hudud bahçenin bir mikdâr yerine Amr tegallüben odalar bina edip kendinin camiine vakfedip fevt olduktan sonra evlad-ı mezbûreden Bekir camii-i mezbûr mütevellisine “Hakk-ı intifâ‘mıza mani oldun” deyu zikrolunan odaları marifet-i hakim ile kal‘ ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Yer Zeyd’in mülkü iken vakfetmiş ise evlad marifet-i hakim ile dava ve isbât ederlerse olur.

308. Mesele: Bir karye bir mescidin masârifine vakfolunup yetmiş seksen yıldan mütecaviz vakfiyet üzere tasarruf olunagelmış olsa ba‘dehu müteveli-yi vakıf bir tarîk ile mülkümdür deyu âhara bey‘ eyledikde Zeyd mülkiyet üzere mutasarrıf olanlardan talep edip karye-i mezbûreden bazı mahdud ve muayyen yerlere vakıfdır ve vakfiyet üzere tasarruf olunduğun biliriz deyu tesâmu‘ tarîkiyla beyyine-i âdile ile ikamet eylese kâdî mücerred vakıfnamesine karye-i mezkûre tahdid olunmamışdır deyu müteveli-yi mezbûr Zeyd’in davasını istimâ‘ etmemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Vakf-ı kadîm meşhur olup müteveli-yi sâbık tevliyeti hasebiyle mutasarrıf olduğu sâbit olunca olmaz.

309. Mesele: Zeyd ve Amr fevt olan babaları ruhu için bir cüz-i şerîf tilavet olunmağa bir mikdâr akçe vakfedip tescil ve teslim olunmadan Zeyd fevt olup veraseti Amr’a munhasır oldukda Amr-ı merhum fakir olup kesbe kâdir olmadığı ecelden meblağ-ı merkumu havâicine sarfeylese ba‘dehu Amr fevt olunca cemaat-i müslimîn zikrolunan akçe vakıfdır deyu verese-i Amr’dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

310. Mesele: Hind bir kaç ocaklı mülk evini vakfedip süknâsını [23a] nefsine ba‘deha zevci Zeyd’e ve ba‘dehu evladına ba‘de’l-inkiraz mahallesi imamına şart eylese evladından Amr menzil-i mezbûrun bazı yeri harâba müşrif oldu deyu bir mikdârını bey‘ edip bâkînin arz-ı hâliyesine semeniyle bir mikdâr bina ihdâs eylese menzil-i âhar iştirâ etmeyince ihdâs eylediği bina bey‘ eylediği vakıf bina mikdârı olunca bedel olmağa salih olur mu? el-Cevab: Olur, rızası olmazsa ref‘ ettirilir.

¹⁵ مسألة: ما قول مشايخ الإسلام نفع الله ببقائه الأنام إلى يوم القيام في رجل قرره الواقف في وظيفة معينة لوقفه وقرّر السلطان شخصاً آخر في الوظيفة المزبورة فهل الحال عنده/هذه تقرير السلطان مقدم على تقرير الواقف أو لا؟ الجواب: لا يقدم إذا كان الوقف صحيحاً شرعياً لازماً.

311. *Mesele:* Zeyd-i vâkıfın vakfiye-i ma‘mûl bihasında imamına ve müezzine ve hatibine tayin olunduğundan ziyade izn-i şer‘isiz vazife alsalar şer‘an caiz olup ve aldıkları helal olur mu? *el-Cevab:* Onlar fukara olup aldıkları zevaid ise olur.

312. *Mesele:* Hind hal-i sıhhatinde mülk menziline vakfedip masârif-i müebbede tayin edip vakfiye yazdırıp ve bazı memlûke cariyelerin dahi i‘tâk edip yedlerine ‘itâknâmelerin verse ba‘de zaman Hind fevt olunca veresei Hind-i mezbûreye medyûnedir deyu vakfını ve i‘tâkını feshe şer‘an kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olmazlar.

313. *Mesele:* Zeyd mülk dükkanını bir mescid-i şerîf mesâlihine vakfedip teslim-i mütevellî ve tescil-i şer‘î etmeden dükkan-ı mezbûrun vakfiyetinden rucû‘a kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, kavli muhtâr üzere.

314. *Mesele:* Zeyd hayatında sülüs malın vakfedip lakin “Murabaha olunmayı tükeninceye [dek] hayrâta sarfolunsa” dese vasî olan Amr muâmeleye vermiş olsa ribhi vakfa ilhak olunur mu? *el-Cevab:* Mal vasiyettir, eğer ilhakı için ettiyse fukaraya infak olunur.

315. *Mesele:* Bir vakıf evin bir mikdârı muhterik olup eser-i binası varken mukaddemâ müste‘cir olan Zeyd bina-yı mezbûrun üzerine bir mikdâr dahi izn-i mütevellî ile bina eylese bina-yı mezbûru vakfa ilhak tarîkıyla bina ettiği tasrih olunmuş olmayınca Zeyd bi-lâ vâris fevt oldukda bina-yı mezbûr beytûlmala âid olur mu? *el-Cevab:* Mütevellisi beytûlmala kıymetin verip zapteder.

316. *Mesele:* Zeyd hal-i hayatında mülk evini ve bağını oğlu oğlu Amr’a şart [ve] vakfettim deyip teslim ve tescil-i şer‘î [23b] olmadan fevt olunca Zeyd’in oğulları Bekir ve Beşir vakf-ı mezbûru tutmazız deyu zikrolunan evi ve bağı beynlerinde taksim ederiz demeğe şer‘an kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olurlar.

317. *Mesele:* Zeyd-i mütevellî Amr-ı mütevelliden bir mikdâr arz-ı hâliyeyi icâre ile alıp üzerine vakıf menzil ihdâs edip ba‘dehu hark vaki olup mütevellî-yi mezbûrun bina ettiği menzil cemî‘an yanıp ancak arsası kaldıkda mütevellî-yi asıl zikrolunan arsayı aslı vakıf için zapta kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

318. *Mesele:* Zeyd süknâsı kendine meşrût olan vakıf menzil harâba müşrif olup Zeyd’in dahi tamir ve termîmine kudreti olmayıp kendinden gayrı kimseye şart ve

te'bîd kaydı olmayınca Zeyd menzil-i mezbûru bey'e kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, icâr olunup tamir olunur.

319. Mesele: Hind-i müteveffanın ceddi "Evladına ve evlad-ı evladına ve ba'de'l-inkiraz Medine-i Münevvere fukarasına" deyu vakf-ı müseccel ile bir menzili ve evinde olan bir mikdâr mülk arz-ı hâliyeyi vakfedip evladı tasarruf ederlerken fukara olmağla menzil-i merkum harâb olup tamir için tayin olunmuş akçe olmayıp ve icâresi dahi şey-i kalîl olup ondan tamir mümkün olmadıkca marifet-i hakim ile arz-ı merkumeyi bey' edip semeni ile menzil-i mezbûru tamir etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz

320. Mesele: Bir vakfın kemaliyle muzâyakası olmağın imareti battâl olup asıl olan murtezikasına vazifeleri verilmemişken vakf-ı merkumdan zevaid-hôr olan kimesneler mâh-be-mâh vazife almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

321. Suret-i mezbûrede: Vakf-ı merkum mütevellisi olan Zeyd vakfın hatibi ve imamı ve sair asıl olan murtezikasının vazifesini vermeyip zevaid-hôrlara verse asıl olan murtezika zevaid-hôrlara verdiği vazifeyi tazmin ettirmeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

322. Mesele: Bir vakfın imareti ve camii olup mahsul-i vakıf masrafin ihâta eylemeyip rakabeye muhtaç olunca hangisi rakabe olmak evlâdır? el-Cevab: İkiisi mean rakabe olunur.

323. Mesele: Zeyd Amr-ı mütevelliden bir vakıf hanı [24a] üç yıla ecr-i misli ücret-i muayyene ile istîcâr edip sekiz ay tasarrufundan sonra "Mücerred hanın hucurâtından sâkin olanlardan tahsil-i icâre edemem" deyu akd-i mezbûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, icâre sahiha olmayınca.

324. Mesele: Bir vakıf dükkan muhterik oldukda vakfın bina etmeğe müsaadesi olmamağla mütevellisi Zeyd Amr-ı müste'cire binaya izin vermekle Amr kendi malıyla bina eyleyip fevt olsa bina-yı mezbûr veresesine intikal eder mi? el-Cevab: Eder vakfa ilhak (?) tarîkıyla bina etmediyse.

325. Mesele: Zeyd-i müteveli ma'zûl oldukda yerine olan müteveli Amr'a vakf-ı mezbûra medyûn olan kimesneleri ihzâr edip her biri vakfa olan deynlerin ikrar edip bu vechile mal-ı vakfi yerli yerinden gösterip Amr'a teslimden sonra Amr zikrolunan medyûnların bazından mal-ı vakfi tahsil müşkildir deyu onların zimmetinde olan akçeyi

Zeyd-i mezbûrdan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, Zeyd'in özrü ile zayı olmayınca.

326. Mesele: Zeyd-i vâkıf bina ettiği camii-i şerîfin hatibine ve imamına vakfiye-i ma'mûl bihasında tayin ettiği vazifesini kalîl olmağın müteveli-yi vakıfdan tayin-i vâkıfa muhalif ziyade vazife talebine kâdir olur mu? el-Cevab: Vakıfda müsaade olup mezbûrlar fukara ise izn-i hakimle olurlar.

327. Mesele: Zeyd abd-i memlûku Amr'ı ve memlûkesi Hind'i vakf-ı lazım ile Medine-i Münevvere'ye vakfeyleyip birbirine tezvîc eyledikten sonra mezbûrlardan hasıl olan evlad dahi vakıf olur mu? el-Cevab: Olur, şerâit-i sıhhat riayet olunca.

328. Mesele: Zeyd-i vâkıf arz-ı vakıf üzerine bina ettiği menzili vakfedip ba'de murûri'l-eyyâm zikrolunan menzil harâba müşrif olunca tamir olunmasına vakıfda vüs'at olmayınca müteveli-yi vakıf nukzu bey' eylemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Ekl için bey' edemez, îcâr ve tamir etmeyen bey' etse hayretmez.

329. Mesele: Bir vakfa müteveli olan Zeyd vakfin bazı harâb yerlerini hakimü's-şer' marifetsiz tamir edip kendi malından bir mikdâr akçe sarfeylese ba'dehu sarfeylediği akçeyi vakıfdan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, sarfı muhakkak ise.

330. Mesele: Şart-ı vâkıfda "Zeyd-i müderris bi-lâ özr-i şer'î mu'tâddan gayrı günlerde dersini terk eylerse vazifesi verilmeye" demiş [24b] iken Zeyd bi-lâ özr-i şer'î eyyâm-ı mu'tâddan gayrı günlerde dersi terk eylese tayin olunan vazifeye müstahak olur mu? el-Cevab: Olmaz.

331. Suret-i mezbûrda: Amr-ı müteveli şart-ı vâkıfa muhalif terk-i ders eden Zeyd-i müderrise vazife vermiş olsa Amr-ı merkuma damân lazım olur mu? el-Cevab: Olur.

332. Mesele: Bir vakfin hududu dahilinde olan arazi-yi mevâtta bir mikdâr arzı Amr-ı sipahînin raiyyeti olan Zeyd ihya edip ziraat eylese müteveli-yi vakıf Zeyd'in ihya eylediği yerden oşür almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Ol arazi vakıf için tayin olunca olur.

333. Mesele: Cihet-i muayyene için Zeyd'in vakfettiği arz üzerinde olup Amr'ın mukataa ile mutasarrıf olduğu mülk bahçesini Amr cihet-i muayyene-i uhrâya vakfeyleyip hükmi şer'î lâhik olsa Amr'ın vakfı sahih olur mu? el-Cevab: Olur.

334. Mesele: Vakfın cemî'-i cihâtı ve murtezikasının azil ve nasbı mütevellisi olan Zeyd'e meşrûtken Amr Zeyd-i mütevellinin marifeti yoğiken aldığı ciheti Zeyd-i mezbûr âhara tevcîh etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Zeyd emîn olup riayet-i şart-ı vâkıfdan gayrı maksûdu yoğise olur.

335. Mesele: Tasarrufâtı sahiha olan Zeyd Amr'a medyûn iken yesinde olan malını vakfeylemek meşru mudur? el-Cevab: Malı varken dâine hakkını vermemek zulümdür, hakim henüz lüzuma hükmetmediyse reddeder.

336. Mesele: Vakıf dükkanın ecr-i misli icâresi ehl-i hibranın tayini ile mi olur yoksa civarında olan dekâkînin ücretlerine göre mi takdir olunur? el-Cevab: Bî-garaz müslümanlar “Günde şu mikdâr akçeye oturulur” deyu tayin ederler.

337. Mesele: Zeyd bir zâviye bina edip sulehâ için vakf ve şart eylemişken müderris olan Amr zâviye-i merkumeyi medreselik üzere aldıkda meşayihdan Bekir hilaf-ı şart-ı vâkıfdır deyu zâviye-i merkumeyi Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Zeyd'in vakfi evkâf-ı sahihadan olup Bekir sulehâ-yı meşayihdan idiği muhakkak ise olur.

338. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtinde mülk menzilin evladına ve evlad-ı evladına ba'de'l-inkıraz Medine-i Münevvere'ye vakfeylese Zeyd-i mezbûrun sülüs malından ihrâc mümkünken [25a] Zeyd'in vefatından sonra verese-i Zeyd'in bazısı “Zeyd'in maraz-ı mevtindedir zikrolunan vakfi tutmazız” demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Verese-i Zeyd alâ ferâizi'llahi teâla intifâ' ederler, Zeyd'in evlada şartı muteber değildir verese inkırazından sonra şartı muteber olur, vakfi bi'l-külliyeye iptale kâdir olmazlar.

339. Mesele: Zeyd bir mülk menzilin cemî'-i müştemilâtıyla evlada ve evlad-ı evlada ile'l-inkıraz ba'dehu tarîk-ı nakşibendiyye fukarasına vakf-ı sahih ve lazım ile vakfedip vakfiyetine hükmi-kâdî lâhik olduktan sonra içinden harâba müşrif olan bir ... yerin evladdan Amr ben fakir oldum deyu mülkiyet üzere bey' etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, tamirde taksîr ederlerse hakim icâreye verip tamir ettirir.

340. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtinde dört cilt kitabını talebeye vakfedip teslim-i mütevellî ve tescil olunmadan Zeyd-i mezbûr fevt olduktan sülüs malı müsaid olunca verese-i Zeyd vakf-ı mezbûru tutmamağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, re'y-i hakimle.

341. Mesele: Bir karyenin mescid-i şerîfi mühimmatına vakf-ı sahih ile vakfolan ev harâb olup intifâ'a mecâl kalmadıkda istibdâl için bey' olunup semen ile akar-ı âhar iştirâ olunmak vakfa enfa' olunca müteveli-yi vakıf emr-i sultanî ve marifet-i hakim ile istibdâl için bey' eylese bey'-i mezkûr sahih olur mu? el-Cevab: Harâbı mukarrer olup âhar tarîk ile tamiri mümkün olmayıp bey' de mütevellinin bey'i olunca¹⁶ hakim-i adl marifetiyle tecvîz olunur.

342. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir ber-vech-i iştirâk mutasarrıf oldukları vakıf yerde Zeyd-i mezbûr işleme işlese mezbûrân Amr ve Bekir zikrolunan işlemenin meyvesinde şerîk olurlar mı? el-Cevab: Yer mezbûrlara meşrût olup vakfa ilhâk için ettilerse olurlar, nefsi için ettilerse olmazlar.

343. Mesele: Vâkıf kendi hayatında zimem-i nâsa verdiği akçeyi müteveli-yi vakıf kaldırıp âhar diyara gidip kendim kullanırım ribhin murtezıkaya veririm demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Meşrût olmayınca olmaz.

344. Mesele: Zeyd'in evkâfında ber-mûceb-i şart-ı vâkıf zâviyelik üzere tasarruf olunup sabah ve akşam âyende ve ravendeye ta'âmı çıkan vakf-ı buk'a hilaf-ı şart-ı vâkıf Amr-ı müderrise medreselik üzere tevcîh olunmak şer'an caiz midir? el-Cevab: [25b] Şart-ı vâkıf mer'î olup müslimîn müntefi' iken bir şahsın hevası için tağyîr olunmak caiz değildir.

345. Mesele: Zeyd sıhhatinde mülk menziline Medine-i Münevvere fukarasına vakfettim deyip lakin teslim-i müteveli ve tescil-i şer'î etmeden vefat eylese verese marifet-i hakim ile vakf-ı mezbûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Musırran vefat edip sülüs malı müsaid ise olmazlar.

346. Mesele: Zeyd'in babası Amr mukataalı vakıf arz üzerine malı ile bina edip mutasarrıfken vefat ettiği mülk dükkanını Zeyd dahi nice zaman mutasarrıf olup vefat edince Zeyd'in oğlu Bekir dahi mutasarrıf olup vakıf tarafına mukataa için tayin olunan akçeyi eda ederken vakf-ı mezkûra müteveli olan Beşir dükkan-ı mezkûru Halit'e bey'e şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Vakfa ilhâk tarîkıyla etmeyip yeri ecr-i misli ile istîcâr edip izn-i müteveli ile bina etmiş ise Zeyd halen ecr-i misl ile âhardan evla olur.

¹⁶ Metinde "olmayınca" geçmektedir ancak siyak-sibaktan "olunca" olması gerektiği anlaşılmaktadır.

347. Mesele: Zeyd'in vakfeylediği değirmen bi'l-külliyeye harâb olup cânib-i vakıfda tamire imkan olmayınca hakim zikrolunan değirmenin yerini bey' edip akçesiyle vakıf için âhar akar almak caiz olur mu? el-Cevab: İstikrâz ile tamir mümkünse tamir edip değil ise aynı dururken icâr mümkün olunca icâreye verilir.

348. Mesele: Zeyd mülk evini evlada vakfeyleyip vakfiye-i ma'mûl bihasında "Evladına ba'dehu evlad-ı evladına ba'dehu evlad-ı evlad-ı evladına onlar munkariz oldukdan sonra muallim evinin maslahatına [vakıfdır]¹⁷" deyu kaydeylese ba'dehu karn-ı evvel munkariz olup karn-ı sâni'de Hind [ve] Zeyneb tasarruf ederlerken Hind vefat eyledikde Zeyneb-i mezbûre hayatında iken şart-ı vâkif mücebince Hind'in evladına hisse vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

349. Mesele: Vakıf odalar meremmete muhtaç oldukda müste'cirler Zeyd-i mütevelliyeye meremmet teklif ettiklerinde "Vâkif meremmet için nesne tayin etmemişdir" deyip "Vezâife mahsul-i vakıf ancak kifayet eder" deyip meremmet etmemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, tamir-i vakıf cümleden mukaddemdir [26a] lakin müste'cirler dahi ecr-i mislinden nakıs ile oturmağa kâdir değillerdir.

350. Mesele: Zeyd-i mütevellî Amr'ın zimmetinde olan mal-ı vakfın yirmi yıl mikdârı muâmele-i şer'iyyesiz ribhin alsa Amr Zeyd'e verdiği ribhi asıldan mahsûb etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Ribh deyu verdi ise muâmele-i şer'iyyesiz alan mütevellî bî-vech almış olup mütevelliden alsın, asıldan mahsûb etmeğe kâdir olmaz.

351. Mesele: Bir vakıf mezraayı berat-ı padişahî [ile] Zeyd mutasarrıfken Amr kendine berat ederse mezraanın mahsulü senevî olunca beynlerinde ne¹⁸ vechile taksim olunur? el-Cevab: Hizmet mukabelesinde olmayıp sıla-i mahza olmağın şaibe-i ücret olan medâris gibi olmayıp itibar-ı zaman zuhûr-ı galleye olup galle kimin zamanına düşerse ona verilir.

352. Mesele: Seneviyyü'l-mahsul olan medreseye Zeyd üç ay müderris olup ve Amr dokuz ay müderris olsa mahsul-i vakıf ne vechile taksim olunur? el-Cevab: İtibar zaman-ı mübâşeretedir, sıla-i mahza olmayıp şaibe-i ücret olduğu cihetden evladdaki gibi itibar-ı zaman zuhûr-ı galleye değildir. Bu suretde: Mahsulün rub'u Zeyd'e ve sülüs-i erbâ'ı Amr'a verilir.

¹⁷ على أولاده ثم لأولاد أولاده ثم لأولاد أولاد أولاده فإن انقرضوا مصالح بيت معلم (?)

¹⁸ Metinde "bu" yazmaktadır ancak cümlelerin akışına göre "ne" daha uygun düşmektedir.

353. Mesele: Bir vakfin mütevellisi gaib iken Zeyd-i kâdî vakfin vekil-i harcı Amr'a "İmaretin zahîresin malından eğer [yetmezse] gayrıdan tedarik eyle" deyu ikdâm etmekle Amr ol senenin levâzımını bazısını malından ve bazını deynde alıp izn-i hakimle sarfeylese ol senenin mahsulün almak müyesser olmasa sair senenin masârifinden ketmedip deyn-i mezbûra vermek caiz olur mu? el-Cevab: Beytûlmala râci' evkâfdan ise emr-i ûlu'l-emr ile olur.

354. Mesele: Zeyd mukataa-ı malume ile mutasarrıf olduğu mezraayı tamam-ı üç sene mutasarrıf olup müddet-i mezbûrede vaki olan mukataasın cânib-i vakfa eda eylese müteveli-yi vakıf olan Amr mezraa-ı mezbûreyi Zeyd'den alıp tapu ile âhara icâr etmeğe şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Memnû' olan araziden değilse olur.

355. Bu suretde: Memnû' olan arazi ne [26b] mekûle arazidir? el-Cevab: Arazi-yi beytûlmaldan olup "Mukataa ile mutasarrıf olanların elinden alınmaya" deyu emr-i sultanî vârid olan arazidir.

356. Mesele: Zeyd-i müteveli masârif-i vakıf için Amr'dan istikrâz ettiği meblağı masârif-i vakfa sarfettim deyu ba'de'l-azl iddia edip beyyine ikamet eylese lakin yedinde mumdâ ve mahtûm muhasebe defteri olmasa şer'an Amr meblağ-ı merkumu Zeyd'den mi talep eder yoksa müteveli-yi cedîd Bekir'den mi talep eder? el-Cevab: Zeyd'den talep eder, tamir-i vakıf lazım olup rakabe ile tamir mümkün olmayıp mahsul-ı vakıf bulunmağla izn-i hakim ile istidânesi ve tamir sâbit olmayınca.

357. Mesele: Zeyd-i vâkıf vakfedip mahsulün bazı kimesnelerin vezâifine tayin eylediği musakkafâtın icâresini mütevellisi olan Amr kabzedip erbab-ı vezâife vermeyip gaybet eylese sene-i âtiye mahsulünün vezâif-i muayyeneden fazlası olunca erbab-ı vezâif, vezâif-i muayyenelerin sene-i âtiye mahsulünün fazlasından Amr yerine müteveli olan Halit'den talep eyleseler almağa şer'an kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

358. Suret-i mezbûrda: İcârâtdan bazı bir mescidin şem' ve hasırına tayin olunmuş olup vakf-ı mezbûrun mübaşirleri Amr marifetiyle Bekir'den nesîeten şem' alıp mescid-i mezbûra sarfeyleseler sonra Bekir sene-i âtiye mahsulünün fazlasından Halit'den semen-i şem' ve hasırı talep eylese Amr sene-i maziyede şem' ve hasıra tayin olunanı dahi kabzetmiş vermiş olup sene-i sâniyede olan icârâtın sene-i sâniye masârifinden

fazlası dahi olsa Bekir talep eylediği semeni Halit'den almağa şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

359. Mesele: Zeyd-i vâkîf evkâfının tevliyetin evladına ve evlad-ı evladına ba'dehu utekâ ve evlad-ı utekâsına şart eylese halen evlad-ı utekâdan Amr tevliyeti mutasarrıfken ecnebiden hilaf-ı şart-ı vâkîf Bekir tevliyeti alsa evlad-ı utekâdan Beşir-i sipahî tevliyeti Bekir'in elinden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Aslah utekâ kim ise ona verilir.

360. Mesele: Zeyd eben an ceddin sahib-i arza [27a] her sene mukataasın verip mutasarrıf olduğu koyun yaylağını Amr ben sahib-i arzdan aldım deyu Zeyd-i mezbûrun tasarrufuna mani olmak istese bu mekûlelerin elinden bi-lâ sebep [almak] memnû' iken Amr'ın almasına itibar olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

361. Mesele: Zeyd müderris olduğu medresede vakfiyede mestûr olan kitaplardan kıraat eder talebe olmamağın âhar kitapdan ders deyip eda-yı hizmet eyledikten sonra medresenin mütevellisi Amr müderrisin vazifesin vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

362. Mesele: Zeyd ve Amr bir menzilin vakfiyetine şehâdet edip şurûnun bilmeseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Mevkuf aleyh olanı bilmezlerse olmaz.

363. Mesele: Bir vakfın mütevellisi murtezikaya lazım olan ta'âm için ta'âmiyye verip vakıfda müsaade olmamağla et vermese murtezika-ı vakıf vâkîf et tayin etmişdir deyu vakıf müsaid değilken şer'an almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, adem-i müsaade mukarrer ise.

364. Mesele: Kadîmden mukataa ile zapt ve tasarruf olunagelen vakıf mezraada izn-i mütevellî ile bazı kimesneler bağ garsedip her bir dönüme beşer akçe mukataa takdir olunup nice zaman cânib-i vakıfdan bu takdirce olunagelmışken hala mütevellî olan Zeyd vaz'-ı kadîmi tağyîr edip zikrolunan bağlardan öşür talebine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

365. Mesele: Zeyd-i müderris mütevellî-yi sâbık zamanında işleyen vazifesini halen mütevellî olan Amr'dan talep eyledikde vermeyip ancak kendi zamanıma düşen vazifeni veririn demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

366. Mesele: Zeyd Amr-ı mütevelliden icâre-i müeccele ve muaccele ile istîcâr eylediği vakıf dükkanın üzerine izn-i müteveli ile mücerreden bir oda bina edip fevt olsa Zeyd'in evladı kalsa Amr-ı müteveli sair veresesine binayı vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Zararı yoğise nukzunu verir, kıymetini vermezse.

367. Mesele: Zeyd sıhhatinde mülk evini evladına ba'dehu zevcesi Hind'e ba'deha utekâsına vakf [ve] tescil edip mezbûr [Zeyd] fevt olsa ba'de fevti'l-evlad Hind-i mezbûre meşrutiyet üzere sâkine iken menzil-i mezbûr harâba müşrif oldukda Hind menzil-i merkumu bey' [27b] edip semeninden mehr-i müeccelin ve semen-i hissesin almağa şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

368. Mesele: Zeyd'in utekâsına süknâsını şart eylediği vakıf evlerin meremmâtı için müteveli olan Amr utekâyâ "Tamir için ücret verin yahut âhara evleri icâr edip tamir ettirin" demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, tamir etmezlerse.

369. Suret-i mezbûrda: Müteveli-yi merkum Amr'ın vazife tevliyeti âhar dârın icâresinde iken zikrolunan vakıf evlere alakası yoğiken utekâ-ı mezkûre "Senin vazifen dahi rakabe olunup bizim sâkin olduğumuz evlerin meremmâtına sarfolunsun" demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

370. Mesele: Selâtîn-i maziyyeden birinin vakıf sınırı dahilinde vaki tarlalardan bir mikdâr tarlayı Zeyd bozup çayır edip cânib-i vakfa senede birkaç akçe mukataa vermekle kendi vakfına ilhâk etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

371. Suret-i mezbûrede: Zikrolunan araziyi gaspeden Zeyd fevt oldukda Zeyd-i mezbûrun vakfi mütevellisi olan Amr arazi-yi mezbûreyi Zeyd'in vakfi için zaptedip âhara tefvîze kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

372. Bu suretde: Zeyd'in vakfına ilhâk olunan mezkûr çayırları selâtîn-i mezkûre mütevellisi alıp tapu ile âhara vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

373. Mesele: Vâkıfın vakfiye-i ma'mûl bihasında vakfında müsaade oldukça müteveli olan kimesneye vücûh-ı hayrâtdan re'y-i münciz olduğun izn-i hakim-i şer'î üzere ziyade almasını şart eylediği musarrâh olmağın vakf-ı mezbûrun mütevellisi olan Amr vakf-ı mezbûrun gallesinden yevmi iki akçe vazife ile bir racül-i salih yine vâkıf-ı mezbûrun camii-i şerîfinde izn-i hakim-i şer'î ile vâkıf-ı mezbûr ruhu için musallî tayin olunup berat-ı padişahî ile cihet-i mezbûreyi mutasarrıfken hala müteveli olan Bekir

mütevelli-yi sâbıkın izn-i hakim-i şer'î ile olan re'y-i mezbûruna muhalif vaz' edip cânib-i vakıfda müsaade mukarrerken cihet-i mezbûreyi ref'e kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

374. Mesele¹⁹: [28a] Vâkıf “Ehil bir kimesne var oldukça tadrîs evladımındır” deyu şart ettiği vakıf medresede evladdan biri hak iddia edip tadrîsi ber-mûceb-i şart-ı vâkıf müderris-i ecnebîden aldıktan sonra ecnebî-i mezkûrun medrese-i merkumeyi bî-vech-i şer'î ahzi caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz, vakıf sahih şart sâbitse.

375. Mesele²⁰: Vakfı mezârî‘ olan medreseye sultan vâkıfın tayin edip vakfiye-i ma‘mûl bihasında şart koştuğu vazifeden ekser vazife tayin etse ve vakıfda buna müsaade olsa müderris-i mezbûr mütevelli-yi vakf-ı merkumdan sultanın tayin ettiği vazifeyi alır mı? el-Cevab: Alır, eda-yı hizmet mukabilinde onun hakkıdır, sultan ve vâkıfın razı olduğu suretde.

376. Mesele²¹: Zeyd cânib-i sultandan mâlik olduğu Şam'a bağlı Dimeşk'teki iki köyde bulunan hisse-i muayyenesini Haleb'de bina ettiği medresenin müderrislerine vakfetse ve hal-i hayatında vakf-ı mezkûrdan elde edilen geliri medrese-i mezbûrede tadrîs edenlere verip bu hal üzere bir müddet geçtikden sonra vakf-ı mezkûra mütevelli olan kimesnenin emvâl-i kesîra elde edilen haşmet sahibi idiği ve müderrislere vazifeyi bol mikdârda verdiği açığa çıktıkda hakim-i Dimeşk hal-i mezbûru sultana arz edip vakf-ı mezkûrdan elde edilen gelirin Dimeşk'deki vakfın hazinesine girmesini ba'dehu müderrisin vazifesine yetecek mikdârın Haleb'deki hazineden verilip bâkînin Dimeşk'deki hazinede kalmasını ve sultan hazretlerinin mühimmatına sarfedilmesinin emrini talep ettikde vech-i meşrûh üzere olan emirle amel vacib midir? el-Cevab:

¹⁹ مسألة: ما قولكم رضي الله تعالى عنكم وإلى يوم القيامة أبقاكم في مدرسة شرط واقفها التدريس لأولاده إن وجد منهم أهل لذلك فلما استحق واحد منهم وادعى على مدرس أجنبي إن ذلك حقه بموجب شرط الواقف وفرغ المدرس الأجنبي فأعطيت المدرسة المرقومة لابن الواقف المزبور على ما شرطه الواقف فهل يجوز بعد ذلك أخذ تلك المدرسة ذلك الأجنبي بلا موجب شرعي أم لا؟ الجواب: لا تعطى إن كان الواقف صحيحا والشرط ثابتا.

²⁰ مسألة: ما قول شيخ الإسلام ومفتي الأنام صانه الله الملك العلام إلى قيام الساعة وساعة القيام في وقف مدرسة فيه مزارع فعين السلطان نصره الله تعالى وظيفة مدرسة أكثر مما عينه الواقف وشرط له في وقفيتها المعمول بها في الواقف مساعدة فهل للمدرس المزبور أن يأخذ من المتولي على الواقف المزبور ما عين له السلطان أم لا أفتونا مأجورين عند الله الملك المعين؟ الجواب: له ذلك استحقيقه بأداء خدمته حسبما ارتضاه السلطان والواقف.

²¹ مسألة: ما قول المولى الجامع أشنات العلوم البارع المتفرد في تحقيق المنطوق والمفهوم سلمه الله الحي الكريم القيوم في زيد وقف حصة المعلوم المملوكة من جانب السلطان حفظه الله المنان الكائنة في القريتين من مضافات دمشق الشام حماها الله السلام على من يدرس في المدرسة التي بناها بحلب المحروسة وأعطى مدة حياته جميع الحاصل من الواقف المذكور من يدرس فيها ومضى على ذلك سنون ثم لما تبين أن المتولي على الواقف المذكور لكونه رجلا ذا شوكة يحصل منه أموالا كثيرة ويعطي المدرس ما لا قليلا عرض الحال الحاكم بدمشق المحمية على السلطان وطلب أمره بأن يدخل ما يحصل من الواقف المذكور في الخزانة الواقعة بدمشق ويعطي من الخزانة الواقعة في حلب المحروسة ما يكفي وظيفة المدرس و يبقى الزائد في الخزانة بدمشق ويصرف إلى المهمات فضل السلطان عز نصره ذلك أمر العمل بالوجه المعروف المذكور فهل يجب العمل به أم لا؟ الجواب: الأمر السلطان مشروط بعدم الضرر إلى الخزانة فإن رأي المأمور بحفظها عدم الضرر فعليه القبول.

Emru's-sultan hazineye adem-i zarar şartı ile makbuldur, hazineyi korumakla memur olan kimesne hazineye zarar gelmeyeceği kanaatindeyse [28b] onunla amel edilir.

377. Mesele²²: Bir kimesne nefesine ba'dehu evladına ve evlad-ı evladına vakfedip “Vakf-ı mezbûru evlad ve evlad-ı evladdan mutasarrıf olan bir kimesne vefat ettikde hissesi evladına yoksa erkek ve kız karındaşlarına onlar da yoksa vâkıfâ akreb tabakada olan kimesneye intikal eder” deyu şart koşsa ve vakf-ı mezbûru mutasarrıf olan bir kadın vefat edip kız karındaşının kızını ve ammisinin kızının oğlunu ve ammesinin kızının kızını terk ettikde müteveffa-yı mezbûrun hissesine hangisi müstahak olur? el-Cevab: Cemî' i kurbda ve istihkâkda ortakdır.

378. Mesele: Zeyd bir vakıf karyenin cânib-i vakfa ait olan cemî'-i mahsulün müteveli-yi vakıf olan Amr'dan ber-vech-i maktû' alıp mahsul-i vakıfdan cem' ve kabzelediği akçe ve kuruş ve altını aynıyla Amr'a teslim eyledikde Amr “Ben akçe almam ve râyic olup Amr'ın kabzelediği üzere altın almam” demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Mal-ı vakıfdan makbûzu her ne ise onu alır.

379. Mesele: Zeyd mukataa ile mutasarrıf olduğu bir vakfın arz-ı hâliyesi üzerinde kendi malıyla kendi nefsi için bir büyük kârhâne ile bir kiremit fırını ve bazı ebniye dahi ihdâs edip cümleyi Bekir'e icâreye verip nice yıldan beri Bekir-i müste'cirden icâresin alırken Zeyd-i mezbûr vefat edip veresesinden sulbiye kızı Hind'i ve zevcesi Zeyneb'i ve li-eb ve ümm kız karındaşı Hatice'yi terk ettikde Zeyd'in zikrolunan kârhâne ve fırın ve ebniyesi irs-i şer'îyle verese-i mezbûreye intikal eder mi? el-Cevab: Eder.

380. Suret-i mezbûrede: Vakf-ı merkumun mütevellisi olan Amr Zeyd-i mezkûr vefatından sonra mücerred Zeyd'in evlad-ı zükûru kalmadı deyu Zeyd vech-i meşrûh üzere kendi malıyla kendi nefsi için ihdâs ettiği kârhâne ve fırın ve ebniyeyi cümlesini vakıf için zaptedip hâricden Beşir'e icâre-i muaccele ile verirsin demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, ecr-i misli ne ise vakfolan yerin olur.

381. Mesele: Zeyd-i müteveli âhar diyara gitmek lazım olup Amr kâim-i makam iken Amr dahi me'zûn değilken vakfın medyûnlarından asl-ı maldan deynleri için

²² مسألة: ما قول مولانا العلامة والتحرير الفهامة شيخ مشايخ الإسلام أبقاه الله تعالى إلى يوم القيام فيمن وقف وقفاً على نفسه ثم على أولاده وأولاد أولاده وشرط أن كل من يتصرف الوقف المزبور من الأولاد وأولاد الأولاد إذا مات انتقل نصيبه إلى ولده وإن لم يكن له ولد فالإختة وأخواته وإن لم يكن له أخ أو أخت فالإختة من أقرب طبقة من الواقف فمات من المتصرفين للوقف المزبور امرأة وتركت بنت أخت وابن بنت عم وبنت بنت عم لها فمن يستحق منهم نصيب المتوفاة المزبورة أفوتونا مأجورين؟ الجواب: كلهم مشتركون في القرب والاستحقاق.

himayetine (?) zehâir alıp [29a] ve asl-ı maldan vazife verse ba'dehu mütevellî olan Bekir tutmayıp Amr'a tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

382. Bu suretde: Amr dahi asl-ı maldan verdiği vazifeyi ve imârete sarfettiği eşyayı vakfin sair mübaşirlerine sizin sözünüzle ettim deyu tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

383. Mesele: Bir vakıf kasap dükkanın mütevellî-yi vakıf olan Amr'dan Zeyd icâre ile alıp mutasarrıfken kasaplar kethüdâsı olan Bekir Zeyd-i mezbûru bî-vech dükkan-ı merkumun tasarrufundan men'â kâdir olur mu? el-Cevab: Hakim mahzarında zarar beyan etmeden olmaz.

384. Mesele: Zeyd hayatında babası ruhu için günde bir cüz-i şerîf tilavet olunmak için vakfedip teslim-i mütevellî ettiği akçeyi ba'de zaman fakir oldum deyu alıp yese mahalle cemaati vefatından sonra muhalledfâtından almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Nukûd vakfının tescilinde muteber şerâit bi-tamamiha riayet olunmuşsa olurlar, hakim ihtiyat etmek gerekdir.

385. Mesele: Hind birkaç ocaklı mülk evini vakfedip süknâsını nefesine ba'de ha zevci Zeyd'e ba'dehu evladına ba'de'l-inkıraz mahallesi imamına şart eylese evladdan Amr menzil-i mezbûrun bazı yeri harâba müşrif oldu deyu bir mikdârını bey' edip bâkînin arz-ı hâliyesine semeniyle bir mikdâr bina ihdâs eylese menzil-i âhar iştirâ etmeyince ihdâs eylediği bina bey' eylediği vakıf bina mikdârı olunca bedel olmağa salih olur mu? el-Cevab: Olur, rızası olmazsa ref' ettirilir.

386. Mesele: Bir vakfa mütevellî olan Zeyd murtezikanın mevâcibin asl-ı maldan verip gelen murâbahadan tekâmîl sadedinde iken yerine Amr mütevellî oldukda Amr-ı mezbûr Zeyd'in asl-ı maldan verdiği mevâcibi kabul etmeyip asl-ı malı Zeyd'den talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

387. Mesele: Zeyd mülkiyet üzere mutasarrıf olduğu karyeyi ebnâsına ve ebnâ-yı ebnâsına ba'dehu fukaraya vakfeylese ba'dehu bir tabakada Zeyd'in ebnâsı evladından zükûr ile inâs cem' olsa inâsı vakfa dahl ve tasarrufdan men' etmeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

388. Mesele: Zeyd mülk menziline vakfedip süknâsını Amr ve Bekir ve Beşir ve Halit'e ve evladlarına ve evlad-ı evladlarına şart edip ba'dehu [29b] Zeyd fevt olup

menzil-i mezbûrda Amr ve Bekir ve Beşir cümlesi sâkin olmağa imkan olmadığı ecelden altı kere yüz bin akçeye bey' edip iki yüz bin akçesiyle bedel-i vakıf menzil iştirâ edip mâ-adâ dört yüz bin akçeyi beynlerinde taksim etmek şer'an caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

389. Bu suretde: Bâkî kalan dört yüz bin akçe beynlerinde taksim ettikten sonra içlerinden Amr fevt olsa müteveli-yi vakıf meblağ-ı mezbûru vakıf için tereke-i Amr'dan kabza şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Vakfı kabzeder.

390. Mesele: Zeyd Amr'ın bir kaç bâb mülk odalarını altmış bin akçeye iştirâ ve kabz ve vakfeyledikten sonra semenini eda etmeden vefat eyledikde cümle muhalefâtı mîrîye kabzolunup kat'an istîfâ-i deyn edecek nesnesi olmasa Amr-ı merhum aynıyla zikrolunan odalarını yahut vakıfdan akçesini almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Odaları vakf-ı lazım etmediyse olur.

391. Mesele: Zeyd-i müteveffanın evladından batn-ı evvele vakfolan dârını evvelden olan Amr ve Bekir ve Beşir Halit'e mülkündür deyu bey' ettiklerinde batn-ı sâniiden olan Velid dâr-ı merkume vakıfdır deyu Halit'in yüzüne ikâmet-i beyyine kifayet eder mi yoksa batn-ı evvelde mülkündür deyu bâyi' olanların huzûru lazım mıdır? el-Cevab: Değildir, müteveli-yi vakıf için dava eder.

392. Bu suretde: Dâr-ı merkumenin vakfiyetini Velid-i mezbûr isbât edip hükm-i kâdî lâhik olduktan sonra mezbûrlar "Bi-hasebi't-tertip biz müstahak oluruz" dediklerinde Velid-i mesfûr "Sizin vakıf hakkında hıyanetiniz zâhir oldu ve benim süknâya ihtiyacım vardır" deyip Velid sâkin olmağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

393. Mesele: Mahsulü senevî olan medreseye müderris olan Zeyd bir mikdâr tasarruf edip fevt olunca yeri Amr'a tevcih olunsa şer'an mahsul-i medrese verese-i Zeyd ile Amr beyninde nice taksim olunur? el-Cevab: Eyyâm ve şuhûr ile taksim olunur.

394. Bu suretde: Mahsul eyyâm ve şuhûra taksim olundukda re's-i sene ne zamandan itibar olunur? el-Cevab: Gılâl-i arz munkatı' olduğu zamandan itibar olunur.

395. Mesele: Mukataalı vakıf yer üzerinde olan bağın mutasarrıfı Zeyd bağı tımar [30a] etmemekle harâb olup asla çubuk ve kütük kalmayıp boz yer olup ve cânib-i vakfa üç yıldan ziyade mukataasın eda etmeyince müteveli-yi vakıf bağın yerini tapu ile âhara vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Mukataasın verirse memnû' dur.

396. Bu suretde: Müteveli-yi vakıf zikrolunan yeri tapu ile Amr'a verdikten sonra Zeyd bağlar câbîsi olan Bekir'e beş ve altı yıllık mukataasını verip câbîden bir temessük alsa mücerred temessük-i mezbûr ile zikrolunan yeri Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, emr ile.

397. Mesele: Zeyd mukataalı arz-ı vakıf üzere gars olunan mülk bağın kızı Hind'e cehâzlık nâmına izn-i mütevellisiz hibe edip Hind vakfın câbîlerine mukataasın eda edip ba'dehu fevt olup kızı Zeyneb'e intikal eyledikde Zeyneb tımar etmemekle harâb olup asla çubuk ve kütük kalmayınca müteveli-yi vakıf arz-ı hâliyyeyi tapu ile âhara vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Mukataasını verirse memnû'dur.

398. Mesele: Zeyd mülk evinden bir mikdâr yerin ifrâz edip hassaten kendi muteallakâtı defnolunmak için vakfeyledikten sonra Zeyd fevt olup li-ebeveyn karındaşı kızı Hind kaldıkda zikrolunan yere hâricden meyyit defnettirmemeğe kâdire olur mu? el-Cevab: Olur, hakim mezbûreyi müteveliye nasbedip vakf-ı mezbûru tecvîz eden kavlini ihtiyar edip takrir edince.

399. Mesele: Zeyd mülk dükkanını evladına ve evlad-ı evladına vakf-ı lazım ile vakfedip dükkan evlad-ı evladından Amr ve Hind'e intikal eyledikde Hind hâzire değilken dükkan muhterik oldukda Amr dükkan-ı mezbûru kendi malıyla bina ve tamir edip nice zaman icâresini kabzedip icâreden binaya sarfeylediği meblağı haklaşmışken Hind hâzire oldukda Amr Hind'i dükkanı iştirâk üzere tasarrufdan men'a kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

400. Mesele: Zeyd mülk evini Amr'a deyni mukabelesinde rehin vaz' edip yine Amr'ın marifetiyle evi tasarruf ederken evin bir mikdâr yerinde bir kaç dükkan bina edip zikrolunan dükkanları vakfeylese vakf-ı mezbûr fekk-i rehin olmadan sahih olur mu? el-Cevab: [30b] Olur, fekkoldukda.

401. Mesele: Zeyd mülk evini vakf-ı müseccel ile vakfeyledikde vakfiye-i ma'mûl bihasında "Evladına ve evlad-ı evladından inâs hariç zükûra neslen ba'de neslin ba'dehu bir racul-i salihe vakıfdır²³" deyu şart ve tayin eylese evlad-ı zükûrdan kimesne kalmayıp vâkıfın evlad-ı inâsından olan Amr vakf-ı mezbûra müstahak olur mu? el-Cevab: Olur.

²³ وقف على أولاده ثم على أولاد أولاده الذكور دون الإناث نسلا بعد نسل وفرعا بعد أصل ثم على رجل صالح

402. Mesele: Zeyd icâre ile mutasarrıf olduğu vakıf yerde mütevellisi marifetiyle bağ garsedip bir kaç sene murûrundan sonra Zeyd bağ-ı merkumu bey' murâd ettikde müteveli-yi mezbûr kıymetinin öşrûn alırım demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Biraz akçe alır, girâsa rağbet arza ittisal ile olup ol menfaat vakf idiğini mukarrerdir.

403. Mesele: Zeyd bir vakfın mütevellisinden harâba müşrif olan menzil istîcâr ettikten sonra müteveli marifetiyle Zeyd kendi malından tamir ve termîmine bir mikdâr akçe sarfeylese ba'dehu müteveli Zeyd'den menzil-i mezbûrun ecrin talep ettikde vermeyip sarfeylediği akçeyi ücrete tutmağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

404. Mesele: Zeyd falan mescidde imam olan kimesneye her gün bir mikdâr Kur'ân-ı Azîm tilavet ede deyu biraz akçe vakfedip lakin imam okumadığı eyyâmda imam olmayan Amr hilaf-ı şart-ı vâkıf tilavet-i Kur'ân-ı Kerîm edip tayin olunan akçeyi alsa ba'dehu mescid-i mezbûrda imam olan kimesne Amr-ı mezbûrdan aldığı akçeyi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

405. Mesele: İcâresi ile sure-i Yasin-i Şerîf tilaveti meşrût olup vakf-ı müseccel ile vakfolan ev harâb olmayıp intifâ' ve süknâ kâbilken cârı olan Zeyd kuvvet-i kâhire istibdâl ederim deyu meşrutiyet tarîkıyla müteveli olan Amr'ın elinden alıp bazı yerini hedmedip mülküne ilhâk etmiş olsa hâlâ Amr şer'le dava edip evi vakıf için alıp hedmettiğini Zeyd'e tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

406. Mesele: Zeyd vakf-ı evlad olup vakfiyet üzere [31a] kadîmden tasarruf olunan karyenin hududu içinde dâhil olan yerleri bana tımar vermişdir deyu cânib-i sultandan berat ibraz etse vakfiyet üzere tasarruf eden evladın yedinden alıp zaptetmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Bi-lâ sebep vaz'-ı kadîm tağyîr olunmaz.

407. Bu suretde: Evlad-ı vâkıf mutasarrıflarken Zeyd bana tımar verilmişdir deyu evlad-ı vâkıf ile husumet eyledikde fasloluncaya dek hakim evlad-ı mezkûreyi mahsul-i vakfa dahlettirmeyip bir gayrı kimesnede idâ'a kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

408. Mesele: Zeyd mülk menzilin mahallesi mescidinin müezzini olanlar sâkin olsunlar deyu vakf ve şart edip mescidin müezzini olan Amr menzil-i mezbûrda sâkinen bazı binası harâb olup tamire muhtaç olan yerlerin izn-i hâkimle bir mikdâr akçe harç eyleyip malından tamir eylese ba'dehu zikrolunan mescide Bekir müezzin olup Amr'ı menzilden ihrâc etmek istedikde Amr "Menzilin tamirine harç eylediği akçeyi

almayınca menzili Bekir'e teslim etmezim" demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, tamiri kendine lazım olunca.

409. Mesele: Bir mescidin vakfı kurâ ve mezârî' olsa Zeyd hüccet-i kâdî veyahut berat-ı sultanî ile mütevellî olmadan mücerred imam olmakla vakfın dükkanların ve yerlerin tapuya verse Zeyd'in îcârı ve tefvîzi sahih olur mu? el-Cevab: Olmaz, tasarruf-ı kadîm imam mütevellî olmak üzere değilse.

410. Bu suretde: İmam-ı mescid mahallesinde otuz yıl mikdârı imam olup mescid-i mezbûr on beş yıldan beri rakabeye muhtaçken vakfın tapuya düşen yerlerin kendi oğullarına tezkire verip tamir etmeden fevt olsa yerine gelen imam tefvîz-i mezbûrda tevliyet ve izn-i kâdî yokdur deyu zikrolunan yerleri âhara verip rakabe-i mescide sarfederin demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, mütevellî olunca.

411. Mesele: Zeyd-i imam hılâl-i senede fevt olup mahsul-i vakıf tahsil olundukda hâlâ imam olan Amr Zeyd'in hissesine düşen mahsulü vârislerine vermeyip imam-ı müteveffanın zamanında vaki olan rakabe-i mescide sarfederin demeğe kâdir **[31b]** olur mu? el-Cevab: Olur, rakabeye muhtaç olduğu mahsulü dahi istirdâd ve tamir eder.

412. Mesele: Zeyd-i vâkıf vakfiye-i ma'mûl bihasında vakfının tevliyetini utekâsına ve evlad-ı utekâsına şart eylemişken bir tarîkle Amr-ı ecnebi vakf-ı mezbûra mütevellî olsa hâlâ Zeyd'in utekâsından Bekir talip olunca tevliyet-i mezbûreyi Amr'ın elinden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Müstahak idiği mukarrer ise olur.

413. Mesele: Zeyd hal-i sıhhatinde mülk menzilin ve iki bahçesin sâkin olduğu şehrin hallâc taifesine vakf-ı lazım ile vakfedip fevt olsa ba'dehu zaman murûr edip taife-i mezbûreden kimesne kalmasa evlad-ı vâkıf zikrolunan menzili ve bahçeleri mülkiyet üzere tasarruf ederiz demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

414. Mesele: Zeyd bina ettiği mescide bir mikdâr akar ve bir mikdâr nukûd vakfedip tescillerinde mutebere olan şerâiti bi-tamâmiha riayet üzere bir vakfiye-i ma'mûl biha verip on beş yıl Zeyd'in hal-i sıhhatinde ve on beş yıl dahi vefatından sonra vakfiyet üzere tasarrufu olunagelen akar ve nukûdu Zeyd-i vâkıfın evladı zikrolunan vakfiyede şeyhülislam hazretleri imzası yokdur deyu mülkiyet üzere zapt ve tasarrufa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, görülüp reddolunmuşsa, tescil-i nukûdda lazım olan şerâite riayet olundu zannetmek mukayyed değildir ekser nâsın galatları vardır.

415. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtinde sülüs malını vücûh-ı hayrâta vakfedip tayin-i masârifi vasî-yi muhtârı olan Amr'ın re'yine tefvîz eylese bâkîsini dahi bazı hayrâta tayin edip vakfiye yazdırıp şerâit-i vâkıfı riayet eylese verese-i vâkıfdan Halit, Amr ve Bekir ve Beşir'e verdiğini kabul etmeyip Amr'a tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Sülüs malı bi-tarîkı'l-vasiyet vakfolmak tayin edip ribhinin mesârifinde tayini Amr'a tefvîz edince Amr infak ettiğin dâmin olur.

416. Mesele: Zeyd sıhhatinde mülk evini bir mescid-i muayyenin imamına vakfeyleyip mukabelesinde ruhu için sure-i Tebareke tilavet etmek şart eyleyip teslim-i müteveli ve tescil-i şer'î olmayıp ba'dehu maraz-ı mevtinde şart-ı [32a] mezkûrdan rucû' edip falan mescidin müezzinine vakfolsun deyip âhar tasarruf beyan etmeyip yine teslim ve tescil olmadan musırran fevt olsa sülüsü müsaid olunca beytülmal emîni zikrolunan evi bey'e kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

417. Mesele: Zeyd-i vâkıf vakfettiği karyeler mahsulünden bina ettiği camii-i şerîf imamına falan kadar mahsul ve hatibine falan kadar mahsul verile deyu tayin-i masârif eylese beyan-ı masârif asl-ı vakıfdan mıdır yoksa şurût-ı vakıfdan mıdır? el-Cevab: Asıldan addolunur.

418. Mesele: Zeyd bir zâviyede vaiz olanlara iki yüz bin akçe vakfedip Amr'ı müteveli nasbedip sıhhat ve lüzumuna hüküm lâhik olduktan sonra meblağ-ı mezkûru Zeyd bi't-tamam muâmele ile üzerine alıp cemî'-i emlâkını rehin vaz' edip ba'dehu fevt oldukda merhûn olan emlâk vakf-ı mezbûra vefa etmeyip altmış bin akçe nakıs olup kat'an tahsile mecâl olmasa zikrolunan altmış bini Amr-ı müteveliye damân lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz.

419. Mesele: Evkâfî kurâ ve mezârî' olan zâviyenin meşîhati taife-i sufiyeden bazı evsâf ile muttesife olan taife-i mahsûseye meşrûte olup zâviye-i mezbûrenin şeyhi olan Zeyd fevt oldukda padişah-ı alempenâh hulidet hilafetuhu hazretleri meşîhat-i mezbûreyi Zeyd'in taleb-i ilimde olup evsâf-ı mezbûre ile muttasıf olmayan oğlu Amr'a tevcîh eylese caiz olur mu? el-Cevab: Zâviye hizmete müstahak olmayana tevcîh olunmaz.

420. Mesele: Zeyd vefat edip oğlu Amr'ı kızı Hind'i terk eyledikde terekeden bir değirmen Zeyd'in vakf-ı evladıdır deyu ikrar edip mezbûrlar vakfiyet üzere tasarruf ederlerken Amr vefat edip kızı Zeyneb'i Hind dahi vefat edip kızları Hatice ve Ayşe'yi

terk eyledikde hâlâ Hatice ve Ayşe zikrolunan değirmenin vakfiyetini inkar edip Zeyneb'e "Değirmeni Amr ve Hind'in hisselerince beynimizde taksim ederiz" demeğe kâdire olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar vakf-ı lazım idiği sâbit olursa.

421. Mesele: Zeyd [32b] Amr-ı mütevelliden bir sene muâmele ile bir mikdâr vakıf akçe alıp sene tamamında ribhini verip aslını vermeğe kudreti olmayıp ba'dehu tadrîc ile asıl için birer mikdâr akçe verse bir kaç seneden sonra Amr asıl için aldığı akçeyi ol sene muâmele-i şer'iyye etmemeğin ribhe tutarım demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, Zeyd'in tezevvürü yoğise.

422. Mesele: Zeyd mülk evinin dışarısın Amr'a bey' eyleyip içerisini utekâsına vakfeyleyip kapıyı beyan etmese bir zaman içeriye utekâ dışarı kapıdan murûr edegelseler ve içeriye gayrı yerden kapı açmağa imkan olmasa hâlâ Amr utekâyı zikrolunan kapıdan murûra mani olmağa kâdir olur mu? el-Cevab: Kavlı-i muhtârda olmaz, vakıf mukaddem olup tarîkı şart olunduysa ittifâken şart-ı vâkıf sahihdir, şart olunmadıysa tarîkı hakkı olur kavlı-i imameynde hakim onunla hükmeder.

423. Mesele: Bir vakıf yerde vaki harâb bağlar yerini Zeyd vakfin câbîsinden ve kaim-i makam mütevellisinden tapu ile alıp bir mikdâr akçe harcedip ıslah edip her sene oşrûn cânib-i vakfa eda ederken hâlâ müteveli olan Amr zikrolunan yeri Zeyd'in elinden alıp âhara vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Cânib-i vakfa bir vecihle gadrolmayınca olmaz.

424. Mesele: Zeyd bina edip vakfeylediği hana "Bir salih kimesne hasbî müteveli ola" deyu şart etmişken Amr müteveli oldukda hakim hilaf-ı şart-ı vâkıf yevmi iki akçe vakıfdan tevliyet vazifesin tayin etse, tevliyete salih olan Bekir "Tevliyet hizmetin ben hasbî ederim" deyu tevliyet-i merkumeyi Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

425. Mesele: Zeyd müteveli olduğu vakfin bazı masârifine kendi yanından bir mikdâr akçe harc ve sarfedip ma'zûl olduğunda mahsul-i vakıfdan harcettiği akçeyi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Re'y-i hakimle harcettiyse olur.

426. Mesele: Zeyd-i müteveli Hind-i müteveffanın zimmetinde olan mal-ı vakfin ribhini nice müddet talep etmeyip ihmal ve müsâhele eylese hâlâ ribh-i mezkûr Hind'in

muhallefâtından tahsil mümkün olmayınca müteveli-yi mezkûra damân lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz, ama taksîrine göre vazifesinin bir mikdârı hattolunur.

427. Mesele: Zeyd-i mütevellinin [33a] evi ihrâk bi'n-nâr oldukda vakfin bir mikdâr akçesi Zeyd'in taksîrinsiz ihlâk olduğuna huzur-ı hakimde Zeyd yemin eylediğinden sonra murtezikaya tevliyeti gide deyu havfından “Mal-ı vakıf zayi olmamıştır” dese Zeyd zayi olduğuna yemin eylediği akçeyi dâmin olmak lazım olur mu? el-Cevab: İkrarı ile muâheze olunur.

428. Mesele: Zeyd-i müteveffadan veresesine intikal eden mülk evi Medine-i Münevvere'nin mütevellisi olan Amr “Zeyd hal-i sıhhatinde Medine-i Münevvere'ye vakfettim demiş, vakıftır” deyu zaptetmek diledikde hakim “Zeyd mücerred vakfettim demekle tescil-i şer'î etmeden vakf-ı lazım olmaz” deyu evin vakfiyetini feshedip bey' olunmasına icazet verip verese-i Zeyd bey' ettiklerinden sonra hakim-i âhar Zeyd'in mücerred vakfettim demesiyle zikrolunan evin vakfiyetine hükmeylese hükmü nâfiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

429. Mesele: Zeyd bina ettiği mescidin imam ve müezzinine birer ev vakfedip gayrı vazife tayin etmeyip vakfiyesinde “Vakıfda tasarruf ve tevliyeti nefsine şart etmiştir²⁴” deyu kaydedip gayrı ibare zikretmese ba'dehu birkaç oda dahi bina edip birisin imama ve gayrısını mukaddemâ imam ve müezzine şart eylediği evlerle icâreye verilip hasıl olan galleden iki akçe imama ve bir akçe müezzine şart ve tayin edip vech-i meşrûh üzere bir vakfiye dahi yazdırsa hangi vakfiyeye amel olunur? el-Cevab: Hîn-i tescilde tebdîli ve tağyîri kendi elinde olmak şart ettiyse vakfiye-i sâniye ile amel olunur.

430. Mesele: Bir vakfin nâzırı olan Amr vakf-ı mezbûrun mütevellisi için “Müflisdir mal-ı vakfi ekl u bel' eder” dedikde Bekir müteveli-yi mezbûrun mal-ı vakfa noksanına kefil olsa ba'dehu mal-ı vakıf noksan üzere olunca nâzır-ı mezbûr noksanını Bekir'e tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Bekir “Mal-ı vakıfdan müteveli her ne zayi ve telef ederse ben dâmin ve kefil[im]” dediyse ba'dehu mütevellinin taksîri ile hüsrân lazım gelse Amr Bekir'e tazmine kâdir olur.

431. Mesele: Mahsulü ulemaya meşrût olan karyeyi ulemadan Zeyd mutasarrıfken Amr'a verildikde hasat Amr'ın zamanına düşse Zeyd mahsul-i karyeden [33b] hisse almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Hizmetsiz cehdettiye cümle mahsul Amr'ındır.

²⁴ و شرط التولية والتصرف في الوقف لنفسه

432. Bu suretde: Karye-i mezbûre bi-lâ hizmet vakıfken bir medrese ile verilegelip Zeyd-i müderris medrese ile zikrolunan karyeye mutasarrıfken karye-i mezbûreyi cânib-i sultandan müstakil Amr'a verseler hasat Amr'a düşüp mahsulü Amr kabzeylese Zeyd Amr'dan hisse talebine kâdir olur mu? el-Cevab: Kurâ ve mezârî mahsulü olunca berat-ı padişahî ile alıp hizmet edince ilkâ-i yedinden Amr'a tevcîh olunan zamana gelinceye [kadar] kaç ay hizmet ettiyse o kadar sehim alır.

Kitabu'l- Bey'

433. Mesele: Zeyd veled-i sağıri Amr'ın odalarını harâba müşrif olmağın değeri bahasıyla bey' edip semenini kabzeyledikden sonra Zeyd kendi mülkünü semen-i mezbûra Amr için bey' eylese bey'-i mezbûr sahih olur mu? el-Cevab: Olur, zararı olmayınca.

434. Mesele: Zeyd filori yüz elli akçeye râyicken Amr-ı mütevellîye bin filoriye mülk evini istiğlâl tarîkıyla bey' eyleyip ba'de't-tahliye ve't-tekâbuz yine Amr-ı merkurandan istîcâr eylese ba'dehu filori yüz yetmişere râyicken haklaşmak lazım gelince Amr-ı mezbûr hâlen râyic olduğu üzere verirken Zeyd mislini talebe şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Verdiği altını alır, Zeyd'e zarar-ı fâhiş olunca re'y-i hakimle ribhin vermemeğe kâdir olur.

435. Mesele: Zeyd bahçesinde hasıl olan elmasın dahi ağacındayken salâhı zâhir oldukdan sonra Amr'a bey' eylese şer'an bey'-i mezbûr sahih olur mu? el-Cevab: Olur, nahil üzere terki meşrût olmayınca.

436. Mesele: Zeyd Amr'dan mülk evini "Yine sana hibe edeyim" deyu semeninden ednâ bahaya iştirâ edip fevt olsa Amr "Ben evimi sana hibe etmen şartıyla bey' ettimdi" deyu verese-i Zeyd'den istirdâda kâdir olur mu? el-Cevab: Bey'[in] şart ile idiği sâbitse olur, vadeye mebni ise olmaz.

437. Mesele: Değirmen harkının şattı hukukundan mıdır ve şer'an ne mikdâr tayin olunmuşdur beyan oluna? el-Cevab: Kadîmi nehr-i sağır ise nehrin harîmidir her tarafından nehrin mikdâr-ı nisfî takdir olunmuşdur, kavlı muhtar üzere.

438. Mesele: Zeyd'in vekili olan Amr Zeyd'in bir mülkünü marifeti ile Bekir'e bey' eyledikde Zeyd Amr'a "Mülkümü gabn-i fâhiş ile bey' etmişsin" deyu [34a] dava edince asl-ı kıymetinden semeni ne mikdâr akçe nakıs olmak gerekdir ki Zeyd'in gabn

davası mesmû'a ola? el-Cevab: Mütakavviminden biri evvel kıymete takvîm eyleye on iki değer mülk ona bey' gabn-ı fâhişdir demişler, bazıları yesîr olmasın ihtiyar etmişlerdir.

439. Mesele: Altın iki yüz yirmi akçeye râyicken Zeyd Amr'a bir mikdâr filoriye bir mikdâr ganem bey' edip semen-i merkumu almaksızın filori yüz yirmi akçeye râyic olsa hâlâ Zeyd-i mezbûr adedince müsemmâ olan filoriyi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

440. Mesele: Zeyd-i müteveffanın duyûn-ı müsbitenin eda edecek kadar urûz ve menkûlâtı varken vasîsi Amr Zeyd'in akarın bi-lâ vech-i şer'î bey'e kâdir olur mu? el-Cevab: Tecvîz etmişlerdir.

441. Mesele: Zeyd Amr'a bi-tarîki'n-nesîe bir mikdâr metâ' bey' edip "Eğer yeni akçe çıkıp râyic olursa yeni akçe isterin" deyu şart eylese bey'-i mezbûr sahih olup kâsid mikdârı akçeyi râyic olan akçeden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, metâ'ın alır, fesâd müekkedir.

442. Mesele: Hurda akçe râyicken Zeyd Amr'dan altmış bin akçe tesmiyesiyle iştirâ ettiği evi kezâlik Bekir'e altmış bin akçeye bey' edip Bekir ol zamanda râyic olduğu üzere ikişer yüz hesabı üzere bir mikdâr filori verip sairi zimetindeyken zikrolunan akçe kâsid olsa Zeyd-i merkum Bekir'den hâlâ râyic olan ceyyid ve cedîd akçeden semeninden bâkî kalan kâsid akçe adedi cedîd akçe almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, kâsidin kabîl-i kesâddaki yahut zaman-ı akiddeki kıymetin alır.

443. Mesele: Zeyd-i yahudi Amr-ı zimmîye filori ikişer yüz hurda akçeye râyicken müeccelen bir mikdâr malumu'l-aded filori ve bir mikdârı hurda akçe tesmiyesiyle bir mikdâr metâ' bey' edip ecel hulûlünde eski akçe kâsid olmağla filori yüz yirmi cedîd akçeye [râyic] olsa Zeyd-i merkum müsemmâ olan filorinin adedin ve hurda akçenin adedi kadar cedîd akçeden talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Altının adeden kâsidin kabîl-i kesâddaki kıymetin alır re'y-i hakim ile, fesh-i akidde işkâl olunca.

444. Mesele: Sekizi bir dirhem [34b] üzere meskûk sahihu'l-ayar akçe râyic olup ve ol zamanda yüz yirminin kıymeti bir filori iken Zeyd Amr'a ol akçeden semen-i malum bir mikdâr metâ' bey' edip ba'dehu ol akçe munkatı' olup hurda fâsidü'l-ayar akçe râyic oldukda Zeyd Amr'dan rızasıyla bir mikdârını alıp bâkîsi Amr'ın zimmetindeyken

hurda akçe kâsid olup dokuz buçuğu bir dirhem ceyyid ve cedîd akçe çıksa Zeyd-i mezbûr Amr'da bâkî kalan meblağın kıymet-i mezbûresi [için] hâlâ Amr'dan filori talebine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

445. Mesele: Zeyd metâ'ını Amr'a bey' etmek murad ettikde "Benim metâ'im ziyade baha değer" deyu Amr'ı tağrîr edip emtia-ı hasîseyi Amr'a ziyade baha ile verip Amr Zeyd'in tağrîrini isbât edince aynıyla zikrolunan emtiayı Zeyd'e reddetmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, gabn-i fâhiş ise.

446. Mesele: Zeyd Amr'dan cemî'-i uyûbdan beraet üzere bir cariyeye iştirâ edip ba'de't-tekâbuz cariyenin aybı zuhûr etse mezbûr cariyeyi Amr'a reddetmek istedikde Amr gaybet edip Zeyd cariyeyi marifet-i hakimle Bekir'e emanet vaz' ettikde cariyeyi merkume Bekir'in yedinden firar eylese Zeyd cariyenin kıymetini Bekir'den talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

447. Mesele: Zeyd yeri vakıf mülk menziline ve bahçesini Amr'a bey' eyledikde mütevellî-yi vakıf olan Bekir her sene mukataasını alırken vakıf için resm dahi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, ecr-i mislin alır.

448. Mesele: Zeyd-i müteveffanın cümle terekesi oğlu Amr-ı sağîre intikal edip beş yıl mikdârı Amr için zaptolunurken Amr hâlet-i sığârında âhar diyara gidip on beş yıl mikdârı haberi munkatı' olmağın beytülmal cânibinden bî-vech bey' olursa ba'dehu Amr-ı mezbûr gelip tereke-i merkumeden bey' olunan esbâb ve akârâtın bulduğu yerlerden ba'de'l-isbât almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Evliyâsı zaptederken bey' olunduysa olur, değilse kıymetine bey' olunmadıysa olur.

449. Mesele²⁵: Sağîrlere vasî olan Amr'dan gabn-i fahişle ve kibârın rızası yoğiken bir beyt iştirâ eden Zeyd adem-i rızayı bilirken beyt-i mezbûrda bir bina ihdâs eyledikten sonra bey'-i mezkûru gabn-i mezkûr ve kibârın talebi sebebiyle feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

450. Bu suretde²⁶: Beyt-i mezkûrda sâkin olan müşterinin sığârın hissesince ecr-i misil vermesi gerekir mi? el-Cevab: Gerekir.

²⁵ مسألة: في زيد اشترى من عمرو الوصي بالصغار بيتا بغين فاحش وبغير رضا الكبار الذين لهم حصة فيهم أيضا والمشتري يعلم ذلك وبني فيه ثم فسخ البيع بسبب الغين المذكور وطلب الكبار فهل لزيد الرجوع بقيمة البناء على البائع أم لا؟ الجواب: لا.
²⁶ وفي هذه الصورة: هل على المشتري الساكن فيه الأجر المثل بحصة الصغار من البيت المذكور أم لا؟ الجواب: نعم عليه المثل لحصتهم.

451. Mesele: Zeyd bir vakıf menzili mücevviz-i bey' yoğiken mütevellî-yi vakıf olan Amr'dan iştirâ edip içine bazı bina ihdâs ettikten sonra menzil-i mezkûr vakfa hükmolunduktan sonra Zeyd-i mezkûr ihdâs ettiği binasının kıymetin Amr-ı merkumdan talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Vakıf idiğın bilirken aldıysa olmaz.

452. Mesele: Hind hal-i hayatında mülk menzilinî ehad-i vereseden olan Ayşe'ye kendini ölünceye [dek] beslemek şartıyla bey' eyledikten sonra Hind-i merkume vefat edip sair vereseden olan Zeyneb ve Hatice dahi sükût edip tarruz etmeseler mezbûretan Zeyneb ve Hatice vefat ettikde vârisleri bey'-i mezbûr meşru değildir deyu menzil-i mezbûrdan hisse talebine kâdir olur mu? el-Cevab: Bey' kat'î olup beslemek aralarında muâhede tarîkiyle ise olmazlar, eğer bey'in vukuunu beslemeye ta'lik ettiyse olurlar.

453. Mesele: Zeyd on beş bin akçe eder mülk menzili maraz-ı mevtime lâ-ya'kıl iken Amr'a iki bin akçeye bey' edip fevt olsa Zeyd'in oğlu Bekir seferden gelip bey' ve şirâya muttali oldukda bey'i kabul etmeyip Amr'a akçesini reddedip evi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Lâ-ya'kıl idiği vaki ise olur, değil ise muhâbât ile bey'i sülüsden muteber olur.

454. Mesele: Yeri vakıf olup binası Zeyd'in olan dükkanı Amr Zeyd'i mağrûr edip gabn-i fâhişle iştirâ eylese gabn-i fâhişdir deyu Zeyd-i mezbûr bey'i feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Ziyade değer deyu mağrûr ettiyse olur.

455. Mesele: Zeyd fevt olup terekesi beyne'l-verese taksim olunmadan vârislerinden olan Amr Zeyd'in terekesinden olan bağı sair verese izninsiz bey'e kâdir olur mu? el-Cevab: Yeri mülk ise hissesin kâdir olur mukataalı ise olmaz.

456. Mesele: Zeyd Amr'dan bir kaç kantar sabun iştirâ edip semenini verip "Müşterâmı gemi ile Kıbrıs'dan getirip bana teslim eyle, eğer müyesser olmazsa geri semeni teslim eyle" deyu şart edip ba'dehu gemi hava [35b] muhalif olmağla âhar yere varıp gemiyi ve müşterâyı küffâr gârat etmekle zayi olsa Zeyd Amr'dan verdiği semeni geri almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

457. Mesele: Zeyd karındaşları Amr ve Bekir'den yüz yirmi bin akçeye iştirâ ettiği bahçeyi iki yüz bin akçeye Beşir'e bey' eyledikde mezbûrân Amr ve Bekir "Zikrolunan

bahçeyi biz sana âhara bey‘ etmemek şartıyla bey‘ eylemiş idik Beşir’e bey‘ eylemişsin” deyu bey‘-i mezbûru feshe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

458. Mesele: Zeyd malını her ay onu on beş hesabı üzere muâmele eylese bu mekûle ribh helal olur mu? el-Cevab: Muâmeleler mücerred muahede ise haram-ı sırfdır, eğer devir şekli olup lakin şerâit-i cevâzı tamam riayet etmekle gâliben olmaz, mer‘iyye olmadıysa geri haramdır, tamam riayet olunduysa mesele-i ictihâdiyyedir, zaruret olmayıp insafdan hurûcu vâzih olunca iptali lazım olur.

459. Mesele²⁷: Amr’dan bir mikdâr dirheme bir metâ‘ iştirâ eden kimesne semeni, mebî‘i beled-i âharda teslim alma şartı ile teslim etse ba‘dehu bâyi‘ beled-i mezbûra giderken yolda küffar ile karşılaşırsa ve elindeki semeni alsalar bâyi‘nin mebî‘i müşteriye teslim etmesi gerekir mi? el-Cevab: Mebî‘nin beled-i âharda teslimi şart-ı akiddense bey‘ sahih olmaz ve mebî‘nin değil semenin teslimi gerekir, şart-ı akiddeden olmayıp beled-i mezbûrda teslimine sonradan ittifak etmiş olsalar mebî‘nin teslimi gerekir.

460. Mesele: Zeyd Amr’a bir mikdâr akçe verip “Var bununla falan nev‘ metâ‘ iştirâ eyle ba‘dehu bey‘ edip seninle ribhin munâsafa edelim” dedikde Amr Zeyd’in dediği nev‘ metâ‘ı iştirâ edip getirip Zeyd’e teslim edip Amr Zeyd’e “Metâ‘-ı mezbûru şu mikdâr bahaya ister kimesne var bey‘ edelim” dedikde Zeyd “Ben şu mikdâr bahaya bey‘ ederim sen ribhden hissene al” deyip dediği mikdârı bahaya bey‘ eylese Amr’a ribhinden hisse vermemeğe şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

461. Bu suretde: Zeyd metâ‘-ı mezbûru âhara bey‘ ettikten sonra semenini tahsil edemedim şu mikdâr akçe ziyanim vardır deyu dediği mikdârı akçenin nısfını Amr’a tazmine şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

462. Mesele²⁸: [36a] Afyon alıp satan bir kimesne bey‘i mezbûru ta‘n eden kimesnelere cevap olarak “Allah bey‘i helal ribayı haram kıldı” dese bey‘i helal ve cevabı sahih olur mu? el-Cevab: Bey‘i ehl-i hevâ ve dalâlin bey‘idir, eimme ve akvâl

²⁷مسألة: ما قول شيخ الإسلام أسعده الله الملك العلام في رجل باع من عمرو شيئاً بكذا درهم وسلم الثمن على أن يسلم المبيع في بلد آخر فيعدما سافر البائع إلى البلد المزبور لاقاه الكفار وأخذ ما بيده من الثمن فهل يلزم على البائع تسليم المبيع إلى المشتري أم لا؟/الجواب: إن كان حمل المبيع من البلد إلى بلد مشروطاً في العقد فلا يصح البيع ولا يلزم تسليم المبيع ويلزم تسليم الثمن وإن كان العقد خالياً عنه ثم اتفقا على الإيفاء في البلد المزبور فعليه تسليم المبيع.

²⁸مسألة: ما قول المولى العلامة والصدر الفهامة شيخ مشايخ الإسلام أدام الله نفعه إلى يوم القيام في رجل يبيع ويشترى الأفيون ويقول لمن طعنه في بيعه المذكور مجيباً له "وأحل الله البيع وحرم الربوا" هل يكون بيعه حلالاً وجوابه صحيحاً أفتونا مأجورين؟/الجواب: يبيعه من أهل الهوى والضلال خلاف بين الأئمة والأقوال، فعل المجيب من غير احتياط في التفسير استغفار والاحتراز عن الإصرار.

arasında ihtilaf vardır, ayetin tefsirinde min gayri ihtiyat cevap veren kimesne istiğfar edip ısrar etmekden sakınmalıdır.

463. Mesele: Zeyd mülk menzilin Amr'a hayatta oldukça bile olmak şartıyla bey'e eylese menzil-i mezbûr Amr'ın yedindeyken Zeyd-i merkum bey'-i mezbûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

464. Mesele: Zeyd zevcesi Hind'e vekaleten Amr-ı esirciden iştirâ ettiği cariye'nin ayağında şişi olup Amr-ı bâyi' "Hummadandır zararı yokdur" dedikde Zeyd-i mezbûr "Hummadan ise makbulüm" deyu akdettikten sonra cariye'nin şişi âhar marazdan idiği sâbit olunca Amr-ı mezbûra reddetmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

465. Mesele: Zeyd Amr'a bir menzilin on dört bin akçeye on bini nakit verip dört bini ne zamanda kudret ve vüs'atin olursa vermek şartıyla satsa hâlâ Amr menzil-i mezbûrun bey'i sahih değildir deyu bâyi' ine redde kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, ecel-i meçhule bey' olunca.

466. Mesele: Zeyd kâsid akçe zamanında karz Amr'dan bir mikdâr akçe alıp bilmemeğin bir sene tamam cedîd ve ceyyid akçe verse şer'an ziyadesin istirdâda kâdir olur mu? el-Cevab: Terâdî ile oldu ise olmaz, kâsidin gümüşü mağlup ise.

467. Mesele: Zeyd ümmü veledi Hind'in ecnebî ile bey' ve şirâ ettiği'n görüp sükût ettikten sonra esna-yı bey' ve şirâda Amr ve Bekir'e bir mikdâr deyn edinse Amr ve Bekir deyn-i mezbûru Hind'in yedinden olan mal-ı mevcuddan almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

468. Mesele: Zeyd Amr'a sefînesini bey' edip "Semen-i sefîne ile işle, akçe tahsil ettikce eda eyle" dese bey'-i mezbûr sahih olur mu? el-Cevab: Bey' kat'î olup semeni hâlen lazım olmuşken lakin ver deyu kavlettilerse olur.

469. Mesele: Hind[?in] evladına ve evlad-ı evladına vakf ve şart ettiği evler murûr-ı zamanla harâba müşrif olup sükûnu ve iskânı ve îcâr ve istîcârı imkan [36b] olmayıp nice zaman harâb yatıp müyesser olmayınca hâlâ evlad menzil-i mezbûrun yerin izni-i hakimle satıp akçesin murabahaya verip hasıl olan ribhinden ber-mûceb-i şart-ı vâkıf üçer ihlas okuruz demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Hakim görüp ya aynı ile yahut bedel ile intifâ' mümkün değilse izin verir.

470. Mesele: Zeyd Amr'dan bir sefîne iştirâ edip bir müddet mutasarrıf olduktan sonra ayb-ı kadîmi hakimü'ş-şer' huzurunda sâbit olsa aynı ile sefîne mi reddolunur yoksa tasarrufu mani reddolup noksan semene mi muracaat olunur? el-Cevab: Hâlet-i ûlâ üzere ise reddeder.

471. Mesele: Hind âhar diyarda olan çiftliği görmeden zevci olan Zeyd'i²⁹ iştirâ eylemeğe vekil eylese ba'dehu Zeyd-i mezbûr çiftliği iştirâ eylese ba'dehu Hind ol diyara varıp mezbûr çiftliği görüp gabn-i fâhişle bey' olduğu mukarrer olunca bey'-i mezbûru feshedip istirdâd-ı semene kâdir olur mu? el-Cevab: İstirdâda kâdire olur, bey' Zeyd'e lazım olur.

472. Mesele: Zeyd-i müteveffanın terekesinden taksim mümkün olmayan menzilde “Verese hisselerine göre minnâ ve bihi tarîkıyla sâkin olalar” deyu hakim tayin ettikten sonra vereseden Hind hissesin vâris-i âhara bey'e kâdire olur mu? el-Cevab: Olur.

473. Mesele: Şeyh-i fânî olan Zeyd maraz-ı mevtinde seksen bin akçe kıymetli bir mülk dükkanın Amr-ı ecnebîye bi-tarîkı'l-muvâza'a otuz bin akçeye bey' edip kabz-ı semen ve teslim-i mebî' olunmadan Zeyd fevt olsa hâlâ kızı Hind akd-i merkumu feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Bey'-i sahih etmişse kadr-i muhâbâtı sülüsden muteber olur.

474. Mesele: Zeyd Amr'dan akçe istidâne etmek istedikde Amr'ın Zeyd-i mezbûrun ahvâline vukûfu olmamağın mikdâr-ı mezbûru vermekte teallül edince âhardan Bekir Amr'a “İyi adamdır malın zayı olmaz” deyip Amr'ı mağrûr edip Amr Bekir'in kavline itimâden mikdâr-ı mezkûru Zeyd'e iktirâz edip ba'dehu talep ettikde Zeyd'den tahsili mümkün olmayınca Bekir'den talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

475. Mesele: Zeyd Amr'a bir mikdâr zaman vade ile bir ekmek fırını bey' edip “Vade tamamında eğer akçe vermezsen bey'i feshederin” deyu şart eylese Amr-ı merkum [37a] zikrolunan vade tamamında iştirâ ettiği fırının semenini edaya kâdir olmasa Zeyd bey'i feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Şart-ı mezbûr ile bey' sahih değildir.

476. Mesele: Zeyd-i sağîre müteveffa babası Amr'dan intikal eden evlerin Zeyd'in cediti vasî değilken fuzûlî Beşir'e bey' eylese Zeyd ba'de'l-buluğ talep edip Beşir'den

²⁹ Metinde “zevci olan Zeyd'i mezkûr Zeyd'i” geçmektedir ancak tekrarın isabetli olmadığı düşünüldüğü için sadece “zevci olan Zeyd'i” yazılmıştır.

almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Bekir'in fesâdı yahut bey' de gabn-i fâhiş olmayınca olmaz.

477. Mesele: Zeyd Hatice'den bey' bi'l-vefâ tarîkıyla bir seneye değin te'cîlen bir nesne iştirâ etmiş olsa Hatice-i mezbûre ecel tamamında semen-i bey' i verip [nesneyi] kabzetmeğe tâlibe olmasa Zeyd, [nesne-i] mezbûru âhara bey' edip [semenini] kabzetmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

478. Mesele: Zeyd âhar vilayetde Amr'dan bir kaç fiçî asel alıp akçesini medyûnu olan Bekir'den havale edip Amr dahi kabul eylese Zeyd-i mezbûr dahi görmeden bu aseli alıp kira ve gümrük verip İstanbul'a getirse bunda aseli açıp görse ki ba'dehu Zeyd-i mezbûr zikrolunan aseli kim yemiş deyu Amr üzerine redde şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

479. Mesele: Zeyd'in emtiasını bey'e vekil olan Amr-ı mütevellî Bekir'e bey' edip semenini kabzedip bir buçuk sene murûrundan sonra Zeyd semen-i merkumu Bekir'den dava ve talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

480. Mesele: Zeyd bir mikdâr kehrübânın vukiyyesini otuz kuruşa Amr'a bey' edip semenini mukabelesinde doksan akçeye bir mikdâr sahtiyân alıp ba'dehu Amr'a zikrolunan kehrübâğın fâhişe bey' olunmuş deyu dava ve isbât edip bey'-i mezbûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

481. Mesele: Hind-i zimmiyye mülk evini Zeyd-i zimmîye dört bin akçeye bey' edip Zeyd yirmi dört yıl tasarruf ettikten sonra Hind-i merkume fevt olup vârisi Amr "Hind-i mezbûre evini bey' eyledikde mücerred mecnûne idi" deyip evi Zeyd'den talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, bey'-i şer'î sâbit ise.

482. Mesele: Hind cariyesini bahaya kesip bir mikdârın alıp ve bir mikdârı cariyeyi mezbûre üzerinde kalsa cariyeyi Hind-i mezkûreye verdiği akçeyi Zeyneb'den istikrâz etse Zeyneb-i mezbûre karz verdiği akçeyi Hind'den mi alır yahut cariyeden mi? el-Cevab: Cariyeden alır.

483. Mesele: Hurda akçe râyic [37b] iken Zeyd Amr'dan muâmele nâmına beş bin akçe alıp eda etmeden mezkûr akçe kâsid olup cedîd akçe çıktıkda Zeyd Amr'a kâsidin yevm-i kabzdaki kıymetini marifet-i hakimle vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

484. Mesele: Hind Zeyd-i mütevellîye olan deyni için validesi Zeyneb'in evini izniyle rehin komuşken fekk-i rehin olunmadan Amr Zeyneb'i tağrîr edip gabn-i fâhişle evi Zeyneb'den iştirâ etse akd-i mezbûr şer'an nâfiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

485. Suret-i mezbûrede; Amr evin semeni için Hind'e bir at verip Hind'in zevci Bekir zikrolunan atı alıp gaybet etse Hind-i mezbûre atın bahasın verip evini Amr'dan almağa kâdire olur mu? el-Cevab: Olur.

486. Mesele: Zeyd Amr'a kırk bin akçe ikrâz eyledikde bile iki altın hâtem verip otuz bin akçe baha takdir eylese ama nefsinde hâtemlerin kıymeti beş bin akçe olup ve beş bin akçe idiği sâbit olsa Zeyd-i mezbûr Amr-ı merkumdan baha-yı hâtem otuz bin akçe almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, nesîfeten bey' olunca.

487. Mesele: Zeyd Amr'dan seksen bin akçelik emtia iştirâ eylese lakin Zeyd-i mezbûr emtia-ı mesfûrenin bir mikdârın âhara bey' edip nisf zarar edince Zeyd-i müşteri Amr-ı merkuma bâkî kalan metâ'ın al deyu redde kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

488. Bu suretde; Emtianın bir mikdârı hala mevcude iken Amr almayıp Zeyd'i hapsettirmeye şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

489. Mesele: Zeyd'in mülküne Amr müstahak çıkıp vekili Beşir yüzüne kâdî huzurunda isbât-ı istihkâk edip sicil olunduktan sonra Amr'a hüccet vermeden Zeyd kâdîyi men' edip üç yıl mülk-i mezbûru cebren tasarruf edip ba'dehu Beşir'e bey' eylese bey'-i mezbûr nâfiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

490. Bu suretde; Amr Beşir-i zi'l-yedi ihzâr-ı şer' edip mukaddemâ mülk-i mezbûra müstahak çıkıp Zeyd-i mezbûrdan kendine hükmolunduğun Beşir-i merkumun üzerine isbâta kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, Beşir'in elinde ise.

491. Mesele: Zeyd fevt olup oğlu Amr'ı [38a] ve kızı Hind'i terk eylese Zeyd'in terekisi taksim olunmadan Amr ve Hind dahi vefat edip li-eb ammeleri Zeyneb'i terk eyledikde Zeyneb-i mezbûre hâzire olmayınca beytülmal emîni muhallefât-ı Amr ve Hind'i³⁰ zaptedip marifet-i şer'le değer-i bahasıyla bey' eylese Zeyneb-i merkume hâzire oldukda değer olunan muhallefâtı bey' olunan yerlerden almağa kâdire olur mu? el-Cevab: Olmaz, nehc-i şer'î üzere bey' olundu ise.

³⁰ Metinde "Amr ve Zeyneb" yazmaktadır ancak meselenin genelinden "Amr ve Hind" olmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür

492. Mesele: Zeyd arakiyeciler dükkanına geçmek murad ettikde arakiyeciler ehl-i hibresi nâmına olan Amr Zeyd'e "Bekir'in falan aded satılık arakiyyesi var ucuz baha ile satar sana aliverin" deyip Zeyd'i mağrûr edip Bekir'in bazı emtia-ı hasîsesin ziyade kıymetle Zeyd'e alıverse hala Zeyd-i mezkûr Amr beni mağrûr etti deyu dava-yı gurûr edip gurûru isbât edince Bekir'in metâ'ını redde kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

493. Mesele: Zeyd cariyesini Amr'a bey' eyledikde Amr cariyeyi istifrâş etmek şartıyla bey' edip şart-ı mezbûr sulb-i akitde dâhil olduğu takdirce Zeyd-i mezbûr bey'i feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

494. Mesele: Zeyd Hind ile mülk-i mevrûsları olup alâ tarîkı'l-munâsafa mutasarrıf oldukları zeytin bahçesinin bir mikdârını bölüp Hind'in rızasız Amr'a üç bin altı yüz akçeye bey' eylese Hind-i mezbûre bey'-i mezkûru feshedip Amr'ı dahlettirmemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Hissesine olur.

495. Mesele: Zeyd Amr'da olan deynini Bekir'den havale eylese Amr dahi havale-i mezbûreyi kabul edip ve Bekir'in üzerine cümlesine bir dava ile muâmele-i şer'iyeye eyleseler ba'dehu kable hulûli'l-ecel Amr ve Bekir'den asl-ı mal ve murabahayı almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Aslı olur, şerâit-i muâmele riayet olunmuşsa ribhi [ecel] tamamında olur.

496. Mesele: Zeyd fevt olup veresesinden kızı Hind'in vekili olan Amr Zeyd'in terekesinden nesîeten bazı esbâb alsın ba'dehu sair verese Amr'a "Sen zikrolunan esbâbı değerinden aşağı kıymetle alıp gabn-i fahişle bey' olmuşdur" deyu gabnı isbât için zikrolunan esbâbı ihzâra kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

497. Mesele: Zeyd Amr'dan işтира ettiği menzilin civarında olan evlerin üzerinden [38b] kar ve yağmur suyu Zeyd-i mezbûrun evi içine girip menzil-i mezbûr kâbil-i süknâ olmasa Zeyd'in vech-i meşrûh üzere olan menzili Amr'a reddetmesi şer'an caiz olur mu? el-Cevab: Ayıp idiği sâbitse olur, kabul etmemişse.

498. Mesele: Zeyd Amr'a mülkümdür deyu bir ev bey' edip bir mikdâr semenini aldıktan sonra mezkûr ev beytülmalın idiği zâhir olup emîn-i beytülmal şuhûd ile isbât ettikde Zeyd-i merkum emîn-i mezbûra bir mikdâr akçe verip iskât eylese Amr bu mekûle ev bana gerekmez deyu reddedip verdiği semeni Zeyd'den istirdâda kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

499. *Mesele:* Zeyd bir mikdâr unu Amr'a her keylini semen-i muayyene bey' edip keyl edip semenini kabzettikten sonra mücerred un ziyadeye çıktı deyu Zeyd unu Amr'a vermemeye kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

500. *Mesele:* Zeyd mülk evini Amr'a semen-i muayyene bey' edip Amr üç yıl tasarruf edip içine bazı ebniye ihdâs ettikten sonra Amr bey'-i mezbûrda tağrîr [ve] gabn-i fahiş dava edip bey'-i mezkûru feshe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, re'y-i hakimle.

501. *Mesele:* Zeyd abd-i memlûkü Amr'ı Bekir'in cariyesi Hind ile istibdâl edip her biri mutasarrıflarken Amr'a müstahak çıkıp şer'an müstahak olan Beşir'e hükmolunduktan sonra Zeyd-i mezbûr Hind'i âhar kimesneye bey' eylese hala Bekir Hind-i mezbûreyi âharın elinde bulduğu takdirce almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

502. *Mesele:* Zeyd Amr'a bir sefînesin bey' ettikten sonra Amr zikrolunan sefînenin semenine tuta Zeyd[']e bir mikdâr nakit akçe ve bir mikdârına yüz yirmi bin akçe baha eder deyu kable'r-rü'ye bir sefînesin verecek olsa ba'dehu Zeyd Amr'dan semenine tuta alacağı sefîneyi gördükde yüz yirmi bin akçe etmez deyu beğenmeyip fesh-i bey' etmeye kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

503. *Mesele:* Hind sâkine olduğu menzil benim mülkümdür deyu zevci Zeyd'e bey' eyleyip zevci dahi içine bazı ebniye ihdâs eyledikten sonra Hind-i mezbûre menzil-i mezbûr vakf-ı evladdır deyu marifet-i hakimle dava ve isbât edip ev vakfa hükmolunduktan sonra Zeyd Hind'den bina-yı mezbûra sarfeylediği meblağı almağa kâdir midir [39a] yoksa binayı Hind'e teslim edip yevm-i teslimde olan kıymetini [mi] alır? *el-Cevab:* Mebniyyen yevm-i teslimdeki kıymetin alır.

504. *Mesele:* Zeyd ve Hind'e mûrislerinden intikal eden mülk akar beynlerinde muşâ' ve müşterekken Zeyd bir mikdâr muayyen yerini ifrâz edip hâricden Amr'a bey' eylese şer'an bey'-i mezkûr caiz olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

505. *Mesele:* Zeyd abd-i memlûkunu Amr'a bey' edip Amr dahi Bekir'e Bekir dahi Beşir'e bey' eyledikten sonra abd-i mezbûr Beşir'in yedindeyken "Zeyd beni i'tâk eylemişti" deyu Beşir yüzüne isbât edip âzad oldukda Beşir Bekir-i mezbûru bulmayınca semen-i abdi bâyi'-i ûla olan Zeyd'den talep edip almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

506. Mesele: Zeyd âhar diyardayken irsle kendine intikal eden muhallefâtı bir vecihle malum olmayıp meçhul-sarfken Amr'a bir mikdâr akçeye bey' eylese bey'-i mezkûr sahih olur mu? el-Cevab: Olmaz.

507. Mesele: Zeyd Amr'a bin akçe verip üzerine muâmele-i şer'iyeye etmek istedikde Zeyd-i mezbûr bir kaftanını Amr-ı merkuma bin beş yüz akçeye bey' edip yine Zeyd-i mezkûr zikrolunan kaftanı Amr'dan bin akçeye iştirâ edip üzerinde beş yüz akçe muâmele oldu dese vech-i meşrûh üzere olan muâmele ile Zeyd-i mezbûr Amr-ı merkumdan ribh nâmına zikrolunan beş yüz akçeyi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, bi'l-vasıta-ı tarîk-ı şer'î ile vermiş olmayınca.

508. Mesele: Zeyd-i müteveffanın kebîr oğlu Amr evlad-ı sığârına vasî değilken babalarından irs ile intikal eden evlerin deyn için deyu izn-i kâdisiz Beşir'e bey' eylese sığâr-ı merkumdan bâliğ olduklarında babalarının deynine verecek menkûlat olup zaruret yoğiken bey' olunmuş olunca hisselerinde bey'-i mezbûru feshe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Deyn sâbit değilse olurlar.

509. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtinde mülk-i sarîhi olan dârını vereseden Amr'a değer-i bahasıyla bey' eylese bey'-i mezkûr sahih olur mu? el-Cevab: Olmaz.

510. Mesele: Zeyd Amr'a Çerkesiyyü'l-asıl deyu bir oğlan bey' eylese ba'dehu zikrolunan oğlan çıksa Amr-ı mezbûr mezkûr oğlanı Zeyd'e redde kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, noksan-ı semen iktizâ [39b] edince.

511. Mesele: Zeyd Amr ile muşâ' ve müşterek malik oldukları sefineden hisse-i şâyi'a-ı muayyenesini Amr'ın rızası yoğiken Bekir'e bey' eylese bey'-i mezbûr sahih olur mu? el-Cevab: Olur.

512. Mesele: Zeyd mülk evini Amr'a semen-i muayyeneye bey' edip teslim-i mebî' ve kabz-ı semen etmeden zikrolunan evi Amr marifetsiz Bekir'e bey' eylese bey'-i mezbûr nâfiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

513. Mesele: Hind fevt olup mülk menzili sağîr oğluna intikal eyledikde babası Zeyd menzil-i mezbûru Amr'a bey' eylese sağîr-i mezbûr bâliğ oldukda menzil-i mesfûru Amr'dan talep edip almağa şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Eb müfsit değil ise olmaz.

514. Mesele: Hurda akçe râyicken Zeyd Amr'dan altmış bin akçe tesmiyesiyle iştirâ ettiği evi kezâlik Bekir'e altmış bin akçeye bey' edip Bekir ol zamanda râyic olduğu üzere ikişer yüz hesabı üzere bir mikdâr filori verip sairi zimmetindeyken zikrolunan akçe kâsid olsa Zeyd-i merkur Bekir'den hala râyic olan ceyyid ve cedîd akçeden semenden bâkî kalan kâsid akçe adedi cedîd akçe almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, kâsidin kabîl-i kesâddaki yahut zaman-ı akitteki kıymetin alır.

515. Mesele: Zeyd filori yüz yirmi beşere râyicken muâmele-i şer'iyeye ile Amr-ı mütevelliden otuz bin akçe istikrâz edip ol sene muâmele-i şer'iyeye edip ba'dehu kat'an muâmele-i şer'iyeye etmeden Zeyd'den on sene mikdârı ribh nâmına akçe alsa ba'dehu filori yüz seksen akçeye râyicken Zeyd-i mezbûr cümle asl-ı malı Amr'a eda ettikten sonra ba'de zaman cedîd akçe ile filori yüz yirmi beşere râyic oldukda Amr-ı mezbûr Zeyd'e meblağ-ı merkurumu ben sana verdiğim zamanda filori yüz yirmi beşere râyicdi sen bana yüz seksenere verdin deyu Zeyd'den noksanın almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Aslı karz ise olur.

516. Mesele: Zeyd Amr'ın bir kaç bâb mülk odaların altmış bin akçeye iştirâ ve kabz ve vakfeyledikten sonra semenini eda etmeden vefat eyledikde cümle muhallefâtı mîrîye kabzolunup kat'an istîfâ-i deyn edecek nesnesi olmasa Amr-ı merkur aynıyla zikrolunan odalarını yahut vakfından [40a] akçesini almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Odaları vakf-ı lazım etmediyse olur.

517. Mesele: Zeyd Amr'dan iştirâ ve kabzeylediği abdi Amr'a “Sen benden mukaddem falan karyede sâkin olan Bekir'e bey' etmişsin” deyu beyyine ikamet edip reddetmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

518. Mesele: Zeyd kulu Amr'ı sağ ve salim olmak üzere Bekir'e bey' ve teslim edip Bekir dahi vech-i mezkûr üzere Beşir'e bey' ve teslim eyledikten sonra Beşir'in yanında firenk çiçeği nâmına ayb-ı zâhiri zuhûr eyledikde Beşir “Ayb-ı mezkûr ayb-ı kadîmdir” deyu Bekir'e red murad ettikde Bekir kıdemini ve kendine ol ayb ile redde istihkâkını münkir olup halef ederken mücerred etibbâ ayb-ı kadîmdir demeleriyle Halid-i nâib Bekir'e red ile hükmeylese hükmü nâfiz olur mu? el-Cevab: Nâib-i mezbûr meselede olan ihtilafa alim olup “Huzzâk-ı etibbânın ayb-ı kadîmdir dediği mukarrerdir hâdis olmak yokdur” deyu cezmlerine itimad edip hükmettiyse nâfiz olur, ehl-i hibre sözüyle redd lazım olur itikad edenlerden [değil] ise olmaz.

519. Mesele: Zeyd Amr'ı Bekir'den iştirâ eyledikde Amr Bekir'in abdi olduğunu mukırr olup beni al demişken Zeyd ile âhar diyara vardıkda Zeyd'in yedinde dava-yı hürriyet edip ba'de'l-isbât hürriyetine hükmolunca semeni ile Amr'a mı yoksa Bekir'e mi rucû' eder? el-Cevab: Bekir'e rucû' eder, mekanı malum ise.

520. Mesele: Fâsidü'l-ayar hurda akçe ile filori yüz altmış akçeye râyicken Zeyd Amr'a beş bin akçelik sedef bey' edip meblağ-ı merkum Amr-ı mezbûrun zimmetindeyken filori ikişer yüz akçeye râyic oldukda meblağ-ı merkumu Bekir'den havale edip Bekir-i mezbûr ve Zeyd-i mezkûr dahi havaleyi kabul eylediklerinden sonra zikrolunan akçe fâsid olup sahihu'l-ayar ceyyid ve cedîd akçe çıkıp filori yüz yirmi beşer akçeye râyic oldukda Zeyd-i mezbûr meblağ-ı merkumu Bekir-i mezkûrdan talep edip marifet-i hakimle hîn-i akitde olan yüz altmış akçesine bir filori kıymetini almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

521. Mesele: Zeyd Amr'dan kable'r-rü'ye bir seffine iştirâ edip teslim-i semen eylese ba'dehu Zeyd zikrolunan seffineyi varıp [40b] gördükde kabul etmeyip fesh-i bey' edip istirdâd-ı semene kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

522. Mesele: Zeyd Amr'a bir seffine bey' edip kabz-ı semen edip lakin teslim-i mebî' etmese ba'dehu Zeyd mücerred teslim-i mebî' etmedim deyu bey'-i mezkûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

523. Mesele: Zeyd kızı Hind-i sağîreye anası Zeyneb-i müteveffadan intikal eden menkûlât esbâbını bey' edip semenini murabahaya verip ribhini Hind'in nafakasına sarfeylemek şer'an caiz olur mu? el-Cevab: Olur, istirbâh-ı şer'î olunca.

524. Mesele: Zeyd-i müteveffadan oğlu Amr'a ve kızı Hind'e ve zevcesi Zeyneb'e intikal eden bağı cümlesi kebîr olup bir yerde hâzırken cümlesi Bekir'e semen-i muayyene bey' edip zikrolunan semen ile cümlesi bir bağ dahi iştirâ edip muşâ' ve müşterek bir kaç sene tasarruf ettiklerinden sonra Hind-i mezbûre hissesinde bey'-i mezbûru bî-vech feshe kâdire olur mu? el-Cevab: Olmaz.

525. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir'in ale'l-iştirâk mülk-i müşterâları olan yerin nisfını Zeyd gayrılarının rızasız âhara bey' eylese gayrılar hisselerinde bey'i kabul etmeyip feshedince Zeyd bâkîde olan hissesini dahi taksim ettirip mezbûrândan almağa

kâdir olur mu? el-Cevab: Müşteri Zeyd'in hissesinde bey'î kabul etmeyip mülk onlar elinde ise.

526. Mesele: Zeyd Amr'dan iştirâ eylediği menzilin hudûdun Amr tayin edip hudûd-ı mezbûre ile tasarruf ederken civarında olan mahallât ahalisi “Senin iştirâ eylediğin evin içinde kadîmden meyyit geçirmek için yol vardır” deyu mahalle-i mezbûre halkı isbât eyledikleri takdirce mebi'-i mezbûr muayyeb olunca Zeyd Amr'a menzil-i mezbûru redde kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

527. Mesele: Zeyd Amr'a haps, bey' ve teslimde ikrahla mülk menzilin bey' eylese ba'dehu vech-i şer'î üzere ikrahını isbât eylese Zeyd-i mezbûr Amr'dan mülkünü almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu'l-Müdâyenât

528. Mesele: Zeyd-i vasî yetim malından her bir filori yüz yirmişer akçeye râyicken Amr'a bin sikke filori muâmele-i şer'iyye ile karz verse ba'dehu her bir filori yüz yetmişer akçeye râyic [41a] olunca Zeyd Amr'dan hem bin sikke filori ve hem muâmele-i şer'iyyeyi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Bin sikkeyi alır ribh kimin malıyla muâmele olunmuşdur akitlerinde şart ve ta'lîk var mıdır hakimu'ş-şer' görüp onunla amel etmek gerekdir.

529. Mesele: Filori yüz yirmişere râyicken Zeyd Amr'a otuz bin akçe ver muâmele-i şer'iyye ile iki yüz elli sikke filori verip sene mikdârı otuz bin akçe olmak üzere muâmele-i şer'iyye edip ribhini aldıktan sonra hala asl-ı malı verdiği aded üzere filori ver deyu Zeyd Amr'dan filori talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, ribhi istihkâk-ı şer'î ile aldığı hakim görüp ona göre hükmeder.

530. Mesele: Zeyd altın yüz yirmiye râyicken Amr'a muâmele-i şer'iyye ile karz sekiz bin akçelik filori verip ba'dehu Zeyd zikrolunan meblağı Amr'dan talep ettikte aynın almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

531. Mesele: Meblağ-ı mezkûru Amr'a Zeyd onun on bir buçuk hesabı üzere muâmele etse şer'an caiz olur mu? el-Cevab: Olur, şerâit-i şer'iyyesin tamamen riayet etmişse lakin altın tefâvüt-i fâhiş ile tefâvüt edip Zeyd'in malında nema olup Amr'a zarar-ı fâhiş olursa re'y-i hakimle muâmeleleri reddolunur.

532. *Mesele:* Zeyd-i reis Amr'a "Sefineye ne mikdâr metâ' tahmîl edersen nevlinsiz eyleyeyin bana karz yedi bin akçe ver" deyip Amr dahi Zeyd'e karz yedi bin akçe verse sefinesine tahmîl eylediği metâ'dan Zeyd Amr'dan nevl talep edip almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, istikrâz ile terk ücreti mean zikredince.

533. *Mesele:* Zeyd hal-i hayatında mülk cariyesi Zeyneb'i tedbîr-i mutlak ile müdebbere edip ba'dehu deyn-i müstağrak ile medyûnen vefat eylese Zeyneb-i mezkûreye müdebberan kıymetini seâyret lazım olur mu? *el-Cevab:* Olur.

534. *Mesele:* Zeyd Amr'a olan deynini Bekir ile irsâl ettikde Bekir dahi varıp Amr'a teslim eylese ba'dehu Amr vefat eyledikde Zeyd Bekir'i ahzedip "Meblağ-ı mezbûru Amr'a teslim etmemişsin" deyu talep eylese Bekir teslimi isbâta kâdir olmayınca [41b] yeminle musaddak olup Zeyd'in mutâlebesinden halâs olur mu? *el-Cevab:* Olur, teslim sâbit olmaz lakin Bekir dâmin olmaz.

535. *Mesele:* Hurda akçe ile filori iki yüz akçeye râyicken Zeyd Amr'dan beş yüz akçe istikrâz edip Amr istîfâ-i deyn etmeden meblağ-ı mezkûr kâsid olup cedîd ve ceyyid akçe râyic oldukda Zeyd Amr'a marifet-i hakimle kâsidin zaman-ı karzdaki her iki yüzüne bir filori vermeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

536. *Mesele:* Kuruş yüz otuz akçeye râyicken Zeyd Amr'a arslânî otuz kuruş verip "Bir yıldan sonra bana dört bin iki yüz akçe veresin" deyu Amr dahi razı olsa ba'dehu vermemeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

537. *Bu suretde:* Bekir-i kâdî meblağ-ı mezkûru hükmedip Amr'dan Zeyd'e alıverse ba'dehu otuz kuruşdan ziyadesin Zeyd'den almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

538. *Mesele:* Zeyd kemal-i aklında Zeyneb'e karz-ı hasen bir mikdâr akçe verip ba'dehu cunûn ârız olunca Zeyd'in ammı olan Amr Zeyneb'de olan akçeyi Zeyd için alıp kabzeyledikden sonra Zeyd'e ifâkat gelince Zeyd-i mezbûr akçesi için Amr ve Zeyneb'den şer'an hangisine müracaat eyler? *el-Cevab:* Zeyneb'den talep eder, ol dahi Amr'dan talep ederse.

Kitabu'l-Kefâlet

539. *Mesele:* Zeyd'in hasm-ı şer'îsi olan Amr'ın nefsine Bekir müddet-i muayyeneye değin kefil olup müddet-i muayyeneden sonra Amr firar edip mekanı müteayyin

olmayınca Zeyd Amr'ı Bekir'e var getir demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Müddet-i mezbûrede kefil olup ziyade kefil olmamağı tasrîh edince olmaz.

540. Mesele: Mühimmat-ı vakfa sarf için Zeyd-i mütevellî Bekir'e kuruş vermek şartıyla Amr'dan karz bir mikdâr akçe alıp emriyle Bekir kefil bi'l-mal olsa ba'dehu Amr-ı dâin şart-ı merkum üzere Bekir-i kefilinden kuruşu alsa Bekir-i mezbûr dahi mütevelliden aynı ile kuruş almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

541. Mesele: Zeyd Amr'ın Bekir zimmetinde olan malına kefil olup Amr-ı mezbûr dahi o meclisde kabul ettikten sonra meclis-i âharda kabul etmez demesiyle Zeyd-i mezbûr şer'an kefaletten halâs olmuş olur mu? el-Cevab: İskât edince olur.

542. [42a] Mesele: Zeyd mudarebeye kefalet sahiha midir? el-Cevab: Değildir, mudârib teaddî edip zimmetine mal lazım olursa kefilin der ise sahihdir.

543. Mesele: Zeyd bir mikdâr çokasın Amr'a bey' edip ve semenini kabzetmeden vefat edip eytâmına vasî olan Bekir semen-i mezbûru talep eyledikde bir sene tamamına dekli semen-i mezbûru Beşir kefil olup iki yıldan sonra hala vasî-yi mezbûr mal-ı mezkûru kefil-i merkumdan talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Malı bir yıl te'cîl edip sonra edaya kefil olunmak (?).

544. Mesele: Zeyd Amr'a bir mülk cariyesin bey' ettikde Bekir "Eğer cariyesinin hürriyeti ya âharın mülkü idiği zâhir olursa Zeyd'in nefesine kefilim" deyip Amr dahi meclis-i kefaletde kefaleti kabul edip ba'dehu Amr "Cariyesinin reddi icab eder marazı vardır" deyu Zeyd'i Bekir'e buldurun dedikde Bekir "Ben bu mekûle sana kefil olmadım" deyip Amr'ın mutâlebesinden halâs olur mu? el-Cevab: Olur.

545. Mesele: Zeyd Amr'ın zayıf olup bir atını ve katırını ahırında bağlayıp ba'dehu Zeyd at ve katırın ahırda bulmayınca talep ettikde "Senin atını ve katırını falan kimesne almış ben tahsîl edivereyim" demişken Amr-ı mezbûr firar eylese ba'de zaman Zeyd-i merkum Amr'ı buldukda at ve katırın talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Teaddî ve taksîri ile dayâ' mukarrer ise olur.

546. Mesele: Zeyd zimmetinde Amr'ın karz-ı şer'iden bir mikdâr akçesine kefalet-i şer'iyye ile bir kaç kimesne kefil olup ba'dehu Amr aslı ahz ve hapsettirip akçesin talep ederken rucû' edip "Ben asıldan almam itlâk edip kefillerinden talep ederim" demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

547. Mesele: Hind ve Zeyneb dâru'l-harbde esirlerken Hind beş yüz kuruş bahaya kesip Zeyneb-i merkum zikrolunan kuruşu Hind'in talebiyle kefil olup itlâk olduktan sonra Hind-i mezbûr için Zeyneb beş yüz kuruşu verip dâru'l-islama çıktıkda Hind-i mezbûrdan zikrolunan kuruşu talep edip almağa şer'an kâdire [42b] olur mu? el-Cevab: Olur, re'y-i hakimle.

548. Mesele: Zeyd-i dâin Amr'a Bekir'i kefil verip Bekir kefalet-i sahiha ile kefil olduktan sonra Amr kanaat etmeyip Zeyd'in üzerine deynini her sene tamamında dört bin akçe vermek üzere taksit ve te'cîl etse ba'dehu rucû' edip malını kefil olan Bekir'den talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Te'cîl sahih ise kefil dahi te'cîl etmiştir, muaccelen alınmaz.

549. Mesele: Zeyd Amr'dan bir mikdâr akçe karz aldıkda Bekir ve Beşir'i malına kefil verse ba'dehu Zeyd akçenin bir mikdârın Amr'a verdiği hinde Bekir ve Beşir "Şimden sonra biz kefaletden rucû' ettik" demekle Zeyd'in zimmetinde bâkî kalan meblağın damânından Bekir ve Beşir'in zimmetleri berî olur mu? el-Cevab: Olmaz, Zeyd kabul etmediyse.

550. Mesele: Zeyd Amr'a "Sen dört seneden mukaddem zuyûf akçe zamanında Bekir'e olan yirmi beş bin vakıf akçeye kefil oldun" deyu dava-yı isbât eylese Amr hala cedîd akçeden ne mikdâr vermekle halâs olur? el-Cevab: Ol tarihte kaç altın ederse onu verir.

551. Mesele: Zeyd [ve] Amr'ın üzerlerine şer'le katl sâbit olduktan sonra hasm-ı şer'îleri talebi ile Bekir mezbûrân Zeyd ve Amr'ın nefislerine emir ve kabulü hâviye kefalet ile kefil olduktan sonra firar etseler hala Zeyd ve Amr'ın ihzârı Bekir-i kefile tekîf olunur mu? el-Cevab: Olunur, mekanları malum ise.

552. Mesele: Hind'in Zeyneb'den talep eyleyip bi-hasebi'ş-şer'î'ş-şerîf Zeyneb bir vechile eda ve kazası lazım gelmeyen akçeye Zeyd ben kefil[im] demiş olsa Hind-i mezkûre zikrolunan akçeyi Zeyd'den talebe şer'an kâdire olur mu? el-Cevab: Olmaz.

553. Mesele: Zeyd Amr'a "Altı bin akçe vere Bekir'e, eğer Bekir'den alamazsan ben sana vereyim" demesiyle Amr Bekir'e meblağ-ı mezbûru verip ba'dehu Amr akçeyi Bekir'den almasa mücerred Zeyd böyle demekle Amr akçeyi Zeyd'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu'l-Havale

554. Mesele: Zeyd mülk evini Amr'a bey' edip semenini kendi dâini Bekir'e havale-i şer'iyeye mütehakkak olduktan sonra zikrolunan ev vakf-ı lazım idiği şer'an sâbit olup Amr'ın yedinden cânib-i vakfa kabz olunmağla Amr meblağ-ı mahall-i ...? Bekir'e [43a] vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, havale batıl olur.

555. Mesele: Zeyd bir evini Amr'a bey' edip semenini dâini olan Bekir'e havale edip Amr dahi havaleyi kabul ettikten sonra zikrolunan eve Beşir müstahak çıkıp ba'de'l-İsbât alsa Amr-ı merkum Bekir'e semenin vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, havale batıl olur.

556. Mesele: Zeyd Amr-ı mütevelliden bir mikdâr akçe alıp fevt oldukda Zeyd'in eytâmına vasî olan Bekir'den Amr meblağ-ı mezbûru talep eyledikde Bekir Zeyd'in medyûnu olan Beşir'den zikrolunan akçeyi Amr'a havale-i şer'iyeye ile havale edip cümlelerin kabulü ve rızalarından sonra Amr meblağ-ı mezbûru Beşir'in üzerine muâmele-i şer'iyeye edip bir sene muâmelesin ve aslın bir mikdârın kabzından sonra Beşir müflisen fevt oldukda Amr asıldan bâkî olan akçeyi yine vasî-yi merkum Bekir'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu'l-Kaza

557. Mesele³¹: Zeyd emanet sahibi tarafından bir kâidi Amr'ın evine getirip Amr evde yoğiken harîmine koduktan sonra Amr geldikde kâid-i mezbûr Amr'ı hapsedip bir gündün ekser tutsa ve Zeyd'e deyni olduğunu ikrara ikrah ettikde Amr kendi davasına bakmaktan emr-i sultanî ile men' edilmiş naib huzurunda ikrar etse ve naib tav' ve ihtiyâr ile ikrarı tasrih eden bir vesika yazdıkdâ vesika-ı meşrûhada yazdıkları mücebince ve Amr'a olan kurbu sebebi ile mal almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

³¹ مسألة: ما قول المولى البارع الفريد ذي الفضل الجليل والرأي الحميد حفظه الله الملك الشهيد في زيد أتى بقائد من قبل صاحب الامانة بيت عمرو وأنزله على حريمه وهو غائب فلما حضر عمرو حبسه ذلك القائد وقيده أكثر من يوم وأكرهه على أن يقر لزيد بمال فأقر به بين يدي نائب عن قاض ممنوع عن النظر في أفضية عمرو بالأمر الجليل السلطاني فكتب النائب المذكور وثيقة صرح بها بالإقرار بالطوع والإختيار فهل يقدر على أن يقدر المال للقربه من عمرو لما سطر في الوثيقة المشروحة أم لا شرفونا بالجواب هداكم الله تعالى سبيل الحق والصواب؟ الجواب: لا يقدر.

558. Mesele³²: Erkân ve şurûtu'l-hitabet ve müfsid ve mükrihü's-salâtı bilmeyen Zeyd-i hatîbi hakimü'ş-şer' azledip hitabet-i merkumu mezkûr malumatı bilen kimesneye tevcîh eder mi? el-Cevab: Eder.

559. Mesele³³: Zeyd ve Amr ve Bekir'in davası ile ilgili "Yalnızca Şam'a bağlı Dimeşk'in kâdîsi ve Karalar ailesine mensub bir kâdî dışında kimesnenin dinleyemeyeceği" emr-i sultanîsi çıktıkda Zeyd ve Amr ve Bekir veya birisi dava için beled-i mezbûra gitse [43b] ve dava mezkûrân kâdî dışında bir kâdî veya mezkûrânın veya gayrı bir kâdînin naibi olan kimesne davayı görerken emr-i mezkûru ibraz ettiklerinde kâdî veya naib emr-i mezbûra iltifat etmeyip davayı dinleyip kendi re'yi ile hüküm verse hükmü nâfiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

560. Mesele: Zeyd-i medyûn deynine mukırr olup lakin hala mu'sir olmağla edasına kâdir olmayıp eda etmek üzere olsa dâini olan Amr hapsedtirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Hakim görüp iflasına vâkıf olursa olmaz.

561. Mesele: Bir sikke-i gayri nâfizede Zeyd ve Amr'ın evleri olup Zeyd'in kapısı sikkenin a'lasında olup Amr'ın esfelindeyken Amr kapısını Zeyd'in rızasız esfelinden kaldırıp yine kendi duvarında Zeyd'in kapısına karîb yere kapı eylemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

562. Mesele: Zeyd bir mescidin mihrabı önünde medfûn olan Amr'ın mezarı üstüne bir ev bina edip zikrolunan bina mescidin mihrabına muttasıl ve mescide havale olsa mütevellî-yi vakıf zikrolunan binayı ref' ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

563. Bu suretde: Zeyd ihdâs eylediği binada eşkiya ile şurb-i hamr edip ve sazlar çaldırıp müslümanların namazına mani olup nice defa cânib-i şer' den tenbih olunup binanın kal'ı ile hükmolunmuşken itaat etmeyip yine fesâd üzere olsa Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Valiye müracaat ile tevbe-i sahihası zuhûr edinceye [kadar] ahz ve hapsolunup bina kal' olunur.

³²مسألة في زيد خطيب لا يعلم ما يتعلق بأركان الخطبة وشروطها وما يفسد الصلاة وما يكره فيها فهل للحاكم الشرعي أن يعزله ويوجه خطبته إلى من هو عالم بما ذكر أم لا أفوتونا مأجورين؟ الجواب: له ذلك.

³³مسألة ما قول المولى الجليل ذي الفضل الجسيم والرأي الحميد خصه الله الكريم بأجر جزيل في زيد وعمرو وبكر ورد الأمر السلطاني دام منفذا بالعون الرباني بأن لا يسمع دعوى مخصوصة بهم غير القاضي بدمشق الشام حماها الله الملك السلام والقاضي المنصوب بقاره لر وأن يسمعوا تلك الدعوى بنفسهما من غير استخلاف منهما فإذا حضر زيد وعمرو وبكر أو واحد منهم في بلده وأقيمت الدعوى المذكورة عليهم عند قاض غيرهما أو عند نائب من قبلهما أو من قبل غيرهما فأبرزوا الأمر المسطور فلم يلتفتة القاضي أو النائب إليه وسمع الدعوى المرقومة وحكم عليهم بما مر عليه رأيه فهل يكون حكمه نافذا أم لا؟ الجواب: لا ينفذ

564. Bu suretde; Zeyd-i mezbûrun babası ehl-i İslamdan iken mahza tahkîr edip Zeyd babasına ismiyle nida etmeyip kafir ismiyle nida eylese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: İslamı tahkîr ve küfre meylederse kafirdir, musırr ise katli helaldir.

565. Mesele: Zeyd isbât-ı veraset için Rum ili serhaddinden falan kasabadan naklu'ş-şehâdet getirdikde zeyl-i kitabda Amr ve Bekir'i şâhideyi't-tarîk yazdırıp mezbûrân Amr ve Bekir'i sair şuhûd gibi sırran ve alenen ta'dîl ve tezkiye lazım olur mu? el-Cevab: Hakime itimad gelinceye [dek] sual eder.

566. Mesele: Hind "Zeyd'de olan sekiz yüz altınma kefil olmuş idin" deyu Amr'ı cebr ile Bekir-i nâib meclisine ihzâr edip Amr-ı merkum [44a] "Ben nâib-i mesfûrun hükmüne kâil değilim kâdî-i asıl huzûrunda varalım" deyu feryad ederken Bekir-i nâib Hind'in beyyinesini istimâ' edip Amr'ın kefaletine hükmeylese nâfiz olur mu? el-Cevab: Nâib muhikk kimesne olup Amr'ın kelamı teallül ise olur.

567. Mesele: Zeyd Amr'dan hakk-ı dava ettikde bir nâib istimâ' etmek istedikde "Kâdî-i asıla giderim nâibe davamı gördürmem" derken nâib istimâ' ederim demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Garaz varsa olmaz, inadı olup iptâl-i hak kasederse olur.

568. Mesele: Zeyd-i imamın azlin icab eder nesnesi olmayıp mücerred mahalleden münkerâtı men' ve def' eylediği için ashâb-ı ağrâzdan bazı kimesneler "Zeyd'i kabul eylemeziz" deyu azlettirseler ba'dehu mahalle-i mezbûreden bî-garaz müslimîn imam-ı mezbûrun azlolunduğu beyan edip muhtârımız budur deyu Zeyd-i mezbûru hakimu'ş-şer'e imam tayin ettirmeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Hakim görüp gadrolmuş ise defeder.

569. Mesele: Bazı sipah ve yeniçeri dava-yı şer'iyelerinde beledi kâdîsi olan Zeyd'e hüsn-i ihtiyarıyla murafaa olduklarında [kâdî-i merkum] bi-lâ sebep "Min ba'd yeniçeri ve sipah taifesinin davaların istimâ' etmezsin" dese Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: İtaatlerinde kusur müşahede ettiyse mazurdur.

570. Mesele: Zeyd Amr'a deyni şuhûd u udûl ile sâbit olduktan sonra nice ay hapsolunup mahza inâden deyni eda etmese halbuki mal ve menâl ve esbâb ve eskâl sahibi olup nice emlâkı olsa ve şirret ve şekâ ile mevsûf olup dâinen zindana girip mahbûs olmak adeti olsa hakimu'l-vakt imâmeyn kavli üzere ulû'l-emr marifetiyle emlâkını bey' edip sahib-i deyne eda ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Malı urûz ve

akâr ise hapisde müebbed kalmağla kendine bey‘ ettirmek gerekdir, bey‘-i akârda imâmeynden iki rivayet vardır.

571. Mesele: Bir karyede imam ve hatip olan Zeyd ağza ve avrata şetmeylediğinden gayrı daima gammazlık ve rüşvet ekl [44b] edip ve ekser evkâdde cemaatine nâ-meşru şetmetse Zeyd-i mezbûr şer‘an azle müstahak olur mu? el-Cevab: Azle müstahak olur

572. Mesele: Fetva-yı şerîfenin mazmûn-ı metûniyle amel etmeyip hilaf-ı şer‘-i şerîf hükmeden Zeyd-i kâdîye şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Azil lazım olur.

573. Mesele: Zeyd-i müftî celâlî nâmına bir kaç yüz eşkiya ile gezip müslimînin bî-vech emvâl ve erzâkın gârat eden Amr’a haber gönderip gelsin bazı mücrimler (?) vardır hakların alsın deyu gammaz eylese Zeyd-i müftî azle müstahak olur mu? el-Cevab: Vacib olur.

574. Mesele: Zeyd-i müftî Geylan (?) sancakbeylerine ve kethüdalarına müslimîni gammaz edip ve bazını hapsedesiz deyu haber gönderip Zeyd-i mezbûrun gammazıyla ehl-i örf müslimînden bî-vech akçelerin alıp rencide etseler Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Garazla zalâm şâyi‘dir, eğer hapse müstahak kimesneler olup şer ve fesâdların def için hapsedirmişse me‘cûr olur ve illâ hacri lazım olur.

575. Mesele: Zeyd-i tacir bir diyara metâ‘ götürüp vade ile Amr’a bey‘ edip âhar diyara gittikde kenar müftîlerinden Bekir’in Amr’ın yedinde olan metâ‘ mal-ı gaibdir deyu bir tarîkle ehl-i örf yedine fetva-yı şerîfe mucebince verip aldırarakla Zeyd ve Amr mutazarrır olsalar vech-i meşrûh üzere fetva veren müftîye ne lazım olur? el-Cevab: İsm-i azîm ile âsim[dir] ve hacri lazım olur.

576. Mesele: Zeyd-i kâdî[nin] bir kâdîliği rüşvet ile aldığı mukarrer olunca Zeyd-i mezbûra şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Azle müstahak olur.

577. Mesele: Zeyd-i kâdî suret-i sicil imzasına “Kitab’a arzedildiğinde ben fakir Abdurrahman b. İbrahim el-mevlâ şer‘-i kavîme muvafik buldum, kabul ettim ve imazaladım afâ anhüma³⁴” yazsa Zeyd-i mezbûr azle müstahak olur mu? el-Cevab: Olur.

³⁴ لما عرض على هذا الكتاب وجدته موافقا للشرع القويم قبلته وأمضيته وأنا الفقير عبد الرحمن بن ابراهيم المولى بعضاء عفا عنهما

578. *Mesele:* Bir karyede Zeyd'in evi basılıp esbâbı serika olundukda kenar müftülerinden Amr "Ehl-i karyeye damân lazım gelir" deyu Zeyd'in yedine fetva verip "Defter-i hâkânî ve kanun-ı Osmanî'de bu şekilde yazılmışdır³⁵" deyu tahrîr etse Amr azle müstahak olur mu? *el-Cevab:* Vacib olur.

579. *Mesele:* Kenar müftülerinden Zeyd berş isti'mâl edip fetva talep eden müslümanlara [45a] keyfinin galebesi zamanında bre kafirler, hınzırlar, mel'unlar deyu şetmeylese Zeyd-i merkum azle müstahak olur mu? *el-Cevab:* Olur.

580. *Mesele:* Zeyd-i müteveli Amr'ın hıyanetine alimken istihdâm-ı vakfa gönderdikde Amr-ı mezbûr mal-ı vakıfdan bir mikdâr akçe ekledip vakf-ı mezbûrun der-enbâr olan hubûbâtından bir kaç müd buğdayı götürüp Zeyd-i merkum ile tevzî' etseler müteveli-yi mezbûr azle müstahak olur mu? *el-Cevab:* Olur.

581. *Mesele:* Hind-i mu'teddeyi iddet-i şer'ıyyesi tamam olmadığı bilirken Amr'a nikah eden Zeyd-i imama şer'an ne lazım olur? *el-Cevab:* Azil ve ta'zîr lazım olur.

582. *Mesele:* Zeyd-i kâdî taht-ı kazasında Hind-i namahreme zina kasdıyla yapışip bazı müslümanlar Hind-i mezbûrenin feryadına varsalar Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? *el-Cevab:* Bu mertebe sâbit olursa azl-i ebede müstahak olur, ta'zîri lazım olur.

583. *Mesele:* Bir diyarda mirliva olan Zeyd bazı kurâ halkından İslam'a gelip şeref-i İslam ile müşerref olan hür kimesneleri bey' eylese şer'an Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? *el-Cevab:* Azil ve hapsolunur.

584. *Mesele:* Zeyd-i kâdî emr-i padişahî ile teftiş olundukda bazı maddede ikrar ile ve bazı maddede şuhûd ve udûl ile irtişası sâbit olunca Zeyd-i mezbûr azle müstahak olur mu? *el-Cevab:* Olur.

585. *Mesele:* Bir karyenin imamı olan Zeyd kuşbaz olup salâta müdavim olmasa şer'an azle müstahak olur mu? *el-Cevab:* Olur.

586. *Mesele:* Zeyd bir camii-i şerîfde vaaz için bir mikdâr meblağ vakfedip "Amr-ı vaizden sonra hakimü'ş-şer' kimi layık görürse onu vaiz nasbeyeye" deyu vakfiye-i ma'mûl bihasında şart etmeğin hakimü'l-vakt vaaz-ı mezbûru mahlûlden Bekir'e mahall ve müstahakdır deyu tevcîh edip Bekir dahi hizmet-i lazimesin eda ederken Beşir-i cahil

³⁵ كذا حرر في دفتر الحاقاني والقانون العثماني

Bekir'den mukaddem hilaf-ı şart-ı vâkıf hakim marifetiyle kendine berat ettirip Bekir-i merkuma tasarruf ettirmeyip kendi tasarrufa kâdir olur mu? el-Cevab: Hakim men' edip Bekir'e arzeder.

587. Mesele: Zeyd-i kâdî cahil olup kenar müftülerinin yazdığı nakli kıraate ve yazılan hüceci imzaya kâdir olmasa Zeyd-i mezbûr azle müstahak olur mu? [45b] el-Cevab: Olur.

588. Mesele: Hîn-i iftâda suret-i meseleyi Zeyd zevcesi Hind'e mehir için ve sair hukuk mukabelesinde bir mikdâr akçe verip talâk-ı bâin ile tatlik ettikten sonra Zeyd ben nefsim işitecek mikdârı inşallah zikrettim demesiyle amel ve tasdik ettirse tasdik olunur deyu cevap tahrîr eden Amr-i³⁶ müfti azle müstahak olur mu? el-Cevab: Vacib olur.

589. Mesele: Zeyd-i kâdî râşî ve mürteşî ve kütübden ahz-i mesâil-i şer'iyeden aciz olduğundan gayrı fetâvâ-yı şer'iyeye ile dahi amel etmeyip rüşvetle hilaf-ı şer' hükmedip tazallüm edenlere "Caize getir sana hükmedeyin elimdedir" deyu alâniyeten rüşvet istese ve taht-ı kazasında olan reâyâyâ salkûn salıp levâzım-ı akçesin alsa ve verese kibâr iken resm-i kısmet nâmına cebren malların alıp sığâr olan maddeden tereke üç bin akçelik olan yerde kısmet etmeyip resm nâmına yedi yüz akçe alıp ve şurb-i hamr ve sair fucûr ile beyne'n-nâs meşhur ve maruf olsa Zeyd-i mezbûra şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Azl-i ebedî ve teftiş lazım olur, istihfâf-ı şeriat mazharası sâbit olursa tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

590. Mesele: İfade ve istifade için bina olan medresede müderris olan Zeyd asla ders ile takayyüd etmeyip bi-lâ öZR-i şer'î ekser eyyâmı tatil etse azle müstahak olur mu? el-Cevab: Olur.

591. Mesele: Kâdî olan Zeyd ehad-i hasmına yazıp verdiği hüccetde serika(سرقة) lafzını serîka (سرقة) yazsa ve sair müslimîne verdiği hüccetlerde dahi muhtell ve mu'tell ve kıraate kabiliyetden hariç olsa şer'an Zeyd-i mezbûr azle müstahak olur mu? el-Cevab: Olur.

³⁶ İbarede "Zeyd" geçmektedir ancak siyak-sibaktan "Amr" olmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür.

592. Mesele: Zeyd-i kâdî bir murâsele için beş yüz elli akçe alsa kâdî-i mezbûra şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Bi-gayrı hak aldığı sahibine reddolunup azlolunur.

593. Mesele: Hind-i zimmiyye müslime olduktan sonra Zeyd-i kâdî bî-vech Hind’den haraç hükmeylese Zeyd’e ne lazım olur? el-Cevab: Azlolunup kazaya ehliyeti zâhir olmadan mansıb-ı kaza taklîd olmamak lazımdır.

594. Mesele: Zeyd namahremi olan Hind ile bir döşekde yatarken bir kaç [46a] kimesneler görseler Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Ta‘zîr olunur.

595. Mesele: Bir camii-i şerîfde imam ve cüz-hân olan Zeyd bi-lâ öZR-i şer‘î hizmet-i lazımesin eda etmediği günlerde aldığı vazife Zeyd-i mezbûra helal olur mu? el-Cevab: Ücret deyu tayin olunca olmaz.

596. Suret-i mezbûrede: Müteveli-yi vakıf Zeyd-i mezbûra “Niçin eda-yı hizmet etmeyip bi-lâ öZR-i şer‘î terk edersin aldığın vazife sana helal olmaz” dedikte “Cümle hizmet-i imamet ve tilavet-i cüz mukabelesinde bir fatiha okurum vazifeleri bana helal olur” dese Zeyd-i mezbûra şer‘an ne lazım gelir? el-Cevab: Azlolunup eda-yı hizmet edenlere yerleri verilmek lazım olur.

597. Mesele: Zeyd-i kâdî imzasında “Falancanın davasına bakmayana kâdî³⁷” deyu yazıp ve mesâil-i şer‘iyyeden bir mesele istihrâcına kâdir olmasa Zeyd-i mezkûr azle müstahak olur mu? el-Cevab: Olur.

598. Mesele: Biri tarafından gönderilen fülûsun bir kasabada “Dördü bir akçeye verile” deyu emr-i şerîfde mukayyetken kasaba-ı merkume kâdîsi zikrolunan fülûsu kendi tevâbi‘ine mübaşir olandan dördü bir akçeye alıp ehl-i örfe cebr ile ikisini bir akçeye dökse kâdî-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Azle müstahak olur, cebr ile olan tasarrufu iptal olunur.

599. Mesele: Azl-i ebedî ile ma‘zûl olan Zeyd-i kâdîye serdar tarafından taklîd-i kaza olursa Zeyd’in kazası caiz ve hükmü nâfiz olur mu? el-Cevab: Cebr ile ettiğiyle müctehed fih olan hususlarda ettiği hüküm nâfiz olmaz, mevlâ değildir.

600. Mesele: Zeyd-i kâdî bir cürmle padişah-ı alempenah hazretlerine arzolandukda azl-i ebedî ile ma‘zûl ola deyu ferman olunup ruznâme-i hümâyuna kaydolunduktan

³⁷ القاضي المنفصل بقضاء فلان

sonra serdar-ı âlişan tarafından Zeyd-i mezbûra taklîd-i kaza olunsa taklîd-i mezbûr şer‘an sahih olur mu? el-Cevab: Olmaz, izn-i âlî olmayınca.

601. Mesele: Zeyd Amr’ın civarında bir menzil iştirâ edip Amr’ın menzilinün pencereleri Zeyd’in menzilinün buyût-ı nisâya havalesi olsa Zeyd Amr’a havale-i mezbûreyi ref‘ ettirmeğe şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

602. Mesele: Bir diyarda müderris olan Zeyd’in [46b] medresesi sultan tarafından Amr’a tevcih olunup altı aya değin müderris-i sâbika haber vasıl olmayıp hizmet-i lâzimesinde eda üzere olunca altı aylık vazifeye müstahak olur mu? el-Cevab: Olur.

603. Mesele: Zeyd Amr-ı sipahînin bir sene-i muayyenede mevcut olan tımarının mahsulü ile sene-i âtiyeninin mahsulün maktû‘ tarîkıyla dört buçuk akçeye alıp ve mevcut olan mahsulü alıp kabzettikten sonra Bekir sene-i âtiyenin mahsulün Zeyd’in muhasebesini görmek şartıyla Zeyd üzerinden elli bin akçe ziyade ile aldıktan sonra küllî zarar olsa hâlâ Amr Bekir’den makbûzundan ziyadesin talep edince Beşir-i hakim cebren hükmedip alıvermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

604. Mesele: Zeyd-i yahudi Amr-ı müslimi kendi abdi idiğini isbât edip istihdam etmek istedikde hakimü’ş-şer‘ “Amr-ı mezbûru müslime bey‘ eyle” deyu cebre kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

605. Mesele: Zeyd’in birkaç cariyesi olup Zeyd-i mezbûr evine alıverdiği ketenin bir mikdârın başka cariyeleri işleyip bez etseler ve bir mikdârın dahi zevcesi Hind işleyip bez etse Hind-i mezbûre vefat ettikde cariyeleri başka Zeyd’in keteni ile işledikleri bez Hind’in terekesinden olmak olur mu? el-Cevab: Olmaz, Hind işlediği dahi keteni temlîk etmediyse olmaz.

606. Mesele³⁸: Zeyd’den bir dâr iştirâ eden kimesne yirmi sene mutasarrıf olduktan sonra evladına temlîk ettikde onlar da uzun müddet mutasarrıf olsalar ba‘dehu mezbûr kimesne vefat ettikde Zeyd-i mezkûr bey‘-i merkumu inkar edip dârın kendi mülkü olduğunu iddia ettikde uzun müddet geçtiği için davanın istimâ‘ olunmaması emr-i

³⁸ مسألة: ما قولكم رضي الله تعالى عنكم وأسعدكم في الدارين وأيقاكم في رجل اشترى دارا من زيد وتصرف فيه عشرين سنة ثم ملكها لأولاده فتصرفوا فيها أيضا مدة فبعدما مات الرجل المزبور أنكروا زيد البائع المزبور البيع وادعى عليهم بأن الدار المزبورة ملكه فاستمع القاضي هذه الدعوى وقضى عليهم بعدما ورد الأمر السلطاني بأن لا يسمع هذه الدعوى لما مضت عليها مدة طويلة فهل ينفذ قضاؤه أم لا؟ الجواب: لا ينفذ.

şerîfi çıkdıktan sonra kâdî davayı istimâ‘ edip hüküm verse hükmü geçerli olur mu? el-Cevab: Olmaz.

607. Mesele³⁹: Beynlerinde ortak olan bir kıt‘a arz için nizâ‘ eden iki karye ahali arzın kendi karyeleri hudûdunda olduğunu iddia ettiklerinde hakim, mezbûr mahalle gidip taraflar mezbûr mahalde hakim huzurunda çekişseler hakim taraflardan biri için beyyineleri mücebince şer‘-i şerîfe uygun hüküm verdikde dava-yı mezbûrenin isti’ nâfi caiz midir? [47a] el-Cevab: Değildir, hüküm meşhur ve şâyi‘ olana muvâfik beyyine-i âdile mücebince şer‘-i şerîfe uygunsa.

608. Mesele: Zeyd’in Amr’a olan deyni şer‘le sâbit olup birkaç gün hapsolunduktan sonra Zeyd-i mezbûrun iflası bi-hasebi’ş-şer‘i’ş-şerîf zâhir olunca hakimü’ş-şer‘ re’yedip Zeyd-i merkumu hapisden ıtlâka kâdir olur mu? el-Cevab: Himaye ihtimali varsa olmaz.

609. Mesele: Zeyd Amr zimmetinde bu kadar akçem var deyu dava ettikde hakim şehâdete adem-i ehliyeti müteayyin olan kimesneyi makam-ı kabulde olduğundan mâadâ hükûmetde bî-vech şütûm ile Amr’a adâvet ve Zeyd’e îâneti izhâr eylese ba‘dehu Zeyd Amr’ı husus-ı mezbûr için hakim-i merkuma tekrar davet ettikde Amr-ı müddeâ aleyh varmayıp bî-arz-ı hakim-i âhar huzurunda murafaa olunun demeğe şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, vaki ise öyle hakim ref olunmak lazımdır.

610. Mesele: Bir mahallede olan vakıf hanın bir iki odasını müste‘cirleri meyhane etseler sair ahali-yi han ve mahalle-i mezbûre ahali mütedaccir ve müteezzâ olduklarından meyhaneyi hakime ref ettirmeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, hakime ta‘zîr ile men‘ ve zecr gibi lazımdır.

611. Mesele: Zeyd-i kâdî hilaf-ı şer‘ ve hilaf-ı kanun fukara ve sulehâ ve ağniyânın üç dört yük akçesi bazısın kendi ekledip ve bazısın ehl-i örfe ettirse mezbûr kâdînin teftişi için emr-i şerîf vârid olup mübaşir olan kâdîler şer‘-i şerîfe davet edip merkum kâdî şer‘-i şerîfe itaat etmese Zeyd-i kâdîye şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Haps ve zaptolunup erbâb-ı hukuka hakları verilip azl-i ebed ve nefy-i beled olunmak lazımdır.

³⁹مسألة: ما قولكم رضي الله تعالى عنكم وفي الدارين أسعدكم في أهالي قريتين تنازعا في قطعة أرض بينهما كل يدعي أنها في حدود قريته فتوجه الحاكم إلى ذلك المحل واختصموا فيه عند الحاكم فحكم لأحد الطرفين بموجب الشرع على ما اقتضته تمسكاتهم حكما شرعيا فهل يجوز استئناف تلك الدعوى مرة أخرى أم لا؟ الجواب: إن كان الفضل موافقا لما يقتضيه الشرع الجليل من الحكم بموجب البيئة العادلة الموافقة للشهرة الشائعة فلا يجوز استئنافها.

612. Mesele: Mahallât-ı müslimînden bir mahallede sâkine olan Hind sâkin olduğu mülk evini satmak murad ettikde ehl-i mahalleden Zeyd-i müslim yerine mescid-i şerîf bina etmek için değer-i bahasıyla talipken Zeyd'e vermeyip Amr-ı zimmîye bey' edip Amr-ı mezbûr mezkûr evi bozup meyhane etse şer'an Zeyd-i merkurum re'y-i hakimle verdiği akçeyi Amr'a verip evi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, cemaate hâzır olan müslim evini kafire bey' [47b] ile cemaate kıllet gelse cebr ile hakim müslime bey' ettirir.

613. Mesele: Zeyd-i tacir bazı emtia-ı mütenevviyasın değer-i bahasından nice tabaka ziyadeye Amr'a bey' edip "Var falan mukataayı iltizâm edip mahsulünden emtianın semenini eda eyle" deyip Amr dahi zikrolunan mukataayı iltizâm edip taht-ı iltizâmında olup mahsulünden Zeyd-i mezbûr semen-i mezbûru kabzederken âsitâne-i saadet tarafından zikrolunan mukataa an-asıl ref' olundukda Zeyd-i mezbûrun Amr zimmetinde bir mikdâr akçesi bâkî kalıp Amr'dan talep eyledikde Amr-ı mezbûr "Hâlen fakir oldum kudretim yokdur senin emtiandan nısf mikdârı zarar eyledim sabreyle bir tedarik edeyim" deyip mumâtelesi yoğiken Zeyd-i mezbûr bâkî kalan meblağ için Amr'ı tazyîk edip hapsedirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Re'y-i hakime mufavvazdır.

614. Mesele: Zeyd Amr'dan seksen bin akçelik emtia iştirâ etse lakin Zeyd-i mezbûr emtia-ı mesfûrenin bir mikdârın âhara bey' edip nısf zarar edince Zeyd-i müşteri Amr-ı merkuma bâkî kalan metâ'ın al deyu redde kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

615. Mesele: Suret-i mezbûrede emtianın bir mikdârı hâlâ mevcutken Amr almayıp Zeyd'i hapsedirmeğe şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

616. Mesele: Padişah-ı alempenah kibelinden emr-i cihan-mutâ' ile cizye cem'ine memur olan Zeyd'e cizyeyi cem' ettirmeyip yesinde emri olmayan Amr'a cem' ettiren kâdiye ne lazım olur? el-Cevab: Azle müstahak olur, Zeyd'in zulüm ve udvânı olup Amr emîn ve müslim olmağla tekâmîl-i hizmete me'zûn değilse.

617. Mesele: Ehl-i hırafadan bir taifeye ehl-i hibre ve Bektâşî olan Bekir ve Beşir garaz edip Zeyd ve Amr'ın getirdikleri metâ'ın kıymetini noksanına hükmedip cebr ile ellerinden alıp ehl-i hırafata tevzî' etseler mezbûrlara ne lazım olur? el-Cevab: Vaki ise âsim olup ref'i lazım olur.

618. Mesele: Ulu'l-emr kibelinden vârid olan emr-i şerîf-i mestûr olandan ziyade reâyâdan cebren cizye nâmına mal cem' edip emr-i şerîfe itaat etmeyen Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Âsim olur, bi-gayrı hak aldığı ashâbına red lazım olur, tarîk-ı zecr ve men'î emr-i veliyyi'l-emre menûtdur.

619. Mesele: Evlada ba'de'l-inkıraz [48a] akrabaya ba'de'l-inkıraz bir mescid imamına vakfolan menzilde akrabadan izn-i şer'le sâkine olan Hind menzil-i mezbûru Zeyd'e îcâr edip âhar diyara gittikde mescid-i mezbûr imamı Amr mücerred mescid vakfidır deyu Hind yabandayken Zeyd'i ihrâc edip menzil-i merkumu zapta kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

620. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtinde mülk menzilini utekâsına ba'dehu Medine-i Münevvere'ye vakfedip fevt oldukda menzil-i mezbûrdan gayrı malı olmayınca verese-i Zeyd sülûsân mikdârında tutmamağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

621. Mesele: Zeyd mülk evini ve bağını "Mevtimden sonra Medine-i Münevvere'ye vakfolsun" dese ba'dehu Zeyd pîr ve fakir ve medyûn olmağla vakf-ı mezkûrdan rucû' eylese sahih olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu's-Şehâdât

622. Mesele: Zeyd merîz olup eda-yı şehâdet için meclis-i hakime varmağa istitâ'ati olmayınca Amr ve Bekir'i işhâd eylese ve mezbûrân Amr ve Bekir Zeyd cânibinden şehâdet ale's-şehâdetleri şer'an caiz olur mu? el-Cevab: Müddeâ had ve kısas değilse olur.

623. Suret-i mezbûrede: Şahid-i asl olan Zeyd fevt oldukdan sonra mezbûrân Amr ve Bekir eda-yı şehâdet eyleseler şehâdetleri sahiha olur mu? el-Cevab: Olur.

624. Mesele: Zeyd ile Amr bir karyede gece ile konuk olduklarında gece ile karye-i mezbûre halkı alet-i harb ile üzerlerine varıp amden katlettikleri şer'an sâbit oldukdan sonra bazı müslimîn [karye] halkının rüşvetlerin alıp maktul olan Zeyd ile Amr hakkında "Ehl-i fesâd ve vacibü'l-katl kimesnelerdî" deyu şehâdet etseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Mezbûrlar dâfi'an ehl-i fesâd ve vacibü'l-katl olup karye halkı mal ve ehillerin sıyânetleri için korunurken katletmiş değil ise hakimü's-şer' mûceb-i katillerin icra eder, onların garaz ile şehâdetlerine itibar olunmaz.

625. Mesele: Esircilerin şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz, ketebuhu Sâdeddin.

626. Mesele: Hind fevt oldukda bazı terekisi veresesinden karındaşı Zeyd'in yedinde bulunsa sair verese tereke-i mesfûreyi Zeyd'den talep eyledikde “Bazı muayyenin bey' ve bazı muayyen-i âharı [48b] kemal-i sıhhatinde bana hibe-i sahiha ile hibe etmişdir” deyu dava ettikde yine verese-i Hind'den validesi Zeyneb ve âhar karındaşı Amr bey'-i mezbûra ve hibe-i merkumeye şehâdet eylese şehâdetleri sahiha olur mu? el-Cevab: Amr'ın şehâdeti sahihadır ve Zeyneb validesi olunca kendi hissesinde ikrarı sahihadır.

627. Mesele: Zeyd Amr'ı darp edip Amr nice gün gezip ba'dehu vefat ettikde verese-i Amr Zeyd'e “Mûrisimiz senin darbından vefat etti” deyu beyyine ikamet edip Zeyd-i mezbûr “Benim darbımdan ber'-i tamam hasıl olup Amr-ı merkum maraz-ı âhardan vefat etti” deyu beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evlâdır? el-Cevab: Zeyd'in beyyinesi âdile olup darbin eseri zail olduğuna cezmedip şehâdet ederlerse hakim Zeyd'in beyyinesini kabul etmek evlâdır.

628. Mesele: Zeyd'in tasarrufunda olan mülk değirmenini Amr “Babam Bekir evladına vakf ve şart etmişdi” deyu dava ettikde Beşir ve Halid tesâmu' ile şehâdet edip ve tesâmu' ile şehâdetleri tefsir etseler şer'an şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

629. Mesele: Zeyd Amr'ın Bekir'e verasetini münkir oldukda Beşir ve Halid Amr'ın Bekir'e neseb-i verasetine şehâdet ale'sh-shâdet tarîkıyla şehâdet eyleseler şehâdetleri şer'an makbule olur mu? el-Cevab: Olur, şerâit-i mutebreyi riayet ettilerse.

630. Mesele: “Hind Zeyd'i bir hususa tevkîl etti” deyu Amr ve Bekir şehâdet ettiklerinde “Verâ-ı cidârdan Hind'in savtını istimâ' ettin bi-şahsiha görmedin” deyu şehâdet etseler makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz, dâhil-i beynde olan Hind olup uhrâ değil idiğın bilmezlerse.

631. Mesele: Bir hususa şahid olan Zeyd merîz olmayıp ol beldede hâzırken istişhâd olundukda meclis-i kâdîye kendi hâzır olmayıp iki kimesneyi işhâd edip onlar şehâdet eyleseler caiz olur mu? el-Cevab: Tecvîz olunmuşdur, hakime itimad gelip Zeyd'in nev'-i özrü var ise tecvîz eder.

632. Mesele: Hind “[Zeyd] akşamdan sonra benim kapımı tepti” dedikde mahallesi halkından bazı kimesneler alet-i harble katl kaskına Zeyd’i teecessüs edip bulmayınca [49a] Zeyd ile adâvet-i dünyeviyye-i zâhiresi varken mezkûr kimesnelerin Zeyd’in aleyhine şehâdetleri makbule ve mesmû’a olur mu? el-Cevab: Zeyd ehl-i fesâd olup şerrini def kaskdettilerse adâvet-i dîniyyedir şehâdetleri makbuledir ve illâ değildir.

633. Mesele: Zeyd-i kâdînin Amr ile adâvet-i dünyeviyye-i zâhireleri olduğu muhakkakken Zeyd’in Amr üzerine ettiği hüküm nâfiz olur mu? el-Cevab: Garazı zâhirse olmaz.

634. Mesele: Hind Zeyd’e karz verdiği akçeyi Zeyd inkar edip isbât lazım oldukda Hind Zeyd’in ikrarına şahid getirdikde Zeyd kabul etmeyip asıla şahid getir demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, davası mücerred ikrar ile değildir.

635. Mesele: “Zeyd-i müteveffa hal-i sıhhatinde cariyesi Hind’i zevcesi Zeyneb’e hibe ettiydi” deyu şahidler mücerred hibeye şehâdet edip “kabzı bilmeziz” deyip ba’dehu Zeyd-i mezbûrun rızasıyla kabza şahidler dahi olmayınca zikrolunan hibe sahiha olur mu? el-Cevab: Hibe ikrarına şehâdet ederlerse olur, hibenin vukuuna şehâdet ederlerse olmaz.

636. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtinde zevcesi Hind’i tatlık edip ve nisf mehrin eda edip vefat eyledikde Hind[’in] nisf mehrin dahi verese-i Zeyd Hind’den talep eyledikde verese-i Zeyd Hind’e “Sen bizi ibrâ edip yedimize hüccet verdin” deyu bir hüccet ibraz eylediklerinde Hind münkire olup isbât lazım oldukda Hind ibrâ eyledi deyu şehâdet eden kimesneler Hind’i bi-şahsiha tayine kâdir olmasalar şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

637. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir-i mellâhlar bir iskeleden sefînelerine sandallar ile bazı tüccarın birer mikdâr esbâblarını tahmîl ederken rüzgar-ı şedîd olup fırtına zâhir olmağla sandalı garkolup tüccarın sandal içinde olan esbâbları zayi oldukda sandalda esbâbı olan tüccardan bazı “Sandalı mellâhlar kask ile garkettiler” deyu dava edip ve bazı âharı davalarına mutabık şehâdet eyleseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

638. Mesele: Zeyd eğer şurb-i hamr edersen zevcem üç talâk boş olsun deyip ba’dehu şurb-i [49b] hamr ettikde talâk-ı selâse zikrettiğın ve şurb-i hamr ettiğın müşahade eden

kimesneler şehâdet etmeyip iki üç yıl murûr ettikten sonra Zeyd'in zevcesi vefat edip ba'dehu şehâdet etseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

639. Mesele: Târik-i salâvâtın ve bi-lâ özr Cuma ve cemaat terkini adet edenin ve salâtın ve vuzûnun ferâizini ve sünenini riayet etmeyenin ve avratını nâmahreme göstermeden ictinâb etmeyenin ve kizb ve şehâdet-i zûr ile meşhur olanın ve cimâ' lafzıyla şetme mu'tâd olanın ve bi-lâ izâr hamama girip ve bi-lâ zaruret pazarda ta'âm ekledenin ve müddeâ aleyh ile adâvet-i dünyeviyye-i zâhiresi olanın ve müzmin-i hamr ve mürtekib-i kebîre ve musırr ale's-sağîre olanın ve kumar ile satranç oynayıp ve nerd oynayan ve kumarbaz ve kuşbazın ve kizb ile meşhur olup adaletleri olmayan muhızır ve dellâl ve sakkâkın ve celb-i menfaat ve def'-i mazarrât için şehâdet edenlerin ve bilcümle muskıt-ı adâlet olur ef'âlden ictinâb etmeyenin ve seyyiâtı hasenâtına galibe olan kimesnelerin şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

640. Mesele: Bir hususa şehâdet eden Zeyd ve Amr'ın hakim huzurunda udûlden bazı kimesneler haber verip fiskları mukarrer olunca şehâdetleri makbul olunur mu? el-Cevab: Cerh mücerred olup alenen haber verdilerse kavilleri kabul olunmaz, âhar vechile merdûdu's-şehâdet ise şahidlerin şehâdeti kabul olunmaz.

641. Mesele: Zeyd-i müteveffadan mehr-i muayyen dava eden Amr'ın şuhûdu Zeyd-i mezbûrun babası ismini bilmeseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Mahall-i muayyende tayin-i şahıs ederlerse olur.

642. Mesele: Zeyd zevcesi Hind ile mehr-i müecceli üzere muhalaa-ı sahiha ile muhalaa ettikten sonra ba'de zaman Zeyd-i mezbûr hul'-ı merkumu münkir olup Hind-i mezkûreyi fuzûlî tasarruf etmek istedikde Hind-i mezbûre hîn-i hul'da hâzirûn olan müslümanları şehâdete teklîf ettikde Zeyd-i mezbûrun hatırı için gelmeyip ketm-i şehâdet edenlere ne lazım olur? el-Cevab: İsm-i azîm ile âsim olur, Hind imtinâ'a sa'yedip mümkün olmazsa [50a] Zeyd'i semm ile katl meşrudur.

643. Mesele: Zeyd ve Amr "Hind nefsinin Bekir'e tezvîce Beşir'i verâ-ı hicâbdan vekil etti" deyip Hind münkire iken vekaletle şehâdet etseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

644. Mesele: Zeyd ve Amr bir menzilin vakfiyetine şehâdet edip şurûtu bilmeseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Mevkûf aleyh olan bilmezlerse olmaz.

645. *Mesele:* Zeyd seferdeyken karîni olan Amr ve Bekir'e "Li-ebeveyn karındaşım Beşir'e bir kıt'a mülkümü üç bin akçeye bey' edip semenini kabzetmişimdir" deyu işhâd edip fevt olup vârisleri bey'i münkir olunca Amr ve Bekir dahi Zeyd'in karyesi halkından Beşir ve Halid[']e] "Bu hususa şahidiz siz dahi bizim ağzımızdan şehâdet eylen" deseler mezbûrân Beşir ve Halid'in vech-i meşrûh üzere şehâdetleri mesmû'a olur mu? *el-Cevab:* Olur, dava ve şehâdetde mülk malum ise.

646. *Mesele:* Zeyd Amr ile sefere gittikde kafire esir olup esbâbı Amr elinde kaldıkda Amr-ı mezbûr "Zeyd katlolundu" deyu Beşir ve Halid ile şehâdet edip zevcesi âhara tezvîc olundukda Zeyd esirlikden halâs olup sağ gelince şer'an mezbûrlara ne lazım gelir? *el-Cevab:* Kebire irtikâbı ile ism-i azîm ile âsim olurlar teşhir ve ta'zîr olunur, mertebe-i ta'zîri hakime mufavvazdır.

647. *Suret-i mezbûrede:* Zeyd zevcesi Hind'i hâlâ olan zevcinden hakime tefrîk ettirip ba'de inkizâi'l-iddet nikah-ı evvel ile tasarrufa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

648. *Mesele:* Zeyd-i yahudi sâdâttan Amr üzerine bir mikdâr akçe dava eyledikde adaletleri olmağın Bekir-i muhzır ve Beşir-i mültezim şehâdet eyleseler şehâdetleri makbule olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

649. *Bu suretde:* Hakim ta'dîl ve tezkiye etmeden mezbûrların şehâdetleri ile hükmeylese ba'de't-ta'dîl hükm ile memurken hükm-i mezbûr nâfiz olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

650. *Mesele:* Zeyd Amr-ı mütevelliden bir mikdâr akçe alsa ba'dehu Zeyd meblağ-ı mezbûru Amr'a teslim eylese ba'dehu Amr fevt olup oğlu Bekir [Zeyd'e] "Zikrolunan akçeyi babam Amr'a teslim ettiğini isbât eyle" [50b] dedikde Beşir ve Halid şehâdet ettiklerinde Amr'ın babası adı sual olundukda bilmeseler şehâdetlerinden sâkit olur mu? *el-Cevab:* Olmazlar, sair vechile tabir ederlerse.

651. *Mesele:* Zeyd birkaç kıt'a tarla için "Benim zâviye-dârın ve mütevellisi olduğum zâviyenindir, evkâfı sınırı dahilindedir" deyu beyyine ikamet edip Amr-ı sipahî zikrolunan tarla için "Benim tasarrufumda olan tımarın dahilindedir" deyu beyyine ikamet etse hangisinin beyyinesi evlâdır? *el-Cevab:* Bu bâbda tezvîr-i şâyi' olmağla şöhrat ve tevâtür ile amel olunur.

652. Mesele: Sübût-ı nesebde tesâmu‘ ile şehâdet makbule olmağa ne mekûle kimesnelerden istimâ‘ olunmak gerekdir? el-Cevab: Udûlden nisâb-ı şehâdete bâliğ olanlardan istimâ‘ gerekdir, tevatür ve iştihâr ile ilim hasıl olmayınca.

653. Mesele: Zeyd’in yetmiş seksen yıldan mütecâviz mülkiyet üzere mutasarrıf olduğu değirmi yüz on beş yıldan mukaddem tarihle Amr vakf-ı evladdır deyu vakfiye ibraz edip Zeyd-i münkirin yüzüne vakfiyenin mazmûnuna elli altmış yaşında olan[lar] şehâdet eyleseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz, sicil semâ‘ la olmaz.

654. Mesele: Yeniçeri zümresinden Zeyd kendi karyesinden kimseye haber vermeyip âhar karyede sâkin olup zümre-i merkumeden olan ammı ve ammisi oğulları Amr ve Bekir’i gece içinde davet edip “Beşir hatunum Hind ile ittifak edip muâmele için evime girmiş” deyu mezbûrlar ile Beşir’i birkaç yerde mecrûh edip bağladıklarından sonra karyesinde olan cemat-i müslimîne haber verseler mezbûrân Amr ve Bekir “Hind ile Beşir ittifak edip Zeyd’in evine girip penceresinde Hind ile muâmele ederken gördük” deyu şehâdet etseler Beşir ve Hind üzerine ittifak-ı mezkûre mezbûrların şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Adaletleri olup hakime itimad gelecek hal olursa olur.

655. Mesele: Zeyd-i esirci Amr’ın üzerine şehâdet [51a] eyledikde Amr “Mezbûr esircidir” deyu şehâdeti tutmamağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, hakim görüp muhill-i adalet halin anlamazsa galib halleri hayr olmamak mani‘-i kat‘î değildir.

656. Mesele: “Zeyd bir kıt‘a yerini Amr’a bey‘ eyledi” deyu Bekir ve Beşir şehâdet edip lakin zikrolunan yerin hudûdunu bilmeseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Hudûdunun beyanına beyyine-i uhrâ olunca re’y-i hakimle olur, şuhûd udûl ise.

657. Mesele: Zeyd Amr’a “İki ay mukaddem sana iki bin yüz akçe ikrâz ettimdi” deyu dava ettikde Amr münkir olup Bekir ve Beşir husus-ı merkuma şehâdet ettiklerinde Zeyd Amr’a zikrolunan akçeyi vereli dört [ay] eder deseler Zeyd’in davasına muhalif olunca şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

658. Mesele: Bir seffine içinde olan halk helak olup halâs olan halkdan Zeyd “Tahlîs olunan bazı esbâbdan şu mikdârı benimdir” deyu hakim-i şer‘ huzurunda alametini beyan etmekle hakim-i mezbûr müddeâ bih olanını Zeyd’e yemini ile teslim eyledikten sonra garkolan Amr’ın veresesi “Zeyd-i merkumun kabzeylediği esbâb mûrisimindir”

deyu dava eyledikde hâric-i sefîneden olan Bekir ve Halid “Zeyd makbûzu olan esbâb Amr-ı müteveffanındır” deyu şehâdet eyleseler lakin esbâbın kıymetini ve vasfını beyan etmeseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

659. Mesele: Hind arz-ı vakıf üzere olan mülk ebniyesini utekâsına ba‘deha mahallesi mescidi imamına vakfedip sıhhatine hüküm-i hakimden sonra Hind fevt olup utekâ munkarize olup ebniye-i mezbûre mülk olmak üzere Zeyd’e bey‘ olundukda imama vakfeylediğine ba‘de‘d-davai’s-sahiha Amr ve Bekir tesâmu‘ ile şehâdet eyleseler adiller olmayınca şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

660. Mesele: Zeyd Amr’ın Bekir’e verasetini münkir oldukda Beşir ve Halid Amr’ın sebeb-i verasetine şehâdet eyleseler makbule olur mu? el-Cevab: Olur, şerâit-i mutebereyi riayet ettilerse. [51b]

Kitabu’l-Vekalet

661. Mesele: Zeyd-i sipahî sefere gittiği zamanda “Tımarım mahsulünün bir mikdârın evime teslim edip ve bir mikdârın bey‘ edip bana harçlık gönder” deyu Amr’ı vekil edip Amr dahi vech-i meşrûh üzere ettikten sonra Zeyd-i mezbûr seferde vefat eylese verese Amr-ı merkurdan tekrar talep ettiklerinde yemini ile halâs olur mu? el-Cevab: Mahsulden Zeyd’in kabzı ile tayin olunmuş emanet varsa onların kabz ve tesliminde tasdik olunur, zimem-i nâsda mal [var] ise tasdik olunmaz.

662. Mesele: Zeyd-i sipahî tımarı mahsul ve rusûmun kabza Amr’ı tevkîl ettikde Amr-ı merkur Zeyd’in tımarında vaki olan arazi-yi mahlûlü âhara tefvîz eylese Zeyd mücerred “Mahsul ve rusûm kabzetmeğe tevkîl ettim” [deyu] Amr’ın tefvîzin kabul etmeyip şer‘an feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

663. Mesele: Birkaç kimesneler bir dava için Zeyd’i Âsitâne’ye gönderip “Emirler ihrâcına ve fetva-yı şerîfeye ve harc-ı râhına ne mikdâr akçe harcedersen bunları geldikde sana verelim” deyip Zeyd-i mezbûr dahi umûrları üzerine eda-yı hizmet edip vardıkdan sonra kadr-i mu‘tâdca harc-ı râhını ve fetva ve emirler ihrâcına verdiği meblağı vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Sâbit ise olmazlar.

664. Mesele: Hâric-i mahallâtta sâkin akrabası menziline ve hamamına varan Hind muhaddere olur mu? el-Cevab: Olur, ırzıyla varırsa.

665. *Mesele:* Zeyd-i tacir Amr'a âhar diyarda bey' etmek için birkaç nev' metâ' verip ve her nev'e kıymet takdir eyleyip şu mikdâr bahaya bey' eyle deyu Amr'ı tevki'l ettikde Amr-ı mezbûr zikrolunan metâ'ı zikrolunan diyara alıp gidip metâ'ın kesâdı olmağın Zeyd-i tacirin dediği bahadan noksan-ı kesîre bey' eylese hâlâ Zeyd-i mezbûr müşterilere zafer bulmayınca metâ'-ı mezbûrun tamam kıymetini ba'de'l-ısbât Amr'dan almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

666. *Mesele:* Zeyd Amr'a "Falan diyarda Bekir'e îsâl eyle Bekir'i bulmazsan metâ'a ver" deyu otuz [52a] adet filori verip Amr dahi ol diyarda Bekir'i bulmamağın zikrolunan filoriyi metâ'a verip ve ba'dehu metâ'ı Beşir-i reisin sefînesine tahmîl edip kendi âhar gemiyle geldikde Beşir zikrolunan metâ'ın bir mikdârın inkar edip Amr işbâta kâdir olmayınca Zeyd Beşir[in inkar] ettiği metâ'ı Amr'a tazmine kâdir olur mu? *el-Cevab:* Cins-i metâ' malum olmayınca altının alır malum ise âhara teslime izni olmayınca tazmin eder, bizâ'a deyu tayin etmediyse.

667. *Mesele:* Zeyd'in Amr'da[ki] karz bir mikdâr akçesi Amr âhar diyarda olmağla tahsil kâbil olmasa Zeyd Amr'ın vekil-i mutlakı olan Bekir'den talep edip almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz, müteâraf üzere.

668. *Mesele:* İstanbul'da sâkin bir kaç müslümanların Venedik'de metâ'ı olup kefereden [mahall-i] mezkûrda sâkin olan vekilleri zikrolunan metâ'ları kafir reislerinden birinin sefînelerin ücretleriyle ve yolda levend-i küffar havfindan üzerine kafir alameti dahi vaz' edip reis-i mezbûrlar ile ma'rekelerine irsâl edip ve derya levend gemilerine rast gelip kendi sefînesinde otuz mikdârı top ve barutu ve sair âlât-ı harbı olup cenge imkan ve kudreti olup cenge müteheyyi' olmuşken kafir gemisi idiğın ve kafirlerin keferesi metâ'ına taarruz etmeyeceklerin bilmekle kat'an cenk etmeyip tav'an yanaşıp müslümanların [metâ'ı] üzerine kafir alameti vaz' olunmuşken metâ'ları müslüman malı idiğini haber verdiklerinde mezbûr levendler alıp [ve] dahi sefînesi içinde bâkî kalan emvâl ve keferesini tahlîs edip alıp gelse mezkûrdan müslümanlar zikrolunan metâ'ları teaddî ve taksîr ettin deyu reis-i merkuma tazmine kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Def' mümkünken etmediyse olur, aciz olup havf ettiyse olmaz.

669. *Mesele:* Zeyd vefat ettikde hâzırda olan oğlu Amr'ı ve kızları Hind'i ve Zeyneb'i ve gaibde olan oğlu Bekir'i terk eylese verese-i hâzireden bazı kassâmdan tereke taksim talep edip [52b] mevtine ve aded-i vereseye beyyine ikamet edip ve her birinde

hisselerinde intifâ‘ dahi olmağla kassâm taksim etmek istedikde gaibin hissesini kabz için vekil nasbedip taksim etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

670. Mesele: Zeyd zevcesi Hind’e “Menzilin bey’e beni vekil eyle” deyu cebr ve ikrah etmeğın Hind dahi vekil edip Zeyd bey’e eylemiş olsa ba‘dehu Hind ikrah-ı muteber dava edip lakin isbâta kâdir olmasa minvâl-i meşrûh üzere olduğuna yeminle musaddaka olur mu? el-Cevab: Olur, tevkîle mukaddemâ ikrar etmediyse.

671. Mesele: Hind meclis-i şer‘-i şerîfe bi-nefsiha hâzire olmamak için Zeyd ile olan davasına Amr’ı vekil eylese Hind-i mezbûre muhaddere olmayınca Zeyd-i mezbûr “Hind-i mezbûre ile murafaa olursa” deyip Hind’in tevkîline razı olmamağa kâdir midir? el-Cevab: Olur, re’y-i hakimle.

672. Mesele: Zeyd’e tevcîh olunan defterdarlığın müjde emrin sadaka ettikleri Amr’a Zeyd tarafından Bekir müjde nâmına şer‘an bir mikdâr meblağ verse ba‘de’l-eyyâm Bekir meblağ-ı mezbûru şer‘an Amr’dan talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

673. Mesele: Zeyd Amr’dan karz aldığı akçeyi medyûnu Bekir’den havale edip Amr Bekir’den bi’t-tamam alsa ba‘dehu Zeyd vefat edip muhallefâtını emîn-i beytûlmal kabz ve zaptettikde Amr’ı ahzedip “Meblağ-ı merkumu senden alırım senin Zeyd’de akçen var idiğın isbât eyle” demeğe şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Zeyd’e Bekir’in deyni sâbitse olur, vekaleten kabzetmiş olur.

674. Mesele: Zeyd sefere gittikde [Hind-i] müteveffadan kendine intikal eden hisse-i şer‘iyyesin kabza ve husus-ı mezbûra müteallak olan davaya Amr’ı vekil edip ba‘dehu yine vekaletinden azledip hüccet-i şer‘iyye olundukdan sonra Hind-i mezbûrenin dâinleri Amr-ı mezbûr Hind’in terekesinden bir akçe kabzetmemişken mücerred “Sen Zeyd’in mukaddemâ vekili olmuşsun” deyu Amr-ı mezbûrdan akçelerin talebe kâdir olur mu beyan buyrula? el-Cevab: Vekalet vech-i mezbûr üzere ise olmaz.

675. Mesele: Zeyd iki kavanoz benefşe şırasını “Her neye mümkün olursa bey’e ediver” deyu [53a] Amr’a verdikten sonra Amr-ı mezbûr dahi her kavanoz yetmişer akçeye bey’e edip semenin Zeyd’e teslim eyledikde Zeyd-i merkum “Ziyadeye [noksana] bey’e etmişsin” deyu dava edip Amr-ı münkir muvacehesinde beyyineden aciz oldukda Amr-ı merkum yeminiyle mutâlebeden halâs olur mu? el-Cevab: Zâhir-i hal mükezzib olunca olmaz.

676. Mesele: Ehl-i örf nâmına olan Zeyd ve Amr bir karye halkının zulmen emvâl ve esbâbın nehb ve gârat edip gittiklerinde ehl-i karye mallarını tahlîs için içlerinden Bekir'e bir mikdâr kuruş verip “Var Zeyd ve Amr'a verip emvâl ve esbâbımızı halâs eyle ve dahi akçe lazım olursa kendi malından ver ba'dehu sana eda edelim” deyu ittifakla Bekir'i gönderip Bekir dahi varıp gönderdikleri akçeyi verdikten sonra mezbûrların emri üzere kendi malından Zeyd ve Amr'a bir mikdâr akçe vermiş olsa hâlâ verdiği akçeyi ehl-i karyeden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, mezbûrlar mukırrlar ise.

677. Mesele: Zeyd bir menzil binasına şurû' eyledikde Amr'ı emîn edip yedine bir mikdâr nakit akçe verip “Levâzım-ı binaya sarfeyle kifayet etmezse zimmetinde olan şu mikdâr deyni dahi sarfeyle” [dese] ba'dehu Zeyd nakd-i mezbûru ve kifayet etmemeğin deyn-i mezkûru levâzım-ı binaya sarfeyleyip Zeyd'e muhasebe verdikde “Nakdi ve deyni sarfeyledim” deyu yemin eylese zâhir-i hal mükezzeb olmayınca yemininde tasdik olunur mu? el-Cevab: Deynde olunmaz, lakin Zeyd'e itimad gelince kabul eder.

678. Bu suretde: Amr esna-yı binada Zeyd'e bir muhasebe defteri gösterdikde levâzım-ı bina için nakitle iştirâ eylediği eşyâyı gösterip bazı nesne iştirâ eylediği eşyâyı bina tamamında göstermek mülâhazasıyla göstermese ba'dehu bina tamamında cümlesin bir gösterip vech-i meşrûh üzere muhasebe verdikde Zeyd defter-i evvelde kaydolunmayan nesnelere bî-vech hesab etmezim demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Harc sâbit olmayınca kendine [53b] ilim geleni inkar ederse yemin verilir.

679. Mesele: Bir kasabaya celâlî taifesi gelip cebren ve kahran bî-nihayet kuruş almak ve evladına tearruz kasettiklerinde kasaba halkından hâzır olanlar içlerinden Zeyd ve Amr ve Bekir'e “Taife-i mezbûreye ne mikdâr kuruş verip def' edebilirsiniz edin ba'dehu beynimizde tevzî' olunsun” deyu re'y edip mezbûrûn dahi bir mikdâr kuruş verip def' ettiklerinden sonra merkumûn Zeyd ve Amr ve Bekir taife-i mezbûreye verdikleri kuruşu emredenlerden tevzî' edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Emirleri mukarrer ise terâdî ile haklaşmak gerekdir.

680. Bu suretde: Kasaba halkının vech-i meşrûh üzere emredenlerden bazı mücerred kâdî ve müderris ve imam ve hatip ve sipahî olmağla hisselerini vermemeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Emredip vermeğe müteahhid olanlar hilafın etmemek gerekdir.

681. Suret-i mezbûrede; Kasaba halkından olup ihtifâ edip re'y etmeyen kimesnelerden mezbûrûn Zeyd ve Amr ve Bekir zikrolunan kuruş için hisse almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmazlar.

682. Mesele: Zeyd Amr'ın vekil-i harcı olup Amr'ın levâzımına yanından harceylediği akçeyi talep eyledikde Amr bir mikdâr akçe verip ziyade harceylediğini münkir olunca Zeyd isbâta kâdir olmayıp lakin şu mikdâr akçe harceylediğine yemin ile Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, beyyine gerekdir.

683. Mesele: Zeyd Amr'a karz bir mikdâr akçe verip ba'dehu Amr Zeyd ile âhar diyarda Bekir'e bir mikdâr metâ' emanet irsâl edip "Zikrolunan akçeyi Bekir sana eda eyleye" deyu eline tezkire verip ba'dehu sefîne ile yolda gelirken teaddîsiz metâ' Zeyd'in elinde helak olsa Bekir akçeyi Zeyd'e vermeyince Zeyd akçesini Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

684. Mesele: Zeyd[in] medhûl biha olmayıp fevt olan zevcesi Hind'e verdiği mehr-i muaccelinden sair verese hisse-i şer'iyelerin talep edip almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

685. Mesele: Zeyd Amr'ın yedinde olan menzil mülkündür deyu mülk-i [54a] mutlak davasın edip Amr dahi "Ben menzili Zeyd'in babasından iştirâ ettim" deyu şîrâ davasın edip ikamet-i beyyine eylese hangisinin beyyinesi evlâdır? el-Cevab: Zeyd'in beyyinesi evlâdır.

686. Mesele: Zeyd'in Amr ile bir hususda davası olsa beyyine dava-yı hak eden müddeâ bihe mi lazımdır yoksa müddeâ aleyhe mi lazım olur? el-Cevab: Beyyine müddeâ bihe lazımdır, müddeâ aleyhe kâh olur ki bir nesne dava eder müddeâ olur ona dahi o haseble beyyine lazım olur.

687. Mesele: Zeyd bir dükkanı "Mülk-i mevrûsumdur" deyu Amr'a bey' edip ba'dehu Amr fevt olup oğlu Bekir'e intikal edip Bekir tasarruf ederken Zeyd-i mezbûr "Zikrolunan dükkan bana vakıfdır" deyu dava eylese davası mesmû'a olur mu? el-Cevab: Olmaz.

688. Mesele: Zeyd-i müteveffanın veresesini "Amr'ın yedinde olan dârın sülüsü mûrisimiz Zeyd'in olup bize intikal etmişdir" deyu dava edip "Zikrolunan vârisden

sülüs-i mezkûrdan ziyade hakkımız yoktur” dediklerinden sonra verese zikrolunan dârin nisfini dava eyleseler davaları mesmû‘a olur mu? el-Cevab: Olmaz.

689. Mesele: Zeyd’in Amr’da vedâ olan metâ‘ını Amr’ın dâini Bekir gasb ve bey‘ edip semeninden deynin istîfâ eylese ba‘dehu Amr gaib olup Zeyd Bekir’den metâ‘ını talep etmeyip gasp ve bey‘ ettiğın isbât edince kıymetin tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

690. Mesele: Zeyd fevt oldukda Hind “Ben Zeyd’in mutallakasıym Zeyd’in zimmetinde mehr-i müeccelim ve şu mikdâr esbâbım var Zeyd’in terekesinden talep ederim” deyu verese-i Zeyd’den dava ettikde verese-i Zeyd Hind Zeyd’in mutallakası olduğun inkar edip Hind dahi isbât edince ba‘dehu verese-i Zeyd’in hul‘ davaları mesmû‘a olur mu? el-Cevab: Olur.

691. Mesele: Zeyd-i dâin medyûnu Amr’dan hakkını talep eyledikde Amr dahi Zeyd’den “Sende rehnim vardır” deyu rehnini talep eyledikde Zeyd “Fi’l-vaki bende senin hala falan vasıf ile mevsûf rehnin vardır deynin eda etmeyince vermem” dedikten sonra yine ol meclisde “Vekilin olan Beşir’e rehni [54b] on beş gün mukaddem teslim eyledim” deyu dava eylese davası mesmû‘a olur mu? el-Cevab: Olmaz.

692. Mesele: Zeyd fevt olup mülk evi veresei beynlerinde kismet olunup üç yıl murûr ettikten sonra Amr-ı müteveli gelip “Zeyd benden şu mikdâr muâmele ile vakıf akçe alıp beyninizde kismet olunanı bana rehin vaz‘ edip fekk-i rehin etmeden fevt oldu” deyu verese-i Zeyd’den dava edip şer‘an mezbûr evin rehniyetini isbât edip verese-i Zeyd fekk-i rehin ettikten sonra Amr merhûn bih olan akçenin üç yıllığı muâmelesin dahi dava edip şer‘an isbât etmeyince “Mezbûr evi istiğlâl tarîkı üzere Zeyd’den iştirâ ve kabzettikten sonra yine Zeyd’e îcâr ettimdi” deyu Zeyd’in fevtinden sonra mezbûr evde Zeyd’in veresei sâkin oldukları üç yılın icâresin verese-i Zeyd’den dava eylese davası mesmû‘a olur mu? el-Cevab: Olmaz.

Kitabu’d-Dava

693. Mesele: Hind zevci Bekir’e bir mikdâr karz akçe verip Bekir vefat eyledikde sair verese münkirler olup Hind isbâtdan aciz olunca mücerred kendi yeminiyle almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, sair verese bilmediklerine yemin vermeğe kâdir olur.

694. Mesele: Zeyd'in menkûha ve medhûl bihası olan Hind'e Amr "Benim menkûhamdır" deyu dava edip beyyine ikamet eylese Zeyd dahi kendinin menkûhası idiğine beyyine ikamet eylese tarihleri müsâvî olunca hangisinin beyyinesi evla olur? el-Cevab: Zeyd'in beyyinesi evlâdır.

695. Mesele: Hind-i müteveffanın muhaleffâtı varken techîz ve tekfîni zevci Zeyd üzerine lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz.

696. Mesele: Zeyd-i müteveli mal-ı vakıfdan Amr'a iki yüz bin akçe karz verip meblağ-ı mezbûra Bekir ve Beşir kefil bi'l-mal olsalar ba'dehu Zeyd ve Amr fevt olup Zeyd'in yerine müteveli olan Halid Bekir-i kefiliden mal-ı mekfûl bihi talep ettikde Bekir kefaletin inkar edip ve Halid-i mezbûr kefalet-i merkumeyi isbât edip ba'dehu Bekir "Zeyd hal-i hayatında meblağ-ı mezbûru merkum Amr'dan kabzettiğini ikrar etmiştir" deyu dava eylese istimâ' olunur mu? el-Cevab: Olunur, beyyine-i âdile [55a] varsa.

697. Mesele: Zeyd-i müteveffanın li-ümm karındaşı oğlu Amr "Li-eb ve ümm karındaşı oğluyum" deyu dava ve isbât-ı veraset etmek istedikde Zeyd'in asabe-i nesebiyyesinin birisi Bekir hâzır olup Amr'a "Sen zevi'l-erhâmdasın usûbet-i nesebiyye ile hak bizimdir" deyu usûbet-i nesebiyye vücûdunda hasm-ı şer'î değilken Zeyd'in kızı Hatice yüzüne usûbet-i nesebiyye isbât edip hakim hükmettikden sonra "Bu husus tekrar istimâ' olunmasın" deyu emr-i hümayûn vârid olunca tekrar istimâ' olunur mu? el-Cevab: Olunur.

698. Bu suretde: Amr "Ben Zeyd'in babası olan Beşir'in oğluyum" deyu beyyine ikamet ettiği hinde Bekir "Sen Halid'in oğlusun" deyu beyyine ikamet etse Amr beyyinesini dâfi'a olur mu? el-Cevab: Olur, el-ilim indehu.

699. Mesele: Zeyd fevt olup kızı Hind'i ve zevcesi Zeyneb'i ve li-ebeveyn karındaşı oğlu Amr'ı terk eylese ba'dehu Hind ile Zeyneb Amr için "Sen li-ümm karındaşı oğlusun li-ebeveyn karındaşı oğlu değilsin" deyu dava eylediklerinde Amr dahi dîvân-ı hümayûnda kazaskerler huzurunda li-ebeveyn karındaşı oğlu olduğun şuhûd-ı udûl ile sâbit eyleyip iki kazaskerin imzasıyla eline hüccet-i şer'iyeye verildikten sonra ba'dehu Halid ve Beşir nâm kimesneler Zeyd-i müteveffa için "Nedir (?) bizim babamızın azadlı cariyesinin oğludur mirasa biz dahi dahiliz" deyu nakil getirseler davaları mesmû'a olup mirasa dahil olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

700. Suret-i mezbûrede: Halid ve Beşir nâm kimesneler Amr için “Senin getirdiğin şahidler ehl-i garaz kimesnelerdir” deyu tekrar isti'nâfına emir ihrâc edip mukaddemâ Amr şer'î şerîf mücebince nesebini dîvân-ı hümayûnda iki kazaskerlerin huzurunda sâbit ettikten sonra bi-hasebi's-şer'î mirasdan Amr'ı men' edip tekrar iki kazaskerin imzalı hüccetin feshetmeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

701. Mesele: Zeyd fevt olup kızı Hind'i ve zevcesi Zeyneb'i ve li-ebeveyn karındaşı oğlu Amr'ı terk eyledikde Zeyneb ile Hind “Sen li-ümm karındaşı oğlusun li-ebeveyn karındaşı oğlu değilsin” deyu inkar edip Amr dahi li-ebeveyn karındaşı oğlu olduğunu dîvân-ı hümayûnda kazaskerler huzurunda isbât edip eline hüccet-i şer'îyye almışken mezkûre Hind ile Zeyneb “Yok sen li-ümm [55b] karındaşı oğlusun” deyu beyyine ikamet eylemesi meşru mudur? el-Cevab: Değildir.

702. Suret-i mezbûrede: Zeyd'in Amr li-ebeveyn karındaşı oğlu idiğin dîvân-ı hümayûnda kazaskerler huzurunda isbât edip eline hüccet-i şer'îyye almışken zikrolunan Zeyneb ve Hind hilafına beyyine ikamet etmek meşru mudur? el-Cevab: Değildir.

703. Mesele: Mâ-tekaddemden beri silsile ile şeyh olan Zeyd maraz-ı mevtinde tac ve hırkasın Amr'a verip “Müracaat eden ehıbbâ ve sulehâ ve fukara Amr'a müracaat etsin” deyu tayin edip fevt olduktan sonra [Bekir] medresesinde Zeyd yerine şeyh olmak için berat-ı hümayûn ihrâc edip vardıkda zikrolunan ehıbbâ Amr'a müracaat edip Bekir'e varmadıkda Bekir emr-i şerîf ihrâc edip Amr'ın tac ve hırkasın aldırıp men'a kâdir olur mu? el-Cevab: Hiç olacak mıdır, şeyhlik emr-i berat ile olmaz, dâd-ı hakk ve imdâd-ı feyyâz-ı mutlak ile olur, sultan-ı islam nasara'llahu ilâ mieti âm tarîk-ı meşâyih-i kirâm inhidâmına rıza vermezler, vaki-i hal arz olundukda ihkâk buyuracakları muhakkaktır. Allah'im bize doğruyu göster ve ona tabi olmakla rızıklandırır⁴⁰.

704. Mesele: Zeyd-i müddeî müddeâ aleyh olan Amr'ın iman-ı kâzibeden ictinâbı olmadığına mu'tekid olsa talâk ve gayrı ile tağlîta kâdir olur mu? el-Cevab: Re'y-i hakimle olur ama nükûl ederse kazâ olunmaz.

705. Mesele: Müddeâ aleyha olan Hind'e yemin lazım oldukda Hind ba'de'l-arz def'a-ı sâlisede yemin edince Zeyd-i müddeî “Hind-i merkume def'a-ı ûlâda yemin etmedi deyu yeminini tutmam” demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

⁴⁰ اللهم أرنا الحق وارزقنا اتباعه.

706. Mesele: Zeyd-i müteveffa babası Amr ile bir odada olup kâr ve kesbleri bîle olmağla Zeyd'in emlâk ve esbâbı müteayyin olmasa Amr-ı mezbûr benimdir deyu iddia eylediği eşyâda yeminiyle tasdik olunur mu? el-Cevab: Olmaz, tebeiyetle sâkin olunca.

707. Mesele: Zeyd Amr'ın kızı Hind'e namzed oldukda Amr'a bir mikdâr nesne verip ba'dehu Zeyd Hind'i almakdan fâriğ olup Amr'a verdiğini alıp zimmetini cemî'-i hukûkdan ibrâdan sonra Amr'dan "Sende ibrâdan mukaddem bazı hakkım vardır" deyu dava eylese davası istimâ' olunur mu? el-Cevab: İbrâ-i âmm edince olunmaz.

708. Mesele: Zeyd'in meclis-i [56a] şer'e ihzâr eylediği şuhûda müddeâ aleyh olan Amr "Meclis-i şer'e cümle gelmesinler bir bir gelsinler" demeye kâdir olur mu? el-Cevab: Re'y-i hakime mufavvazdır.

709. Mesele: Zeyd Amr'dan bazı emlâk iştirâ eylediğinden sonra Amr fevt olup verese-i Amr Zeyd-i mezbûra "Sana murisimiz olan Amr maraz-ı mevtinde lâ-ya'kılken bey' eyledi" deyu dava eyleseler Zeyd "Amr'ın hal-i sıhhatinde iştirâ eyledim" deyu dava eylese tarafeyn dahi ikamet-i beyyine eyleseler hangisinin beyyinesi makbuledir? el-Cevab: Zeyd'in beyyinesi evlâdır.

710. Mesele: Hind-i mu'taka fevt olup kızları Zeyneb ve Ayşe'yi terk eyledikde dâru'l-harbden küfür ile gelip ba'dehu müslim olan Zeyd-i müteveffanın oğlu Amr "Babam Zeyd-i mezbûr Hind-i merkume ile li-ebeveyn karındaşlardır" deyu dava edip lakin isbâta kâdir olmasa Amr-ı mezkûr tereke-i Hind'den mirasa müstahak olur mu? el-Cevab: Olmaz, vâriselerin malumu olmayınca.

711. Mesele: Zeyd Amr'a "Havlin dahilinde olan kenîfin benim menzilime yakın olmağın râihâsından mutazarrır olurum" deyu kenîf-i mezkûrun zararın Amr'a def ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Zarar-ı beyyini olunca olur.

712. Mesele: Hind'in anası Zeyneb maktule bulunup katili malum olmuşken Hind-i mezkûre Zeyd ve Amr'a "Katilde siz bîle imişsiz" deyu meclis-i şer'e ihzâr edip mezkûrân Zeyd ve Amr'a sual olundukda inkar edip Hind'den davasına musaddak beyyine talep olundukda ityân-ı beyyineden acize olup Zeyd ve Amr tahlîf olundukda tescil-i şer'î olsa ba'de zaman müteveffiyeye-yi mezbûrenin sair verese-i isti'nâf etmeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Beyyine-i âdileleri varsa istimâ' olunur.

713. Mesele: Zeyd-i gaib fevt oldu deyu isbât olundukdan sonra hatunu Hind ere varıp üç yıldan sonra erin hayatta imiş denildikde hâlâ eri olan Amr'a elli filori deyne ikrar eyleyip sicil olundukdan sonra Amr Hind'e talâk verip meblağ-ı merkumu talep ettikde "Muvâza'aten ikrar eyledim benim asla sana deynim yoktur" deyu elli filoriyi Amr'a vermemeğe şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Muvâza'a idiğini [56b] isbât ederse kâdire olur.

714. Mesele: Zeyd vefat edip oğulları Amr'ı ve Bekir'i terk eyledikde kız karındaşı Zeyneb "Babam Beşir-i müteveffadan bana intikal eden hisse-i şer'iyeyi karındaşım Zeyd-i mezkûr zapt ve kabzeylemişdi" deyu Amr [ve] Bekir'den dava eylese beş yıl mikdârı sükût etmiş olsa hâlâ davası istimâ' olunur mu? el-Cevab: Tezvîr emâreti zâhir değilse beyyine-i âdile ile olunur.

715. Mesele: Zeyd-i müteveffanın vârisi âhar diyardayken Amr "Zeyd-i mezbûr beni vasî eyledi ve bazı hayrât vasiyet eyledi" deyu beytûlmal emîni olan Bekir yüzüne isbât eylese vâris hâzır oldukda "Benim yüzüme isbât olunsun" demeğe şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, emîni hakim vasî nasbedip istimâ' etmiş olmayınca.

716. Mesele: Bir vilayetde kâdî olup avâriz cem' ve teslimine memur olan Zeyd vilayet-i mezbûrenin bazı nevâhîsi kâdîlık olup rûznâme-i hümâyûna mukayyed ve mestûr olup bazı kurâsı Medine-i Münevvere vakfı olup veya âhar tarîk ile emri celîli'l-kadr ile haneleri ref' olunduğu mukarrer olunca ve beş altı yıldan beri kendinden sâbık olan kuzâtın teslimine muvafık olup cem' ettiği avârizi hazâneye teslim edip ziyade kabzetmediğine yemin-i billah ettikde zâhir-i hal makbûzu olan mertebede mükezzeb değilken beytûlmal cem'ine memur olan vulât defter-i hâkânîde dahi ziyadedir deyu makbûzundan ziyade almağa cebren kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

717. Mesele: Zeyd mülkünü Amr'a bey'den sonra bey' bi'l-vefaya beyyine ikamet edip Amr-ı mezbûr bey' bi'l-bâtte beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evlâdır? el-Cevab: Bey'-i vefa beyyinesi evlâdır.

718. Mesele: Zeyd Amr'a rehin vaz' eylediği değirmeni mülkündür deyu Bekir'e bey' eyledikde Zeyd rehin vaz' eylediğine beyyine ikamet edip Amr "Bey'-i bât ile bey' ettin" deyu beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evlâdır? el-Cevab: Bey' beyyinesi evlâdır.

719. Mesele: Hind Zeyd'in yedinde olan bahçeyi “Ben sana bey‘-i vefa ile bey‘ etmişim” deyu dava eyledikde Zeyd “Bey‘-i bât ile iştirâ eyledim” deyip Hind davasını istimâ‘a emr-i sultanî ile Amr’ı [57a] mevlâ tayin edip Amr tarafından Zeyd meclis-i şer‘e davet olundukda gelmeyip âhar diyara firar etmekle nice zaman Hind Zeyd’e zafer bulmamak ile dava eylese bu vech üzere zaman murûru Hind’in davasının istimâ‘ına mani olur mu? el-Cevab: Olmaz.

720. Bu suretde: Zeyd firar edip ve hadîkayı kimesneye ısmarlamamakla⁴¹ hadîka harab olup mahsulü dahi zayi olunca hakimü’l-vakt Zeyd gelince hadîkayı zapt ve mahsulünü kabz için gaib-i mezbûra Bekir’i vekil nasbeylese caiz olur mu? el-Cevab: Olur.

721. Mesele: Zeyd Amr-ı mütevelliden bir sene muâmele ile bir mikdâr vakıf akçe alıp sene tamamında ribhini verip aslını vermeğe kudreti olmayıp ba‘dehu tedricle aslı için bir mikdâr akçe verse birkaç seneden sonra Amr asıl için aldığı akçeyi ol sene muâmele-i şer‘iyye eylemeğin ribhe tutarım demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, Zeyd’in tezvîri yoğise.

722. Mesele: Zeyd memlûkesi Hind’i hasta oldukda “Eğer Hind-i mezbûre bu marazdan halâs olursa müdebberem olsun” dese ba‘dehu Hind sıhhat bulup halâs olsa şer‘an müdebberem olur mu? el-Cevab: Olur.

723. Suret-i mezbûrede: Zeyd-i mezkûr cariyeyi kızı Zeyneb’e cehâz nâmına verip ba‘dehu “Zikrolunan cariye müdebberemdir hibesi sahiha değıldir” deyu talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Beyyine-i sahiha varsa mesmû‘adır.

724. Mesele: Zeyd-i müteveffanın ehad-i veresesı sairine müteveffa-yı mezbûr malından kalîl ve kesîr nesne saklamadıklarına yemin vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Davaya şer‘iyye edip yemin müteveccih olursa olur.

725. Mesele: Zeyd bir menzili Amr’dan iştirâ edip kırk sekiz seneden beri tasarrufunda iken Bekir “Zikrolunan menzil Amr-ı mezbûrdan irsle bana intikal eyledi” deyu dava eyledikde Zeyd tarih-i mezbûrda hüccet ibraz edip lakin zeylinde şuhûd cemî‘an vefat etmekle mazmûnunu isbâta kâdir olmasa mücerred hüccet-i mezbûrenin kıdemi ile amel

⁴¹ Metinde “ısmarlamak” geçmektedir ancak “ısmarlamamak” olması daha uygundur.

olunup Zeyd Bekir'in mutâlebesinden halâs olur mu? el-Cevab: Tasarruf-ı kadîme hüccet olur, Bekir'in davası tezvîr olmak fehmolunca mesmû'a değildir.

726. [57b] Mesele: Zeyd'in ıyâlinde olup Zeyd'e tebeyyet ile bir evde sâkin olan oğlu Amr Zeyd'in fevtinden sonra "Zikrolunan evde olan cümle esbâb benim mülkümdür" deyu dava edip sair verese münkirler olunca Amr'a isbât lazım olur mu? el-Cevab: Olur, tebeyyet muhakkak olunca.

727. Mesele: Zeyd fevt olup muhallefâtını beytülmal emîni zaptetmek istedikde Amr usûbet tarîkıyla verasetini hakimü'ş-şer' huzurunda beyyine-i âdile ile isbât edip eline hüccet-i şer'iyeye aldıktan sonra Zeyd-i mezbûrun vâris-i âharı zuhûr ettikde Amr-ı merkuma "Verasetini tekrar isbât eyle" demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Emîn vasî ise olmaz, hilafı zâhir olmayınca.

728. Mesele: Zeyd-i müteveffadan karındaşı Amr-ı gaibe intikal eden hisse-i şer'iyyesini Zeyd'in zevcesi Hind marifet-i şer'le Amr'a îsâl etmek üzere kabz ve hıfzedip kable'l-îsâl Amr dahi fevt oldukda Hind-i merkumede Zeyd'in mülkü olduğuna ikrar ettiği esbâbdan bazısı "Hâlâ bu evvelen benim mükümdür" deyu dava etse mesmû'a olur mu? el-Cevab: Olmaz.

729. Mesele: Zeyd'in mülk menzili içinde zuhûr eden akarsudan ehl-i mahalle hisse talep edip "Dışarı çıkar zikrolunan suyu akıt" deyip mülk sarnıcından olan suyu dışarı çıkartmağa Zeyd'e kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, kurbunda bulunmayıp ıztırarlar varsa isti'zân edip alırlar.

730. Mesele: Zeyd zevci Hind ile bir menzilde sâkinlerken Hind vefat eyledikde Zeyd'den gayrı vâris olmamağla beytülmal emîni olan Amr menzil-i mezbûra dahletmek istedikde menzilden mikdâr-ı muayyeni Zeyd mülkümdür deyu dava eyleyip emîn-i mezbûr "Mülk idiğini isbât eylesin" dedikde Zeyd isbâta kâdir olmayınca yeminiyle tasdik olunur mu? el-Cevab: Olunur.

731. Mesele: Zeyd kızı Hind'in memlûkesi olan cariyesini Hind'in izni ve haberi yoğiken vat' edip cariyeden Zeyd'in bir kızı olup Zeyd fevt olsa Hind-i merkume cariyeye-i mezbûre mülkümdür deyu cariyeyi alıp ve Zeyd dava [58a] etmişken cariyeden olan Zeyd'in kızına tereke-i Zeyd'den hisse vermeyip cümle terekeyi Hind almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, cariyenin kıymetin alır.

732. Mesele: Zeyd ile zevci Hind tasarruf eyledikleri arzı zevceynden her biri mülkündür deyu dava edip beyyine ikamet eyleseler hangisinin beyyinesi evlâdır? el-Cevab: Mülk-i mutlak dava ederlerse Zeyd vâzı‘u‘l-yed olunca Hind’in beyyinesi evlâdır, şahs-ı vâhiden telakkî-i mülk dava ederlerse Zeyd’in beyyinesi evlâdır.

733. Mesele: Zeyd-i müteveffanın veresesinden Amr mahzarında Zeyd’in tasarrufunda olan menzil benim mülkündür deyu dava edip lede‘l-hakim isbât edip hükm olunduktan sonra sair verese razı olmayıp “Bizim muvâcehemizde dahi isbât eyle” demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, menzil-i mezbûr cemî‘an Amr’ın yedinde olmayınca.

734. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtime sure-i Yasin-i şerîf tilavet olunmak için sülüs malını vasiyet edip Amr’ı vasî-yi muhtâr eylese Amr dahi sülüsü ihrâc için Zeyd’in mülk bağınyı bey‘-i men yezîd edip Beşir’e bey‘ eylese ba‘dehu Zeyd’in oğlu Bekir hadd-i bulûğa vardıkda zikrolunan bağı Beşir-i merkumdan talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Hisselerini re‘y-i hakimle almağa kâdir olur.

735. Mesele: Hind-i sağîreye babasından intikal eden mülk bağınyı Zeyd vasî değilken fuzûlî Amr’a bey‘ ve teslim eylese ba‘dehu Hind bâliğe olup Bekir’e tezevvüc eyledikde lakin Hind’i cebren ikrah ile davadan men‘ etmekle on beş yıl mikdârı dava edemese hâlâ Hind zikrolunan bağı Amr’dan dava eylese davası istimâ‘ olunur mu? el-Cevab: Olunur.

736. Mesele: Zeyd Amr’a bir mikdâr akçe verip ba‘dehu talep ettikde Amr Zeyd’e “Meblağ-ı merkumu sen bana mudârebeye verdindi bi-lâ teaddî helak oldu” deyip Zeyd dahi “Karz verdim” deyu dava edip beyyineleri olmayınca Amr dahi meblağ-ı mezbûru Zeyd’den karz almayıp ve bi-lâ teaddî helak olduğuna yemin etmekle Zeyd’in mutâlebesinden halâs olur mu? [58b] el-Cevab: Olur.

737. Mesele: Zeyd Amr’a bir mikdâr akçe verip vefat eyledikde Amr “Karz aldım” deyip verese-i Zeyd “Mudârebe tarîkiyla aldım ve şu mikdâr faide ettin” deyu ribhden hisse talep eylediklerinde Amr münkir olup verese isbâta kâdir olmayınca mücerred kendi kelimalarıyla ribhden hisse almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olurlar, verese-i Zeyd karz temlîki münkirlerdir, kavil onlarındır beyyine Amr’a lazımdır.

738. Mesele: Zeyd fevt olup vâris-i marufu olmayıp muhallelâtını beytülmal emîni olan Amr kabzeylese hâlâ Bekir gelip veraset-i munhasıra ile veraset dava edip şer‘le isbât eylese muhallelât-ı mezbûreyi Amr’dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Âhar diyardan olup nakl-i şehâdet ile istimâ‘ memur olanlardan değilse olur.

739. Mesele: Zeyd mutasarrıf olduğu tımarını hüsn-i ihtiyarı ile Amr’a fâriğ olup mukabele-i ferâğda Amr’ın bir mikdâr akçesin alıp ba‘dehu Amr’a tımar-ı mezbûrun tasarrufu müyesser olmayınca zikrolunan akçeyi Zeyd’dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, müyesser olursa dahi haram-ı mahzurdur.

740. Mesele: Zeyd huzurunda Amr Bekir-i gulâmı on yıldan ziyade mâlikâne istihdam edip fevt oldukda gulâm-ı mezbûr veresesine intikal edip mâ-beynde on beş yıl murûr edip Zeyd bi-lâ özr terk-i dava etmişken hâlâ gulâm-ı mezbûru Amr’a bey‘ edip semenini almamışdım deyu dava eylese bi-lâ emr mesmû‘a olur mu? el-Cevab: Gulâmı dava ederse olmaz.

741. Mesele: Duyûnu terekesini müstağrık olup bir evden gayrı terekesi olmayan Zeyd-i müteveffanın dâinleri marifet-i hakimi’ş-şer‘ ile mezbûr evi Bekir’e Zeyd tarafından nasb-ı vasî ile bey‘ edip semenin beynlerinde kismet-i guramâ ettiklerinde Amr hîn-i bey‘de ve taksimde hâzır olup eve ve deyne taarruz etmeyip sükût edip birkaç yıl murûr eylese hâlâ Amr-ı mezbûr hakim-i âhar huzurunda “Zeyd’in bana bu kadar deyni olup ev bana rehindi” deyu dava eylese mesmû‘a olup [59a] bey‘-i mezbûru feshettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Kâdir olur, hilâfiyyedir hakim tezvîr fehmederse istimâ‘ etmemeğe kâdir olur.

742. Mesele: Zeyd-i zimmîyi ehl-i örf hapseyledikde Zeyd ehl-i mahallesinden Amr ve Bekir’e “Her ne mikdâr akçe verirseniz yanınızdan ehl-i örfeye verip beni tahlîs eylesen” demeğin Amr ve Bekir ehl-i örfeye bir mikdâr akçe verip tahlîs eyleseler ba‘dehu verdiklerinin mikdârını isbât edip zimmîden almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Mezbûrların Zeyd halîtleri olup emri tav‘î olmayınca olmazlar.

743. Mesele: Zeyd “Amr sülüs malını vücûh-ı hayrâta sarf için vasiyet edip ve beni vasî nasbedip musırran fevt oldu” deyu dava edip ikamet-i beyyine eylese verese-i Amr-ı müteveffa “Vasiyet-i merkumeden Amr rucû‘ eyledi” deyu ikamet-i beyyine etseler hangisinin beyyinesi evlâdır? el-Cevab: Rucû‘ beyyinesi sahiha-ı âdile ile evlâdır.

744. Mesele: Zeyd'in mülk ahırının damlalığı Hind'in mülk menzil tarafında olup Zeyd ahırın saçağını bozup üzerine ev bina edip yine damlasını evvelki tarafa akıtmak istedikde Hind'i huzûr-ı müslimînde ihzâr edip ahır saçağının damlası ettiği yere nişan vaz' edip ol yer Zeyd'in ahırının damlalığı olup kendinin alakası olmadığını mu'terife olup ba'dehu Zeyd bina eylediği evin saçağı mikdârı edip ziyade etmemişken Hind-i merkumenin zevci Amr bi'l-vekalet Zeyd'e "Evin saçağını evvelkinden sekiz parmak ziyade etmişsin" deyu dava edip beyyine ikamet edip ve Zeyd dahi "Saçak altında olan yer aynıyla Hind'in "Bu yer ahırın damlalığıdır benim alakam yokdur" deyu itiraf eylediği yerdir" deyu beyyine ikamet eylese Amr'ın beyyinesini def' etmiş olur mu? el-Cevab: Olur.

745. Mesele: Zeyd hal-i sıhhatinde "İşbu Amr benim ammım oğludur" deyu şuhûd-ı udûl mahzarında ikrar ve Amr dahi tasdik eyleyip musırran [59b] vefat eyledikten sonra Amr-ı mezbûr hasm-ı şer'î yüzüne ikrar-ı mezbûru isbât eylese Bekir dahi "Müteveffa-yı mezbûrun ben ammı oğluyum" deyip cedden a'lâsın bir gidip davasını nehc-i şer'î üzere isbât eylese şer'an hangisi takdim olunur? el-Cevab: Bekir'in beyyinesiyle amel olunur.

746. Mesele: Zeyd vefat edip muhallefâtı beyne'l-verese taksim olunduğu hinde müteveffa-yı mezbûrun karındaşı Hind Amr'a "Zeyd-i mezbûr seni vasî-yi muhtâr eylemiş babamızdan bana irsle intikal eden hakkım Zeyd-i mezbûrun zimmetindedir, vasî olduğun cihetden senden talep ederim" dedikde Amr vasî-yi muhtâr idiğini bilirken huzûr-ı hakimde "Ben vasî-yi muhtâr değilim" deyu reddedip hakim Bekir'i eytâm-ı Zeyd'e vasî nasbedip Hind muhallefât-ı Zeyd'den hakkını Bekir'den dava esnasında Amr-ı mezbûr vasî-yi muhtâr idiğine beyyine ikamet eylese şer'an makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

747. Mesele: Hind-i müteveffanın zevci Zeyd muhallefât-ı Hind'den avrata mahsus ve salih bazı kaftanlar ve inciler ve esbâbda sair verese ile nizâ' edişseler Zeyd-i mezbûr benimdir deyu bi-lâ isbât yemini ile şer'an almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

748. Mesele: Bir mahalle halkından Zeyd [ve] Amr Bekir-i gaibin Beşir-i bezzâzistânîde vedîat olan malını Beşir-i mezkûrdan gasbedip mahallelerine müteveli olan Halid-i celâlîye def'-i mazarrâtları için verseler Bekir geldikde mal-ı mezkûru Zeyd ve Amr'a tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, Beşir mübâşir olur.

749. *Mesele:* Hind hal-i sıhhatinde bir mikdâr huliysini Zeyneb-i sağîreye hibe edip babası Zeyd Zeyneb için kabul ve kabzedip ba‘dehu Zeyd-i mezbûr zikrolunan esbâbı Fatma’yı tezvîc ettikde mehr-i muaccel⁴² nâmına verse Zeyneb-i mezbûre “Zikrolunan esbâbı Hind bana [hibe] etmişdir” deyu Fatma’dan almağa kâdire olur mu? *el-Cevab:* Zeyd kıymetin eda ederse olmaz, re’y-i hakimle.

750. *Mesele:* Zeyd zevcesi Hind’in huzurunda bir bağı mülkündür deyu âhara bey‘ edip hîn-i akitde Hind sâkite olup ba‘de zaman mülkündür deyu dava eylese istimâ‘ [60a] olunur mu? *el-Cevab:* Olunmaz, tezvîr olunca.

751. *Mesele:* Hind mülkünden ibâk edip Basra’ya vardığı istimâ‘ olunan cariyesi Zeyneb’i zevci Zeyd’e hibe ve Zeyd dahi hibeyi kabul edip varıp Basra’dan merkume Zeyneb’i getirip mülkiyet üzere mutasarrıf olup ba‘dehu Hind’in yanında emanet koyup sefere gittikten sonra Hind-i mezbûre “Merkume Zeyneb’i Zeyd’e hibe eylemedim ve ücret kıdemiyle getirdiğime beyyine ikamet ederim” dese Zeyd dahi “Hind-i mezbûre merkume Zeyneb’i bana hibe ve temlîk edip ben dahi kabul edip ve kabzeylediğime beyyine ikamet ederim” dese hangisinin beyyinesi evlâdır? *el-Cevab:* Temlîk beyyinesi evlâdır.

752. *Mesele:* Hind’in oğlu Amr bir menzili mülkündür deyu Bekir’e bey‘ eyledikde Hind hâzire ve sâkite olup ba‘dehu menzil-i mezkûru Bekir dahi Beşir’e bey‘ edip Beşir dahi fevt olup eytâmı kaldıkda Hind menzil-i mezkûru benim mülküm deyu dava eylese şer‘an davası istimâ‘ olunur mu? *el-Cevab:* Hakim tezvîr fehmedince istimâ‘ eylemez.

753. *Mesele:* Zeyd fevt olup veresesi hâzır olmamağla muhallefâtını beytülmal emîni kabzedip Zeyd-i mezbûrun zevcesi Hind bazı cariyeye ve esbâbın beytülmal emîni olan Amr muvacehesinde isbât edip hüccet-i şer‘iyye olunduktan sonra Zeyd’in veresesi Hind’e bizim yüzümüze dahi isbât eyle demeğe kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olmazlar, emîn vasî nasbolunduysa.

754. *Mesele:* Zeyd zimemde olan akçelerini kendi defteriyle cem‘ etmeğe Amr’ı tevkîl edip Amr dahi defter muktezâsınca deynin bir mikdârını cem‘ edip Zeyd’e teslim edip Amr fevt olsa ba‘dehu Zeyd “Amr’ın zimemden aldığı tesliminden ziyadedir” deyu dava edip bi-lâ isbât Amr’ın terekesinden almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

⁴² Cehâzlük namına olması daha uygundur.

755. Suret-i mezbûrede; Zeyd Amr'ın eytâmına kibel-i şer' den vasî olan Bekir'e "Amr-ı müteveffanın vereseşi gaibdir" deyu beytûlmala verip "Küllü malın aldırın (?)" deyu tahvîf edip [60b] eytâmın malından bir mikdâr akçe alsa ba'dehu eytâm-ı merkume bâliğ olduklarında meblağ-ı merkumu Zeyd'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olurlar, Bekir'in mübâşeretiyle.

756. Mesele: Zeyd Amr'dan iştirâ eylediği evin köşesindeki bir yerde Hind iştirâk davası edip ve "Âhar köşesinde mâ-beyninde vaki olan yirmi otuz zira' yerde dava ve talebim yokdur" deyu ikrar eyledikten sonra tekrar "Cümlesi benim mülkumdür" deyu dava eylese şer'an istimâ' olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

757. Mesele: Hind Amr ile olan davasını istimâ'a Bekir'i vekil edip Bekir Amr ile hakimü'ş-şer'e murâfaa olunduklarında vekil-i mezbûrun bir şahidi istimâ' olunup şahid-i âharı meclis-i âharda istimâ' olunmak sadedinde iken Hind-i mezbûre vekil-i mezkûru azleylese hakim-i mezkûr "Bir şahid istimâ' olunduktan sonra ma'zûl vekile mecâl olmaz vekil-i mezbûrun yüzüne şahid-i âharı istimâ' edip Amr'a hüccet verdirin" demeğe şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Amr'ın talebiyle tevkîl ederse olur, ezrâr-ı hasm maksûdu olunca azil muteber olmaz.

758. Mesele: Zeyd-i murâhık kendi malından muâmele-i şer'iyeye tarîkıyla Amr'a bir mikdâr meblağ verip Zeyd'in vasî-yi şer'îsi olan Bekir meblağ-ı mezbûru Amr'dan vesâyeti hasebiyle kabzetse ba'dehu Zeyd zikrolunan meblağı vasî-yi mezbûr Bekir'in kabzı müsnet iken Amr'dan talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

759. Mesele: Zeyd yeniler beyliğinin üçer aylık resm-i âdîsin peşin yazar kimesneden alıp sefere gittikde üç ay tamam olmadan yeniler beyliği Amr'a verilmekle müsellemi Bekir gelip zaptedince Zeyd'in kâim-i makamı Beşir'i ahzedip Amr'ın hissesin dava edip kerhen bir mikdâr meblağı alsa ba'dehu Beşir meblağı Bekir'den şer'le talep ettikde Bekir "Meblağ-ı mezbûru rızasıyla verdi" deyu beyyine ikamet edip Beşir "Cebren ve kerhen ahzettî" deyu beyyine ikamet eylese hangisi evlâdır? [61a] el-Cevab: Beyyine[-i ikrah] evlâdır.

760. Suret-i mezbûrede; Beşir mukaddemâ dava ettikde Bekir'in resm-i mezbûrunu makbûz yoğiken mücerred "Kaim-i makam bulmağla aldım" deyu takriri müsnet iken hâlâ "Resm-i merkumdan makbûzu olup mesâlih ettin" deyu dava eylese şer'an sahih olur mu? el-Cevab: Olmaz.

761. Mesele: Zeyd-i mecrûh “Beni tarîk-ı âmm üzerinde yoldan geçen kimesneler mecrûh etmişlerdir mahallem ahalisinden cârihim yokdur, cerhimden helak olursam ahali-yi mezbûreden dem ve diyetime müteallak olan dava ve husumet olunmaya” deyu takriri tescil olursa ba‘dehu Zeyd fevt oldukda vereseşi mahalle-i mezbûreden diyet almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Ehl-i mahalle taife-i mahsûre olup ibrâ edince olmazlar.

762. Mesele: Muhaddere olmayan Hind ile dava-yı şer‘iyyesi olan güveyi ve mahremi Zeyd Hind’in eteğine yapışıp meclis-i şer‘-i mutahhara davet eylese eteğine yapışmakla Zeyd’e nesne lazım olur mu? el-Cevab: Abes etmiş olur.

763. Mesele: Kefaleten Zeyd’in Amr’da iki yüz sikke altını olup talep ettikde Bekir sekiz güne değin Amr’ın iki yüz sikkesine kefil olup sekiz güne değin Amr eda-yı deyn etmeyip on beş yirmi gün devrettikten sonra Amr gaybet etse Zeyd-i mezbûr Bekir-i kefil bi’l-maldan meblağ-ı merkumu almağa şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, müteâraf üzere zaman-ı mezbûr kefalete müntehâ olunca.

764. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir ve Beşir otuz yıldan beri mülkiyet üzere mutasarrıf oldukları değirmenin nısfı falan muallimhaneye [vakfolunmuşken] Zeyd-i mezbûr seferde fevt olup hissesi oğlu Halid-i gaibe intikal etmişken Amr ve Beşir muvâcehesinde isbât-ı vakfiyet olunup nısf-ı mezbûrun vakfiyetine hükmolunduktan sonra Halid gelip “Tekrar benim muvâceheme isbât-ı vakfiyet olunsun” demeğe şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Mezbûrların şirketleri şirâyla ise olur, irsle ise olmaz.

765. Mesele: Hind bi-lâ veled [61b] vefat eden sadriye kızı Zeyneb’in terekesinden Hind-i mezbûre karındaşları Amr ve Bekir yedinde olan menzilden sülüs hisse-i şer‘iyyesini talep edip hakim-i şer‘e murâfaa olunduklarında mezbûrân Amr ve Bekir “Menzil-i mezbûru Zeyneb-i mezkûreye babası Zeyd hal-i sıhhatinde hibe ve temlîk etmişdir, Zeyneb’in terekesindedir” deyu meclis-i şer‘de ikrar eylediklerinden sonra ikrar-ı mezbûrdan rucû‘ edip “Menzil-i mezbûru Zeyd-i mezkûr bize hibe ve temlîk etmişdir” deyu dava eyleseler bu davaları mesmû‘a olur mu? el-Cevab: Olmaz, tevfiqa kâdir olunca.

766. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir ticarete gidip ba‘de zaman Zeyd ve Amr gelip Bekir-i mezbûrun hayatı ve memâtı nâ-malum olunca Bekir’in babası Beşir “Bekir’i siz katletmişsiz” deyu dava ettikde mezbûrân münkir olduklarında Beşir mezbûrânın

“Bekir’i biz katleyedik” dedikleri ağızları [ile] ikrarlarına beyyine ikamet eylese şer’an makbule olur mu? el-Cevab: Olur.

767. Mesele: Zeyd[’in] abd-i memlûku olan Amr dâru’l-harbden bir esir ihrâc edip getirip Zeyd’e teslim edip ve yirmi yıl mikdârı mean Zeyd-i mezbûra hizmet eyleseler ba’dehu Zeyd Amr-ı esiri i’tâk⁴³ ettikten sonra Zeyd ve Amr fevt oldukdan sonra Amr’ın oğlu Beşir Zeyd’in vârislerine “Babam Amr Zeyd-i mezbûra esir vermiş” deyu kable’l-i’tâk getirdiği esiri dava eylese davası mesmû’a olur mu? el-Cevab: Olmaz.

768. Mesele: Bir vilayetde hakim olan Zeyd mirlivâ olan Amr’ın hazâne-i âmirede olan ulûfesinden fuzûlen kırk bin akçesini alıp fevt olsa Amr-ı mezbûr Zeyd’in terekesinden meblağ-ı merkumu almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, cihet-i veliyyi’l-emrden me’zûn değilse. (?)

769. Mesele: Tâlib-i ilim olan Zeyd-i yeniçeri zevâid-i evkâfdan berat-ı sultanî ile beş akçe vazifeye mutasarrıf olup evkâf-ı mezbûre mütevellisi ve nâzırı sen yeniçerisin deyu zevâidden berat-ı sultanî [62a] ile tayin olunan vazifesin vermemeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Masraf-ı zevâid fukaradır ve ulemadır, mezbûrlardan ise müstahak olur, gızâ için ma’dûd olan vazife âhara verilir.

770. Mesele: Zeyd Hind’i meclis-i şer’e ihzâr ve yüzüne dava edip ve Hind-i mezbûre[nin] tasarruf eylediği ev Hind’in zevci[nin] olup “Benim ammım olan Amr’ın eviydi hâlâ verasetim hasebiyle hisse-i şer’iyyemi talep ederim” dedikde Hind-i mezbûre “Amr’ın zikrolunan evde alakası yokdur” deyu inkar edip Zeyd-i mezbûr “Ev Amr’ın mülk-i müşterâsıdır” deyu Hind’in yüzüne huzûr-ı hakimde isbât eyledikde Hind-i mezbûre Amr-ı mezbûrun ev Hind’in idiğine ikrarını şuhûd-ı udûl ile isbât eylese Zeyd’in beyyinesini def’ etmiş olur mu? el-Cevab: Olur.

771. Mesele: Zeyd hal-i sıhhatinde Amr’ın mülk bahçesini iştirâ edip fevt olsa ba’dehu Zeyd’in zevcesi Hind “Zikrolunan bahçe benim kendi malımla iştirâ olunmuş mülk-i müşterâmdır” deyu dava edip ve Zeyd’in zevce-i uhrâdan olan kızı Zeyneb babam kendi malıyla iştirâ etmişdir mülk-i mevrûsumdur deyu dava edip her biri müddeasına beyyine ikamet eyleseler hangisinin beyyinesi evlâdır? el-Cevab: Beyyine-i ûla evlâdır, âdîler ise.

⁴³ Metinde geçen “itikad” ibaresinin sehven yazıldığı düşünülmektedir ve “i’tâk” olarak düzeltilmiştir.

772. *Mesele:* Zeyd Amr ile beyinlerinde olan hibe davasını bi-lâ özr-i şer‘î on sekiz yıl mikdârı terk edip ahyânen dahi dava ve husumet etmese hâlâ Zeyd-i mezkûr dava edince davası bi-lâ emr mesmû‘a olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

773. *Mesele:* Hind fevt oldukda sağîr oğulları Zeyd ve Amr’a intikal eden mallarını Hind[’in] zevci Bekir zevce-i uhrâ Zeyneb’e fuzûlî verip akdeylese ba‘dehu sağîr-i mezbûrlar bâliğ olduklarında Hind’den intikal eden mallarını Zeyneb’den talep edip almağa kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olurlar.

774. *Mesele:* Hind “Zeyd-i müteveffaya yüz kuruş karz verdimdi” deyu veresesinden dava edip beyyine talep olundukda “Şahidler hâzır değillerdîr” dedikde üç güne mühlet verilip ba‘dehu [62b] ihzârından âcize olmağın verese adem-i ilimleri için tahlîf olundukdan sonra bir buçuk yıl geçip ba‘dehu Hind veresesinden husus-ı mezkûru tekrar dava edip beyyine ikamet eylese beyyinesi makbule olur mu? *el-Cevab:* Olur, âdile ise.

775. *Mesele:* Zeyd Amr’ın kızı Hind’e namzed oldukda mehr-i muaccel nâmına Hind’e bir mikdâr nakit akçe ve birkaç sevb ve bir mikdâr me’kûlât gönderdikde Amr dahi Zeyd’e bir nice esbâb ve nice me’kûlât gönderip kable’t-tezevvüc Hind fevt oldukda tarafeynden me’kûlât talep olunmayıp mevcut olan esbâb talep olunmak meşru mudur? *el-Cevab:* Meşrudur.

776. *Mesele:* Zeyd “Benim mesâlihîm için Amr’dan bir mikdâr akçe alıp geri ver” deyu Bekir’i vekil edip Bekir dahi Amr’dan bir mikdâr akçe ahzedip Zeyd’in maslahatını geri verdikden sonra Zeyd fevt olup ba‘dehu Amr dahi fevt olsa Amr’ın veresei zikrolunan akçeyi Bekir’den mi talep eder yoksa Zeyd-i mezbûrun terekesinden mi talep eder? *el-Cevab:* Bekir’den talep ederler.

777. *Mesele:* Zeyd zuyûf akçe rayiçken Amr’dan iki bin zuyûf akçe alıp ba‘dehu cedîd ve ceyyid akçe zuhûr eyledikde Zeyd Amr’a cedîd ve ceyyid akçeden iki bin akçe verse ba‘dehu Zeyd-i mezbûr “Zuyûf akçenin edası kıymetiyle verilirmiş” deyu cedîd ve ceyyid akçeden verdiği iki bin akçenin ziyadesin Amr’dan almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Terâdî ile haklaşdıysa olmaz.

778. *Mesele:* Zeyd’in mülkiyet üzere yedinde olan feresini Amr “Benimdir bir yıl iki ay oldu mülkümden zayi olalı” deyip beyyine ikamet eylese Zeyd beş yıldan beri mülkü

olduğuna beyyine ikamet eylese hangisinin beyyinesi evlâdır? el-Cevab: Ûlâ evlâdır, tarihi tarih-i gaybdır.

779. Mesele: Hind vefat edip zevci Zeyd ve evlad-ı sıĝârı kaldıkda kable'l-kısmet Zeyd Hind'in bir mülk cariyesini tasarruf etse [63a] evladı zuhûr etse ba'dehu Zeyd vefat eyledikde evlad-ı sıĝârı bâliĝler olup hisselerin cariyeden talep edip cariyeyi almaĝa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmazlar, davet-i sahih bulunmuşsa kıymetinden hisseleri alırlar.

780. Mesele: Zeyd Amr'dan iştirâ eylediĝi mülk menzili on üç yıl tasarruf edip nice bina ihdâsından sonra Amr'ın ammisi kızı Zeyneb'in zevci Bekir "Zikrolunan ev ceddin Beşir'in evlada ve evlad-ı evlada vakfidır, hakk-ı meşrûtumdur" deyu dava edip bir vakfiye ibraz eylese sâbit etmiş olmayınca vakfiye-i mezkûre ile amel olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

781. Suret-i mezbûrede: Vakfiye-i mezbûrenin mazmûnuna târiku's-salavât ve ribâ-hor olan kimesneler şehâdet eyleseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

782. Mesele: Zeyd Amr'a olan deynini Bekir'den havale eylese Amr dahi havale-i mezbûreyi kabul edip ve Bekir'in üzerine cümle bir yıl vade ile muâmele-i şer'iyeye eyleseler ba'dehu kable hulûli'l-ecel Amr Bekir'den asl-ı malı ve murabahayı almaĝa kâdir olur mu? el-Cevab: Aslı olur, şerâit-i muâmeleye riayet olunmuşsa ribhi tamamında alır.

783. Mesele: Zeyd-i müteveffanın veresesinden Amr marifet-i kassâm ile Zeyd'in terekesin tahrîr ettikde Zeyd'in ceddesi Hind tereke-i Zeyd'den bazı esbâb saklamadıĝına yemin verdikten sonra tekrar kassâm getirip Hind'e yine ol esbâb için yemin teklîfine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

784. Mesele: Zeyd'in icâre-i sahiha ile istîcâr edip mutasarrıf olduĝu vakıf menzile [Amr] dava-yı istihkâk eylese Amr'ın beyyinesi Zeyd-i merkum mahzarında mı istimâ' olunur yoksa müteveli-yi vakıf mahzarında mı istimâ' olunur? el-Cevab: İki mahzarında istimâ' olunur.

785. Mesele: Zeyd-i müteveffanın vârisi emr-i sultanî ile seferdeyken birkaç gün Amr gelince[ye deĝin] tevakkuf etmeyip zevci Hind terekenin nicesin saklayıp ve nicesin izâ'at ettikten gayrı beytülmal emîni Bekir ile ittifak edip izhâr ettiĝi terekenin bin akçe

[63b] değeninini yüz akçe yazdırıp ve Hind “Kendine ve zevc-i âhardan olan evladına Zeyd’in deyni vardır” deyu Amr gelmeden Bekir muvacehesinde duyûn isbât eylese hâlâ Amr geldikde Hind’in hıyanet ve gadri mukarrer olmağın duyûn-ı merkume şuhûd-ı udûl ile benim yüzüme isbât olunsun demeğe şer’an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

786. Mesele: Zeyd zevcesi Hind ile mehr-i müecceli ve nafaka-ı iddeti ve sair davası üzere muhalaa ettikde Zeyd-i mezbûrun Hind yedinde mahfûz bazı esbâbı olup hîn-i muhalaada zikrolunmasa hâlâ Zeyd zikrolunan esbâbı Hind’den ba’de’l-isbât almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

787. Mesele: Zeyd Amr’a vekil-i mutlak olan Bekir’i gönderip bir mikdâr akçe alsa Beşir mean varıp meclis-i teslimde bulunmağla Amr-ı mezbûr cebren Bekir’e verdiği akçeyi Beşir’den alsa Beşir-i merkum geri dava ve talep eyleyip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

788. Mesele: Zeyd vefat eyledikde bir bağı oğlu Amr ve Bekir ve kızı Ayşe ve Zeyneb’e intikal ettikde Amr-ı mezbûr sair karındaşlarının bey’e rızaları yoğiken bağ-ı merkumu Halid’e bey’ edip âhar yere gitse [Bekir] ve Ayşe ve Zeyneb bağdan hisse-i şer’iyyelerin almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

789. Mesele: Bir karye ahalsinin kadîmden mezraaları ve bağları sulanıp hakk-ı şirbleri olan harkın suyunu karye-i uhrâ ahalsinin hakk-ı şirbleri yoğiken kendi mezraa ve bağlarına tutup kadîmden hakk-ı şirbleri olup bağ ve mezraaları sulanageldiği harkın suyunu men’a şer’an kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

790. Mesele: Zeyd fevt olup anasının kız karındaşı kızı Hind’i terk eylese Hind-i mezbûrenin veraseti sâbite ve marufe olup terekeye vaz’-ı yed ettikten sonra âhar diyardan Amr gelip “Zeyd-i müteveffanın ammı oğluyum” deyu dava edip beyyine ikamet eyledikde hakimü’ş-şer’ beyyinesini istimâ’ etmeyip velayetinden nakil getir demeğe şer’an kâdir olur mı? [64a] el-Cevab: Olmaz.

791. Mesele: Bir kasabaya celâlî müteveli oldukda kasaba ahalsinin bazısı firar eylese kasaba-ı merkumede celâlîye kuruş veren taife verdikleri kuruşdan firar eden taifeye kuruş salmağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

792. Mesele: Zeyd seferdeyken karîni olan Amr ve Bekir’e “Li-ebeveyn karındaşım Beşir’e bir kıt’a mülkümüz üç bin akçeye bey’ edip semenini kabzetmişimdir” deyu

işhâd edip fevt olup vârisleri bey'î münkir olunca Amr ve Bekir dahi Zeyd'in karyesi halkından Beşir ve Halid'e "Bu hususa şahidiz siz dahi bizim ağzımızdan şehâdet eylen" deseler mezbûrân Beşir ve Halid'in vech-i meşrûh üzere şehâdetleri mesmû'a olur mu? el-Cevab: Olur, dava ve şehâdetde mülk malum ise.

793. Mesele: Zeyd-i müteveffanın vârisi Amr meclis-i kâdîde Zeyd'in zevcesi Hind'e "Sen Zeyd'in Bekir'de emanet vaz' eylediği on bin akçesini cümleten fuzûlî kabzetmişsin" dedikde Hind "Zikrolunan akçeyi ben kabzetmedim Halid'indi yine Halid kabzyleydi" deyip ba'dehu Bekir'e sual olundukda "Bana Zeyd verip ve ba'dehu Hind kabzyleydi" dedikten sonra Hind "Meblağ-ı mezbûr benim mülkümüdü bir metâ' almak için Zeyd'e vermişdim Zeyd dahi Bekir'e emanet vaz' etmişti, ona binaen aldım" dese mukaddemâ Halid'in mülkü olduğuna ikrardan sonra Hind'in benim mülkümüdü deyu ettiği dava mesmû'a olur mu? el-Cevab: Olmaz.

794. Mesele: Zeyd'in âhar diyarda bulunan abd-i âbıkı Amr'ı dava ve talebe vekili olan Bekir Amr'ı Halid'in elinde bulup dava-ı istihkâk ile hakimü's-şer' huzurunda şer'an isbât eyledikten sonra Zeyd'in Amr'ı mülkünden ihrâc eylemediğine yemin eylemeden hakimü's-şer' Amr'ı Bekir'e hükmeylese şer'an hükmü nâfiz ve sahih olur mu? el-Cevab: Olur.

795. Mesele: Zeyd cariyesi Hind'i sanat teallümü için mücerred tayinsiz nafaka kavli ile Amr-ı üstada verip Amr dahi talim ederken kendi yanından Hind-i merkumeye kifayet mikdârı nafaka harceylese [64b] ba'dehu Amr ol mikdârı Zeyd'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, "Kadr-i kifayet infak eyle, sonra vereyin" deyu kavletmediyse.

796. Mesele: Hind Zeyd'e bir câmûs bey' edip ve ba'dehu Hind-i merkume bey'-i mezbûru inkar edip bey' eylemediğine hîn-i murafaada yemin teklif olunup yeminden Hind-i merkume nükûl edip ve sıhhat-i bey'e hükmolunup fasl-ı husumet olundukdan sonra Hind-i mezbûre yemin ederin dese kavline itibar olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

797. Mesele: Evlad-ı rasul sallahu aleyhi vesellemden olan Zeyd'in mülkünden cariyesi ibâk edip zapt-ı evâbık eden Amr cariye-i ahzedip bir yıl mikdârı hıfzeyleyip ba'dehu izn-i hakimle Bekir'e bey' etse hâlâ Zeyd-i mezbûr gelip cariye-i merkume mülkünden ibâk etmiş memlûkesi idiğın isbât edince Bekir'den cariye-i merkumeyi

almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Tarif-i şer‘î bulunup izn-i şer‘le vech-i şer‘î üzere bey‘ olunduysa olmaz.

798. Mesele: Zeyd zevcesi Hind’in huzurunda bir bağı mülkümdür deyu zevcesine bey‘ edip Hind dahi akitde sâkite olup ba‘de zaman mülkümdür deyu dava eylese davası istimâ‘ olunur mu? el-Cevab: Olunmaz, tezvîr olunca.

799. Mesele: Zeyd’in babası müteveffa Amr’dan irs-i şer‘le intikal eden mülk bağın Bekir fuzûlî tasarruf eylese Zeyd ba‘de’l-ısbât talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

800. Suret-i mezbûrede: Zeyd Bekir’den bağı alınca mahsulünden mevcut olanın aynını ve müstehlek olanın kıymetini Bekir’den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Aynını ve kabz ve istihlâk ettiğini alır.

801. Mesele: Zeyd âhar diyara gittikde mülk menzilde Amr’ı ve hizmetkarı Bekir’i iskân edip mezbûrûn menzil-i mezbûrda sâkinen Bekir menzil-i mezbûrun içinde bir mikdâr filori bulup bir mikdârını Amr’ın oğlu Beşir’e verip ve bâkîsini Bekir-i mezbûr alıp kaçıp âhar diyara gidip [65a] ba‘dehu Zeyd gelip Beşir’den “Ben menzil-i mezbûrda şu mikdârı filori hıfzetmişdim sen bulup almışsın” deyu dava ettikde Beşir Bekir’den aldığı mikdârı filori ikrar edip Zeyd’e verince Zeyd cümlesini Beşir’den talep etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

802. Suret-i mezbûrede: Zeyd mücerred zikrolunan filori benimdir demekle ısbât etmeden almağa şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

803. Mesele: Zeyd “Amr yanıma elli bin akçe karzdan ve on beş bin akçe çoka bahasından deynim vardır” deyu vasî muvacehesinde ikrar edip sicil ve hüccet edip ba‘dehu zikrolunan altmış beş bin akçeyi vasîye eda etmiş olsa hâlâ Zeyd “Çoka bahası deyu ikrar eylediğim on beş bin akçe muâmele olunmadan ribhdendi” deyu dava edip geri almak istedikde deyn-i merkumu Zeyd’e vasî-yi mezbûr vermiş olunca vasîye bana çoka bey‘ eylediğini ısbât eyle demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, re’y-i hakimle.

804. Mesele: Zeyd Amr’dan nakit yedi bin akçe istikrâz edip dört bin akçeye bir kürk iştirâ edip on bir bin akçeye on bin akçe muâmele vermek üzere yirmi bir bin akçe oldu deyu meblağ-ı mezbûru yetmişer akçe hesabı üzere Zeyd “Amr’da üç yüz kuruş deynim vardır” deyu kâdî huzurunda ikrar edip hüccet dahi olunup Amr Zeyd’den üç yüz kuruş

talep eyledikde Zeyd “Benim deynim ancak karzdan yedi bin akçe ve kürk bahasından dört bin akçedir” deyip kazıyye bu minvâl üzere olduğunu şuhûd-ı udûl ile isbât edince mâ-adâyı vermemeye kâdir olur mu? el-Cevab: Amr mücerred ikrar ile dava ettiyse olur, ziyadesi sâbit olmayınca.

805. Mesele: Zeyd’in mirliva zimmetinde olan seksen sekiz bin akçe hakkını ahz ve kabza Bekir’i tevkîl edip Bekir dahi talep eylediğinde Amr’ın vekili Beşir “Amr’ın hâsları mahsulünden ahzeyle” deyu Bekir’e birkaç karyenin temessüklerini verse lakin Bekir zikrolunan meblağın tahsilini eder olmayınca müvekkil-i mezbûr vekil-i merkumdan mücerred temessükleri kabul eylemekle meblağ-ı merkumu talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

806. Suret-i mezbûrede: Zeyd cebren vekili Bekir’den meblağ-ı mezbûrun yetmiş sekiz bin akçesini [65b] ahzeylediğinden sonra Bekir hükm-i hakimle yine istirdâd eylese ba’dehu Bekir-i merkum “Ben âhardan meblağ-ı mesfûru muâmele ile alıp sana teslim eylemişdim” deyu Zeyd’den ribh talebine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

807. Mesele: Bir vakıf hanın bir mikdâr muayyen ve mahdûd arsasını Hind “Benim mülk-i mevrûsumdur babam Zeyd-i müteveffanın terekesindedir, terekesi beyne’l-verese taksim olundukda mahdûd-ı mezbûr menzil olup bana bir mikdâr nakit ile hissem için tayin olunmuşdu” deyu müteveli-yi vakıf olan Amr’dan dava eyledikde Amr dahi “el-Hakika menzil-i mezbûr Zeyd’in terekesindendi lakin Zeyd’in zaruret-i deyni için menzil-i mezbûru Zeyd’in verese-i kibârı falan ve falanın ve mezbûre Hind’in vekilleri falan ve falan ve verese-i sığârının vasîleri falan değer-i bahasıyla Bekir’e bey’ ve teslim ve kabz-ı semen edip ba’dehu Bekir’in yedindeyken muhrak olup ba’de’l-ihrâk Bekir arsasını han-ı mezbûrun vâkıfı Beşir’e semen-i muayyene bey’ ve teslim-i semen ve kabz-ı mebî’ edip ba’dehu Beşir han ilhak edip vakf-ı lazım ile vakfeyledi” deyu vech-i şer’î üzere isbât edince zikrolunan arsa vakfa hükmolunur mu? el-Cevab: Olunur.

808. Bu suretde: Hind Zikrolunan arsa hîn-i taksimde benim hisseme tayin olunmuşdu benim beyyinem vardır” dese Hind’in beyyinesine itibar olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

809. Bu suretde: Amr Hind’e “Menzil-i merkum bey’ olundukda sen kebîre olup bey’e falanı tevkîl ettiğın ol zamanda vech-i şer’î üzere sâbit olup ol dahi sairler ile vech-i

meşrûh üzere bey' eyledi" deyip isbât etmeğin Hind "Ben ol hinde sağır idim isbât ederim" dediğine itibar olunur mu? *el-Cevab*: Olunmaz.⁴⁴

810. [70a] *Mesele*: Zeyd-i müteveffanın duyûn-ı mebniyyesine menkûlât ve nukûdu vefa etmemekle bir mülk akarı re'y-i hakim-i şer'-i şerîf ile Amr'a kıymetiyle bey' olunup kassâm askerinin imzasıyla mumdâ ve hatmi ile mahtûm olan hüccet-i mübâya'ada "Sebeb-i mübâya'a-ı mezbûre, hakim nezdinde müteveffa-yı mezbûrun duyûn-ı zaruresi sâbit olduktan sonra duyûn-ı mezbûra ancak akar-ı merhumun vefa etmesidir.⁴⁵" deyu tasrih olursa otuz yıl murûrundan ve tedâvül-i eydîden sonra akar-ı mezbûr vakfolunmuşken Zeyd kızlarından biri müteveli-yi vakıf yüzüne dava edip hüccet-i mezbûrede olan mübâya'a ve zarureti isbât lazım geldikde şuhûd-ı udûlden mazmûn-ı hüccete şehâdet edip ol zamanda kassâm askeri olan falan "Ben falan huzurunda Zeyd'in menkûlât ve nukûdu vefa etmeyince duyûn sâbite olup akar-ı mezbûr bey' olmayınca eda-yı deyn mümkün olmadığı mütebeyyin olduktan sonra akar-ı mezbûrun bey'ine icâzet verip Amr dahi akar-ı mezbûru hakim-i muşârun ileyh marifetiyle değer-i bahasıyla Zeyd'in bi-tarîkı'l-hasır veresesi olan kebîr kızları Hind ve Zeyneb'in vekillerinden ve sağîre kızı Müslime'nin vasîsinden ve asabe-i nesebiyyesi olan Hatice'nin vekilinden ve zevcesi olan Saliha'nın vekilinden iştirâ eyledi ve teslim-i semen ve kabz-ı mebî' vaki oldu biz bu vecihle bey' ve iştirâya ve sübût-ı zaruret-i deyne şahidlerimiz şehâdet dahi ederiz" derlerken müddeiye-i mezbûre "Ben bu şehâdete râziye değilim asl-ı deyn ne mikdâr idi ve deyn kime idi ferâde ferâde beyan etsinler" deyu teklîfe kâdir olur mu? *el-Cevab*: Olmaz.

811. *Suret-i mezbûrede*: Mezkûrenin ol zamanda kebîre olduğu ve Beşir'i akar-ı mezbûrdan hissesini bey'e vekil edip vekaleti nehc-i şer'î üzere sâbite olduğu hüccet-i mezbûrede musarraha olup hâlâ "Ben ol zamanda sağîre idim" deyu bey'i ve tevkîli inkar ettikde hüccet-i mezbûrenin mazmûnuna şehâdet eden şahidler sen ol zamanda bâliğe idin ve akar-ı mezbûru bey'e vekilin olan Beşir'in vekaleti huzur-ı hakimde vech-i şer'î üzere hasm-ı şer'î [70b] mahzarında sâbite oldu biz buna şahidlerimiz" [deyu] şehâdet dahi ederlerken müddeiye-i mezbûre asl-ı vekaletе şahid istemeğe kâdir olur mu? *el-Cevab*: Olmaz.

⁴⁴ Bundan sonra 66a-b, 67a-b, 68a-b ve 69a-b boş bırakılıp 70a'dan devam edilmiştir.

⁴⁵ وأما دفعة المبايعۃ المزبورة بعد أن ثبت لدى الحكام الموقع أعلاه ضرورة ديون المتوفى المزبور ولم يف ديونه غير العقار المزبور.

812. Mesele: Zeyd karyede mecrûhan maktul bulundukda verese-i Zeyd, Amr ve Bekir ve Beşir ve Halid'den dava-yı katl ettiklerinde mezbûrlardan Amr “Zeyd-i mezbûru alet-i câriha ile biz katlettik” dedikde verese-i Zeyd Amr'ı kısas ettirdikten sonra Bekir ve Beşir ve Halid'e “Siz de katilde müştereksiz” deyu davaya kâdir olur mu? el-Cevab: Beyyine-i âdileleri varsa olurlar.

813. Mesele: Zeyd bir vakıf karyenin cânib-i vakfa ait cemî'-i mahsulünü mütevellî-yi vakıf olan Amr'dan ber-vech-i maktû' alıp mahsul-i vakıfdan cem' ve kabzeyletiği akçe ve kuruş ve altın aynıyla Amr'a teslim eyledikde Amr'a “Ben akçe almam ve râyic olup Amr'ın kabzeyletiği üzere altın ve kuruş almam” demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Mal-ı vakıfdan maktûzu her ne ise onu alır.

814. Mesele: Zeyd bir mikdâr kehrübânın vukiyyesin otuz kuruşa Amr'a bey' edip semeni mukabelesinde doksanar akçeye bir mikdâr sahtiyân alıp ba'dehu Amr zikrolunan kehrübânın fahiş ile bey' olunmuş deyu dava ve isbât edince bey'-i mezbûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

815. Mesele: Zeyd fevt olup veresesinden kızı Hind'in vekili olan Amr Zeyd'in terekesinden bazı esbâb alsa ba'dehu sair verese Amr'a “Sen zikrolunan esbâbı değerinden aşağı kıymetle alıp gabn-ı fahişle bey' olmuşdur” deyu gabnı isbât için zikrolunan eşyayı ihzâra kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

816. Mesele: Zeyd-i müteveffanın oğlu Amr-ı kebîr yabandayken evlad-ı sığârına vasî olan Bekir Zeyd'in deyn-i müsbeti için menkûlâtı olmamağla bir evini bahasından noksan-ı kesîr üzere marifet-i hakimsiz bey' edip deyn-i mezkûru eda eylese ba'dehu evlad-ı merkume vefat edip cümle muhallefât Amr-ı mezbûra intikal edip yabandan geldikde vasî-yi merkum[un] zikrolunan evi gabn-ı fahişle bey' ettiğini isbât edince [71a] deyn-i mezkûru kendi eda edip evi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

817. Mesele: Zeyd Amr-ı tacire on iki altın ve on iki kuruş ve yedi yüz akçe verip ba'dehu dava ettikde Amr-ı mezkûr inkar edip Hind ve Zeyneb ve Bekir Amr-ı mezbûrun ikrarına şehâdet etseler şer'an maktûle olur mu? el-Cevab: Dava-yı sahiha etmişse olur.

818. Mesele: Hind mülk bağının semerâtını zevci olan Zeyd ile otuz yıl mikdârı ekledip ba'dehu Zeyd-i mezbûr âhar diyarda vefat ettikde Hind-i mezkûre “Bağ-ı

merkumdan bu nice zamandan beri eklolunan mahsulün kıymetini Zeyd'in terekesinden alırım” demeye şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

819. Mesele: Zeyd Amr-ı reisin gemisine beş pastav çoka koyup ve bir mektup verip “Falan yerde sâkin olan Bekir’e teslim eyle” dese ba‘dehu reis-i mezbûr Bekir-i merkuma bir pastav teslim edip Bekir-i merkum mektuba beş pastav yazmışdır deyu dört pastav çoka dahi talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: İsbât ederse yahut [reis] yeminden nükûl ederse olur.

820. Mesele: Zeyd-i zimmî vefat eyledikde Amr-ı müteveli “Zeyd zimmetinde mal-ı vakıfdan altmış bin akçe vardır” deyu dava edip verese yirmi binden ziyadesini münkirler olup ziyade-i mezbûrenin aslına beyyine ikamet etmeyip mücerred Zeyd’in sıhhatinde ikrarına beyyine ikamet eylese beyyinesi makbule olur mu? el-Cevab: Olur, dava-yı sahiha ederse.

821. Mesele: Zeyd’in seby tarîkıyla dâr-ı harbden ihrâc olunan cariyesi Hind’den sonra dâr-ı harbden çıkıp Zeyd[’in] iştirâ ettiği Amr için “Benim oğlumdur” dese ba‘dehu Zeyd Hind ve Amr’ı i’tâk edip hâlâ Hind fevt oldukda Zeyd bi-hasebi’l-velâ Hind’in muhallefâtını zaptetmek istedikde Amr verasetin isbât etmeden mücerred “Hind hayatında benim için oğlumdur demişdi” deyu Zeyd’e Hind’in muhallefâtını zaptettirmemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

822. Mesele: Zeyd kendi malı ile nakış işlemek için sağîre kızı [71b] Ayşe’ye malumu’l-kadr bir kaç ukiyye ipin aliverip ve zevcesi olan Ayşe-i mezbûrenin validesi Hind’e teslim etse ba‘dehu Hind-i mezbûre vefat ettikde Hind’in sair veresesini “Zikrolunan ip Hind’in mülküdür” deyu dava edip Zeyd-i mezbûr “Benimdir, kızım Ayşe-i mezbûre için satın aldım” deyu dava edip tarafeynin beyyinesi olmasa Zeyd yemini ile tasdik olunur mu? el-Cevab: Olunur.

823. Mesele: Zeyd fevt olup oğlu Amr’ı ve kızı Hind’i terk eylese Zeyd’in terekesi taksim olunmadan Amr ve Hind dahi vefat edip li-eb ammeleri Zeyneb’i terk eyledikde Zeyneb-i mezbûre hâzire olmayınca beytûlmal emîni muhallefât-ı Amr ve Hind⁴⁶’i zaptedip marifet-i şer‘le değer-i bahasıyla bey‘ eylese Zeyneb-i merkume hâzire

⁴⁶ Metinde “Zeyneb” geçmektedir, ancak siyak sibak uyumu açısından “Hind” olmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir.

oldukda zikrolunan muhalledfâtı bey' olunan yerlerden almağa kâdire olur mu? el-Cevab: Olmaz, nehc-i şer'î üzere bey' olunduysa.

824. Mesele: Zeyd Amr'a bir mikdâr karz deyn ikrarın mutazammın Amr'ın yedine hat ve hatemiyle tezkire verip ba'dehu Amr Zeyd'den deyn-i mezbûru talep eyledikde Zeyd tezkire kendinin idiğine mu'terif olup lakin deyn-i mezbûru ile asl-ı deyn veyahut ikrar sâbit olmayınca mücerred tezkire benimdir demekle kable'l-istikrâz kizb olunmuştur derken deyn-i mezbûr Zeyd'e iltizam olunur mu? el-Cevab: Muanven ve mersûm olunca ikrarında kâzib idim dese yemin verir.

825. Mesele: Zeyd kemal-i aklında Zeyneb'e karz-ı hasen bir mikdâr akçe verip ve ba'dehu Zeyd'e cunûn ârız olunca Zeyd'in ammı olan Amr Zeyneb'de olan akçeyi Zeyd için alıp kabzeyledikden sonra Zeyd'e ifâkat gelince Zeyd-i mezbûr akçesi için Amr ve Zeyneb'den hangisine müracaat eyler? el-Cevab: Zeyneb'den talep edip ol dahi Amr'dan talep eder.

826. Mesele: Zeyd abd-i memlûkunu Amr'a bey' edip Amr dahi Bekir'e Bekir Beşir'e bey' eyledikten sonra abd-i mezbûr Beşir'in yedindeyken "Zeyd beni i'tâk eylemişdi" deyu Beşir yüzüne isbât edip âzad oldukda Beşir Bekir-i mezbûru bulmayınca [72a] semen-i abdi bâyi'-i evvel olan Zeyd'den talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

827. Suret-i mezbûrede: Beşir abd-i merkumun semenini kendine bey' eden Bekir-i merkumdan talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

828. Mesele: Zeyd Amr-ı mütevelliden muâmele ile bir mikdâr akçe aldıktan sonra Amr'a bir mikdâr akçe verip ba'dehu Zeyd "Asl-ı maldan verdim" deyip Amr "Muâmeleden aldım" dese kavlı hangisinindir? el-Cevab: Zeyd'indir.

829. Mesele: Hind-i müteveffanın küllü malı varken techîz ve tekfîni zevci Zeyd üzerine lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz.

830. Mesele: Zeyd vefat edip zevcesi Hind'i ve mevlasını terk eyledikde Amr hâzır olmamağın Amr'ın hissesine beytûmal emîni dahledip Bekir "Zeyd sülüs malını vücûh-ı hayra vasiyet edip [beni] vasî etti" deyu emîn-i mezbûr yüzüne isbât edip ba'dehu terekeden bir mikdâr emvâl ve bir abdi bir mikdâr meblağa Bekir beytûmal emîninden iştirâ edip ve semenini sülüs için alıkoyup sarfeyledim dese ba'dehu Amr hâzır olup

vasînin şîrâsı sahih olmayıp ve şîrâda gabn-i fâhiş isbât edip mebî'leri kabzedip “Vasiyet vech-i şer'î üzere sâbit olmamağla tekrar benim yüzüme sâbit etsin” [deyip] kable's-sübût Amr vefat eylese Bekir semen-i mezbûru Amr'ın veresesinden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Sülüsü olur, [beytülmal] emîni yüzüne sâbit olduysa.

831. Mesele: Zeyd zevcesi Hind'in mülk evini yıkıp yerine yeniden evler bina ettikten sonra Zeyd-i mezbûr vefat edip sair vereseşi “Bina Zeyd'in mülküdür” deyu dava ettikde Hind “Benim kendi malım ile bina eyledi” deyu dava eylese Hind-i mezbûre kavlinde yeminiyle tasdik olunur mu? el-Cevab: Hilâfiyyedir, re'y-i hakimle olunur, hilafî zâhir değilse.

832. Mesele: Zeyd sülüs malını vücûh-ı hayrâta sarfolunmak için vasiyet edip ve tenfîzinde Amr'ı vasî-yi muhtâr eylese Amr-ı mezbûr vefatından sonra cümle muhalledâtinin sülüsünü kabz ve vücûh-ı hayrâta sarf murad ettikde hakimü'ş-şer' marifetiyle vereseden hâzır olanlar izniyle Zeyd'in zimem-i nâsda olan akçesinden kabzeylese ba'dehu Zeyd'in hâzır olmayan vereseşi geldiklerinde [72b] vasî-yi mezbûrun kabzettigini kabul etmeyip tekrar vasînin akçe aldığı kimesnelere akçe talebine kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

833. Mesele: Hind zevci Zeyd'e yüz elli re's koyun emanet tarîkıyla verip on beş yıl murûrundan sonra Zeyd fevt oldukda Hind-i mezkûre “Ben zevcime on beş yıldan akdem yüz elli aded koyun vermişdim” deyu hâlâ aded-i mezkûru Zeyd'in koyunu sürüsü içinden almak istese lakin Zeyd'in koyunlarının içinde kendinin mukaddemâ teslim ettiği koyunları aynı ile tayin edip yemin ve isbât etmeyip mücerred “Mukaddemâ zevcime falan kadar koyun vermişdim” deyu yemin etmekle Zeyd'in koyunlarından ol mikdâr koyun almağa şer'an kâdire olur mu? el-Cevab: Olmaz.

834. Mesele: Zeyd vefat edip kızları Hind-i kebîre ve Zeyneb-i sağîreyi terk ettikde Zeyd'in zimemde olan akçe ve sair terekesini beynlerinde kısmet ettirmeden Zeyneb-i sağîrenin vasîsi Amr zikrolunan meblağı zimemden cem' ve kabzeylese ba'dehu Hind-i mezbûre hissesini medyûnlardan talep ettikde mezbûrlar mücerred “Sağîrenin vasîsine eda ve teslim ettik” deyip hissesinde Hind'in mutâlebesinden halâs olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

835. Mesele: Zeyd Amr-ı sağîri abd-i memlûkumdur deyu Bekir'e bey' edip Bekir dahi Beşir'e bey' ettikten sonra Amr bâliğ olup “Hürrü'l-aslın” deyu dava eyleyip isbât

eylese Bekir dahi “Mâciriyyü’l-asıldır” deyu isbât eylese hangisinin beyyinesi evlâdır?
el-Cevab: Ülâ evlâdır.

836. Bu suretde: Amr’ın beyyinesi evlâ olduğu takdirce Amr mezbûrân Zeyd ve Bekir’e hizmet eylediği seneler için ecr-i misil talebine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

837. Mesele: Zeyd-i müteveffanın vârisi olan Amr meclis-i kâdîde Zeyd’in zevcesi Hind’e “Sen Zeyd’in Bekir’e emanet vaz’ ettiği on bin akçeyi ben kabzetmedim Halid’indi yine Halid kabzeyledi” deyip ba’dehu Bekir’e sual olundukda Bekir “Meblağ-ı mezbûru bana Zeyd verip ba’dehu Hind kabzeyledi” dedikten sonra Hind “Meblağ-ı mezbûr benim mülkümdü [73a] bir metâ’ almak için Zeyd’e vermişdim Zeyd dahi Bekir’e emanet vaz’ etmişdi ona binaen aldım” dese mukaddemâ Halid’in mülkü olduğuna ikrardan sonra Hind’in benim mülkümdü deyu ettiği dava mesmû’a olur mu?
el-Cevab: Olmaz.

838. Mesele: Zeyd’in mülküne Amr müstahak çıkıp vekili Beşir yüzüne kâdî huzurunda isbât-ı istihkâk edip sicil olundukdan sonra Amr’a hüccet vermeden Zeyd kâdî[yı] men’ edip üç yıl mülk-i mezbûru cebren tasarruf edip ba’dehu Beşir’e bey’ eylese bey’-i mezbûr nâfiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

839. Bu suretde: Amr Beşir-i zi’l-yedi ihzâr-ı şer’ edip mukaddemâ mülk-i mezbûra müstahak çıkıp Zeyd-i mezbûrdan kendine hükmolunduğun Beşir-i merkumun yüzüne isbâta kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, Beşir’in elindeyse.

840. Mesele: Hind sâkine olduğu menzili mülkümdür deyu zevci Zeyd’e bey’ eyleyip zevci içinde bazı ebniye ihdâs eyledikten sonra Hind-i mezbûre menzil-i mezbûru vakf-ı evladdır deyu marifet-i hakimle dava ve isbât edip ev vakfa hükmolundukdan sonra Zeyd Hind’den bina-yı mezbûra sarfeylediği meblağı almağa kâdir midir yoksa binayı Hind’e teslim edip yevm-i teslimde olan kıymetin mi alır? el-Cevab: Mebniyyen yevm-i teslimde kıymetin alır.

841. Mesele: Zeyd Amr’a bin akçe verip üzerine muâmele-i şer’iyye etmek istedikde Zeyd-i mezbûr bir kaftanını Amr-ı merkuma bin beş yüz akçeye bey’ edip Zeyd-i mezkûr yine zikrolunan kaftanı Amr’dan bin akçeye iştirâ edip üzerinde beş yüz akçe muâmele oldu dese vech-i meşrûh üzere olan muâmele ile Zeyd-i mezbûr Amr-ı

merkumdan ribh nâmına zikrolunan beş yüz akçeyi almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, bi'l-vasıta-ı tarîk-ı şer'î ile vermiş olmayınca.

842. Mesele: Zeyd abd-i memlûku Amr'ı Bekir'in cariyesi Hind ile istibdâl edip her biri mutasarrıflarken Amr'a müstahak çıkıp şer'an müstahak olan Beşir'e hükmolunduktan sonra Zeyd-i mezbûr Hind'i âhar kimeseye bey' eylese Bekir hâlâ Hind-i mezbûreyi âharın elinde bulduğu takdirce almağa kâdir olur mu? [73b] el-Cevab: Olur.

843. Mesele: Zeyd-i müteveffanın oğlu Amr babasının bir hususda vekil olan Bekir'e "Müteveffa babamın sende bu mikdâr akçesi kaldı" deyu dava edip isbâta kâdir olmayınca Bekir-i mezbûra zimmetinde müteveffa-yı mezbûrun akçesi kalmadığına hakim huzurunda yemin [teklif] edip Bekir dahi bu minvâl üzere yemin eylese Amr-ı mezbûrun mutâlebesinden halâs olur mu? el-Cevab: Olur, beyyine-i âdile zuhûr etmezse.

844. Mesele: Hind Zeyd'in yedinde olan mülk cariyesinden nizâ' edip "Benim mülkümüdür ibâk eyledin" deyu dava edip Zeyd "Sen cariye-i merkumeyi Ayşe'ye bey' Ayşe dahi bana bey'-i bât ile bey' eyledi benim mülkümüdür" deyu dava edip ve davasına mutabık beyyine ikamet eyledikde hakimü'l-vakt "Beyyinenin vech-i şer'î üzere ta'dîl olunca[ya dek] cariye-i merkume Hind'in yedinde dursun" deyip cariyeyi Hind'e teslim eyleyip cariye-i merkume tekrar Hind'in yanından firar ve ibâk eylese şuhûd-ı Zeyd ta'dîl olundukda cariye bulunmayınca Hind kıymetin dâmine olur mu? el-Cevab: Olur.

845. Mesele: Zeyd fevt oldukda hizmetkarı Amr "Zeyd'de karzdan üç yüz filorim vardır" deyu veresesinden dava edip Zeyd'in hat ve hatemiyle deyn-i mezkûru ikrarını mütezammın temessük ibraz eyledikde verese deyni ve temessükü münkirler olunca bilâ isbât mücerred tezkire ve temessük ile Amr deyn-i mezkûru vereseden Zeyd'in terekesinden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

846. Mesele: Zeyd'in abd-i memlûku olan Amr fevt olup Hind-i hürreden hasıl olan oğlu Bekir'i terk ettikde Zeyd-i mezbûr yabanda olmağla Amr'ın metrûkâtın Bekir-i merkum kabzedip Bekir dahi fevt olsa Amr mu'tak olmayınca ba'dehu Zeyd gelip zikrolunan metrûkâtı talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, vaki ise.

847. *Mesele:* Zeyd Amr'dan "Sende dokuz yüz filori emanet vaz' eyledim" deyu dava ettikde Amr "Sana def' ettim" [74a] deyu dava edip def'ine beyyine ikamet ettikten sonra Zeyd Amr'ın def'-i dava ettiği tarihten muahhar "Zikrolunan dokuz yüz filori yedinde emanetdir" deyu ikrarın dava edip beyyine ikamet eylese davası mesmû'a ve beyyinesi makbule olur mu? *el-Cevab:* Olur.

848. *Mesele:* Zeyd-i müteveffanın veresesinden Amr kable'l-kısmet-i tereke bir mikdâr meblağ ile birkaç sene ticaret eylese hasıl olan ribhden vâris-i Zeyd olan [Bekir] hisse talebine şer'an kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

849. *Mesele:* Zeyd-i müteveffanın kulu Amr "Zeyd beni müdebber-i mutlak etmişdi" deyu ikamet-i beyyine edip veresesini "Kitabete kesip bedel-i kitabet eda olunmadan vefat etti" deyu beyyine ikamet etseler şer'an hangisinin beyyinesi evlâdır? *el-Cevab:* Ülâ evlâdır.

850. *Mesele:* Zeyd oğlu Amr-ı kebîrin anası Hind-i müteveffadan terekesin rızasıyla Bekir'e bey'-i şer'î edip semenin Amr'a teslim eylese ba'dehu Hind'in bazı deyni zâhir olup şer'le Amr'dan talep ettiklerinde Amr mücerred "Zeyd bey' etmişdir" deyu edaya kudret varken bî-vech vermemeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

851. *Mesele:* Zeyd Hind'i meclis-i şer'e ihzâr edip "Ben Zeyneb'den cariye iştirâ ettikde Hind derkine kefil olmuşdu müstahak çıkıp şer'le yedimden aldılar" deyu dava edip Hind münkire oldukda isbâta kâdir olmayınca iade edip "Ben cariye-i mezbûreyi Hind-i mezbûreden almışdım" deyu buna kabz dava edip beyyine ikamet eylese şer'an caiz olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

852. *Mesele:* Hind zevci Zeyd-i müteveffanın terekesinden "Yüz elli re's koyun benimdir" deyu verese-i Zeyd'den talep edip ve koyunlar Hind'in idiği malum olmadan emanet vaz' olursa ba'dehu kuzuladıktan sonra Hind-i mezbûre merhum koyunları benimdir deyu yemini ile alsa kuzuların dahi verese-i Zeyd'den almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

853. *Mesele:* Hind memlûkesi Zeyneb'i icazetiyle bir hürre [74b] tezvîc edip Hind fevt olup ba'dehu Zeyneb dahi fevt olsa Hind'in kızı oğlu Zeyd'den gayrı vârisi olmayınca ve memlûke-i mezbûre mu'taka olmayınca cümle malını Zeyd almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

854. Mesele: Zeyd medyûnu Amr'ı kâdîye hapsedtikden sonra kefil bi'l-mal olan Bekir'i dahi şer'le hapsedtirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

855. Suret-i mezbûrede: Zeyd asıl olan Amr'ı haptiden ihrâc edip te'cîl eylese eceli mezbûre tamam olmadan kefilde deyni almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

856. Mesele: Hind-i müteveffanın eytâmının vasî-yi muhtârları olan Zeyd emvâl-i eytâmı ekl u bel' ettikde babaları vasî nasbolunup Zeyd'den talep ve haps ettirikde Bekir gelip "Eğer hayatında ve eğer memâtında mal-ı merkumu benden talep edin" deyip Zeyd'i haptiden ıtlâk eylese böyle demekle kefil olmuş olup mal-ı merkum Bekir'den talep ve ahz olunur mu? el-Cevab: Zeyd'den talep olunur, Bekir haptiden ihrâc ile zarar ettiyse re'y-i hakimle ondan dahi talep olunur, örflerinde kefalet olunca.

857. Mesele: Zeyd Amr'ı ahzedip "Âhar diyarda olan Bekir'e çoka bahasından şu mikdâr akçem olup sen kefil bi'l-mal olmuşdun" deyu şuhûd ile isbât edip Amr'ı hapsedtirse ba'dehu [Bekir] geldikde inkar edip "Tekrar benim yüzüme isbât olunsun" demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, Amr kefalet-i mutlakayı ikrar ve deyni inkar etmediyse.

858. Mesele: Celâlî taifesi birkaç kimesneleri haps ve darbedip mezbûrları cebren bir mikdâr kuruşa kesip meblağ-ı merkuma Zeyd kefil bi'l-mal olsa vech-i muharrer üzere olan kefalet sahih olur mu? el-Cevab: Olmaz, emirleri tav'an ise re'y-i hakime menûttur kefil onlara rucû'da.

859. Mesele: Zeyd Amr'a "Var sen Bekir'e yüz keyl piriñç ve elli [keyl] mercimek ve on keyl nohut ve iki kantar şeker ver kıymetlerin ben sana vereyin" dedikde Amr-ı mezbûr dahi Zeyd'in bu kelamı [75a] ile değer olunan eşyayı Bekir'e teslim etse ba'dehu Amr eşya-yı mezkûrenin kıymetin Zeyd'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

860. Mesele: Zeyd Amr'ın medyûnu Bekir'in nefesine gaybet ederse deynine kefil olsa ba'dehu Amr Zeyd'den Bekir'i talep eyledikde Zeyd Bekir'i zindanda âhar deyn için haps olunmuş bulup Amr'a gösterdikden sonra Amr bî-vech Zeyd'den deyn-i mezbûru talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

861. Mesele: Zeyd Amr'a karz bir mikdâr akçe verip ba'dehu Amr vefat eyledikde Zeyd Bekir'i ahzedip "Ben Amr'a meblağ-ı mezkûru verdiğimde sen mala kefil oldun"

deyu dava ve ba‘de’l-inkar isbât eyledikde Bekir “Ben ol zamanda âhar diyardaydım” deyu beyyine ikamet eylese beyyinesine itibar olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

862. Mesele: Zeyd Amr’ın bir atını ve bazı esbâbını serika edip gaybet edince Bekir Zeyd’i mesrûk olan esbâb ve at ile ahzettikde Halid gelip “eğer Zeyd’in elinde olan at ve esbâb mesrûk ise ve kendisi dahi” deyu Zeyd’i Bekir’in elinden tahlîs edip Zeyd gaib olsa Amr Zeyd’in serika ettiği atını ve esbâbını Halid muvâcehesinde isbât edince Halid’den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Halid kabzettiyse olur, etmediyse Bekir’den dava edip ol dahi Halid’den dava eder.

863. Mesele: Zeyd-i yahudi Amr-ı zimmîye bir mikdâr metâ‘ bey‘ edip Bekir-i zimmî ve Beşir-i zimmî kefil bi’l-mal olsalar ba‘dehu Zeyd deynin kefil bi’l-mal olan Bekir ve Beşir’den talep eyledikde Bekir ve Beşir “Biz kefil olduğumuzda Amr’ın falan diyarda olan seffinesinin bu cânibe teveccühüne sen mani olmamak şartıyla kefil oldukdu, mani olmuşsun” deseler şart-ı mezbûru ve Zeyd’in mani olduğunu isbât etmeden kefaletten halâs olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

864. Mesele: Zeyd-i murâhik kendi malından muâmele-i [75b] şer‘iyye tarîkıyla Amr’a bir mikdâr meblağ verip Zeyd’in vasî-yi şer‘îsi olan Bekir meblağ-ı mezkûru Amr’dan vesayeti hasebiyle kabzetse ba‘dehu Zeyd zikrolunan meblağı vasî-yi mezbûr Bekir’in kabzı müsbetken Amr’dan talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

865. Mesele: Hind Zeyd’in elinde olan mülk çiftliği benimdir deyu dava ettikde Zeyd ben Hind’i bilmem ve çiftlik benimdir Hind’in alakası yokdur deyu meclis-i şer‘de inkar ettikde Hind kendinin mülk-i mevrûsu idiğine beyyine ikamet etmek istedikde Zeyd dönüp “Zikrolunan çiftlik karındaşım Amr’ındır benim dava ve nizâ‘ım yokdur dedi” deyu Hind’in ikrarına beyyine ikamet eylese şer‘an mesmû‘a ve makbule olur mu? el-Cevab: Olur.

866. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir ticarete gidip ba‘de zaman Zeyd ve Amr gelip Bekir-i mezbûrun hayatı ve memâtı nâ-malum olunca Bekir’in babası Beşir “Bekir’i siz katletmişsiz” deyu dava ettikde mezbûrân münkir olduklarında Beşir mezbûrânın “Bekir’i biz katleyledik” dedikleri ağızları [ile] ikrarlarına beyyine ikamet eylese şer‘an makbule olur mu? el-Cevab: Olur.

867. Mesele: Zeyd vefat edip muhallefâtı beyne'l-verese taksim olunduğu hinde müteveffa-yı mezbûrun kız karındaşı Hind Amr'a "Mezbûr seni vasî-yi muhtâr eylemiş babamızdan irsle bana intikal eden hakkım el-ân Zeyd-i mezbûrun zimmetindedir vasî olduğun cihetden senden talep ederim" dedikde Amr vasî-yi muhtâr idiğini bilirken huzûr-ı hakimde "Ben vasî-yi muhtâr değilim" deyu reddedip hakim Bekir'i eytâm-ı Zeyd'e vasî nasbedip Hind muhallefât-ı Zeyd'den hakkını Bekir'den talep ve dava esnasında Amr-ı mezbûr vasî-yi muhtâr idiğine beyyine ikamet eylese şer'an makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

868. Mesele: Zeyd-i fasık zevcesi Hind-i muhsanaya "Bre mel'ûne ve bre dini ve imanı yok kafir" deyu şetmettikden sonra "Dün kafirdim bugün müslüman oldum" dese Hind-i merkume Zeyd'in vech-i meşrûh üzere olan kelimât ve şetmini beyyine ile [76a] isbâta kâdir olmayınca Zeyd'e yemin teklifine kâdire olur mu? el-Cevab: Olur.

869. Mesele: Zeyd âhar diyarda fevt oldukda zevcesi olan Hind on ay tamamında bir veled doğursa hâlâ Zeyd'in sair vârisleri "Veled-i mezbûr müddet-i hamlden ekserde doğdu" deyip tereke-i Zeyd'den veled-i mezbûra hisse-i şer'iyeye vermemeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

870. Mesele: Zeyd zimmetinde Amr'ın karz-ı şer'îden bir mikdâr akçesine kefalet-i şer'iyeye ile birkaç kimesne kefil olup ba'dehu Amr asılı ahz ve hapsettirip akçesin talep ederken rucû' edip "Ben asıldan almam itlâk edip kefillerinden talep ederim" demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

871. Mesele: Zeyd bir menzil Amr'dan iştirâ edip kırk sekiz seneden beri tasarrufundayken [Bekir] "Zikrolunan menzil Amr-ı mezbûrdan irsle intikal eyledi" deyu dava eyledikde Zeyd tarih-i mezbûrda hüccet ibraz edip lakin zeylinde olan şuhûd cemî'an vefat etmekle mazmûnunu isbâta kâdir olmasa mücerred hüccet-i mezbûrenin kîdemi ile amel olunup Zeyd Bekir'in mutâlebesinden halâs olur mu? el-Cevab: Tasarruf-ı kadîme hüccet olur, Bekir'in davası tezvîr olmak fehmolunca mesmû'a değildir.

872. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtinde be-her yevm sure-i Yasin-i şerîf tilavet olunmak için sülüs malını vasiyet edip Amr'ı vasî-yi muhtâr eylese Amr dahi sülüsü ihrâc için Zeyd'in mülk bağıni bey'-i men yezîd edip Beşir'e bey' eylese bey'de Zeyd'in oğlu

Bekir bulûğa vardıkda zikrolunan bağı Beşir-i merkurandan talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Hissessini re'y-i hakimle almağa kâdir olur.

873. Mesele: Hind-i müteveffanın zevci Zeyd muhallefât-ı Hind'den avrata mahsus ve salih bazı kaftan ve incili esbâb sair verese ile nizâ' edişseler Zeyd-i mezbûr benimdir deyu bi-lâ isbât yeminiyle almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

874. Mesele: Zeyd-i müteveffanın veresesinden Amr marifet-i kassâm ile [76b] Zeyd'in terekesini tahrîr eyledikde Zeyd'in ceddesi Hind tereke-i Zeyd'den bazı esbâb saklamadığına yemin verdikten sonra tekrar kassâm getirip Hind'e yine ol esbâb için yemin teklîfine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

875. Mesele: Hind'in oğlu Amr bir menzili mülkündür deyu Bekir'e bey' eyledikde Hind hâzire ve sâkite olup ba'dehu menzil-i mezbûru Bekir dahi Beşir'e bey' edip Beşir fevt olup eytâmı kaldıkda Hind "Menzil-i mezkûr benim mülkümüdü" deyu dava [etse davası] istimâ' olunur mu? el-Cevab: Hakim tezvîr fehmedince istimâ' eylemez.

876. Mesele: Babası Zeyd'in ıyâlinden olup Zeyd'e tebeyyet ile bir evde sâkinen oğlu Amr Zeyd fevtinden sonra "Zikrolunan evde cümle esbâb benim mülkümüdür" deyu dava edip sair verese münkirler olunca Amr'a isbât lazım olur mu? el-Cevab: Olur, tebeyyet muhakkak olunca.

877. Mesele: Kızılbaş seferi esnasında dâr-ı islamdan bir karyede sâkin olan bazı zimmi Ermenileri asâkir-i islamdan bazı hilaf-ı şer' seby ve esir edip bey' eyleseler mezbûrlardan [Hind'i] bey'i caiz olanlardan olmak üzere Zeyd iştirâ edip vat' eyledikde hasıl olan veledin ba'de'd-dava Zeyd'den nesebi sâbit olup vâris olur mu? el-Cevab: Olur.

878. Mesele: Zeyd Amr'dan bir mülk dava eyleyip dava ve nizâ' üzere fasl olunmadan on beş yıldan ziyade zaman murûr eylese ba'dehu Zeyd'in beyyinesi istimâ' olunur mu? el-Cevab: Olunur, tezvîr olmayınca.

879. Mesele: Kuvvet-i kâhiresi olan Zeyd Amr'ı "Sende bir mikdâr hakkım vardır" deyu izn-i şer'îsiz fuzûlî zindana hapsedip ba'dehu Beşir-i çavuş vezir-i a'zam emriyle Amr-ı mezbûru zindandan itlâk eylese Zeyd-i mezbûr Beşir-i merkuma "Amr-ı mezkûru yine zindana götür veyahut uhdesinde bu mikdâr akçem vardır senden alırım" demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

880. Mesele: Zeyd'in huzurunda Amr Bekir-i gulâmı on yıldan ziyade mâlikâne istihdam edip fevt oldukda gulâm-ı mezbûr veresesine intikal [77a] edip mâ-beyninden on beş yıl murûr edip Zeyd bi-lâ öZR terk-i dava etmişken hâlâ gulâm-ı mezbûru Amr'a bey' edip semenin almamışdım deyu dava eylese bi-la emr mesmû'a olur mu? el-Cevab: Gulâmı dava ederse olmaz.

881. Mesele: Hind Zeyd-i müteveffanın veresesinden Amr mahzarında "Zeyd'in tasarrufunda olan falan menzil benim mülkümdür" deyu dava edip ve lede'l-hükkâm isbât edip hükmolunduktan sonra sair verese razı olmayıp "Bizim muvâcehemizde dahi isbât eyle" demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, menzil-i mezbûr cemî'an Amr'ın yedinde olmayınca.

882. Mesele: Duyûnu terekesini müstağrık olup bir evden gayrı terekesi olmayan Zeyd-i müteveffanın dâinleri marifet-i hakimi'ş-şer' ile mezbûr evi Bekir'e Zeyd tarafından vasî nasb ile bey' edip semenin beynlerinde kısmet-i guramâ ettiklerinde Amr hîn-i bey' ve taksimde hâzır olup eve ve deyne tearruz etmeyip sükût edip bir kaç yıl murûr eylese hâlâ Amr-ı mezbûr hakim huzurunda "Zeyd'in bana bu kadar deyni olup ev bana rehindi" deyu dava eylese mesmû'a olup bey'-i mezbûru feshettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Hilâfiyyedir, hakim tezvîr fehmederse istimâ' etmemeğe kâdir olur.

883. Mesele: Zeyd yeniler beyliğinin üçer aylık resm-i âdîsin peşin yazar kimesneden alıp sefere gittikde üç ay tamam olmadan yeniler beyliği Amr'a verilmekle müsellemi Bekir gelip zaptedince Zeyd'in kaim-i makamı Beşir'i ahzedip Amr'ın hissesin dava edip kerhen bir mikdâr meblağ olsa ba'dehu Beşir meblağı şer'le Bekir'den talep ettikde Bekir "Meblağ-ı mezbûru rızasıyla verdi" deyu beyyine ikamet edip Beşir "Kerhen ve cebren ahzettii" deyu beyyine ikamet eylese hangisi evlâdır? el-Cevab: İkrahiyyesi evlâdır.

884. Suret-i mezbûrede: Beşir mukaddemâ dava ettikde Bekir'in resm-i mezbûrdan makbûzu yok iken mücerred "Kaim-i makam bulmağla aldım" deyu takriri müsbet [77b] iken hâlâ "Resm-i mezbûrdan makbûzu olup mesâlih ettin" deyu dava eylese şer'an mesmû'a olur mu? el-Cevab: Olmaz.

885. Mesele: Hind'in zevci için "Eczâ-i şerîf tilavet oluna" deyu vakfettiği yüz bin akçeyi mütevellisi Zeyd kabzedip nice sene eczâ-i hânân vazifelerin verip mukırran vefat edip terekesi oğlu Amr'a kalıp Amr dahi müteveli olup nice yıllar mal-ı vakfı

tasarruf edip vazife verip bir mikdârını mukırran vefat eylese hâlâ verese-i Hind marifet-i hakimle mütevellî olup dava ettiklerinde verese-i Amr inkar eyleseler verese-i Hind mezbûrân Zeyd ve Amr'ın elli-altmış sene mikdârı vazife verip mukırran vefat ettiklerin isbât edince mal-ı mezbûru terekelerinden almağa kâdire olur mu? el-Cevab: Allahu a'lem ve rasuluhu, olur.

886. Mesele: Zeyd-i müteveffanın malını kabza vekili olan Amr'dan verese-i kibârı ve sağîresinin vasî-yi muhtârı makbûzu olan malı talep eylediklerinde Amr-ı mezbûr makbûzu olanı Zeyd'e teslim eyledim deyip yemin eylese teslimini isbât etmeden mücerred yemini ile mutâlebeden halâs olur mu? el-Cevab: Olur.

887. Mesele: Zeyneb fevt oldukda Hind kızı ve vârisesi idiği ma'rûfe iken Zeyneb'in muhallefâtını beytûmal emîni Zeyd kabzetmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

888. Mesele: Zeyd-i müteveffanın vârisi Amr "Zeyd sülüs malını masârif-i muayyene ve gayrı muayyeneye vasiyet eyledi ve ben sülüs [malını] masârifine sarfeyledim" dedikten sonra "Zeyd-i mezbûr kable'l-mevt vasiyet-i mezbûrdan rucû' etmişdi" deyu dava eylese istimâ' olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

889. Mesele: Hind rüşvet tarîkıyla Zeyd'e bir cariyesin verip Zeyd fevt oldukda verese-i Zeyd'den Hind cariyesin vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

890. [78a] Mesele: Zeyd bir hususda bey'-i kat'î davası edip ikamet-i beyyine eylese Hind bey'-i mezbûrda muvâza'a davası edip ikamet-i beyyine eylese hangisinin beyyinesi evlâdır? el-Cevab: Muvâza'a-ı şer'iyeyi bilip tafsil ve isbât ederse ol evlâdır.

891. Mesele: Hind ve Zeyneb'e irsle intikal eden mülk evi Hind hâzire iken Zeyneb Zeyd'e bey' eyledikde Hind sâkite olup Zeyd evi on yıl mülkiyet üzere tasarruf eylese ba'dehu Zeyd evi Amr'a bey' eyledikde Hind zikrolunan evden hissesini talebe kâdire olur mu? el-Cevab: Olmaz, meclisde hâzire ise.

892. Mesele: Zeyd-i mütevelliden muâmele ile akçe alan Amr re's-i sene[de] Zeyd'e bir mikdâr akçe verse sene-i sâniyede Zeyd "Meblağ-ı mezbûru ribh için aldım" deyip Amr "Asl-ı mal deyu verdim" dese kavlı hangisininindir? el-Cevab: Amr'ındır.

Kitabu'l-İkrar

893. Mesele: Hind hal-i sıhhatinde karzdan zevci Zeyd'in zimmetinde olan hakkını bi't-tamam aldığına ikrar ettikde Hind'in vefatından sonra Zeyd isbât ettikde veresesı Hind ikrarında kâzibe değil idiğine Zeyd'e yemin teklif etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Berâet-i zimmetine ikrar etmişse olmaz.

894. Mesele: Zeyd-i müteveffanın Amr'a deyni var idiğini vereseden ikisi ikrar edip ve sairı inkar etseler mezbûrların ikrarıyla Zeyd'in terekesinden deyn eda olunur mu? el-Cevab: İkrar edenlerin hisselerinden eda olunur, kable'l-hükm inkar edenler üzerine şehâdet eyleseler kabul olunur, deyn cümleye lazım olur.

895. Mesele: Cunûn-ı mutbık ile mecnun olan Zeyd hal-i hayatında "Amr'ın esbâbını ben serika eyledim" deyu ikrar eylese Zeyd ba'de'l-ifâka münkir olunca ikrar-ı sâbık ile muâhaz olunur mu? el-Cevab: Cunûnu muhakkak olunca olmaz.

896. Mesele: Zeyd Amr'a "Oğlum Bekir'i sefer ettir lazım olan mesâlihi [78b] görüver ne mikdâr akçe harcedersen ben vereyim" deyip Amr ile gönderse Amr müslümanlar huzurunda Bekir'e bir mikdâr akçe verip mesâlihın gördükden sonra Bekir fevt olsa Amr Bekir'e verdiği akçeyi babası Zeyd'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

897. Mesele: Zeyd maraz halinde sair veresesinden kaçırıp "Falan zevcem Hind'indir" deyu ikrar edip bir yıldan sonra ol marazdan vefat eylese Zeyd'in sair veresesı ikrar-ı mezkûru maraz-ı mevtinde idi deyu tutmamağa şer'an kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

898. Mesele: Mechûlü'n-neseb olan Zeyd Hind-i mechûlü'n-neseb için "Benim li-ebeveyn kız karındaşımdır" deyip Hind dahi tasdik ettikten sonra Zeyd-i mezbûr yine Hind-i mezbûreyi şer'an tezevvüc caiz olur mu? el-Cevab: Olur, rucû' edip nefislerin tekzîb ettilerse.

899. Mesele: Zeyd-i zimmî hamrdan sekrân ve lâ-ya'kıl iken "Amr-ı mütevellıye falan kadar deynim vardır" deyu ikrar eylese ikrar-ı mezbûr muteber olur mu? el-Cevab: Olmaz, vaki ise. (?)

900. Mesele: Bir mahallede sâkin olan Zeyd-i zimmî "Mahalle-i mezbûrda sâkin müslimîn ve kafirînın zevceleri elimden kurtulmadı cümlesine zina etmişdim" dese

Zeyd-i mezbûra ne lazım gelir? el-Cevab: İkrarı üzere musırr ise emr-i veliyyi'l-emr ile katlolunur, değil ise ta'zîr-i şedîd ve haps-i medîd olunur.

901. Mesele: Zeyd sebep-i muayyen beyan ile “Amr’a bir mikdâr akçe deynim var” deyu ikrar ve tayin ettikten sonra “İkrarımda kâzibim” deyu dava edince Amr’a Zeyd ikrarında kâzib olmadığına şer’an yemin teklif olunur mu? el-Cevab: Olunur.

902. Mesele: Zeyd “Amr’dan şu mikdâr akçe istikrâz ettim” deyu ikrar edip yedine tezkire verdikten sonra Amr meblağ-ı mezbûru Zeyd’den talep ettikde Zeyd “İkrarımda kâzibdim kable’l-ikrâz ikrar etmişdim” deyip Amr’dan ikrarında kâzib değil idiğine yemin vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

903. Mesele: Zeyd Amr’dan nakit yedi bin akçe istikrâz edip dört [79a] bin akçeye bir kürk iştirâ edip on bir bin akçeye on bin akçe muâmele vermek üzere yirmi bin akçe oldu deyu meblağ-ı mezbûru yetmişer akçe hesabı üzere Zeyd “Amr’a üç yüz kuruş deynim vardır” deyu kâdî huzurunda ikrar edip hüccet dahi olup Amr Zeyd’den üç yüz kuruş talep eyledikde Zeyd “Benim deynim ancak karzdan yedi bin akçe ve kürk bahasından dört bin akçedir” deyip kazıyye bu minvâl üzere cariyeye olduğunu şuhûd-ı udûl ile isbât edince mâ-adâyı vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Amr mücerred ikrar ile dava ederse olur, ziyadesi sâbit olmayınca.

904. Mesele: Zeyd Amr’a bir mikdâr karzdan deyn ikrarını mutezammin Amr’ın yedinde hat ve hatemiyle tezkire verip ba’dehu Amr Zeyd’den deyn-i mezbûru talep eyledikde Zeyd tezkire kendinin idiğine mu’terif olup lakin deyn-i mezbûru inkar eylese asl-ı deyn veyahut ikrarı sâbit olmayınca mücerred tezkire benimdir demekle kable’l-istikrâz ketbolunmuşdur derken deyn-i mezbûr Zeyd’e ilzâm olunur mu? el-Cevab: Muanven ve mersûm olunca ikrarımda kâzibdim derse yemin verir.

905. Mesele: Zeyd kendinden tevellüdü kâbil olan Amr ve Bekir ve Beşir-i mechûlü’n-neseb için her birine müstakil oğlumdur deyip mezbûrlar dahi tasdik ettiklerinden sonra Zeyd rucû’ edip fevt olsa mezbûrlar rucû’da tasdik etmeyince Zeyd’e vâris olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

Kitabu’s-Sulh

906. Mesele: Zeyd ile Hind’in mâ-beynlerinde nizâ’ olunan bağ davasının ıslahına mahzar-ı müslimînde Hind’in zevci Bekir vekil olup huzur-ı hakimde vekaleti isbât edip

sicil olursa hîn-i sulhde bedel-i sulh verilmeyip sonradan verilmekle şer‘an sulhleri caiz olur mu? el-Cevab: Olur.

907. Mesele: Zeyd Amr’ın zimmetinde olan on bin akçesi mukabelesinde muayyen bir ata sulh eyleyip Amr atı teslim etmeden at helak oldukda Zeyd sulhu feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

908. Mesele: [79b] Zeyd Amr’dan rukûb için bir feres isti‘âre edip Zeyd’in yedinde min gayri teaddin helak oldukda Zeyd-i mezbûr kendine lazım gelir zannıyla Amr ile bir mikdâr akçeye sulh eyleseler ba‘dehu kendine damân lazım gelmediğini bilip fî nefsi’l-emr teaddî etmiş olmayınca Amr-ı mezbûrdan Zeyd-i merkum verdiği bedel-i sulhu istirdâda kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

909. Mesele: Zeyd’in mülk menzili civarında olan Amr’ın mülk evi saçağının Zeyd’e zararı olup ba‘de’l-murafaa hakimü’l-vakt def‘-i zarar hükmeyledikde Amr-ı mezbûr Zeyd’e “Küll-i ferâğ ile eski hali üzere dursun bin akçe vereyin” deyip bunun üzerine sulh eyleseler bu mekûle sulh sahih olur mu? el-Cevab: Hakk-ı teallî mukabelesinde verip sulh edince olur.

910. Mesele: Zeyd ile Amr beynlerinde munâza‘ fiha olan arzdan Zeyd Amr’a müddeânın bazısını vermek üzere sulh etseler sulhleri sahih olur mu? el-Cevab: Mesele-i hilâfiyyedir, dava-yı bâkîden Amr ibrâ etmişse ittifaken sahih olur.

911. Mesele: Zeyd-i müteveffanın zevcesi Hind’e metrûkât-ı Zeyd’den aid olan hisse-i şer‘iyyesini dahi malum olmadan sair verese bir kul ve elli koyun verip tehâruc tarîkıyla sulh eyleseler sulh-i mezbûr sahih olur mu? el-Cevab: Olur.

912. Mesele: Zeyd Amr’ın tasarrufunda olan mülk çiftliğin iştirâ edip semenin eda etmeden “Bir mikdâr akçem serika etti” deyu Amr’ı mazınne ittihâz edip dava ve talep sadedinde iken Amr-ı mezbûr Zeyd zimmetinde olan çiftlik bahasından ve Zeyd Amr üzerine serika davasından ferâgat etmek üzere beynlerinde sulh vaki oldukdan sonra hâlâ Amr şer‘an çiftliği Zeyd’den talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, dava-yı sahihadan sonra sulh-i şer‘î olmadıysa semenini alır.

913. Mesele: Hind fevt olup zevci Zeyd’i tehâruc-i şer‘î tarîkıyla on iki bin akçeye sulh edip ba‘dehu hîn-i sulhda mevcut olmayan bazı esbâb zuhûr edince Zeyd-i mezbûr

sonradan zuhûr eden esbâbdan [80a] hak almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Re'y-i hakimle olur.

914. Mesele: Zeyd-i müteveffanın veresei içlerinden Zeyd'in kızı Zeyneb'e bir mikdâr akçe verip tehâruc-i şer'î tarîkıyla beynerinde ihrâc edip sulh eylese sulh-i mezbûr sahîh olur mu? el-Cevab: Olur, şerâit-i sıhhat mevcut ise.

915. Mesele: Zeyd-i müteveffanın zevcesi Hind'i sair verese tehâruc-i şer'î tarîkıyla bir mikdâr akçeye sulh eylediklerinden sonra Zeyd'in üzerinde deyn-i sâbit zuhûr eylese sulh-i mezkûr fesholunur mu? el-Cevab: Deyn muhît olmayınca olunmaz.

916. Mesele: Zeyd-i müteveffanın li-ebeveyn karındaşı oğlu ve vâris-i vâhidi olan Amr Zeyd'in üvey oğlu olan Bekir-i ecnebîden "Zeyd'in sende şu mikdâr koyunu ve keçi ve kırsrağı kalmışdır" deyu dava ettikde Bekir-i merkurum inkardan [sonra] Amr ile bir müdd ve dört kile buğdaya sulh edip Bekir buğdayı hâzır fi'l-meclis olmayıp mücerred şu mikdâr buğdayı deyu vasfı ve kadri zikrolunsa sulh-i mezbûr sahîh olur mu? el-Cevab: Olmaz.

917. Mesele: Zeyd fevt olup anası Hind'i ve li-ebeveyn ammi Amr'ı terk eyledikde Hind Amr'ı akar ve urûz ve nukûd olan tereke-i mevcudeden tehâruc vechi üzere bir muayyen gulam ve bir muayyen ev ve bir muayyen bıçak ve yirmi bin akçe üzerine sulh eyleyip bedel-i sulhde olan nakit terekede olan nakitden olan hissesinden ekall olup ve bedel-i sulhde dahi ancak on bin akçe kabzedip bâkîsi makbûz olmasa sulh-i mezbûr sahîh olur mu? el-Cevab: Olur, makbûzunda urûz olunca.

918. Mesele: Zeyd-i müteveffanın anası Hind tehâruc-i şer'î tarîkıyla aradan çıkmak için cümle muhalledâtda kendi hissesin sair verese ile beş bin akçeye sulh edip lakin bedel-i sulh olanı ol hînde kabzetmese hâlâ verese-i mezbûre Hind'e meblağ-ı merkurumu vermek istediklerinde Hind kabul etmeyip mücerred "Ol hînde meblağ-ı merkurum bana verilmediydi" deyu sulh-i mezbûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, terekede altın kısmı olmayınca.

919. Mesele: [80b] Zeyd'in vârisesi Hind zevcesi Hatice'den miras talep ettikde Hatice Hind'e "Nesnesi yokdur olancası ancak mehriime vefa eder" deyip bir mikdâr şey gösterip Hind'in hissesin bir mikdâr akçe ile ıslah etse ba'dehu gösterdiği terekeden

zaid bazı nesne dahi zuhûr etse Hind-i mezbûre akd-i sulhde dahil olmayıp zuhûr eden terekeden hisse talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

920. Mesele: Zeyd âhar diyarda vefat edip kızı Hind'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Zeyneb'i terk ettikde Hind Zeyneb'in minvâl-i meşrûh üzere verasetini inkar edip Zeyneb isbât ederken Hind Zeyneb ile bir mikdâr meblağa sulh olup teslim eylese ba'dehu Zeyneb şuhûd-ı udûl ile verasetini isbât edince sulhu feshedip hissesini alırım demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

921. Mesele: Zeyd Amr'a olan deynini eda edip rehin vaz' ettiği esbâbını Amr'dan talep ettikde Amr bi'l-külliyye inkar edip "Rehinleri almadım" dedikde muslihûn tevassut edip mâ-beynlerin on beş altına ıslah eyleseler ba'de's-sulh Amr rehin-i merkumu ikrar edince Zeyd sulhü feshedip esbâbını Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

922. Mesele: Zeyd vefat edip babasını i'tâk eden Amr'ın li-ebeveyn karındaşı oğlunun oğulları Bekir ve Beşir ve Halid'i ve anasının li-ebeveyn karındaşı Velid'i terk ettikde mezbûrdan Bekir ve Beşir ve Halid tereke-i Zeyd cümle kendilere intikal ettiğın bilmeyip Velid ile tereke-i Zeyd'i beynlerinde tansîf olmak üzere sulh olsalar sulh-ı merkum sahih olmayınca Velid[in] kabzettığı nisf-ı terekeyi mezbûrlar Velid'den talep edip almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Munâsafa üzere terâdî ettilerse tağyîr olunmaz.

923. Mesele: Zeyd fevt oldukda oğlu Amr'ı ve kızı Hind'i terk edip metrûkât taksim olunsa ba'dehu Hind-i mezbûre "Hîn-i taksimde bana gadrolunmuş" [81a] dedikde Amr Hind'e bir mikdâr akçe verip babası mirasına müteallık davadan sulh eylediklerinde tekrar irs davası eylese davası mesmû'a olur mu? el-Cevab: Sulh-i şer'î muhakkak ise olmaz.

924. Mesele: Zeyd ile Amr Bekir zimmetinde olan mikdâr-ı muayyen akçelerin Bekir'den alıp kabzettikten sonra Bekir-i merkum "Sehven beş bin akçe ziyade vermişim" deyu Zeyd ile Amr'dan talep edip mezbûrân ziyadeyi münkir olup merkum Bekir ile inkar eden [mezbûrân] on üç kuruş üzerine sulh olup bedel-i sulhu verip Bekir dahi kabul ve kabzettikten sonra vech-i meşrûh üzere olan sulhu merkûmân feshe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

925. *Mesele:* Zeyd-i müteveffanın kızı Hind tehâruc-ı şer‘î tarîkıyla kendi hissesi mukabelesinde tereke-i Zeyd’den nukûd alıp ba‘dehu sair verese beynlerinde dahi menkûlât ve akar kısmet olursa ba‘dehu Hind fevt oldukda Hind’in oğlu Amr verese-i Zeyd’den Hind’in hissesin dava etmeğe şer‘an kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

926. *Mesele:* Zeyd mülkünden ibâk eden cariyesi Hind’i Amr’ın yedinde bulup ba‘de’l-isbât aldıkda “Cariye yedi yüz filorim dahi alıp gitmişdi sana vermiş” deyu Amr’dan dava edip inkardan [sonra] Amr ile zikrolunan filoriyi sekiz bin akçeye sulh edip bedel-i sulhu kabzeylese ba‘dehu Zeyd bî-vech sulh-ı mezbûru feshe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

Kitabu’l-Mudarebe

927. *Mesele:* Zeyd mudâribi Amr’a “İstediğin gibi kullan”⁴⁷ deyu izn-i tamam ile izin verdikten sonra Amr mal-ı mudârebe ile bir sefîne iştirâ edip ticaret ederken sefîne helak olsa Zeyd⁴⁸ Amr’ın mal-ı mudârebeden sefîneye verdiği akçeyi Amr’a tazmine kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

928. *Mesele:* Zeyd Amr’a “Bana bir gemi bina ediver” deyu bir mikdâr akçe verdikde Amr’ın rızasız eski gemi getirirken helak oldukda Zeyd Amr’dan akçesin almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

929. *Mesele:* [81b] Zeyd Amr’a mudârebe için bir mikdâr altın ve kuruş verip Amr dahi zikrolunan mal ile metâ‘ alıp metâ‘ı bey‘ edip asl-ı malı ve ribhi taksim eylediklerinde mal vefa edince rabbu’l-mal olan Zeyd “Asl-ı malım ver deyu kem kadar altın kuruş alırım hâlâ râyic olan üzere almam” demeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Asl-ı mal verdiği aded altın ve kuruşdur, onu alır.

930. *Mesele:* Zeyd Amr’a “Bana falan yerden bazı emtia aliver ve bunu da götür” deyu bir mikdâr akçe verip “Harc-ı rah için ne mikdâr akçe harcolunursa kendi malından eyle ba‘dehu ben vereyin” dese Amr Zeyd-i mezbûrun emri üzere varıp tayin ettiği metâ‘ı aliverip harc-ı rahı için kendi malından alâ vechi’l-itidal harceylediği meblağı şer‘an Zeyd-i merkurundan almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

⁴⁸ “Amr” yazan ibarenin siyak sibaka göre “Zeyd” olması gerektiği düşünülmektedir.

⁴⁷ اعمل رأيك.

931. Mesele: Zeyd Amr-ı reise mudârebe tarîkıyla bir mikdâr akçe verip Amr dahi Zeyd'in icazeti yoğiken Bekir'e verip Bekir'in gemisi helak olup cümle emlâkı bile gitse Zeyd-i mezbûr zikrolunan akçeyi Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Bekir'e mudârebeye [verdi] ise olur.

932. Mesele: Zeyd-i mudârib mücehhelen fevt oldukda babası Amr “Bundan akdem oğlum Zeyd'e mudârebe tarîkıyla yüz aded altın verip aded-i mezbûru bazı metâ'a vermişdi sermayem metâ'da iken Zeyd fevt oldu” deyu sermayesinin bazı emtia-ı muayyenede olduğun isbât edince aynı ile metâ'-ı mevcudu almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

933. Mesele: Hurda akçe râyicken Zeyd Amr ve Bekir ve Beşir'e mudârebeye kırkbeş bin akçe verip “Nısfına kara sığır ve nısfına öküz al” demişken muhalefet edip keçi alsalar ba'dehu âhar vilayete eletmekle bir mikdârı helak olup sairini ribh edip küllü zarar etseler Zeyd-i mezbûr merkum mudâribden tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

934. Suret-i mezbûrede: Zeyd'in haberi yoğiken Amr ve Bekir ve Beşir mudârebe ile urgan ve bez alıp Zeyd'e “Falan zamandan tevakkuf eyle urganı ve bezi bey' edip [82a] akçeni verelim, ribhden sülüs çıkarmayıp tamam verelim” deseler müddet tamam oldukdan sonra Zeyd-i merkum “Şart-ı mesfûr üzerine ribhi tamam alırım” demeğe şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, Zeyd için amel ettiklerine tevâkuf edince.

935. Mesele: Filori yüz yirmiye râyicken Zeyd Amr'a mudârebe tarîkıyla bir mikdâr filori verip ba'dehu yüz seksene râyic oldukda Zeyd Amr'a mal-ı mevcuddan asl-ı malı aynıyla verdiğim aded filori ihrâc olunup bâkîsi iktisâm olunsun demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

936. Mesele: Zeyd Amr-ı reise mudârebeye verdiği iki bin akçeyi Amr yoldaşlarından Bekir'e “Metâ' alıver” deyu vekalet verdikde Bekir gaybet edip gelmese Zeyd zikrolunan iki bin akçeyi Amr'a tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, Bekir hıyanet ile maruf olmayıp emanet-i zâhireyi alıp vermişse.

937. Mesele: Zeyd-i mudârib “Mal-ı mudârebeyi rabbu'l-mal olan Amr'a bi't-tamam eda ve teslim eyledim bir akçe bâkî kalmadı” deyu yemin eylese tasdik olunur mu? el-Cevab: Olunur, nizâ'ları re's-i malda olunca.

938. Mesele: Zeyd-i reis birkaç kimesnelerden mudârebeye bir mikdâr akçe alıp tasarruf ederken gemisini âhara bey' etmeğin Zeyd-i mezbûr ol kimesnelerin izninsiz akçeyi Amr-ı reise mudârebeye verip Amr dahi birkaç zaman tasarruf ettikten sonra mezbûr kimesneler akçelerin Amr'dan aldıklarından sonra faide dahi Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Amr'dan faide almağa kâdir olmaz Amr'a onlar mudârebeye vermediler ve Zeyd'e dahi mudârebeye ver deyu izin vermediler Zeyd'e dahi ribh tayyib olmaz, zira Zeyd erbab-ı emvâle muhalefet ile gâsıb olmuşdur, gâsıba ribh olmaz, sâînindir ribh kendi ameli ile hasıl olmuşdur ona tayyib olur.

939. Mesele: Zeyd Amr'a bir mikdâr akçe verip "Var bununla falan nev' metâ' iştirâ eyle ba'dehu bey' edip seninle ribhin munâsafa edelim" deyip Amr da Zeyd'in dediği nev' metâ'ı iştirâ edip getirip Zeyd'e teslim edip [82b] Amr Zeyd'e "Metâ'-ı mezbûru şu mikdâr bahaya ister kimesne var bey' edelim" dedikde Zeyd "Ben şu mikdâr bahaya bey' ederim sen ribhinden hissini al" deyip dediği mikdâr bahaya bey' eylese Amr'a ribhden hisse vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

940. Suret-i mezbûrede: Zeyd metâ'-ı mezbûru âhara bey' ettikten sonra "Semenini tahsil edemedim şu mikdâr akçe ziyanim var" deyu dediği mikdâr akçenin nısfını Amr'a tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

941. Mesele: Zeyd Amr-ı reise "Kendi sefînen ile ticaret eyle" deyu mudârebe tarîkıyla bir mikdâr akçe verip Amr dahi sefînesiyle birkaç defa sefer edip ribhini Zeyd ile taksim ettiklerinden sonra Amr kendi sefînesi köhne olmağın mal-ı mezbûr ile Zeyd marifetinsiz bir sefîne iştirâ edip deryâ üzere sefer ederken fırtına basıp sefîne helak olsa Zeyd Amr'ın mal-ı mezbûrdan sefîneye verdiği akçeyi Amr'a tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

942. Mesele: Zeyd Amr'a bir mikdâr akçe verip vefat eyledikde Amr "Karz aldım" deyu verese-i Zeyd "Mudârebe tarîkıyla aldım ve şu mikdâr faide etti" deyu ribhden hisse talep eylediklerinde Amr münkir olup verese isbâta kâdir olmayınca mücerred kendi kelimeleriyle ribhden hisse almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, verese-i Zeyd karz temlîki münkirlerdir kavlı onlarındır, beyyine Amr'a lazım olur.

943. Mesele: Zeyd mudârebe-i mutlaka ile Amr'a bir mikdâr akçe verip Amr-ı mezbûr dahi âhar diyara ticarete gittikde mal-ı mudârebe Amr'ın teaddî ve taksîrinsiz zayi olsa

Zeyd-i mezbûr mücerred “Âhar diyara icazet vermemişdim” deyu mal-ı mudârebeyi Amr’a tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

944. Mesele: Zeyd-i reis Amr’dan bahrda mudârebeye bir mikdâr akçe alıp ba‘dehu gemisini bey’ edip âhar gemi iştirâ edip onunla sefer ederken gemisi Zeyd’in teaddî ve taksîrinsiz helak olsa mal-ı mudârebe zayi olsa Amr mücerred “Gemiye tebdîl etmişsin” deyu mal-ı mezbûru Zeyd’e tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

Kitabu'l-Vedî'a

945. [83a] Mesele: Zeyd cariyesi Hind'i Amr'a emanet vaz' edip ba'dehu Amr sefere gittikde Zeyd cariye-i mezbûreyi Amr'ın zevci Zeyneb'den talep ettikde Zeyneb-i merkume Amr bunda olmayınca vermezsin demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, mukirre olunca.

946. Mesele: Zeyd örenden geldikde “Amr’a teslim et” deyu Bekir’e emanet beş sikke filori verip Bekir filoriyi kabzettikten sonra zayi edip nice olduğun bilmesek Bekir’e damân lazım olur mu? el-Cevab: Teaddî ve taksîr edince olur.

947. Mesele: Zeyd Bekir’e bey’ ettiği metâ‘ı Amr’a verip “Var Bekir’e teslim eyleyip semenini bana getir” dese Amr dahi zikrolunan metâ‘ı Bekir-i mezbûra bey’ ve teslim edip bi’t-tamam semenin Bekir’den alıp kabzettikten sonra Zeyd’e teslim etmeyip yedindeyken bir mikdârı bi-lâ teaddî zayi olup Zeyd zayi olan akçeyi Amr’a tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Tarîk-ı dayâ‘ı beyan edip taksîr zâhir olmazsa yemini ile tasdik olunur.

948. Mesele: Mal-ı mîrînin kabzına memur olan Zeyd-i defterdar [Amr-ı] kâdînın tahsil ettiği avâriz akçesin kabzedip Amr’a kendi hatemiyle mahtûm teslim tezkiresi verip birkaç sene murûrundan sonra hâlâ kâbız-ı mal olan zikrolunan avâriz akçesin Amr’dan talep ettikde Amr yedinde olan tezkireyi ibraz ettiğinden gayrı meblağ-ı merkumu bi’t-tamam cânib-i mîrîye teslim ettiğine yemin eylese tasdik olunur mu? el-Cevab: Olunur.

949. Mesele: Zeyd-i müslim validesi Hind-i zimmiyeye altı filori îdâ‘ edip Zeyd seferdeyken Hind mücehheleten fevt olsa Zeyd Hind’in veresesi yüzüne isbât edince almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

950. Mesele: Zeyd alâ tarîkî'l-inhisâr vârisi olduğu Hind-i müteveffanın mu'takası Zeyneb'e "Sen Hind'in maraz-ı mevtinde on bin akçe kıymetli esbâbını ahzedip ihfâ etmişsin" [deyu] esbâbı veraseten Zeyneb'den dava ettikde Zeyneb "Hind'i mezbûre maraz-ı mevtinde vârisi Zeyd'den kaçırmak eceli için falan kimesneye ver deyu bana on [83b] bin akçelik esbâb verip ben dahi alıp falan-ı mezbûra teslim ettim" deyip falan-ı mezbûr dahi esbâb aldığın inkar edince Zeyneb bu vechile esbâbı aldığın ikrar etmeğin esbâbı dâmine olur mu? el-Cevab: Emâneten verdi sahibine teslim ettim derse ancak olmaz, emaneten aldım derse olur.

951. Mesele: Zeyd Amr'a bir mikdâr metâ' verip "Bu metâ'ı falan diyarda bey' edip semeni ile yine ol diyarın metâ'ından alıp bana getiriver" derse Amr dahi metâ'-ı mezbûru ol diyarda bey' edip semeniyle Zeyd'in dediği metâ'ı aliverip lakin Zeyd kendi geldiği zamanda getirmeye mecâl olmayıp bir kimesneye erince gönder deyu ısmarlayıp ol kimesne dahi erince gönderip gelirken yedinde metâ'-ı mezbûr helak olunca şer'an Amr'a damân lazım olur mu? el-Cevab: Olur.

952. Mesele: Zeyd Amr'a içinde bir mikdâr esbâb emanet verip "Falan yere îsâl ediver" dese ba'dehu Amr sefîne ile gelirken gemileri helak olup esbâb gark ve zayi olsa şer'an Amr'a damân lazım olur mu? el-Cevab: Taksîri ile garkolduysa olur, ve illâ felâ.

953. Mesele: Zeyd'in Amr'da bir mikdâr karz verilmiş akçesi olup Amr'ın dahi Zeyd'e vedî'a bir mushafı olsa ama Zeyd bir şehirde olup Amr bir şehirde olsa ve ba'dehu Zeyd Amr'ın mushafını Bekir'e verip "Var bu mushafı Amr'a ver dahi benim Amr'da olan akçemi al" deyip Bekir dahi mushafı Amr'a götürüp "Zeyd'in sende akçesi varmış ver akçeyi dahi muhsafın al" dedikde Amr dahi Bekir'e "Şimdi verecek akçem yokdur ama mushafı getiriver" dedikde Bekir[e] dahi akçe vermeyince Amr'a mushafın vermekden imtina edip alıp yine Zeyd[in] olduğu yere giderken mushaf yolda serika olunsa hal bu ki Zeyd Bekir'e "Amr sana akçeyi vermezse mushafı vermeyip alıp yine gelesin" demiş dahi olmasa bu suretde Amr'ın mushafın tazmin buyurulduğu takdirce Zeyd'e mi tazmin ettirilir yoksa Amr herhangisine dilerse tazmin ettirmekde muhayyer midir? [84a] el-Cevab: Amr hangisini murad edinirse ona tazmin eder.

954. Mesele: Amr-ı sağîre beytûlmaldan tayin olunan vazifeyi velayeti hasebiyle babası Zeyd kabzedip mücehhelen vefat eylese dâmin olur mu? el-Cevab: Olmaz.

955. Mesele: Zeyd Amr'ı evine davet ettikde Amr altmış beş aded kuruşu Zeyd'e emanet verip Zeyd dahi Amr'ın huzurunda zikrolunan kuruşu kendi esbâbı ve akçesi olan sepeti içine vaz' edip kilitleyip miftâhını Amr'a verse ba'dehu Amr-ı mezbûr ale's-sabah kuruş almak istedikde sepeti açıp kendi esbâbın bulmayıp Zeyd'in esbâbını içinde bulup ve sepetin dibini paralanmış bulsa Amr-ı mezbûr kuruşunu Zeyd'e tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

956. Mesele: Zeyd-i kâdînin kazâsı mahsulünü kabz ve îsâle vekili olan abd-i memlûku Amr mahsul-i mezkûru kabzeyledikden sonra malumu'l-aded bir mikdâr filori ve bir mikdâr tûlbenti Zeyd'in musâhıbı Bekir'e⁴⁹ emanet vaz' eyledikde “Zikrolunan eşya mahsul-i kazâdır Zeyd geldikde teslim edesin” deyip âhar diyara gitse Zeyd-i mezbûr gelip zikrolunan filori ve tûlbenti Bekir'den talep edip almağa kâdir olur mu?

957. Bu suretde: Zikrolunan eşyayı Bekir'den talep eyledikde Bekir münkir olup Zeyd husus-ı mezbûr minvâl-i meşrûh üzere olduğun şuhûd-ı udûl ile isbât eylese Bekir bî-vech vermem demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, Amr gelince[ye kadar].

958. Mesele: Zeyd-i medyûn âhar diyarda sâkin medyûnu Amr'a Bekir ile deyni için bir mikdâr akçe gönderdikde Amr kabul etmemeğin meblağ-ı merkur Bekir'in yedinde kalıp yine Zeyd'e îsâl kasdındayken teaddî ve taksîrinsiz yedinden serika olunsa Bekir'e damân lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz.

959. Mesele: Zeyd Amr'a emanet bir mikdâr esbâb verip Amr dahi Zeyd'in huzurunda Zeyd'in izniyle Bekir'e emanet vaz' edip Bekir dahi Zeyd'in ve Amr'ın marifeti yoğiken Halid'e emanet vaz' edip zikrolunan [84b] esbâbın bazısı Halid yedinde zayi olsa Bekir'e damân lazım olur mu? el-Cevab: Olur.

960. Mesele: Zeyd fevt oldukda âhar diyardan olan Amr Zeyd'e şu mikdâr akçe emanet vaz' etmişdim deyu davaya ve kabzetmeğe Bekir'i vekil edip irsâl ettikde Bekir verese muvâcehesinde husus-ı mezbûru ba'de'd-dava isbât edip zikrolunan akçeyi vereseden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Mücehhelen fevt olmuşsa olur.

961. Mesele: Zeyd Amr'a var evime teslim eyle deyu bir iki esbâb verip içinde kese ile bir mikdâr altın olsa Amr esbâbı bargire tahmîl edip giderken gece ile haramî bargiri

⁴⁹ Metinde “Amr” geçmektedir ancak siyak sibaka göre “Bekir”in daha uygun olduğu düşünülmüştür.

esbâb ile serika eylese Amr'a damân lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz, hıfzının taksîri olmayınca.

962. Mesele: Zeyd-i yahudi sefere giderken yevm-i sebtde kendi refikleri olan tüccar ile gitmemeğin bir yük esbâbını bargir ile Amr-ı müslime emanet verip leyle-i sebtde Amr kârbân halkı ile Zeyd'in marifeti ile bargiri esbâbı ile alıp kendi bargirinin ardına bağlayıp giderken bargir Amr'ın bargiri ardından serika olursa Amr-ı mezkûra damân lazım olur mu? el-Cevab: Taksîri olunca olur.

963. Mesele: Zeyd Amr'a bir at îdâ' edip "Malından infak eyle sana vereyim" demeğin Amr dahi bir mikdâr saman infak eylese ba'dehu Zeyd fevt oldukda verese Amr'a masrûfunu verip atı Amr'dan almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

964. Mesele: Zeyd Amr'ın dayfı olup bir atını ve katırını ahırına bağlayıp ba'dehu Zeyd atı ve katırı ahırda bulmayınca talep ettikde "Senin atını ve katırını falan kimesne almış ben tahsil edivereyim" demişken Amr-ı mezbûr firar eylese ba'de zaman Zeyd-i mezbûr merkum Amr'ı buldukda at ve katırın talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Teaddî ve taksîri ile dayâ' mukarrer ise olur.

965. Mesele: Zeyd Amr'a emanet bir mikdâr esbâb verip Amr dahi Zeyd'in huzurunda Zeyd'in izniyle Bekir'e emanet verip [85a] Bekir dahi Zeyd ve Amr'ın marifeti yoğiken Halid'e emanet vaz' edip zikrolunan esbâbın bazısı Halid yedinde zayi olsa Bekir'e [damân] lazım olur mu? el-Cevab: Olur.

966. Mesele: Zeyd Amr'a bir mikdâr buğday îdâ' edip sefere gittikde Bekir ve Beşir bî-vech buğdayı Amr'dan ahzeyeseler Zeyd hâzır oldukda mezbûrlardan zikrolunan buğdayı talep ve dava edip ba'de'l-isbât almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Amr'dan gasbettiklerini itiraf ederlerse husumet Amr'ındır.

967. Mesele: Zeyd Amr'a malumu'l-aded olan altını bir mühürlü kese ile rehin vaz' ettikde Amr dahi zikrolunan keseyi Bekir'e emanet vaz' etse ba'dehu Bekir Amr'ın haberi ve icazeti yoğiken zikrolunan keseyi Zeyd'in yedine verip Zeyd dahi kesenin içinden altının bir mikdârın alsa sonra Amr-ı merkum vedî'a-ı mezkûreyi bi't-tamam Bekir'den talep etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

968. Suret-i mezbûrede: Zeyd'in zikrolunan kesenin içinden aldığı altının mikdârında Amr ile Bekir ihtilaf edip Amr "Falan mikdârdır" dese Bekir "Mikdâr-ı mezbûrdan

noksan üzerinedir” dese hangisinin kavline itibar olunur? el-Cevab: Bekir’in kavli muteberdir.

969. Mesele: Hind Zeyneb ile Amr’a bir mikdâr esbâb irsâl eyledikde Zeyneb’in yedinde teaddî ve taksîrinsiz zayi olsa bu vech üzere zayi olduğuna Zeyneb yeminiyle tasdik olunur mu? el-Cevab: Olunur.

970. Mesele: Zeyd Amr-ı dellâla bey’ ediver deyu bir mikdâr esbâb verip Amr esbâbı Bekir’e bey’ edip semenin bir mikdârın kabzedip katından serika ettirse ba’dehu Amr “Semenden makbûzum benden serika olundu” deyu yemin eylese musaddaka olup damândan halâs olur mu? el-Cevab: Olur.

971. Mesele: Zeyd’in hayatı ve memâtı nâ-malum iken vefatı şer’le sâbit olmadan beytûlmal emîni Amr Zeyd’in esbâb ve erzâkını müvedda’ı yedinden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

Kitabu’l-Âriyet

972. Mesele: Zeyd’in [85b] seffinesinde Amr’ın bazı metâ’ı zayi olup Zeyd’den talep eyledikde Zeyd “Metâ’-ı mezbûru seffinesinden dışarı çıkan yolcular almışdır dâbbeyi bana ver erince[ye dek] varayım” dedikde Amr dahi Zeyd’e dâbbesini verip “Falan mevzide sükkânından öteye tecâvüz etme” deyu tenbih etmişken Zeyd mevzi-i mezbûrdan tecâvüz edip dâbbe helak olsa Amr dâbbeyi Zeyd’e tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

973. Mesele: Zeyd kızı Hind’i Amr’a tezvîc eyledikde bir mikdâr esbâb verse Zeyd-i merkum “Zikrolunan esbâbı ben âriyet verdimdi” deyu dava edip isbât etmeden yeminiyle Hind’den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, eşrâfdan olmayınca.

974. Mesele: Zeyd zevcesi Hind’in mülk menzili içinde Hind’in rızasıyla nefsi için bazı ebniye ihdâs edip ba’dehu fevt oldukda ebniye-i mezbûre şer’an Zeyd’in olur mu? el-Cevab: Olur.

975. Mesele: Zeyd Amr’a bir mikdâr buğday îdâ’ edip sefere gittikde Bekir ve Beşir bî-vech cebren Amr’dan buğdayı ahzeyeseler Zeyd hâzır oldukda mezbûrlardan zikrolunan buğdayı talep edip ba’de’l-isbât almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Amr’dan gasbettiklerine itiraf ederlerse husumet Amr’ındır.

976. Mesele: Zeyd-i yahudi ticarete sefere giderken yevm-i sebtde kendi refikleri olan tüccar ile gitmemenin bir yük esbâbını bargirle Amr-ı müslime emanet verip leyle-i sebtde Amr kârbân halkı ile Zeyd'in marifetiyle bargiri esbâbı ile kendi bargirinin ardına bağlayıp giderken bargir Amr'ın bargiri ardından serika olursa Amr-ı mezbûra damân lazım olur mu? el-Cevab: Taksîr olunca olur.

977. Mesele: Zeyd fevt oldukda âhar diyarda olan Amr "Zeyd'e şu mikdâr akçe emanet vaz' etmişdim" deyu davaya ve kabzetmeğe Bekir'i vekil edip irsâl ettikde Bekir verese-i Zeyd muvâcehesinde husus-ı mezbûru ba'de'd-dava isbât edip zikrolunan akçeyi vereseden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Mücehhelen fevt olmuş olsa olur.

978. Mesele: Zeyd Amr'a malumu'l-aded olan altını bir mühürlü kese ile rehin vaz' [86a] ettikde Amr dahi zikrolunan keseyi Bekir'e emanet koysa ba'dehu Bekir Amr'ın haberi ve icazeti yoğiken zikrolunan keseyi Zeyd'in yedine verip Zeyd dahi kesenin içinden bir mikdârını alsa sonra Amr-ı merkum vedî'a-ı mezkûreyi bi't-tamam Bekir'den talep etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

979. Suret-i mezbûrede: Zeyd'in zikrolunan kesenin içinden aldığı altının mikdârında Amr ile Bekir ihtilaf edip Amr "Falan mikdârdır" dese Bekir "Mikdâr-ı mezbûrdan noksan üzerinedir" dese hangisinin kavline itibar olunur? el-Cevab: Bekir'in kavli muteberdir.

Kitabu'l-Hibe

980. Mesele: Hind zevci Zeyd'e cümle esbâb ve erzâkın mevtine ta'lik edip hibe eylese hibe-i mezkûre sahiha olur mu? el-Cevab: Olmaz, vasiyet olur.

981. Mesele: Zeyd sekrân iken binası mülk, arsası vakıf olan menzilini sağır oğlu Amr'a hibe-i şer'iyyeye lazım olan şurûtu riayet edip hibe eylese "Sekrân iken hibe ettim" deyip rucû'a kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, teakkulu olunca.

982. Mesele: Hind'in maraz-ı mevtinde zevci Zeyd'e hibesi sahiha olur mu? el-Cevab: Olur, âhar vâris olmayınca.

983. Mesele: Zeyd'in şuyûhata varmakla aklına ihtilâl gelmişken veresesinden Amr'a mülk evini hibe eylese hibe-i merkume sahiha olur mu? el-Cevab: Hibe ettiği vakitte lâ-ya'kıl ise olmaz.

984. Mesele: Zeyd memlûku Amr'ı otuz bin akçe bahaya kesip meblağ-ı mezbûru Amr Zeyd'e eda eyledikde Zeyd Amr'a bir kıt'a bağ hibe edip Amr dahi kabzeyleyip ta'mîrine on beş bin akçe harcedip mutasarrıfken Zeyd'in oğlu Bekir "Merkum bağı Zeyd senden mukaddem bana hibe etmiştir" deyu dava edip beyyine ikamet eylese davası mesmû'a ve beyyinesi makbule olur mu? el-Cevab: Hibe-i sahiha ettiğın isbât ederse olur.

985. Mesele: Zeyd pir olmağla ölünce[ye dek] kendini beslemek şartıyla mülk dükkanını kızı Hind'in oğlu Amr'a verse ba'dehu Amr Zeyd'i beslemeyip evinden ihrâc ettikde Zeyd'in kızı Hind Zeyd'i bir yıl besleyip Zeyd fevt olsa Hind zikrolunan dükkanı Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: [86b] Ta'lik etmediyse olmaz.

986. Mesele: Zeyd hal-i sıhhatinde mülk bağıını oğlu Amr'a hibe edip Amr babası hayatında on beş yıl tasarruf edip Zeyd-i mezbûr fevt oldukda kızları zikrolunan bağdan hisse almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Birine mülk ise olmaz.

987. Mesele: Zeyd kızı Hind'i tezvîc ettikde cehâz deyu verdiğı cariyeyi bir yıldan sonra "Hibe etmedimdi" deyu almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, eşraftan olmayınca.

988. Mesele: Zeyd validesi Hind'e ere varmamak şartıyla bir ev hibe eylese böyle şartla hibe sahiha olur mu? el-Cevab: Hibenin vücûdunu varmamağa ta'lik ettiyse olmaz.

989. Mesele: Zeyd sıhhatinde mülk menziline nısf-ı muayyen ve mümtazını kızı Hind'e hibe ve temlîk edip velayeten yine kabzeylese ba'dehu Zeyd vefat edince sair verese hibe-i mezkûreyi tutmamağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmazlar.

990. Bu suretde: Zeyd merîz olup maraz-ı mezbûrdan ölüp havaic-i zaruriyyesini bi-nefsihi görmeğle iktidarı olup hibe-i mezkûreden sonra on yedi gün vech-i muharrer üzere hayatda olup ba'dehu müştedd olup vefat eyleyip hibesi esihhâ hibesi hükmünde olur mu? el-Cevab: Olur.

991. Mesele: Zeyd karâbeti olmayan Amr'a bir at hibe edip Amr dahi kabzeyleyip bir yıl zaptında olup lakin kullanmasa ba'de zaman Zeyd hibeden "Bi-lâ ivazdır" deyu rucû' edip atı Amr'ın elinden cebren alsa Amr dahi müddet-i mezbûrede at için harc ve

sarfeylediği akçeyi ba'de'l-hesab Zeyd'den talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Atı beslemekle semirdi ise rucû'a kâdir olmaz, atı Amr alır.

992. Mesele: Zeyd Amr'a on yıl hizmet etmek üzere bir bağ hibe eylese Amr dahi Zeyd'e on yıl hizmet edip ve mezbûr bağı on beş yıl mikdârı zaman mutasarrıf olduktan sonra Zeyd rucû' edip hibe ettiği bağı Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, şart "alâ(على)" ile olunca.

993. Mesele: Hind sıhhatinde kızı Zeyneb-i kebîre ölünce[ye dek] kendine hizmet etmek üzere mülk esbâbının bazını hibe ve ikbâz edip Zeyneb dahi kabul ve kabzeylese ba'dehu Zeyneb-i merkume Hind'e hizmet etmeyince Hind dahi [87a] hibeden rucû' edip zikrolunan esbâbı Zeyneb'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, ta'lik olmayınca.

994. Mesele: Hind sahib-i firâşı olan zevci Zeyd'e bir nice zaman hizmet eyledikde Zeyd-i mezbûr Hind'e hizmeti mukabelesinde kulu Amr'ı hibe ve temlik eylese Hind-i mezbûre kabzeyledikden sonra Zeyd-i mezbûr müteveffa olup verese [hibe-i] mezbûreyi feshedip ve mirasa idhâle kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, marazı mevtime değilse.

995. Mesele: Zeyd mülk değirmenini kendi hayatında oldukça mahsulünü kendi almak şartı üzere oğlu Amr-ı sağîre hibe eylese ba'dehu hibe-i mezbûreden rucû'a kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, ta'lik ettiyse, şart-ı "alâ" ile şart ettiyse olmaz.

996. Mesele: Zeyd sıhhatinde emlakını müslümanlar mahzarında sağîre kızı Hind'e hibe ve temlik edip velayeten yine kabul ve kabzeyledikden sonra ba'de zaman fevt oldukda sair verese kabul etmemeğe kâdire olur mu? el-Cevab: Olmazlar.

997. Mesele: Zeyd zevcesi olup maraz-ı mevtime mehrin hibe eyleyen Hind'e mukabele-i hibede ıvaz verip Hind dahi hâlet-i marazda ıvazı alıp kabul etse Hind fevt oldukda verese biz hibeyi kabul etmeziz demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olurlar.

998. Mesele: Hind müteveffa babasından muntekıl olan bazı emlak-ı muayyeneyi karındaşı Zeyd'e ıvaz şartıyla hibe edip Hind'e mukabelesinde ıvaz vermeyince Hind hibesinden rucû'a kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

999. Mesele: Zeyd ve Hind ve Zeyneb'e mûrislerinden intikal eden menzil beynlerinde taksim olunmadan Zeyd menzilin içinden ayırıp bir mikdâr yerin hibe edip fevt olsa

ba'dehu Hind ve Zeyneb Zeyd'in hibesinden tutmayıp Amr'a hibe olunan yeri Amr'dan almağa kâdire olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

1000. Mesele: Hind sahib-i firâşı olan zevci Zeyd'e bir nice zaman hizmet eyledikde Zeyd-i mezbûr Hind'e hizmeti mukabelesinde kulu Amr'ı hibe ve temlik edip Hind-i mezbûre kabzeyledikden sonra Zeyd-i mezbûr müteveffa olup vereseşi hibe-i mezbûreyi feshedip mirasa idhâle kâdir olur mu? el-Cevab: Olmazlar, maraz-ı [87b] mevtinde değilse.

1001. Mesele: Zeyd-i müteveffanın damadı Amr "Zeyd hal-i sıhhatında cemî'-i kitaplarını hibe edip kitaphanesinin miftahını bana teslim eyledi Zeyd'in cemî'-i kütübü mülk-i mevhûbumdur" [deyu] dava edip vereseşi muvâcehesinde davasına muvafık beyyine ikamet ettikde hakim beyyinesini istimâ' edip, şârihu'l-Mecma' Muhîttin naklen "Evde olan birşeyi hibe etse ve ondan daha azını teslim etse caiz olur.⁵⁰" demişdir deyu hibe-i merkumenin sıhhatine hükmeylese hükmü şer'an sahih ve nâfiz olur mu? el-Cevab: Dava bu vechile olduysa olmaz.

1002. Mesele: Zeyd Amr'a karz bir mikdâr akçe verdikde Amr mülk evini Zeyd'e rehin vaz' edip ba'dehu zikrolunan evi Zeyd'den istiâre edip tasarrufunda iken bir köşesinde bir ev bina edip bina olunan evi oğlu Bekir'e hibe ve ikbâz edip Bekir dahi kabul ve kabzeyleyip ve dört yıl murûrundan sonra Amr hibe-i mezbûrdan rucû' edip hibe ettiği evi Bekir'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, eda-yı deyn yahut rıza-yı mürtehin olmayınca.

1003. Mesele: Zeyd kemal-i sıhhatinde zevcesi Hind'e bazı esbâb aliverip temlik ettikten sonra Hind-i mezbûre nice zaman tasarruf edip ba'dehu Zeyd-i mezbûr fevt oldukda sair verese zikrolunan esbâbı Hind-i merkumeden alıp mirasa idhâle kâdir olur mu? el-Cevab: Olmazlar.

1004. Mesele: Zeyd hal-i sıhhatinde cemî'-i kitapların kitaphaneye koyup damadı Amr'a hibe edip kitaphanesinin miftâhını teslim edip Amr dahi kabzedip Zeyd'in vefatından sonra Amr husus-ı mezbûr vech-i meşrûh üzere olduğunu vereseşi muvâcehesinde isbât edip hakim hibe-i mezbûrenin sıhhatine hükmeylese Zeyd'in vârisi olan Bekir deyn için kütüb-i merkumeyi Amr'dan dava edip almağa şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

⁵⁰ ولو وهب ما في الدار وسلمها دونها جاز.

1005. *Mesele:* Zeyd vefat edip zevcesi Hind bin beş yüz akçe mehrini tereke-i Zeyd'den talep eyledikde sair verese “Meblağ-ı mezbûru Zeyd'e hibe etmişdi” dediklerinde Hind-i mezbûre “Meblağ-ı mezbûru Zeyd'e ben Zeyd'den evvel vefat edersem techîz ve tekfînim bir hoşça görmek üzere bağışladım” dese mücerred bu kelamıyla meblağ-ı merkumu [88a] tereke-i Zeyd'den almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Hibesi şart-ı “ala” tarîkıyla olunca olmaz.

1006. *Mesele:* Zeyd Amr'a bir kıt'a mülk bağını hibe ve temlîk ve teslim edip Amr da ba'de'l-kabz zikrolunan bağa muttasıl cevânib-i erbeasına kerm garsedip ta'mîr edip iki sene mutasarrıf olduktan sonra hâlâ Zeyd hibe-i merkumeden rucû' edip bağı Amr'dan almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

1007. *Mesele:* Zeyd sıhhatinde zevcesi Hind'e ve oğlu Amr'a ve sağîre kızları Zeyneb ve Hatice'ye her birine müstekillen birer bağ hibe ve ikbâz edip mezbûrân Amr ve Hind kabul ve kabzeylediklerinde Zeyd-i mezbûr merkumetân Zeyneb ve Hatice tarafından velayeten kabzedip fevt olunca mezbûretân Zeyneb ve Hatice bâliğe olduklarında cümleyi tutmayıp beynimizde adalet üzere kısmet olunsun demeğe kâdire olurlar mı? *el-Cevab:* Olmazlar, kabz-ı şer'î mukarrer ise.

Kitabu'l- İcârât

1008. *Mesele:* Zeyd'in Amr'da on bin akçesi olup mukabelesinde Amr mülk bağını Zeyd'e bey'-i bâtt-i sahih ile bey' edip beher sene bin beş yüz akçeye icâreye kabul edip meblağ-ı merkuma Bekir'i kefil eylese bu hususda Bekir'in kefaleti sahiha olur mu? *el-Cevab:* Ne icâre sahihadır ne kefalet.

1009. *Mesele:* Zeyd bir dükkandaki hisse-i şâyiasını müddet-i malumede ücret-i malume üzere Amr'a îcâr edip Amr müddet-i ma'hûdda istîfâ-i menfaat edip ba'de tamamıha ecr-i müsemâyı bi-tamamıhi eda eylese ecr-i misil kadr-i müsemâdan ziyade olmayınca Amr verdiği ücreti ya küllen ya ba'zan Zeyd'den istirdâda kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

1010. *Mesele:* Zeyd-i mütevelliden Amr-ı zimmînin on altı yıllık icâre-i müaccele ve icâre-i müeccele-i muayyene ile müste'ciri olduğu menzil harâba müşrif oldukda re'y-i hakim ve izn-i mütevellî ile malından tamir için on iki bin akçe sarfedip mutasarrıfken

Zeyd yerine mütevellî olan Bekir “Menzil-i mezbûrun ecr-i misli ile kabul etmezsen gayra îcâr ederin” demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1011. Mesele: Ücret ile hizmet etmeyi adet eden Zeyd’i Amr “Gel bana hizmet eyle sana riayet edeyin” deyu yanına getirip nice müddet Zeyd’i istihdam eylese Zeyd hizmeti mukabelesinde Amr’dan ecr-i misil talep edip almağa [88b] kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1012. Mesele: Kassâre olan Hind Zeyd’in bezini ağartmak için alıp sair kassâr vaz’ ettiği mekan-ı mahfûzda terste kodukda Zeyd’in bezi serika olunca Hind’in teaddî ve taksîri olmayınca şer’an Hind’e damân lazım olur mu? el-Cevab: Nısfı sulh emrolunur.

1013. Mesele: Zeyd Amr’a Kur’ân-ı Azîm teallümü için oğlan verip meblağ-ı muayyene hatmini kavleylese ba’de’l-hatim hoca “Kavlim almam ecr-i mislim alırım” demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1014. Mesele: Zeyd Hind’in evini yevmi dört akçe icare ile istîcâr edip ve müddet tayin etmeyip Zeyd zikrolunan evde nefsi için Hind’in rızasıyla ebniye-i kesîra ihdâs edip ve sâkin olurken Hind-i merkume re’s-i şehrdde zikrolunan menzilden Zeyd’i ihrâca ve ebniyeyi hedmettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1015. Mesele: Zeyd mütevellisi olduğu vakıf evi ecr-i misli ile kızı Hind’e kiraya verse şer’an caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1016. Mesele⁵¹: Şeyhülislam hazretleri mal kazanmaya kudreti olmayan ancak berat ve hükm-i sultanî ve fetva-yı şerîf çıkarmak gibi müslimînin bazı ihtiyacını ücret-i muayyene mukabelesinde gören mu’sîr kimesne müslimînin ihtiyacını gördükden sonra teahhüd ettikleri ücreti alır mı, beyan buyura? el-Cevab: Menfaatlerine göre ücreti hak eder.

1017. Mesele: Zeyd Amr-ı hayyâta dikdirmeğe verdiği dolamayı talep eyledikde Amr celâlî taifesi cebren elimden gasbeylediler deyu yemin eylese Zeyd’in mutâlebesinden halâs olur mu? el-Cevab: Olur, zâhir-i hal müsaid ise.

⁵¹ مسألة: ما قول مولانا شيخ الإسلام سلطان صناديد العلماء الأعلام في رجل معسر لا قدرة له على الإكتساب غير أنه [أستخدم في] بعض حوائج إخوان المسلمين بأجرة معينة من إخراج البرات والأحكام السلطانية والفتاوى الشرعية فهل له أخذ ما تعهدوا من الأجرة بعد قضاء حوائجهم المعينة أم لا؟ الجواب: يستحق أجر المثل على قدر منافعهم.

1018. *Mesele:* Zeyd-i vasî Bekir-i yetimin malıyla Amr'ın evini bi-tarîkı'l-istiğlâl iştirâ edip ba'dehu müddet-i malumeye ücret-i muayyene ile Amr'a îcâr edip ol dahi istîcâr eyledikten sonra ba'de tamamı'l-müddet Zeyd Amr'dan icâresin talep eyledikde Amr teslim ve tahliye ve tekâbuz olmadı deyu icâre-i muayyeneyi Zeyd'e vermemeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, re'y-i hakimle ecr-i misli verir.

1019. *Mesele:* Zeyd bir vakıf hücreyi mütevellisi Amr'dan tamam-ı ecr-i misle icâre-i müeccele ve muaccele ile istîcâr edip mâh-be-mâh icâre-i müeccelesin verse hâlâ Amr fevt olup yerine Bekir müteveli oldukda zikrolunan [89a] hücreden Zeyd'i ihrâca kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz, müddet-i icârede olup icâre sahiha ise.

1020. *Mesele:* Zeyd Amr'ı bir seneye ra'y-i bakar için bin akçe ücretle tutup lakin Amr merîz olup eda-yı hizmetde kusur eylese sene-i mezbûre tamam oldukda Amr-ı mezkûr Zeyd-i mezbûrdan ücret-i merkumeyi tamam almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, nefsinin teslim edince.

1021. *Mesele:* Zeyd Amr-ı mütevelliden vakıf akçesinden bir mikdâr akçe alıp mülk evini istiğlâl tarîkıyla bey' eyleyip Zeyd zikrolunan evin avratı oğlancıkları içindeyken kapısın berkitip Amr'a "Al sana teslim eyledim" deyip Amr dahi "Tahliye olmaksızın aldım kabzeyleydim" deyip yine Zeyd'e icâreye verse şer'an sahih olur mu? *el-Cevab:* Olmaz, ecr-i misil lazım olur.

1022. *Mesele:* Zeyd maraz-ı mevtime sülüs malından hazret-i rasul-i ekrem ruh-ı şerîfi için günde on iki cüz-i şerîf tilavet olunsun deyu vasiyet edip ammisi ammisi oğlu Amr'ı vasî-yi muhtâr nasbetse Zeyd-i mezbûrun vefatından sonra sülüs malından vasî-yi merkum için iki cüz-i şerîf vaz' edip ba'de zaman âhar diyarda olan vârisleri geldikde vaz' olunan eczâ-i şerîfeyi ref'e kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olmazlar, sıla tarîkıyla hakim vasiyeti icra gerekdir.

1023. *Mesele:* Zeyd Amr'a "Sene tamamına değin bana hizmet eyle yevmi beş akçe ve iki çift ekmek ve sene tamamında beş zirâ' çoka ve bir topluk malumu'l-cins kumaş vereyin" deyu kavletseler Zeyd tamam-ı seneye değin hizmet ettikde Amr'dan vazife-i merkume ile çoka ve kumaş talep edip almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Kıymetin alır ecr-i misli ise.

1024. Mesele: Zeyd'in nice kimesne ile seffinede metâ'ı gelirken deryada şiddet olmağla mezkûrların bazı metâ'ı deryaya ilkâ olunup Zeyd'in metâ'ı halâs olsa ba'dehu mezkûrlar Zeyd'e "Sen dahi metâ'ından bir mikdâr nesne ver zayi olan metâ'ımız için beynimizde taksim edelim" demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Metâ'ı ashâbı ilkâ ettiyse yahut onlarla ilkâ ettiyse olmaz, eğer Zeyd "Metâ'ımız ilkâ edin benim metâ'ımın hissesin vereyin" derse olurlar.

1025. Mesele: Zeyd mülk menziline [89b] Amr'a olan deyni mukabelesinde rehn-i şer'î tarîkıyla rehin vaz' ettikten sonra kable'l-fekk Bekir-i vasîye menzil-i mezbûru istiğlâl ile satması caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1026. Suret-i mezbûrede: Zeyd menzil-i mezbûru Bekir'e istiğlâl ile bey' ve müddet-i malumeye ecr-i muayyen ile isticâr etmiş olsa ba'de tamamı'l-müddet ecr-i muayyen veya ecr-i misil talebine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1027. Mesele: Hind-i bâliğe babası Zeyd-i müteveffadan kendine hakk-ı tasarrufu intikal eden vakıf dükkanı mütevellisi Amr'ın izniyle Bekir'e tefvîz edip ba'dehu Amr ma'zûl olup yerine Beşir müteveli oldukda zikrolunan dükkanı Bekir'e tasarruf ettirmeyip âhara vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Ecr-i misil ile icâre-i sahihasında değil ise olur.

1028. Mesele: Zeyd-i sağıri velisi sanat teallümü için Amr-ı üstada verip tarafeynden kavlolunmayıp Amr dahi talim-i sanat eylese örf ve adet üstad-ı şâkirde ecir vermek olmayınca Amr üzerine sağır-i mezbûr için ecir vermek olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1029. Mesele: Hind bir battâl vakıf hamamı mütevellisi Zeyd'den ecr-i misil ile alıp ta'mîr edip müddet-i icâresinde iken Amr "Ziyadeye tahammülü vardır" [deyu] icâresin ziyade edip Hind'in yedinden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1030. Mesele: Zeyd Amr-ı reise "Benim metâ'ımı seffinene tahmîl edip falan beledi îsâl eyle metâ'ımın her kantarına yüz onar akçe ücret vereyin" deyu kavleyeseler Amr zikrolunan metâ'ı beled-i mezkûra îsâl ettikten sonra kavlolunan ücreti Zeyd'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, kadri malum ise.

1031. [90a] Suret-i mezbûrede: Bekir-i telci dahi Amr-ı reise "Zeyd'in metâ'ımın her kantarını ne mikdâr akçe nevlin ile götürdünse ben dahi her kantara ol mikdâr vereyin benim metâ'im dahi seffinene tahmîl eyle beled-i mezkûra îsâl eyle" dese ba'dehu nevlin

edası zamanında “Müstakil ücret kavletmedin” deyu teallül edip ücret-i mezbûreyi vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Ecr-i mislini verir.

1032. Mesele: Zeyd icâre ile sâkin olduğu vakıf dükkanda kendi malıyla izn-i mütevellisiz bir mikdâr bina ihdâs edip fevt olduktan sonra bina-yı mezkûr Zeyd’in veresesine intikal eder mi? el-Cevab: Binanın kal‘ı zarar vermezse kal‘ edip alırlar, vakfa ilhak etmiş değilse.

1033. Mesele: Zeyd bir vakıf kereste dükkanını mütevellisi Amr’dan icâre-i müeccele ve muaccele ile alıp tasarruf üzereyken izn-i müteveli ile nefsi için üzerine bazı bina ihdâs edip ba‘dehu fevt olsa vereseden kız karındaşı ile erkarındaşı oğulları Amr ve Bekir’i terk etse ebniye-i mezkûre zikrolunan vereseye intikal eder mi? el-Cevab: Eder.

1034. Bu suretde: Zikrolunan ebniyenin kal‘ının vakfa küllî zararı olunca mütevellisi vereseye maktû‘an kıymetini verip binayı vakfa zapta kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1035. Mesele: Zeyd Amr ve Bekir’i bir sene istihdâma tutup mukabele-i hizmetlerinde yevmi beşer akçe ve on zirâ‘ nev‘i müteayyen kumaş vermeğe müteahhid [olsa] ve kabul eylese Amr ve Bekir zikrolunan beşer akçeyi ve kumaşı almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Senenin evvel ve âhiri malum olup kumaşın nev‘i muayyen olup nizâ‘ munkatı‘ ise olur.

1036. Mesele: Bir zâviyeye vakfolan menzilin kadîmden senede mukataası alınagelmışken vakf-ı mezbûra müteveli olan Zeyd müşâhere tarîkıyla icâreye tebdîl etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Ecr-i mislin alır, müşâhere tarîkıyla istîcâr eder varsa verir.

1037. Mesele: Mahsulü senevî olan medreseye müderris olan [Zeyd] bir mikdâr tasarruf edip fevt olunca yeri Amr’a tevcîh olunsa şer‘an mahsul-i medrese verese-i Zeyd ile Amr beyninde nice taksim olunur? el-Cevab: Eyyâm ve şuhûr ile olunur.

1038. Suret-i mezbûrede: Mahsul eyyâm ve şuhûra taksim [90b] olundukda re’s-i sene ne zamandan itibar olunur? el-Cevab: Gılâl-i arz munkatı‘ olduğu zamandan itibar olunur.

1039. Mesele: Bir diyarda müderris olan Zeyd'in medresesi sultan tarafından Amr'a tevcih olunup altı aya değin müderris-i sâbika haber vâsıl olmayıp hizmet-i lazimesin eda üzere olunca altı aylık vazifeye müstahak olur mu? el-Cevab: Olur.

1040. Mesele: Zeyd-i müteveli bir vakıf hanı dokuz bâb odalarıyla üç yıla ecr-i misli olan ücret-i muayyene ile Amr'a icâr edip ba'dehu bir buçuk yıldan sonra ecr-i misli mütezâyid olmağla Bekir ecr-i misli ile evvelki icâreden ziyade icâre ile talip olup Amr kabul etmeyince Zeyd Amr'ın icâresini feshedip ziyade-i mezbûre ile Bekir'e icâra kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1041. Mesele: Zeyd-i müteveli vakıf akçe ile Amr'ın mülk menzilini alâ tarîkı'l-istiğlâl alıp yine Amr-ı mezbûra icâr ettikde menzil-i mezbûrun derkine ve ücretine Amr'ın emriyle Beşir'i kefil alıp merkum müteveli müste'cir-i mesfûr gaib oldukda bir senenin ücretini kefil-i mezbûrdan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, Amr'a lazım olunca.

1042. Mesele: Zeyd muallim olduğu muallimhanenin arsasında nefsi için bir ev bina edip fevt oldukdan sonra muallim olanlar yetmiş yıl mikdârı sâkin olsalar hâlâ Amr-ı müteveli zikrolunan evi icâra kâdir olur mu? el-Cevab: Muallim için bina olundaysa olmaz.

1043. Mesele: Zeyd tasarrufunda olan arz-ı mîrîyi müddet-i malumede Amr'a icâr edip Amr dahi ziraat ederken müddet-i mezbûre içinde Zeyd zikrolunan arzın tasarrufunu marifet-i sipahî ile Bekir'e tefvîz eylese Amr'ın rızası olmayınca Zeyd'in Bekir'e tefvîzi sahih olur mu? el-Cevab: İcâre-i sahiha ise olmaz.

1044. Mesele: Zeyd-i sipahî tımarı dahilinde olan Amr'ın bağı yerinin kadîmden mukataasın alagelmışken hâlen zikrolunan bağda hasıl olan eşcâr-ı müsmireden öşür almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Muhelif-i emr alınmaz, harac-i mukataa ise tağyîr olunmaz.

1045. Mesele: Zeyd'in kendi mülkü olup Amr'a müddet-i muayyenede ücret-i muayyenesi ile icâr eylediği hanın müddet içinde duvarları yıkılıp içinde sâkin olmağa kimesne rağbet etmeyip ve içinde [91a] sâkin olanlardan bazısı dahi çıkıp gitse Amr kable tamami'l-müddet icâre-i mezbûreyi feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1046. Mesele: Zeyd tımarı dahilinde olan karyenin iki sene e‘şâr-ı şer‘iyyesini ta‘şîr ve kabzetmeyip reâyânın üzerinde kalsa talep eyledikde ahali-yi karye “Bizim karyemizi celâlî gârat etti” deyu e‘şâr-ı mezkûreyi vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, cümlesi gârat olunduysa.

1047. Mesele: Ücret-i muaccele ile Zeyd’in taht-ı icâresinde olan arz-ı mevkûfeye Amr müstahak çıkıp arz-ı mezkûre[yi] Zeyd’in elinden alsa Zeyd-i mezbûr cânib-i vakfa verdiği ücreti istircâ‘a kâdir olur mu? el-Cevab: Biraz müddet tasarruf edip vakfın ecr-i misl-i hakikisi hesabınca takrîben istîfâ etmişse olmaz.

1048. Bu suretde: Ücret-i mezkûreyi kabzededen Bekir-i müteveli azlolunup ve muhasebesini vermemekle meblağ-ı mesfûru masârif-i vakfa sarfettiği malum olmasa hâlâ Zeyd icâre-i mezbûre ile Bekir’e müracaat eder mi yoksa hâlâ müteveli olan Beşir’e mi müracaat eder? el-Cevab: Masârif-i vakfa sarfî mukarrer olmadan ve ecr-i misilden ziyade fahişesi mukarrer olmadan vakfa rucû‘ edemez.

1049. Mesele: Bir kasabada vaki medresede müderris ve müftî olan Zeyd velayet tahrîrinden gezip ders demeyip fetva vermese şer‘an vazifeye müstahak olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1050. Mesele: Selâtîn-i mâziyeden birinin imaretine vakfeylediği araziden bir kıt‘asını bir zâviyenin şeyhi mutasarrıf olup içinde bazı eşcâr-ı müsmiresi olmağla “Eşcârı zâviyenin meşîhatine vakıftır” deyu vakfa mukataasın verip kendi aldığı icârenin ed‘âfiyla Amr’a îcâr eylese hâlâ vakf-ı mezbûrun mütevellisi olan Halid arz-ı mezbûreyi alıp ziyade ile âhara îcâr etmek istedikde “İçinde olan eşcârı bundan akdem müste‘cir olan Beşir garsedip zâviye-i mezbûreye vakfeyledi” deyu dava eyleyip isbât etmek istedikde şuhûd vech-i meşrûh üzere Beşir’in vakfı idiğine tesâmu‘ ile şehâdet etseler şehâdetleri şer‘an makbule olur mu? el-Cevab: Olur, ecr-i misli ile [91b] vaz‘-ı kadîm mukarrer kılınır.

1051. Mesele: Zeyd Amr’ın üzerine “Sana icâre-i muaccele ile bir vakıf dükkan îcâr edip icâresinden bir mikdâr alıp kabzettim bir mikdâr-ı muayyen icâre dahi vardır” deyu dava ettikde Amr “Ben dükkanı senden istîcâr ettim sen hîn-i akitde mülkümdür deyu bey‘ edip ben dahi iştirâ etmişdim vakıfımış, verdiğim akçeyi dahi talep ederim” deyu dava-yı şîrâ edip ve nizâ‘ etseler şer‘an beyyine hangisine lazım olur? el-Cevab:

Dükkan vakf-ı sahih olunca Amr akçesin alır, Zeyd'in davası sahih değildir icâre-i tavîle fasit olmağla.

1052. Mesele: Bir vakıf arz üzerine sâbit olan eşcârın gârîsi malum olmayıp bir zâviyenin mütevellisi olan Zeyd “Arz-ı mezbûreyi Amr cânib-i vakıfdan istîcâr edip bazı eşcâr garsedip eşcârı zâviyeye vakfeyledi” deyu dava edip vech-i şer‘î üzere isbâta kâdir olmayınca müteveli-yi arz-ı vakıf olan Bekir eşcâr-ı mezbûreyi vakıf için zaptedip ve arazi ve eşcârı Beşir’e îcâra kâdir olur mu? el-Cevab: Amr cânibinden tasarruf kadîm olunca ibkâ olunur, ecr-i mislin müteveliye verince.

1053. Mesele: Arzı ve binası vakıf olan kiremit fırınlarını müste‘cir olanlar yalnız arzın ecr-i misli ücretden nâkıs ücretle istîcâr eyleyip öşr-i emsali ücret ile âhara îcâr eyleseler müteveli zikrolunan fırınları ecr-i misli olan ücretle îcâr eylemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1054. Bu suretde: Zikrolunan müste‘cirler ecr-i misli olan ücreti vermekden imtina eyleseler müteveli fesh-i icâre eyleyip zikrolunan fırınları ecr-i misli ücretle âhara îcâr etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1055. Mesele: Zeyd-i gaibin taht-ı icâresinde olan vakıf dükkanı müteveli-yi vakıf “[Zeyd] mefkûd oldu” deyu Amr’a îcâr edip ba‘dehu Amr fevt olup kanun-ı padişahî üzere oğlu Bekir’e îcâr olunup ba‘dehu Zeyd hâzır olup “Dükkan Amr’a bî-vech-i şer‘î îcâr olunmuşdur” deyu talep eylese almağa şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, Zeyd’in müddet-i muayyenesi olmayınca.

1056. Suret-i mezbûrede: Dükkan Zeyd’e hükmolundukdan sonra Bekir dahi Amr[’ın] verdiği icâre-i muacceleyle mütevelliden talep ettikde müteveli “Amr icâre-i muacceleyle verdikde Zeyd [92a] gelip dükkanı talep ederse icâre-i muacceleyle vakfa hibe ettim demişdi” deyu teallül eyleyip vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Zeyd’e hükme sebîl olmayınca Bekir’de mukarrer kılınır.

1057. Mesele: Ücret-i muaccele ile Zeyd’in taht-ı icâresinde olan arz-ı mevkûfeye Amr müstahakk-ı arz çıkıp [arz-ı] mezkûreyi Zeyd’in elinden alsa Zeyd-i mezbûr cânib-i vakfa verdiği ücreti istircâ’a kâdir olur mu? el-Cevab: Biraz müddet tasarruf edip vakfın ecr-i misli-i hakikisi hesabınca takriben istîfâ etmişse olmaz.

1058. Bu suretde: Ücret-i mezkûreyi kabzeden Bekir-i müteveli azlolunup ve muhasebesini vermemekle meblağ-ı mesfûru masârif-i vakfa sarfettiği malum olmasa hâlâ Zeyd icâre-i mezbûre ile Bekir'e mi müracaat eder yoksa hâlâ müteveli olan Beşir'e mi müracaat eder? el-Cevab: Masârif-i vakfa sarfı mukarrer olmadan [ve] ecr-i misilden ziyade-i fahişesi mukarrer olmadan vakfa rucû' edemez.

1059. Mesele: Birkaç kimesneler bir dava için Zeyd'i Âsitâne'ye gönderip "Emirler ihrâcına ve fetva ve harc-ı râhına ne mikdâr akçe harcedersen bunda geldikde sana verelim" deyip Zeyd-i mezbûr dahi muradları üzere eda-yı hizmet edip vardıkdan sonra kadr-i mu'tâdca Zeyd'e harc-ı râhını ve fetva ve emirler ihrâcına verdiği meblağı vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Sâbit ise olmazlar.

1060. Mesele: Zeyd-i zimmî mülk yerini Amr-ı zimmîye verip "Bağ garseyle yerde ve gırâsda munâsafa tarîkıyla şerîk olalım" dese Amr dahi bağ garseylese vech-i meşrûh üzere şerîk olur mu? el-Cevab: Olmazlar, Amr'a ecr-i mislini verir kıymet-i gırâsla.

1061. Mesele: Hind Zeyd-i sağîrin vasîsi Amr'a mülk menziline bi-tarîkı'l-istiğlâl satdıktan sonra kable'l-kabz ve't-tahliye müddet-i malumeye ve ücret-i muayyene ile Amr'dan istîcâr edip ba'de tamamî'l-müddet sekiz yıl murûr edip tecdîd-i istiğlâl olunmayıp her re's-i senede Amr menzil-i mezkûrun ücretine kefil olan Bekir'den ücret-i muayyene-i mezbûreyi alsa hâlâ Hind "İcâremiz sahiha değildir" deyu Amr'ın ecr-i misilden ziyade Bekir[in] kefil olduğu akçeyi asl-ı mala tutmamağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1062. Mesele: Hind'in ecr-i misline istîcâr ettiği arz-ı vakfın [92b] mütevellisi Zeyd arz-ı mezkûrenin üzerine bî-garaz ehl-i vukûf kimesnelerle mimar getirip gördüklerinde arz-ı mezbûreyi Hind [mahzarında] "Tamam-ı ecr-i mislineymiş ziyadeye tahammülü yoktur" dediklerinde Zeyd dahi Hind yedinde ibkâ edip tasarrufuna temessük verse ba'dehu Zeyd ma'zûl olup yerine Amr müteveli oldukda Hind'in müddet-i icâresinde "Arz-ı merkumenin icâresin ziyade edene veririn" demeğe şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1063. Mesele: Hind'in mülk çiftliğini zevci Zeyd fuzûlî Amr'a bey' edip Hind bey'-i mezbûru kabul etmeyip mezkûr çiftliği aldıktan sonra Amr çiftlik içinde vaki bazı ebniye ve anbarı bir zaman tasarruf etmiş olsa hâlâ Hind Amr'dan ebniye ve anbarı tasarrufu mukabelesinde ecr-i misl ücret almağa kâdire olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1064. Mesele: Zeyd-i müteveli bir vakıf hanı dokuz bâb odalarla üç yıla ecr-i misli olan ücret-i muayyene ile Amr'a îcâr edip ba'dehu bir buçuk yıldan sonra ecr-i misli mütezâyid olmağla Bekir ecr-i misli ile evvelki icâreden ziyade icâre ile talip olup Amr kabul etmeyince Zeyd Amr'ın icâresini feshedip ziyade-i mezbûre ile Bekir'e îcâra kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1065. Mesele: Ücret ile hizmet eder mekûlesinden olmayıp sağır olan Zeyd Amr'a dokuz sene hizmet eyledikten sonra Amr-ı mezbûr vefat edip Zeyd bâliğ olunca hizmeti için ecr-i misil talep edip terekesinden almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1066. Mesele: Zeyd Amr'a mülk menziline istiğlâl tarîkıyla bey' edip ba'de't-tahliye ve't-teslim yine Amr'dan bir yıla ücret-i muayyene ile istîcâr edip ba'dehu tecdîd-i akd-i icâre etmeden bir kaç sene dahi menzil-i mezbûrda sâkin olsa Amr sene-i ûlâda olan ecr-i müsemmâyı aldıktan sonra tecdîd-i akitsiz sâkin olduğu seneler için ecr-i misil almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Re'y-i hakimle olur.

1067. Mesele: Zeyd bir hamamı ecr-i misli ile üç yıl tamamına müteveli-yi vakıfdan alıp ba'dehu sekiz ay murûrundan sonra kâbil-i def zararî zuhûr edince müteveli marifetiyle kapayıp ateşini çekseler zarar def' olduktan sonra müddet-i bâkîde Zeyd icâreyi feshede kâdir olur mu? el-Cevab: [93a] Olmaz.

1068. Mesele: Bir çarşı dahilinde evkât-ı hamseye meşrûr olan mescidin cemaati evlerini dükkanlar bina edip mescid-i merkumun tarîkı mehûf olmağın vakt-i işâ ile vakt-i sabahî âhar mescidde eda edip mescid-i evvelde edaya mecâl olmadıkda "Üç vakit kılın" deyu izn-i sultan dahi vârid olsa evkât-ı hamse için imam ve müezzin olanlar zikrolunan iki vaktin vazifesini almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmazlar.

1069. Mesele: Zeyd Amr-ı mütevelliden iki vakıf hanı üç yıl tamamına altmış bin akçeye icâre ile alıp han-ı mezbûrun yerinde işlenir bir oda olup müste'ciri olan Bekir vefat ettikde zikrolunan odaya Amr Zeyd'i dahlettirmeyip âhara îcâra kâdir olur mu? el-Cevab: Ederse Zeyd'e hanı bırakır.

1070. Mesele: İcâre ile bir vakıf evi mutasarrıf olan Zeyd fevt oldukda Zeyd'in zevcesi Hind-i mezbûre evden çıkmak istedikde vakfın mütevellisi olan Amr ev bey' olunca sâkine olup evi zapt ile senden evin icâresin almadan demekle nice zaman Hind evde sâkine olup ba'dehu çıkmak istedikde Amr-ı müteveli Hind'den evin icâresin talep edip

almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Asla icâreye râğıb bulunmayıp hıfzı ile iktifa edip vakfa nef kassetmiş olmaz yoğise ecr-i misil alır.

1071. Mesele: Zeyd-i müteveffanın falan kasabada zimem-i nâsda malın tahsile verese Amr'ı vekil nasbedip “Ne mikdâr mal tahsil edersen öşrün de hizmetin mukabelesinde senin olsun” deseler Amr-ı mezbûr dahi minvâl-i ma'hûd üzere varıp zikrolunan kasabadayken yüz bin akçe tahsil edip verese-i Zeyd'e teslim ettikde meblağ-ı merkumun yirmi bin akçesini vekil-i mezbûr Amr ücretimdir deyu almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Ecr-i mislin alır.

1072. Mesele: Zeyd ve Amr'ın babalarından intikal eden mülk dükkanı kable't-taksim Amr Bekir'e olan deyni mukabelesinde rehin verip Bekir dahi dükkan-ı mezkûru Beşir'e îcâr eylese icâre-i mezbûre Amr'ın deynine mahsûb olur mu? el-Cevab: Cümlesi olmaz, Zeyd'in rızası yoğise.

1073. Mesele: Zeyd fevt olup esbâbını [93b] zaruret-i deyni için dellâllara verip bey' olursa dellâlların ecr-i misli altı bin akçe olsa Zeyd'in deynine terekesi vefa etmeyip taksim-i guramâ lazım oldukda dellâlların dahi ecr-i misli olan altı bin akçe taksim-i guramâyâ dahil olur mu? el-Cevab: Olmaz, ecr-i misil ise.

1074. Mesele: Hind Zeyd-i mütevelliden bir mikdâr akçe alıp mülk evini istiğlâl tarîkıyla Zeyd'e meblağ-ı mezbûra bey' edip ba'dehu bir seneye meblağ-ı muayyene istîcâr edip sene-i mezbûre tamamından sonra tecdîd-i akd-i icâre etmeden Hind zikrolunan evde birkaç sene sâkin olsa Zeyd Hind'den sinîn-i mezbûre için ecr-i misil talebine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1075. Mesele: Bir vakıf dükkan mahlûl oldukda müteveli-yi vakıf Zeyd'e yirmi bin akçe icâre-i muaccele ve her ayda bir mikdâr icâre-i müeccele ile verip Zeyd üç yıl mutasarrıfken Amr dükkanın icâresin otuz bin akçe edip talip olsa müteveli-yi vakıf re's-i şehirde meblağ-ı mezbûrla Amr'a îcâra kâdir olur mu? el-Cevab: Tasarrufât fâsidedir, lazım olan müddet-i muayyene ile ecr-i misline îcârdır.

1076. Mesele: Zeyd'e eğer Amr'a Amr sağ âhar vilayetde olan Bekir'e irsâl eylediği zuyûf akçeyi Amr Bekir'e teslim eyledikde Bekir Amr'a “Bu akçe zuyûf ancak var bunu bana bir metâ' düzüver” demekle Amr dahi aynıyla ol akçeden dediği metâ'ı

işleyip elettikde “Gümüşü kem” deyu almayınca Amr “Aynıyla ol akçenin gümüşüdür” deyu yemin eylese musaddak olur mu? el-Cevab: Olur.

1077. Mesele: Zeyd Amr’a muâmele-i şer‘iyye ile iki bin akçe verdikde Amr’a beş keyl dahi buğday verip “Kendi tarlana ekiver ben dahi zikrolunan akçenin ribhin almayım” dese ba‘dehu Zeyd-i mezbûr meblağ-ı mezbûrun ribhin Amr’dan alınca Amr-ı mezbûr dahi kendi tarlasına ektiği buğday mâ-beynimizde taksim ve tansîf olunsun demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1078. Mesele: Zeyd Amr’a bir sene hizmet etmek üzere ücret kavledip beş altı ay hizmet edip firar eylese ba‘dehu Zeyd Amr’dan hizmet eylediği [94a] eyyâmın hesabınca ücretini talep eyledikde Amr Zeyd’e seneyi tamam etmedi deyu zikrolunan eyyâmın ecr-i mislini vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1079. Mesele: Zeyd’in ecr-i misliyle icâresinde olan vakıf yer üzerinde mütevellisi marifetiyle iki börekçi dükkanı bina edip elli ve altmış yıldan beri tasarruf edip ecr-i mislini vakfa verirken müteveli-yi sâbık fevt olmağla müteveli-yi cedîd yeri Zeyd’den alıp âhara vermeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Tamam-ı ecr-i mislini eda ederse ibkâ eder.

1080. Mesele: Zeyd bir mikdâr vakıf yeri müteveli-yi vakıfdan istîcâr edip müddet-i icâresindeyken hâricden Amr bî-vech Zeyd’in tasarrufuna mani olur mu? el-Cevab: Olmaz, ecr-i misli ile istîcâr etmişse.

1081. Mesele: Zeyd âhâr diyarda zimemde olan hukûkunu tahsile Amr’ı emr-i padişahî ile mübâşir edip Amr Zeyd’in hukûkunu üç ayda bi’t-tamam tahsil edince Amr üç ay hizmeti mukabelesinde Zeyd’den ecr-i misil almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1082. Mesele: Zeyd fevt olup on iki on üç yaşında oğulları Amr ve Bekir’i ammileri ve vasî-yi muhtârları olan Beşir yanına alıp on yıldan mütejaviz istihdam edip nafaka ve kisvelendirse ba‘dehu merkulmar babalarından intikal eden hisse-i muayyenelerin talep ettiklerinde Beşir “Cümlesin nafaka ve kisvenize sarfettim” dese merkulmar hizmetlerinin ecr-i mislini Beşir’den talebe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, tehzîb ve riyâzet tarîkıyla istihdam edince.

1083. *Mesele*: Hind-i zimmiye mülk menziline istiğlâl tarîkıyla Amr-ı mütevellîye bey' edip ve icâre-i muayyene ile istîcâr etmişken fesh-i icâre ve bey' etmeden Bekir'e dahi bi-tarîkı'l-istiğlâl bey'e kâdir olur mu? *el-Cevab*: Olmaz.

1084. *Mesele*: Zeyd-i müteveffanın ücretle mutasarrıf olduğu evleri mütevellisi Amr Zeyd fevt olduktan sonra kızları Hind ve Zeyneb'e icâr edip ba'dehu Hind dahi fevt olup Amr Hind'in anası Hatice'ye icâr ettikde Zeyneb-i merkume Hatice'nin verdiği icâreyi verip Hatice'yi cebren evden çıkarmağa kâdir olur mu? *el-Cevab*: [94b] Olmaz.

1085. *Mesele*: Zeyd bir suyu bir mahalle icrâ için Amr'ı günde otuz akçeye istîcâr etse ba'dehu suyu mahalline icrâ etmeden Amr-ı merkum Zeyd'den hizmet ettiği günlerin ecrin talep edip almağa kâdir olur mu? *el-Cevab*: Olur.

Kitabu'l-Mükâteb

1086. *Mesele*: Zeyd abd-i memlûku olan Amr'ı istikamet ile hizmet edip ve şurb-i hamr etmeyip ve sair fesâdâtı etmemek üzere kitâbete kesip ba'dehu Amr-ı mezbûr hizmetinde istikamet etmeyip hıyanet üzere olunca Zeyd Amr'ı bey'e kâdir olur mu? *el-Cevab*: Ta'lik ettiyse olur, kitâbete şartsa olmaz.

1087. *Mesele*: Zeyd abd-i memlûkunu birkaç yıl istihdam [ettikten sonra] kitâbete kesip altı yıl kaldıkda abd-i mezbûru rızası yoğiken Amr'a bey' edip Amr dahi bir yıl istihdam edip abd-i mezkûr eceli ile fevt olsa Amr-ı mezbûr "Bey'-i merkum sahih değılmiş" deyu Zeyd-i mesfûrdan semenin almağa kâdir olur mu? *el-Cevab*: Mükâtebin bey'-i sahih olmamağla redd-i semen mezkûrdur lakin Zeyd abd-i mezbûrun ıtını tamam-ı mevte ta'lik etmişse mükâteb olmaz ve redd-i semen lazım olmaz.

1088. *Mesele*: Zeyd abd-i memlûku olan Amr'ı yedi yıl hizmete kitâbete kesip Amr-ı mezbûr Zeyd'e iki yıl hizmet ettikten sonra Zeyd fevt oldukda Amr-ı mezbûr merîz olmağla bakiyye-i hizmetini edada aciz olup ta'cîz-i nefis eyleyip rıkka avde razı olsa verese-i Zeyd Amr-ı mezbûru âhara bey'e kâdir olur mu yoksa mükâteb inde'l-acz rızasıyla rıkka avdet etmek kitâbet ale'l-mal suretine mahsus mudur? *el-Cevab*: Olurlar, mukteza-yı delâil tahsis değıldir.

1089. *Mesele*: Zeyd-i medyûnu dâini Amr ehl-i örfe hapsedtirip kendi ile karındaşları Bekir ve Beşir ve kız karındaşı Hind beynlerinde müşterek olan bağ ve bahçeyi cümle Halid'e bey' ve teslim için ehl-i örf Zeyd'e ikrah etmekle Zeyd zikrolunan bağ ve

bahçeyi ikrahla kendi tarafından asaleten şerîkleri tarafından fuzûlî Halid'e bey' ve teslim ve semenini kabzedip deynine verse ba'dehu Zeyd bey' ve teslimde ikrah olduğunu isbât edip hissesinde bey'-i mezkûru feshe ve Bekir ve Beşir ve Hind dahi hisselerinden bey'-i mezkûru kabul etmemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olurlar.

1090. [95a] Bu suretde; Halid-i mezkûr zikrolunan bağ ve bahçeye bir mikdâr akçe harcetmiş olsa Zeyd ve Bekir ve Beşir ve Hind bağ ve bahçeyi Halid'den alınca Halid dahi bağ ve bahçeye sarfettiği akçeyi mezkûrlardan talep eyledikde mezkûrlar zikrolunan akçeyi Halid'in bağ ve bahçe mahsulünden kabz ve istihlâk eylediği mahsulün kıymetinden hesaba kâdir olur mu? el-Cevab: Halid bilip aldıysa harcın talep edemez meğer mahlû'an kıymetin vereler, vermezlerse kal'ı muzırr olmayanı alır olanı alamaz eder ve mahsulün mevcudun red ve müstehlekin dâmin olur.

Kitabu'l-İkrah

1091. Mesele: Zeyd Amr'a sekiz bin akçe değer-i mülkü beş bin akçeye bey'-i sahih-i şer'î ile bey' edip ba'de zaman Zeyd-i merkum "Beni Amr-ı mezbûr beş zalim ile tahvîf ettiğinden ötürü bey' ettimdi" deyu bey'-i mezkûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Kendi kavli ile olmaz, şer'an ikrah sâbit olacak mertebe-i tahvîfi isbât ederse olur.

1092. Mesele: Zeyd-i kâdî bir vilayete kâdî oldukda kâdîliğe adamlarından Amr'ı gönderip "Bir kimesneyi naib tayin eyle" deyu ısmarlayıp Amr dahi ba'de'l-vusûl Bekir'i naib tayin edip Bekir dahi beş ay naib olup bazı mahsul cem' etse Bekir[in] cem' ettiği mahsulü Zeyd şer'an Bekir'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Cebr ile olmaz.

1093. Mesele: Zeyd min-gayri vech Amr'ı ehl-i örfe hapsedtirip yine Zeyd Amr'a "Eğer falan değirmenini bana bey' edersen seni hapisden itlâk ettirin" dedikde Amr dahi yirmi bin akçe baha eder değirmenini Zeyd'e üç bin akçeye bey' eylese ba'dehu Zeyd hapisden itlâk olundukda bey'-i mezkûru feshe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu'l-Gasb

1094. Mesele: Zeyd ve Amr ticaret tarîkıyla Şam-ı şerîfe giderken sefîneleri bazı cezîreye vardıkda ol cezîrede hakim nâmına olan zalim beyler mezbûrların nice malların alıp zulmeyleseler bu mekûle zalimlerin cezaları nedir? el-Cevab: Azlolunup zulüm ile

aldıkları mal sahiplerine reddolunduktan sonra tevbe ve salâhları zâhir olunca[ya dek] [95b] mesâlih-i müslimîne istihdam olunmamak lazımdır.

1095. Mesele: Bi-gayrı hak tağzîm-i adet-i müstemiresi olan Zeyd-i ehl-i örfe Amr Bekir'in bir mikdâr akçesin gammaz edip bi-gayrı hak aldırsa Bekir akçesini ehl-i örfden almağa kâdir olmayınca sebep olan Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1096. Mesele: Zeyd sefere giderken Amr'ın bir atın ve bir kılıcın ve bir feracesin gasbedip Zeyd-i mezbûr seferde fevt olunca Amr ba'de'l-isbât mal-ı mağsûbun yevm-i gasbda olan bahasın Zeyd'in metrûkâtından talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1097. Mesele: Zeyd tarîk-ı âmmdan bir mikdâr yer ahzedip üzerinde evler bina eyleyip ba'dehu tarîk-ı âmîm idiği sâbit oldukda zikrolunan evler şer'an kal' olunur mu? el-Cevab: Olunur.

1098. Mesele: Zeyd Amr'ın nâ-bâliğ oğlu Bekir'i Amr'ın bazı esbâbıyla ayartıp Bekir-i mezbûra "Esbâbı bey' eyle" deyu emredip bey' ettirmekle telef ettirse Amr-ı merkum zikrolunan esbâbın kıymetini Zeyd-i mezkûra tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1099. Mesele: Zeyd zevcesi Hind'in arz-ı memlûkesi üzerine Hind'in izniyle nefsi için bina ihdâs eyleyip Zeyd-i merkum fevt olup Hind-i mezbûre arz-ı memlûkesini ve Zeyd'in binasını bey' edince Zeyd'in kızı Zeyneb âhar diyarda olup geldikte "Bina babam mülküdür" deyu hissesini talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Zeyd nefsi için bina ettiğine işhâd ettiyse olur.

1100. Mesele: Zeyd buğday ekmek için tasarrufunda olan dağının ağacın kesip ateş verecek mahalde kurbunda bahçesi olan Amr Zeyd-i mezbûra "Sen bu ağaçları yakarsan benim bahçem bile yanar, etme" deyu tebyine edip ba'dehu Amr-ı mezbûr âhar diyara gittikte Zeyd-i mezkûr zikrolunan yere ateş verdikte zikrolunan bahçe bile yanıp harâb oldukda Amr-ı mezbûr Zeyd-i mezbûra bahçenin kıymetini tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Rîh varken sirayeti müteayyin olup ihrâk etse re'y-i hakimle [96a] tazmine kâdir olur.

1101. Mesele: Zeyd[']in] Amr'a îdâ' eylediği ferese Bekir-i zalim talip oldukda Amr feresi Beşir'e tamam-ı kıymeti olan dokuz bin akçeye bey' edip ol dahi zalim-i mezbûra

verip ba‘dehu Zeyd hâzır oldukda feresini tahsile imkan olmayınca tamam-ı kıymeti olan meblağ-ı mezbûrdan ziyade Amr’dan nesne talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1102. Mesele: Zeyd Amr’ın rızası yoğiken çayırdan bir aygırın alıp gidip celbine çekmekle aygır helak oldukda Amr Zeyd-i mezbûra tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1103. Mesele: Zeyd Amr’ın sığırını otluğun yerken tutup Bekir’in evine getirip Bekir sığırı bir vakıf damda bir gece hapsedip sabah yine salıverip zikrolunan sığır dışarıda mecrûhan helak olup katili malum olmayınca Bekir-i mezbûra damân lazım olur mu? el-Cevab: Olur.

1104. Mesele: Zeyd Amr ile Bekir’i ehl-i örfe bî-vech gammaz edip bir mikdâr akçelerin aldırsa gammazı sâbit olduğu takdirce mezbûra damân lazım olur mu? el-Cevab: Kendi hakkın alma kasdetmeyip min külli’l-vücûh gammazı bi-gayrı hak olup ehl-i örf dahi her gammaz ile tağzîm-i adet-i müstemiresi [var] ise olur.

1105. Mesele: Zeyd “Amr’ın iyi kılıcı ve rahtı ve esbâbı vardır” deyu celâlîye gammaz edip evini bastırıp dört bin akçelik esbâbı ve sekiz yüz kuruşu alınmağa sebep olsa Amr-ı mezbûr celâlîden alamayıp Zeyd’in gammaz edip aldığı isbât ettiği takdirce giden esbâbının kıymetini ve kuruşunu Zeyd-i mezbûrdan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, gammazı tav‘an ise.

1106. Suret-i mezbûrede: Müslümanların malını celâlîye gârat ettirip bu mekûle fesâda bâis olduğu sâbit olunca Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Kuttâ‘-ı tarîk ahkâmı icra olunur.

1107. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir Beşir’in bir mikdâr akçesin gasbedip firar etseler ba‘dehu Bekir-i mezbûr geldikde Beşir zikrolunan akçeyi Bekir muvâcehesinde isbât edince cümlesini Bekir’den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1108. Mesele: Zeyd-i zimmînin mahzende olan hamrını Zeyd’in [96b] dâini Amr-ı müslim cebren ahz ve gasbedip “Ben hamrı deynim için zaptederim” dedikde Zeyd nice defa mahzenin miftâhını talep edip “Hamrı bey‘ edip deynimi eda edeyim” dedikde Amr vermeyip Zeyd’i hamrından men‘ edip hamr Amr’ın yedindeyken bazı kimesneler

hamrı irâkat edip ve izâat etseler Zeyd hamr ve mislinin kıymetini Amr'a tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1109. Mesele: Hind oğlu Zeyd'in mülk kaftanların Zeyd'in izni yoğiken güveyi Amr'a verip Amr zikrolunan kaftanları isti'mâl edip eskitse Zeyd kaftanların kıymetinin noksanını Hind'e tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, dilerse Amr'a tazmin eder.

1110. Mesele: Bir karyeye celâfî geldikde karye halkından Zeyd ve Amr Bekir'in evinde mal vardır deyu gammaz etmekle Bekir'i ahzedip bir mikdâr malın alsalar ba'dehu Bekir celâfî aldığı malı mezbûrân Zeyd ve Amr'dan almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Bi-tav'ihâ kasden zarar ettilerse re'y-i hakimle olur.

1111. Mesele: Benâtdan birkaç kimesne Zeyd-i gaibin mâ-melekin ahz ve gârat [edip] "Husus-ı merkuma ben delil ve sebep olmadım" deyu Amr ikrar eylese Zeyd-i mezbûr geldikde telef olan mâ-melek kıymetini Amr-ı merkumdan şer'an talebe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, Amr ise.

1112. Mesele: Zeyd celâfî havfından firar eyledikde zevcesi Hind'i ve sağır oğlu Amr'ı ahzedip celâfîye teslim eden ahali-yi karyeye şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr ve hapse müstahak olurlar, bi-tav'ihim etmişlerse.

1113. Mesele: Zeyd ve Amr bazı eşkıyaya baş ve buğ olup davulhane (?) ile bayrak kaldırıp Bekir'in evin basıp zevcesi Hind'i dışarı sürüp cümle erzâkı gârat eylese mezbûrlara ne lazım olur? el-Cevab: Alet-i harple ise kuttâ'-ı tarîk ahkamı icra olunur.

1114. Suret-i mezbûrede: Bekir gârat olunan malını mezbûrân Zeyd ve Amr'a marifet-i hakimle tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Makbûzların alır.

1115. Mesele: Bir karyenin sipahîsi olan Zeyd karye-i merkume ahalisine "Karyenizden gaib olan Amr için akçe vermişsiz bana dahi verin" deyip bir mikdâr akçeyi bî-vech karye halkının üzerine devredip vefat eylese verese-i [97a] Zeyd zikrolunan akçeyi karye-i merkume ahalisinden talep edip ahza kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, bi-gayrı hakk olunca.

1116. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir, Beşir'in bir mikdâr akçesin gasbedip firar etseler ba'dehu Bekir geldikde Beşir zikrolunan akçeyi Bekir muvâcehesinde isbât edince cümlesini Bekir'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1117. *Mesele:* Zeyd âhar diyara gittikde Amr Zeyd ile mülk-i müşterâları olan abdi bir beldeye alıp gidip şiddet-i şitâda yolda giderlerken Amr gulâm-ı mezbûru bindiği bargirden aşağı bırakıp gulâm şiddet-i berdden helak olsa ba‘dehu Zeyd geldikde teaddî etmişsin deyu hissesini Amr’a tazmine kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

1118. *Mesele:* Bir mahallede hark vaki olup müslimînin evleri ve dükkanları yanarken Zeyd hark-ı mezbûr evine sirayet etmek havfindan oğullarına ve kullarına seferde olup hâzır olmayan Amr’ın evlerin yakdırıp [Amr] helak ettirdiği evleri [Zeyd’e] tazmine kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, emr-i hakimle kal‘ ettirmediyse.

1119. *Mesele:* Zeyd ve Amr abd-i memlûkları Beşir’i Bekir’e bey‘ ettiklerinde Zeyd Beşir’i Bekir’e teslim eylemeyip biraz zaman Amr’ın rızasız istihdam ederken ibâk eylese Amr hissesini Zeyd’e tazmine kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

Kitabu’d-Damânât

1120. *Mesele:* Zeyd ve Amr Bekir-i müderrisin hakkında celâlî yanına varıp “Envâ’-ı fesâd etmişdir emân vermeyip salb ve siyaset oluna” deyu bir emir ibraz edip Bekir-i mezkûru ehl-i örf taifesine verip yirmi gün hapsolunup yirmi bin akçesi alınmağa bâis olup ba‘dehu emr-i mezkûrun tezevvür idiği zâhir olup Bekir-i mezbûr ehl-i örfden verdiği akçeyi almağa iktidârı olmayınca sebep olan Zeyd ve Amr’dan almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, re’y-i hakimle.

1121. *Bu suretde:* Bu mekûle tezevvür emir ibraz edip böyle fesâda bâis olan Zeyd ve Amr’a ne lazım olur? *el-Cevab:* Ta‘zîr olunup zaman-ı medîd hapsolunur, tevbesi tevkî‘ olunursa.

1122. *Mesele:* Zeyd cariye-i memlûkesini Hind-i dellâleye bey‘ için verip ve Zeyneb-i tâlibe görmek için Hind’in elinden alıp ba‘dehu [97b] Zeyneb’in yedindeyken cariye-i merkume zayia olsa Zeyd cariye-i merkumeyi Hind’e şer‘an tazmine kâdir olur mu? *el-Cevab:* Teaddî ve taksîri yoğise olmaz.

1123. *Suret-i mezbûrede:* Zeyneb Hind’e “Ben cariyeyi sana Ayşe ile irsâl ettimdi yolda firar etmiş” dedikde Hind benim rızam yoğiken göndermişsin hıfzında kusur ettin deyu ba‘de’l-isbât Hind Zeyneb’e kıymetini tazmine kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

1124. Mesele: Vakıf akçenin nâzırı olan Zeyd mütevellisi Amr'dan zayi ettiği akçeyi karz için talep ettikde Amr mücerred “Mal-ı vakfı istirbâh etmedim murtezikaaya asl-ı maldan ulûfe verdim onun için akçeye naks geldi” demesiyle Amr damândan halâs olur mu? el-Cevab: Olmaz, bi-gayrı hak verdiğin alır.

1125. Mesele: Hind'in sekiz bin akçe değer-i çayırın Zeyd Hind'e “Senin falan maslahatın eda edeyin” deyu bin akçeye iştirâ edip Hind'in elinden alıp tasarruf edip ba'dehu [Zeyd-i] mezbûr maslahat-ı mezkûreyi eda etmeyip Hind dahi zikrolunan çayırı talep edip şer'an aldıkda Zeyd Hind'e “Ben çayırın bazı levâzımı için on aded filori harcettim” deyu Hind'den mülknâme nâmına ahzettığı hücceti vermeyip Hind-i mezkûre hücceti tahlîs için bi-lâ emr-i şer'î aded-i mesfûru verip hücceti alsa hâlâ Hind zikrolunan on aded altını ba'de'l-isbât Zeyd'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1126. Bu suretde: Zikrolunan çayırdan hasıl olan dokuz araba otluğun Zeyd yedinde mevcut olmayınca Hind-i mezkûre ba'de'l-isbât kıymetini tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, Hind'in ameli ile bitmiş olmayınca.

1127. Mesele: Amr-ı sağıre beytûlmaldan tayin olunan vazifeyi velayeti hasebiyle babası Zeyd kabzedip mücehhelen vefat eylese dâmin olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1128. Mesele: Zeyd-i hayyât mescide bir gece namaz eda etmeğe dükkanın kilitleyip gittikde haramî dükkanda açıp kendi esbâbı ile Amr ve Bekir ve Beşir[in] hayt için verdikleri kaftanları bile serika etseler mezkûrlar giden kaftanların [Zeyd'e] tazmine kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

1129. Mesele: Bir kasabaya celâlî taifesi gelip cebren ve kahran bî-nihayet kuruş almak [98a] ve ehil ve evladına tearruz kasedtiklerinde kasaba halkından hâzır olanlar içlerinden Zeyd ve Amr ve Bekir'e “Taife-i mezbûreyi ne mikdâr kuruş verip def edebilirsiniz edin ba'dehu beynimizde tevzî' olunsun” deyu emredip mezbûrûn dahi bir mikdâr kuruş verip def ettiklerinden sonra merkumûn Zeyd ve Amr ve Bekir taife-i mezbûreye verdikleri kuruşu emredenlerden tevzî' edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Emirleri mukarrer ise terâdî ile haklaşmak gerekdir.

1130. Bu suretde: Kasaba halkının vech-i meşrûh üzere emredenlerden bazı mücerred kâdî ve müderriis ve imam ve hatip ve sipahî olmağla hisselerini vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Emredip vermeğe müteahhid olanlar hilaf etmemek gerekdir.

1131. Mesele: Zeyd'in abd-i memlûku Amr bir karye kurbunda olan eşcâra rüzgarlı günde ateş urup eşcâr-ı mezbûre yandıkda karye-i mezbûreye ulaşıp Bekir'in evi muhterik olsa Amr-ı mezbûra damân lazım olur mu? el-Cevab: Olur, zâhir-i hal sirayet olunca.

1132. Suret-i mezbûrede: Amr Zeyd'e ateş karyeye ulaşmak ihtimali vardır bekleyelim dedikde Zeyd mani olsa zikrolunan evin kıymetini Zeyd'e damân lazım olur mu? el-Cevab: Amr'a verir yahut bey' edip kıymetin verir.

Kitabu'l-Me'zûn

1133. Mesele: Zeyd'in izn-i mutlakı ile me'zûnu olan Amr birkaç defa dükkan iştirâ edip değer-i bahasıyla bey' etmişken ba'dehu Amr-ı mezbûr bir dükkan iştirâ edip değer-i bahasıyla Bekir'e bey' edip bir yıl murûr ettikten sonra Zeyd bey'-i mezbûru kabul etmeyip bey'i feshetmekle dükkanı Bekir'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1134. Mesele: Zeyd Amr'ın abd-i memlûk-ı me'zûnu olan Bekir'den bir mikdâr metâ' iştirâ ettikten sonra metâ'ın sahibi çıkıp ba'de'l-ısbât teslim olursa Zeyd-i mezbûr zikrolunan metâ'ın semenini istircâ' lazım oldukda Bekir'den mi alır yoksa mevlası olan Amr'dan mı alır? el-Cevab: Bekir'den alır.

1135. Mesele: Zeyd'in abd-i me'zûnu olan Amr kulluğu halinde bir bağ iştirâ edip mutasarrıfken Zeyd Amr'ı i'tâk edip [98b] bir iki yıl murûr ettikten sonra Zeyd-i mezbûr zikrolunan bağı "Sen benim kulumken iştirâ eyledin" deyu talep edip şer'an almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, deyni muhît olmayınca.

1136. Mesele: Zeyd ümm-i veledi Hind'in ecnebi ile bey' ve şirâ ettiği görüp sükût ettikten sonra esna-yı bey' ve şirâda Amr ve Bekir'e bir mikdâr deyn edinse Amr ve Bekir deyn-i mezbûru Hind'in yedinde olan mal-ı mevcudeden almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar.

Kitabu's-Şuf'a

1137. Mesele: Zeyd ile karındaşları Amr ve Bekir beyninde müşterek olan mülk bahçeden kable'l-kismet Zeyd-i mezbûr hissesin âhara bey' ettikde mezbûrân Amr ve Bekir bey'-i merkumu istimâ' ettikde taleb-i şuf'a edip işhâd eyleseler hisse-i

merkumeyi almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Mîrîde mülk ise olurlar, mukataalı ise Zeyd'i âhara bey' den men' ederler.

1138. Mesele: Zeyd karındaşı Amr'dan intikal eden bir mülk bağda sıhhatinde hisse-i şayiasın oğullarından Bekir ve Beşir'e bey' edip fevt oldukda Bekir'in sair karındaşları metâ'in bey'i sahih değildir demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, yeri dahi mülk olunca.

1139. Mesele: Zeyd ile Hind babaları Amr'dan irs-i şer'le intikal eden mülk menzili Zeyd tasarruf ederken fevt oldukda Hind-i mezbûre hissesin âhara bey' etse verese-i Zeyd "Âhar verdiğin verip biz alırız" demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, şerâit-i şuf'ayı riayet edip dava etmeyince.

1140. Mesele: Zeyd karındaşı Amr'la muşâ' ve müşterek oldukları evi yeri dahi mülk olan bağı Amr hâzır değilken Zeyd kendi hissesin asaleten Amr'ın hissesin fuzûlî Bekir'e bey' eylese Amr bey'e rıza vermeyince kendi hissesin aldıktan sonra Zeyd'in hissesin dahi şuf'a tarîkıyla almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, hakk-ı şuf'ayı kendi hakkını talepten tehir ettiyse; iki hakkı mean talep ettiyse olur ama vuku-ı ahîr baîddir.

1141. Mesele: Zeyd'in yeri bîle [Amr'ın] mülk olan bağına muttasıl olup [99a] yine vech-i meşrûh üzere mülk bağ bey' olundukda Zeyd taleb-i şuf'a edip şerâit-i şuf'ayı bitamamiha riayet etmiş olunca şuf'a tarîkıyla almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, mülk-i şer'î idiği vaki ise.

1142. Mesele: Zeyd karındaşı Amr ile babalarından intikal eden zeytin bahçesin Amr gaibken cümle Bekir'e bey' edip sekiz yıldan sonra Amr gelip kendi hissesinde bey'i kabul etmeyip alınca Zeyd'in hissesin dahi şuf'a tarîkıyla almağa kâdir olur mu? el-Cevab: İki hakkı mean dava edip sonra tafsil ettiyse olur, vukuu baîddir.

1143. Mesele: Hind fevt olup zevci Zeyd'den gayrı vârisi olmamağın Hind'in mülk bahçesinin nısfı Zeyd'e verilip nısf-ı âharın beytülmal emîni olan Amr zaptettikde Zeyd hâzır değilken Bekir'e bey' eylese Bekir'in bir yıl tasarrufundan sonra Zeyd-i merkum bey'in haberin aldığında şuf'a davası edip şerâit-i şuf'ayı riayet edince nısf-ı merkum semenin verip Bekir'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

Kitabu'l-Kismet

1144. Mesele: Zeyd fevt olup evlad-ı sığâr ve kibârın terk ettikde terekesi evlad-ı kibârı huzurunda marifet-i şer'le taksim olunduktan sonra evlad-ı sığâra tayin olunan bazı akarı hîn-i kismetde hâzır olan evlad-ı kibârı “Zeyd bize hal-i sıhhatinde hibe ve temlik etmişdi” deyu dava eyleseler davaları istimâ' olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

1145. Mesele: Bir mikdâr mülk yere şerîkler olan Zeyd ve Amr'dan Zeyd Amr'ın rızasız bağ garseylese Amr araziyi taksim ettirip hissesine düşen arzda olan bağı Zeyd'e kal' ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1146. Mesele: Zeyd ve Amr ve Bekir müşterek oldukları yerlerinde vaki olan eşcâr-ı müsmireyi ancak Zeyd gars ve terbiye etse sonra Amr ve Bekir “Yerde müşterekleriz” deyu eşcârdan hak talep etmeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, yeri iktisâm edip Zeyd'in hissesine düşen ibkâ edip kendi hisselerine düşeni kal' ettirirler.

1147. Mesele: Hind [99b] ve oğlu Amr maktul bulunup mukaddem ve muahharı malum olmasa zevci ve babası Zeyd'i ve Hind'in li-ebeveyn karındaşları Bekir'i terk eyleseler kismet-i tereke ne vechile olur? el-Cevab: Amr'ın malı Zeyd'e Hind'in malının nisfî Zeyd'e ve bâkîsi Bekir'e değer.

1148. Mesele: Mahsulü senevî olan medreseye müderris olan Zeyd bir mikdâr tasarruf edip fevt olunca yeri Amr'a tevcîh olursa şer'an mahsul-i medrese verese-i Zeyd'le Amr beyninde nice taksim olunur? el-Cevab: Eyyâm ve şuhûr ile taksim olunur.

1149. Suret-i mezbûrede: Mahsul eyyâm ve şuhûra taksim olundukda re's-i sene ne zamandan itibar olunur? el-Cevab: Gilâl-i arz munkatı' olduğu zamandan itibar olunur.

1150. Mesele: Zeyd-i sipahî ba'de vakti'l-hasad kable kabzi'l-e'sâr vefat eylese verese-i Zeyd'e ait olan e'sârını reâyâdan kabza kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olurlar, emr-i veliyyi'l-emr ile.

1151. Mesele: Zeyd-i müteveffanın veresesinden Amr gaib olup mevti sâbit olmadan Zeyd'in terekesini sair verese-i mevcude beynerinde taksime kâdir olurlar mı? el-Cevab: Kendi hisselerini olurlar.

1152. *Mesele:* Zeyd fevt oldukda saġır oġlu Amr'ın dâyesi olup Zeyd'in mülkü olan Hind [ve] yine memlûku olan veled-i saġır sair emlâkı gibi beyne'l-verese mirasa idhâl olunur mu? *el-Cevab:* Olunur.

1153. *Mesele:* Zeyd-i müteveffanın veresesı kibâr olup rızalarıyla terekeyi kâdıya taksim ettirip her biri hissesine rızasıyla bir yıl mutasarrıf oldukdan sonra içlerinden Amr kısmet-i âdile olmamış deyu tekrar kısmet ettirmeġe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Terâdî mukarrer ise olmaz.

1154. *Mesele:* Zeyd'in müteehhil oġlu Amr'ın müstakil kâr ve kesbi yoġıken Amr fevt oldukda mukaddemâ Zeyd'in izin ve rızasıyla Amr'ın isti'mâl eylediġi esbâbı Amr'ın zevcesi Hind mirasa idhâle kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

1155. *Mesele:* Zeyd-i müteveffanın oġulları Amr ve Bekir ve Beşir ve Halid Zeyd'in muhallefât ve metrûkâtını beynlerinde bir mikdâr zaman [100a] taksim etmeyip muşâ'üzereyken içlerinden Amr ve Bekir müstakil kâr kesbedip malları başka olup kendi mallarıyla bazı erzâk ve çiftlik edinseler hâlâ Zeyd-i mezkûrun terekesini beynlerinde taksim istediklerinde mezbûrân Amr ve Bekir'in müstakil kesbettikleri malı kısmete idhâle şer'an kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olmazlar.

1156. *Mesele:* Zeyd ve Amr ve Bekir'in ale'l-iştirâk mülk-i müşterâları olan yerin nısfını Zeyd, Amr ve Bekir'in rızasız âhara bey' eylese Amr ve Bekir hisselerinde bey'i kabul etmeyip feshedince Zeyd bâkîde olan hissesini dahi taksim ettirip mezbûrândan almaġa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, müşteri Zeyd'in hissesinde bey'i kabul etmeyip mülk onlar elindeyse.

1157. *Mesele:* Zeyd vefat ettikde muhallefâtı beyne'l-verese taksim olunca zevcesi Hind'e "Sehmin şu mikdâr oldu" deyu takrir olunup esbâb tamam-ı kıymetine hesab olunmayıp gabn-ı fahiş olup kısmet-i âdile olmamış olsa Hind-i mezbûre kısmet-i âdile ile kısmet ettirmeġe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur, terâdî mutehakkak olmayınca.

1158. *Mesele:* Hind-i müteveffanın bir mülk menziline zaruret-i kısmet için vâris-i kebîrleri asaleten ve Hind'in kızı Zeyneb'e vasî olan Zeyd vesâyeten deġer-i bahasıyla raġbet-i nâs munkatı' oldukdan sonra vereseden Amr ve Hatice'ye bey'-i kat'î ile bey' edip semenin her biri beynlerinde sehm-i şer'î edip hisse-i muayyenelerin kabzettikten sonra Zeyneb-i mezbûre bâliġe olup bey'-i mezbûra tearruz etmeyip fevt oldukda

verese-i Zeyneb bey'-i mezbûru feshedip tekrar menzil-i mezbûru kısmet ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Re'y-i hakime mufavvazdır.

Kitabu'l- Muzâraa ve'l- Musâkât

1159. Mesele: Tarla ve öküz ve amel Zeyd'in olup büzr ancak Amr'in olsa muzâraa sahiha olur mu? el-Cevab: Olmaz, kavî-i muhtâr üzere.

1160. Mesele: Zeyd babası Amr'in mülk yerinde eşcâr garseylese zikrolunan eşcâr Zeyd'in mi olur Amr'in mı olur? el-Cevab: Eşcâr Zeyd'in olup nefsi için diktiyse Zeyd'indir, Amr'in izni olmayınca [100b] ref' eder.

1161. Mesele: Zeyd-i zimmî mülk yerini Amr-ı zimmîye verip “Bağ garseyle yerde ve girâsda munâsafa tarîkıyla şerîk olalım” dese Amr dahi bağı garseylese vech-i meşrûh üzere şerîk olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, Amr'a ecr-i misil verir kıymet-i girâsla.

1162. Mesele: Zeyd bir mukataa arz-ı hâliyenin sipahîsine rehin verip ziraat etmeden sefere gittikde Amr zikrolunan arzı izn-i sipahîsiz ziraat eylese ba'dehu seferden geldikde zikrolunan arzı Amr'dan alıp ziraat etmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, ta'tilde muayyen olan zamanı hâlî komadıysa. (?)

1163. Mesele: Zeyd Amr-ı sipahînin tımarı dahilinde bir mikdâr arz-ı hâliyyeyi tapulayıp ziraat etmek istedikde bir karye ahalisi “Arz-ı mezbûre bizim meramızdır” deyip bi-lâ isbât davaya kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, meralık üzere isti'mâl olunagelmiş değilse.

1164. Mesele: Zeyd'i tezevvüc eyledikde Hind-i merkumeyi Zeyd anası Zeyneb ile bir menzilde iskân eylese Hind-i mezbûre “Anan ile bîle sâkine olmam müstakil menzil isterim” demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Müstakil kilitlenir bir odası varsa olmaz.

1165. Mesele: Zeyd arz-ı mezbûr kendinin, ecir ve amel Amr'in olmak üzere Amr ile akd-i muzâraa eylediklerinde ba'de'l-amel hâricden Zeyd-i mezbûra hissesini bî-vech vermemeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1166. Mesele: Zeyd tasarrufunda olan arz-ı mîrîyi kimesneye ısmarlayıp bırakıp âhar yere gidip beş yıl mikdârı ta'til eylese sahib-i arz arz-ı mezbûreyi Amr'a verip Amr

ziraat edip öşrün eda ederken Zeyd gelip arz-ı mezkûreyi Amr'ın elinden cebren almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

Kitabu'l-Kerâhiyye Ve'l-İstihsân

1167. Mesele: Zeyd Amr'a "Ak sakalınla niçin şurb-i hamr edersin Allah'dan korkup utanmazsın" dedikde Amr-ı mezbûr "İçince nice olurmuş ayıp mıdır" dese ne lazım olur? el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah lazım olur, istihkâkda ısrar ederse katlolunur.

1168. Mesele: Hind "Zevcim Amr'dan halâs olup ihtiyârımla kimesneye varırsam Halid [101a] ile zina etmiş olayım" dese Hind âsim olur mu? el-Cevab: Amr'ın îzâsı olup Hind'in harama azmi olmayınca olmaz.

1169. Mesele: Elinde kalıp akçe buldukda evi yoklanan zimmînin sandığında bir kelam-ı şerîf buldukda "Falan imamındır emanet vaz' etmişdir üç ay mehl verin bulayın" deyip bir yıla dek bulmağa kâdir olmasa zimmîye ne lazım olur? el-Cevab: Haşa ihanet ettiği zâhir olmayınca nesne lazım olmaz men' etmekden gayrı.

1170. Mesele: Bazı eşcâr-ı müsmireyi bir afet istila edip def-i mazarrâtı usûl-ı eşcâra haşa âdem fadalâtı vaz' olunmağla olsa simârı mekrûhiye olur mu? el-Cevab: Islâh-ı arz için turâb ve ramâd ile haltolunup intifâ' etmeği yer reddettikde bi-lâ halt tecvîz olunmuşdur zarar etmez.

1171. Mesele: Bir karyede sâkin olan Zeyd hile ve hud'a ile karyesi halkının bazısının avratın boşatıp ve bazı âharın kızların ayartıp küfüvvü olmayanlara tezvîc edip ve bazın ehl-i örfe gammaz edip bu mekûle ehl-i fesâd olan Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr ve hapisle memnû' olursa men' olunur, onunla salâha gelmesini hakim fehmederse karyeden ba'îd yere ihrâc ederler.

1172. Mesele: Zeyd-i müslim kefere taifesine teşbîh edip mezkûrların et yediği zaman yeyip yemedikleri zaman yemeyip ve âsimen âyin-i batılları riayeti ile mukayyed olsa şer'an Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Tecdîd-i iman ve nikah edip ve tevbe-i sahiha ederse katlden halâs olur.

1173. Mesele: Zeyd-i zimmînin sekiz yaşında oğlu babası havfından kaçıp dayısı Amr-ı müslimin evine vardıkda mezbûr oğlanı müslüman eylese islamı sahih olur mu? el-Cevab: Olur.

1174. Mesele: Zeyd'in karyesi halkını zaleme ve ehl-i örf taifesine gammaz edip bi-lâ sebep malların aldırmağa adet-i müstemiresi olup beyyine ile adet-i mezbûresinden fâriğ olmayınca ehl-i karye Zeyd-i mezbûr karyelerinden ihrâc ve nefyetmeğe şer'an kâdir olurlar mı? el-Cevab: [101b] Re'y-i hakimle olurlar.

1175. Mesele: Bir kasabanın kâdîsi olan Zeyd'i birkaç kimesneler zulmen katleydiklerini Amr istimâ' ettikde "Gazâ-yı ekber etmişler Bekir ve Beşir'i dahi katletmek gerekdir" dese Amr-ı mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Bi- gayrı hak bir ehl-i ilmi hizmet-i şer'iat-i mutahhara ederken zulüm ve udvânı ile katli gazâ addedince kafirdir, katli mubahdır.

1176. Mesele: Zeyd cârı olan Amr'ın evi kurbunda bir fırın ihdâs edip ihdâs ettiği fırının zarar-ı fâhişi olsa fırın-ı mezbûru Amr-ı merkum hedm ve def' ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Zarar-ı beyyini varsa def' ettirir.

1177. Mesele: Hind-i salih ve affe kendi maslahatına giderken Zeyd-i fâsık Hind-i merkumenin yolun basıp esbâbın gasbettikten gayrı din ve imanına haşa cimâ' lafzıyla şetm eylese Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: İmana şetm ile kafirdir katli mubahdır, tevbe-i sahiha edip tecdîd-i iman ederse katlden halâs olur, teaddî edip aldığı esbâbı verip ta'zîr ve hapsolunur.

1178. Mesele: Zeyd zevce-i mutallakası Hind için eğer bir daha tezevvüc edecek olursam haşa kabeye taş atmışlardan olayım dese ba'dehu yine Hind'i tezevvüc eylese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Haşa mezbûrlardan olmağa rıza verip tezevvüc etmişse kafir olur tecdîd-i iman lazım olur, eğer yemin bilip ettiyse kefareti yemin lazım olur.

1179. Suret-i mezbûrede: Husus-ı mezbûra şahid olan kimesneler şehâdete davet olundukda gelmeyip ketm-i şehâdet eden kimesnelere ne lazım olur? el-Cevab: Küfre rızasın bilip ketmedenlere vebal-i azîm lazım olur.

1180. Mesele: Zâviyedâr olup zühdü ve takva iddia eden Zeyd-i şeyh hezelliyât ve hiciv söyleyen Amr'a kuzât ve müderisîn ve sulehâ ve talibîn haklarında mahza ağrâz-ı fâsidesi için kendi hetk-i rzlarına ve ehl ü ryallerine müteallıka nâ-meşru ve nâ-makul hezelliyât nazm ettirip ve sema meclisinde telezzüzen okuyup hetk-i ırzlarıyla ittihâc eylese bu mekûle ef'âl ile muttasıf olan Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Hakim meclis-

i şer‘e ihzâr edip zecr ve men‘ edip istiğfar ve tevbe emretmek lazım [102a] olur, hırmân-ı istihkâkı vaki ise tecdîd-i iman ve nikah emrolunur sa‘yden inzicâr hasıl olmazsa nefy-i beled olunur.

1181. Mesele: Bir camii-i şerîfe hatibi ve cematinden gayrı kimesneler girerken Zeyd hatibe ve cemaate hitâben “Bir kafir kimesne bina etmiş birkaç kafirler girip çıkar” dese ne lazım olur? el-Cevab: Kafir olur tecdîd-i iman ve nikah lazım olur, eğer küfrü an itikad olup din-i islamı münkirse zındıktır ba‘de’l-ahz tevbesi kabul olmayıp katli vacib olur.

1182. Mesele: Bir camide hatip olan Zeyd-i müteşeyyih Amr’a “Benden biat eyle” dedikde Amr kabul ve biat esnasında Zeyd-i mezbûr Amr’a “Öğle namazı ve ikindi namazı ve yatsı namazı benden sana bahşışdır kılma” dese ve dediği sâbit olsa Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Kafirdir katli helaldir, küfrü an itikad ise zındıktır, tevbesi ba‘de’l-ahz kabul olunmayıp katli lazımdır.

1183. Mesele: Zeyd Kur’an-ı Azîm talim ettiği Amr’a “Niçin bana cefa edersin, ben senin üstâdın değilim” dedikde Amr dahi “Bana hayli nesne öğret[me]mişsin bir elif öğretmekle üstâdlık mı sâbit olurmuş” dese Amr-ı mezbûr’a ne lazım olur? el-Cevab: İlm-i şerîfi tahfîf edince kafir olur tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

1184. Mesele: Zeyd-i imam imamet ederken cemaatinden Amr istihzâen Zeyd-i mezbûrun tûlbentini eliyle urup başından düşürse Amr’a ne lazım olur? el-Cevab: Ta‘zîr-i şedîd lazım olur, istihfâf-ı salât kasdetmişse tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

1185. Mesele: Zeyd-i zimmî helak oldukda dört yaşında oğlu Bekir’i akrabasından Amr-ı müslim cebren alıp küfür ve islamı temyize kâdir değilken arz-ı islam edip on beş gün yanında tuttukdan sonra vefat etse müslimînden olan akrabası Bekir’e vâris olmak şer‘an caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz, vaki olan ziyade olup tefaddul-i islamı mukarrer değilse.

1186. Mesele: Mâciriyyü’l-asl olan Zeyd-i müezzin mescid-i şerîfe dahil oldukda tükürmeyi adet edip men‘le memnû‘ olsa [102b] şer‘an müezzin-i merkuma ne lazım olur? el-Cevab: Müslim teammüd etmez, mu‘tâd edip ederse hizmeti edebi muhafazasına kâdire verilir.

1187. Mesele: Zeyd-i zimmî Amr-ı müslimi davet edip huzûr-ı hakimde isbât-ı hak ettikde Amr-ı müslim Zeyd-i zimmîye haşa “Ben bu şerîate kâil değilim elbette seninle patrikhâneye varalım” dese Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Kafir olur tevbe-i sahiha ile tecdîd-i iman ederse katlden halâs bulup ta‘zîr-i şedîd olunur.

1188. Mesele: Bir vilayete serdar olan Zeyd azil ve nasba memur olduğu manâsıbdan bir sancak beyliğın Amr’a tevcîh edip “Devr-i devletten âhara verilirse zaptettirmeyesin” deyu Amr’ın yedine emr-i şerîf verdikden sonra âsitâne-i saadetden zikrolunan sancak Bekir’e tevcîh olunup ve “Serdarım tarafından âhara verilirse dahlettirmeyesin” [deyu] Bekir’e dahi emr-i şerîf verilip Bekir sancağı zapta vardıkda Amr Bekir’e “Serdar-ı mezkûrdan benim emrimden muahhar emr-i şerîf getirmeyince sancağa seni dahlettirmem” demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, emir veliyyi’l-emir hazretlerindedir, Amr’ın elindeki emirde yazılan cesaret-i fesâd kitapdandır (?) onunla amel olunmaz.

1189. Mesele: Zeyd’in Amr-ı mirlivâ ile dava-yı şer‘iyyesi olup Amr’ı şer‘-i şerîfe davet eyledikde Amr “Benim arazım vardır ben şer‘e varmam” dese Amr-ı mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Şer‘-i şerîfe muânele yahut tahkîr edince tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

1190. Mesele: Zeyd kızı bîkr-i bâliğeyi rızasıyla Amr’a vech-i şer‘î üzere tezvîc eyledikden sonra Halid’e dahi bî-vech tezvîc eylese Zeyd-i merkuma şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Müstehill ise tecdîd-i iman ve nikah lazım olur, değilse tevbe ve istiğfar lazım olur, ısrar ederse ta‘zîr olunur.

1191. Mesele: Zeyd-i müslim mahalle-i müslimînde mescid-i şerîf kurbunda olan evini ziyade akçeye tama‘ edip Amr-ı yahudiye bey‘ etmekle taklîl-i cemaate bâis olsa hakim zikrolunan evi Amr’a talip olan Bekir-i müslime bey‘ ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1192. Mesele: Zeyd-i vaiz “Evtâr-ı salâtda [103a] müezzinlerin kabul-i taat ve icâbet-i da‘vâtı için ve rasul aleyhisselamın münevver ve mutahhar ruhu için âl ve evlad ve ashâb ve ezvâcı için kâffe-i ehl-i iman ve rıza-yı rahman için fatiha demeleri ve cemaat-i müslimînin dahi fatihayı bu niyet üzere kıraat etmeleri bidattir, rasul aleyhisselam zaman-ı şerîflerinde Bilal-i Habeşî ve sahabe-i nebi etmemişlerdir siz dahi etmen sünnet üzere olun” deyip müezzinleri ve cemaat-i müslimîni duadan ve kıraat-i fatihadan nehy

ve eylese Zeyd-i vaizin kavlini hüsn-i kabul ile kabul edip müezzinlerin duasını ve cemaat-i müslimînin niyet-i mezbûre üzere sure-i Fatiha kıraatini bidat itikad, evtâr-ı salâtda kıraatinden istikrâh ve nefret edip belki kıraat edenleri makam-ı istihzâda olan müezzinlere ve imamlara ve cemaatlerine şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Neûzu billahi teala taati dalâl itikad eden hüküm değildir, hükkâm-ı şer'at-i şerîfe haklarından gelmek gerekdir.

1193. Mesele⁵²: Kafirlerin hamr içmek için toplandıkları beyt-i gibi dâr-ı islamda kahve içme adeti ihdâs eden kimesneler fücûr ve emred gulâmların elinden içip eğenmek, onlarla oynadıkları gibi oynamak için orada kahve içerler. Gulâmların yüzüne şehvetle bakarlar, ellerini şehvetle tutarlar, şehvetle öperler ve onlara “Kahveye zemem koy” dediklerinde kahveye tükürürler ve bunu da şehvetle içerler. Bu halde ısrar etmeleri fesâd-ı azîme sebep olur. Müslümanlardan bir başka taife ise her zaman orada oturup berş ve afyon alırlar, eğlece ve fücûr için, kötü sözler dinleyip yalan şeyler konuşmak için orada kahve içerler. Kendi nefisleri ve bakmakla yükümlü oldukları iyalleri için kazanç kesb etmeyi, Cuma namazını ve çoğu vakitte cemaati terk ederler. [103b] Mallarını sürekli kahve içme için israf ederler. Hakimlerin ve nehy-i münkere kâdir olan tüm müslümanların bu mekûleleri bu tür beytlerde oturmaktan, vech-i mezbûr üzere kahve içmekten, bilâd-ı müslimînde böyle beytler ihdâs etmekten engellemeleri vacip olur mu? el-Cevab: Olur, onların zecr ve men' edilmeleri gerekir, ihmal ve gevşeklik helal değildir. Ehl-i dalâlin halinden ve batılda aşırı gitmekten Allah'a sığınırız.

1194. Mesele: Müştahât avratların ve kızların tezyîn edip kasabât ve kurâda alâniyeten alet-i lehv ile gezip levendâne getirip akçelerin alıp avratlarına ve kızlarına ve cariyelerine zina ettirmeyi adet eden kavme ne lazım olur? el-Cevab: Eşedd-i merâtib-i ta'zîr ile ta'zîr olunup tevbe-i sahihaları zâhir olunca[ya dek] hapsolunur, istihfâf-ı hürmet ederlerse kafirlerdir.

⁵² مسألة: ما قول مولانا شيخ الإسلام مفتي الأنام حلال المشكلات وكشاف الشبهات في أقوام أحدث ثوابت القهوة في دار الإسلام كبيت للكفرة فيجتمع فيه الفسقة والفجرة وجميع حشرات الأرض كاجتماعهم على شرب الخمر في مجتمعهم بل فوهم ذلك فيشربون القهوة فيها للفجور والتلهي من يد الغلام الأمرد الساقى ويلعبون مع الغلام كما يلعبون مع فينظرون وجهه بالشهوة ويأخذون يده بالشهوة ويقبلون بالشهوة ويقولون للغلام القى الزمزم إلى القهوة فتلقى الغلام بزاقه إلى القهوة ويشربونها بالشهوة وإصرارهم على ذلك يؤدي إلى فساد عظيم وطائفة أخرى من المسلمين يجلسون فيها في كل زمان وحين فيأكلون البرش والأفيون ويشربون القهوة فيها للفجور والتلهي أيضا واستماع المتالب والمساوي ويتكلمون فيها الحوادث الكاذبة واللغويات الباطلة ويتركون الكسب الحلال لأنفسهم ولعاليهم الذي هو فرض لهم بل يتركون الجمعة والجمعات في أكثر الأوقات ويسرفون أموالهم في شرب القهوة في كل زمان وحين فهل يجب على الحكام وعلى جميع المسلمين القادرين على نهى المنكرات بمنعوتهم عن الجلوس في تلك البيوت وعن شربهم القهوة على الوجه المزبور وعن إحداثهم البيوت المزبورة في بلاد المسلمين أفتونا مأجورين؟ الجواب: نعم يجب عليهم الزجر والمنع ولا يحل فيها التهاون والإهمال ونعوذ بالله من التماذي في الباطل وحال أهل الضلال.

1195. Suret-i mezbûrede: Bi'l-küllîyye salavât-ı mefrûzayı terk edip müstahakk-ı levâm olan kavimle daima ülfet ve şurb-i hamr ve zina adet eden Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Müstehill ise kafirdir katli helaldir.

1196. Bu suretde: Taife-i mezbûreyi men'a kâdirken men' etmeyip bir mikdâr akçelerin alıp ruhsat veren hakime ne lazım olur? el-Cevab: Azl-i ebed lazım olur.

1197. Mesele: Zeyd "Kendime Hind-i namahremi karındaş edindim Hind'in bana görünmesinde ism yokdur" dese Zeyd'e ne lazım olur? el-Cevab: Tevbe ve istiğfar lazım olur, nazar-ı muharram olana nazar edip helal itikad ederse tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

1198. Mesele: Zeyd kızını namahrem ile bir evde bulup ikisin bîle katleylese ehl-i örf Zeyd'i rencide eylemeğe şer'an kâdir olur mu? el-Cevab: Fiil-i şenî'de görmüşse [ehl-i örf] tearruzdandan men' vârid olmuşdur.

1199. Mesele: Zeyd ehl-i sanâyi'den olup mümin ve muvahhid olan Amr'a "Bre yahudi malınızı gârat ve kendinizi katli helaldir" dese Zeyd-i mezkûra ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr olunur, haramı helal itikad ederse tevbe-i sahiha ve tecdîd-i iman ve nikah lazım olur.

1200. Mesele: Zeyd i'tâk eylediği cariyesin bi-lâ nikah tasarruf eylese ve helaldir deyu musırr olsa Zeyd-i mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: [104a] Tecdîd-i iman ve nikah ve ta'zîr-i şedîd lazım olur.

1201. Mesele: Hind'in daima [na]mahrem ile haltası ve mazınne-i zina fiilleri olup zevci Zeyd men'a kâdir olmasa şer'an Hind'e ne lazım olur? el-Cevab: Ta'zîr ve hapis lazım olur.

1202. Mesele: Zeyd hak teala hazretlerinden yağmur istedikde Amr "Yağmuru benden talep eylen yağdırayın" dese Amr-ı mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Tevbe ve istiğfar edip acz ve kusûru bilmek lazım olur, akıl ve dini varsa.

1203. Mesele: Bir kasaba kâdîsi ehl-i kurâyaya havf edip firar etmekden "Celâlî taifesi Osmanlı taifesi gibi zalimler değildir zulmetmezler hemen salkûn için urûz tedarik edip götüresiz" deyu murâsele gönderse şer'an kâdîya ne lazım olur? el-Cevab: Azl-i ebed ve nefy-i beled olunur.

1204. Bu suretde; Kâdî olan Amr'a celâlî kurâ hanelerin bağışlayıp ve “Bazı hanelerinizi bana celâlî bağışlayıp temessük verdi” deyu müslümanlardan celâlî üzere kuruş cem‘ edip alsa şer‘an kâdî-yi mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: Hapsolunur, aldığı ashâbına reddolunur, min ba‘d mansıb-ı kazâ verilmemek gerekdir.

1205. Mesele: Zeyd-i müderris Amr-ı cahilden hakk-ı şer‘îsini dava ederken Amr-ı mezbûr Zeyd’i istihfâf tarîkıyla “Ne somurtursun bilmezim” dese Amr’a ne lazım olur? el-Cevab: Müslim olan ilmi tahfîf eylemez, alime layık dahi cahilden i‘râzdır.

1206. Mesele: Zeyd Amr ile husumet edip dava ederken Zeyd Amr’a “Kizbedersin” dese Amr-ı merkum dahi Zeyd’e “Hınzır oğlu hınzır” dese Amr’a ne lazım olur? el-Cevab: Zeyd eşrâfdan ise Amr ta‘zîre müstahak olur.

1207. Mesele: Zeyd vali olduğu kasabanın kâdîsi olan Amr’a kendi adamlarından Bekir ve Beşir’i gönderip bi-gayrı hak darbettirip ve katleylen deyu emreylese Zeyd’e ne lazım olur? el-Cevab: Âsim olur, ta‘zîri emr-i veliyyi’l-emre menûttur.

1208. Mesele: Zeyd’in abdestsiz namaz kıldığı şer‘le sâbit olsa Zeyd’e ne lazım olur? el-Cevab: Müteammid ise kafir[dir] ve istihfâf-ı din kassetmeyip havf ve haya-yı gayr için namaz kılanlardan ise [104b] tevbe ve istiğfar lazım olur.

1209. Mesele: Zeyd-i ehl-i ilimle Amr-ı cahilin beynlerinde olan kaziyeye-i ma‘hûde için “Allah’ı seversen ol maslahata var” deyu Zeyd-i mezbûr Amr’a hitap edince Amr dahi “Bana ücret vermeden falan edeyin” deyip cimâ‘ lafzıyla Zeyd’e şetmeylese Amr’a şer‘an ne lazım olur? el-Cevab: Tevbe ve istiğfar lazım olur, ta‘zîre müstahak olur.

1210. Mesele: Dâru’l-harbde küffâra esir olan Zeyd halâs olup dâru’l-islama gelip evine haberi vardıkdan sonra zalemeden tehdidini îkâ‘a kâdir olan Amr Zeyd’e garazan Zeyd’in zevci Hind’i hizmetkârı Bekir’e cebren nikâh eylese Amr-ı mezbûra ne lazım olur? el-Cevab: İsm-i azîm ile âsim olur, ta‘zîr ve hapse müstahak olur, müstehill ise kafirdir.

1211. Mesele: Zeyd medyûnu olan Amr’ı deyn-i şer‘îsi için şer‘le hapsedtirip üç ay mikdârı mahbûs oldukdan sonra Amr’ın ‘ısârı sâbit oldukda kâdî medyûn-ı mezbûru dâini mahzarında itlâka kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1212. Mesele: Zeyd hasm-ı şer'îsi Amr'ı defeât-i kesîra ile şer'e davet ettikde Amr-ı merkum adem-i itaat edip şer'e varmamak tarafında musırr olsa Amr'a ne lazım olur? el-Cevab: Valiye muracaat ile ahz ve hapsolunur.

1213. Mesele: Zeyd-i imam emrâz-ı muhtelifeye mübtela olup cesedinde olan cereb ve sair yaralardan daima sadîd seyelân etse Zeyd'in imameti caiz olur mu? el-Cevab: Olmaz, [cemaat] kendi misli ma'zûre olmayınca.

1214. Mesele: Zeyd zevci Hind'i celb-i mal için mülkünden çıkarıp âhar mülke nakil murad eylese Hind dahi mezbûrun şirretin duyup ben mülkümünden çıkıp âhar yere varmam demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz, kavm-i salihîni içinde iskân olunur.

1215. Mesele: Zeyd ile Amr beyninde muâmelât-ı kesîre vaki olmağın birbiriyle almaların vermelerin hesaplaşıp her biri âharda hakkım kaldı dedikten sonra [Zeyd-i] mezbûr "Hesapda hata etmiş falan madde hesaba dahil olmadı" deyu tekrar hesap olunmak talep eylese Amr "Madde-i mezbûre dahildir" dese Zeyd'in kelimasına itibar olunur mu? [105a] el-Cevab: Her biri ibrâ-i kat'î etmişlerse olmaz.

1216. Mesele: Bir vilayetde suhte nâmına âlât-ı harb ile bir nice eşkıya zuhûr edip müslümanların bi-gayrı hak malların alıp ve nice zulmen katledip zikrolunan eşkıyanın def'ine emr-i padişahî vârid oldukda eşkıyanın def'ine mani olup sıyânet edenlere şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Vakii'l-hal vech-i meşrûh üzere ise âsim olurlar cihet-i validen hacr ve men'leri lazım olur.

1217. Mesele: Zeyd'in mülkü içinde olan pınarı haricden Amr Zeyd'in rızası yoğiken harab edip etrafında olan mermerlerin alsa ba'dehu Zeyd zikrolunan pınarı Amr'a tamir ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, iadesi mümkünse.

1218. Mesele: Bir mescid-i şerîfe-i mutahharaya Zeyd haşa fe-haşa telvîs îcâb eder bazı elfâz-ı mühmele söylemeyip tahkîr ve istihzâ îcâb eder kelimât-ı şenî'a söylese Zeyd-i mezbûra şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Tevbe-i sahiha ile tecdîd-i iman ve nikah ve ta'zîr-i şedîd lazım olur.

1219. Mesele: Zeyd karındaşları Amr ve Bekir'le müşterek oldukları yerin üzerinde Hudâ-peyden hasıl zeytin ağaçların işleyip meyvesin müstakil kendi tasarruf ederken Amr ile Bekir dahi Zeyd'in işlediği ağaçların meyvesinden hisse talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olmazlar.

1220. *Mesele:* Zeyd bir husus için emr-i padişahî ile şer‘e davet olundukda “Ben emr-i şer‘ bilmezsin bunlar benim katımda minkârca (?) yokdur kara kapıcı Mehmed senden bir tezkire olursa amel ederin olmazsa amel etmezim” dese Zeyd-i mezbûra şer‘an ne lazım olur? *el-Cevab:* Kafirdir, katli helaldir.

1221. *Mesele:* Zeyd-i müslim Hind-i zimmiyenin kızı Zeyneb-i müslime tezevvüc ettikde cümle bir evde sâkin olup Hind’in bazı et ve yağ yemedikleri eyyâmde başka kendi için taam ihzâr edip Zeyneb-i müslime dahi Zeyd ile başka taam ihzâr edip Hind ile bir sofrada oturup ekleyeseler lakin bir evde teşebbüh kasdetmeyip mücerred mezbûre zimmiye ile bir sofrada oturup ekletmeleriyle mezbûrân Zeyd ve Zeyneb’in din ve nikahlarına zarar [105b] müterettip olur mu? *el-Cevab:* Olmaz, etmemek evladır.

1222. *Mesele:* Zeyd-i alim nerd ve satranç oynayan Amr-ı cahile “Lu‘b haramdır mulâabe etmeyiniz” dedikde Amr “Ben bunların haram idiğın bilip lu‘bederin” dese Amr-ı mezbûra şer‘an ne lazım olur? *el-Cevab:* İstihfâf-ı hürmet etmediyse tevbe ve istiğfar lazım olur.

1223. *Mesele:* Zeyd-i zimmî yevm-i rîhde tarlasının anızını yakmak istedikde ateş koyunca Amr’ın bazı emlâk ve esbâbına ulaşip ihrâk eylese Zeyd-i mezbûra damân lazım olur mu? *el-Cevab:* Olur, karîb olduysa, gâliben vusûlü mukarrerse.

1224. *Mesele:* Zeyd Amr’a muâmele-i şer‘iyye ile iki bin akçe verdikde Amr’a beş keyl dahi buğday verip “Kendi tarlana ekiver ben dahi zikrolunan akçenin ribhin almam” dese ba‘dehu Zeyd-i mezbûr meblağ-ı mezbûrun ribhin Amr’dan alınca Amr-ı mezbûr dahi kendi tarlasına ektiği buğdayı “Mâ-beynimizde tansîf olunsun” demeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

1225. *Mesele:* Ehl-i islamdan salâh ile mevsûf olup cengâne taifesinden olan Zeyd’in cârı olan Amr-ı müslim Zeyd’in evine taam gönderip ve taamını ekleylemek caiz olur mu? *el-Cevab:* Olur.

1226. *Mesele:* Bir mahallede olan vakıf hanım bir iki odasını müste‘cirleri meyhane etseler sair ahali-yi hana ve mahalle-i mezbûre ahali mütefeccir ve müteezzî olduklarında meyhaneyi hakime ref‘ ettirmeğe kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olurlar, hakime ta‘zîr ile men‘ ve zecr lazımdır.

1227. Mesele: Zeyd hüdâbî pınardan ifrâz edip evi önüne getirdiği suyu yetmiş yıl mikdârı tasarruf edip intifâ‘ eylemişken Amr “Bunun aslı hüdâbîdir” deyip kendi evi önüne götürmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1228. Mesele: Kadîmden keferre mahallesinde Zeyd-i müslim keferenin evlerinden yolu aşırı yerde bir mescid-i şerîf ihdâs ve bina etmekle eviniz mescide karîbdır deyu cebren mülklerin müslümana bey‘ ettirmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

Kitabu’r-Rehin

1229. Mesele⁵³: Bir kimesne kardeşi Amr’ın metâ‘ını Amr’ın izni yoğiken mürtehine rehin kodukdan sonra mürtehin vefat ettikde [106a] Amr’ın izni yoğiken rehin vaz‘ edilen metâ‘ın Amr’ın olduğunu ikrar etse, verese-i mürtehin Amr’ın izni yoğiken râhinin marifetiyle bey‘ eyleseler Amr metâ‘ı verese-i mürtehinden mutalebeye kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1230. Mesele: Hind hulîysinden bir mikdâr esbâbını rızasıyla babası Zeyd’in deyni için Amr’a rehin vaz‘ ettikde Amr-ı mezbûr zikrolunan esbâbı Hind-i merkumenin rızası yoğiken Beşir’e rehin verip ol mikdâr akçeyi Beşir’den aldıkda Hind-i merkume esbâbını Beşir-i mesfûrdan buldukda talep edip almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Amr’ın Beşir’e rehin koması teaddîdir zayi olursa dâmin olur, Hind geri Amr’a reddettirir akd-i rehni iptal edemez.

1231. Mesele: Zeyd Amr’dan karz aldığı altın mukabelesinde rehin verdiği çokayı evinde hıfzıyla deyu tenbih eylemişken Amr-ı mezbûr dükkanında vaz‘ edip rehin-i mezbûr dükkada serika olursa Amr-ı mezbûr teaddî etmiş olup damân lazım olur mu? el-Cevab: ise kadr-i deynen ziyadesi olur, deyn mikdârı deyne mahsûbdur.

1232. Mesele: Hind-i zimmiye mülk bağı Zeyd-i zimmîye bin akçe deyni mukabelesinde rehin vaz‘ edip fevt olsa Hind’in oğlu Amr deyn-i mezbûru Zeyd’e eda edip fekk-i rehin etmeden zikrolunan bağı almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur, yeri vakıf yahut mîrî ise.

⁵³ مسألة: ما قول شيخ مشايخ الإسلام في رجل رهن أمتعة أخيه عمرو بغير إذنه عند المرتهن فمات المرتهن بعدما أقر بأن الأمتعة المرهونة لعمرو رهنها عنده بغير إذنه فباعها ورثة المرتهن بمعرفة الراهن بغير إذن عمرو فهل لعمرو مطالبته ورثة المرتهن بالأمتعة أم لا؟ الجواب: نعم له مطالبتهم بها.

1233. *Mesele:* Hind Zeyd'den âhara vaz' etmek için iki ay vade ile esbâb istiâre edip Amr'a rehin vaz' edip ecel-i mezbûru hulûl eyleyip Zeyd Hind'den esbâbı talep ettikde rehni fekke cebrolunur mu yoksa kendisi fekkedince[ye dek] tehir olunur mu? *el-Cevab:* Fekke cebrolunur.

1234. *Mesele:* Hind-i mürtehinde yedinde Zeyd'in bazı rehinleri Hind'in teaddî ve taksîriyle telef olsa Zeyd-i mezbûr merhûn olan esbâbının deynden ziyadesini ba'de'l-
isbât Hind'e tazmîne kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

1235. *Mesele:* Zeyd Amr'dan bir mikdâr akçe alıp bir mikdâr bağını Amr'a rehin vaz' ettikten sonra mezbûrân Zeyd ve Amr fevt olup oğulları Bekir ve Beşir'i terk ettiklerinde Amr oğlu Bekir mezbûr bağın [106b] rehin ettiğini Zeyd'in oğlu Beşir muvâcehesinde isbât ettikde deyni Beşir-i mezbûr eda edip bağı Bekir'den almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

1236. *Mesele:* Zeyd Amr'a karz bir mikdâr akçe verdikde Amr mülk evin Zeyd'e rehin vaz' edip ba'dehu zikrolunan evi yine Zeyd'den istiâre edip tasarrufundayken bir köşesinde ev bina edip bina olunan evi oğlu Bekir'e hibe ve ikbâz edip Bekir dahi kabul ve kabzedip dört yıl murûrundan sonra Amr hibe-i mezbûreden rucû' edip hibe ettiği evi Bekir'den almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz, eda-yı deyn yahut rıza-yı mürtehin olmayınca.

1237. *Mesele:* Zeyd zevcesi Hind['in] üç yük akçe deynine rehin komak için bazı esbâb istiâre edip ba'dehu Hind'in izninsiz altı yük akçe deyni için Zeyneb'e rehin koyup ba'dehu bi'd-defeât iki yük on beş binini eda edip üç yük seksen beş bin akçe deyni kaldıkda Zeyd-i merkum fevt olsa Hind Zeyneb'e seksen beş bin akçe verip rehni talep eyledikde Zeyneb-i mezkûre râziye olmayıp hâlâ deyn-i mevcuddan üç yük akçeyi vermeyince vermem demeğe kâdire olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

1238. *Mesele:* Zeyd-i mürtehin kendinde rehin olan değirmenin mahsulün kabzeylese Amr-ı râhin mahsul-i mezbûru deynden hesaba kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz, Zeyd kendi nefsi için amel edip kabzetse.

Kitabu'l-Cinâyât

1239. *Mesele:* Zeyd-i mültezim Amr-ı kâdînin mahkemesin basıp nice müslümanları bî-vech alet-i câriha ile katleylese Zeyd'e ne lazım olur? *el-Cevab:* Katli lazımdır.

1240. *Mesele:* Zeyd bir meclisde mecrûhan maktul bulundukda ehl-i meclisden Amr ve Bekir[’in] katlettikleri şer‘le sâbit olsa ehl-i meclis dahi hîn-i katilde hâzırlardır deyu kısas cümlesine lazım olur mu yoksa Amr ile Bekir’e mi lazım olur? *el-Cevab:* Alet-i câriha ile katilde mübaşirlerse cümlesine kısas lazım olur.

1241. *Mesele:* Zeyd ve Bekir ve Amr Beşir’i bıçakla mecrûh edip Beşir dahi ol cerâhatden fevt olmak sadedindeyken mezbûrûna müteallık birkaç kimesne Beşir’i salbetseler [107a] mezbûrûna ne lazım olur? *el-Cevab:* Hayatı ihtimali kalmamışken salbetselerse evvlekilere kısas sonrakilere ta‘zîr-i şedîd ve haps-i medîd lazım olur.

1242. *Mesele:* Alet-i câriha ile katlolunan Zeyd’in katili olan Amr’ı Zeyd-i mezbûrun veresesinden olan Hind affedip sair verese Amr-ı mezbûru kısas ettirmeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmazlar, diyetten hisselerin alırlar.

1243. *Mesele:* Dokuz nefer kimesneden beşi Zeyd’i bıçakla urup dördü taş ve değnekle darbedip katleyleseler Zeyd-i mezbûr “Benim vefatım Amr’ın bıçakla urduğundandır” deyip fevt olunca Zeyd’in verese cümlesine kısas ettirmeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Taş ve değnek uranlar cerh etmeyince olmaz.

1244. *Mesele:* Zeyd tarîk-ı âmm kenarında bina eylediği çardağın bir cânibi tarîk-ı mezbûr üzerine ziyade çıkarmakla tarîk-ı mezbûrdan murûr edenler dokunup zarar-ı beyyini olması zâhir olunca tarîk-ı merkumdan murûr edenler Zeyd’i vech-i mersûm üzere binadan men‘a şer‘an kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olurlar.

1245. *Mesele:* Zeyd ve Amr ve Bekir şurb-i hamr edip atlarına binip giderlerken içlerinden Zeyd mâ-beynlerinde mecrûh oldukda Zeyd “Beni Amr mecrûh etti” deyu ikrar edip fevt olduktan sonra verese-i Zeyd Amr’dan gayrı kimesneye “Senin cerhinden fevt oldu” deyu dava eyleseler davaları istimâ‘ olunur mu? *el-Cevab:* Amr kasır tarîkıyla ettiyse olunmaz.

1246. *Mesele:* Mûcibi kısas olan katilde Zeyd-i maktulün bazı verese nâ-bâliğken bazı âhar-ı kibârın talebiyle katili olan Amr kısas olunmak şer‘an caiz olur mu? *el-Cevab:* Kibâr hâzırlar olup cümlesi talep edince olunur.

1247. *Mesele:* Zeyd bir karyede mecrûhan maktul bulundukda verese-i Zeyd Amr ve Bekir ve Beşir [ve Halid]’den dava-yı katl ettiklerinde mezbûrlardan Amr “Zeyd-i mezbûru alet-i câriha ile ben katlettim” dedikte verese-i Zeyd Amr’ı kısas ettirdikten

sonra Bekir ve Beşir ve Halid'e "Siz de katilde müştereksiz" deyu davaya kâdir olur mu? el-Cevab: Beyyine-i âdileleri varsa olurlar.

1248. Mesele: Zeyd Amr'ın mülk dârında maktul bulunup [107b] Zeyd'in karındaşı Bekir Zeyd'in⁵⁴ katilini sual ettikde Amr tav'an "Zeyd'i alet-i câriha ile ben katleyledim" deyu ikrar eylese şer'an Amr'a ne lazım olur? el-Cevab: Kıyas lazım olur.

1249. Suret-i mezbûrede: Zeyd'in karındaşı Bekir Amr'dan Zeyd'in dem ve diyetin dava ve talep ettikde Amr Bekir'e "Sen Zeyd'i benimle katleyledin" deyu isnâd eylese Amr'ın bu mekûle kavline amel olunur mu? el-Cevab: Olunmaz.

1250. Mesele: Zeyd-i maktul kable'l-fevt "Benim katilim Amr'dır" dese Amr münkir olup şer'le üzerine katl sâbit olmadan mücerred Zeyd'in diyetini [ödemesi] ile Amr'a hükm-i şer'î terettüp eder mi? el-Cevab: Teftiş olunur.

1251. Suret-i mezbûrede: Zeyd-i mezkûr "Amr ile beni katilde Bekir ve Beşir dahi bîle idi" demiş olsa Bekir ve Beşir'in üzerlerine şer'an nesne sâbit olmadan mücerred Zeyd'in kelimıyla Bekir ve Beşir'e dahi nesne lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz, fesâd ile müttehem değilse.

1252. Mesele: Zeyd bir karyeden avaz işitilir tarîk-ı âmmda mecrûhan maktul bulunup katili malum olmadıkda bazı kimesneler "Zeyd kable'l-fevt katilim Amr'dır dedi" deyu Amr üzerine şehâdet eyleseler mücerred mezbûrların vech-i meşrûh üzere şehâdetleriyle Amr'a bir hükm-i şer'î terettüp eder mi? el-Cevab: Teftiş olunur.

1253. Suret-i mezbûrede: Karye-i mezbûre ahalisi "Zeyd'i Amr-ı mezkûr katleyledi" deyu şehâdet eyleseler şehâdetleri makbule olur mu? el-Cevab: Olmaz.

Kitabu'd-Diyât

1254. Mesele: Kurbunda imâret olmayan tarîk-ı âmmda bulunan katilin katili malum olmayınca dem ve diyeti heder olur mu? el-Cevab: Beytûlmala düşer.

1255. Mesele: Zeyd'in bir yavuz camışı olup civarında olanlar nice defa salıverme deyu tenbih etseler Zeyd dahi "Eğer zarar ederse ben dâmin olayın" deyu zincirde alıp

⁵⁴ Metinde "Amr" geçmektedir ancak "Zeyd" olması daha uygundur.

salıverdikten sonra bir hatunun kolun kırıp bi'l-küllîye amelden kosa Zeyd'e diyet lazım olur mu? el-Cevab: Olur.

1256. Mesele: Zeyd'in mülk katırı kendi havlesinden boşanıp Amr'ın mülk havlesine dahil olup Amr'ın havlesi içinde Amr'ın sağır oğlu Bekir gezerken tepip Bekir-i mezbûr ol darbdan helak olsa Zeyd-i mezbûra ne [108a] lazım olur? el-Cevab: Diyet lazım olmaz, katırın hali malum olup Zeyd "Hıfzeyle" deyu tenbih olmamış ise.

1257. Mesele: Zeyd bahçesinde hizmet etmek için icâreye tuttuğu Amr meyve cem' etmek için ağaca çıkıp ağaçdan düşüp helak olsa Zeyd'e Amr'ın diyeti lazım olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1258. Mesele: Zeyd'in ta'zîri mûcib nesnesi yoğiken garazan Amr-ı naib darb-ı şedîd ile darbedip Amr'ın darbından Zeyd fevt olsa Amr'a ne lazım olur? el-Cevab: Diyet lazım olur ve min ba'd hacrolunur.

1259. Mesele: Bir karyeden avaz işitilir mahalde arazi-yi mîrîyeden Zeyd'in harmanı yeri üzerinde Amr mecrûhan maktul bulunup katili malum olmayınca verese-i Amr Amr'ın diyetini Zeyd'den talep edip şer'an almağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

1260. Mesele: Sefer-i hümâyuna memur olan sipahî ve yeniçeri taifesi bir kasabaya uğradıklarında müslümanların gasb ile eşyaların alıp kimesne bin akçe kıymetli esbâba yüz akçe ve yüz akçe kıymetlisine on akçe verip, söylediklerinde urup mecrûh edip ve nice müslümanlar katledip avrat ve oğlan çekip haşa alâ melei'n-nâs zina ve livata ettiklerinden sonra avratlar hamamın basıp şer'e davet edenleri kezâlik urup mecrûh edip bu evsâf ile muttasıf olan kimesnelere şer'an ne lazım olur? el-Cevab: Veliyy-i emre arz olunup her birinin şenâ'ına göre cezaları edilmek lazım olur.

1261. Suret-i mezkûrede: Bu mekûle fesâd eden kimesneleri fesâdları halinde gayrı vechile def' mümkün olmayıp mazlumlar mezbûrları urup ol darbdan ölseler dâriblere diyet lazım olur mu? el-Cevab: Hak subhanehu ve teala hazretlerinin emir ve nehyini tahkîr edip emr-i ulû'l-emre itaat etmeyip küfür ve teannüdlere mukarrerken katlolunca diyet lazım olmaz, sıyânet-i ehl ve mal için dahi muzdarr olunca olmaz.

1262. *Mesele:* Bir vakıf karye ahalisinden Zeyd karye-i mezbûrede mecrûhan maktul bulunup katili malum olmasa karyeden avaz işitilince vârisleri dem ve diyet talebine kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olurlar, mahall-i katl mülk yahut vakf-ı şer‘î olmayınca.

1263. *Mesele:* Zeyd-i sağır birkaç [108b] sığâr ile mülâabe ederken Zeyd sapan taşı attıkda hataen Amr-ı sağırın bir gözünü çıkarsa Zeyd-i mezbûra diyet lazım gelir mi? *el-Cevab:* Olur.

1264. *Mesele:* Zeyd Amr’ı bir meclisde muhkem darbedip Amr ol meclisden kalkıp evine geldikten sonra vefat eylese veresei Amr’ın ol darbdan vefatını isbât edince Zeyd’den Amr-ı mezkûrun diyetini talebe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olurlar, ölünce[ye dek] sahib-i firâş olunca.

1265. *Mesele:* Bir zâviyenin hucurâtı önünde maktul olup katili malum olmayan Zeyd’in dem ve diyeti zâviyede sâkin olanlara mı lazım olur yoksa vakfa mı lazım olur? *el-Cevab:* Sâkin olanlara lazım olmak kavliyle amel me’mûrdur.

1266. *Mesele:* Zeyd bir mahalle mescidinin harîmi dahilinde mecrûhan maktul bulunup katili nâ-malum olsa verese-i Zeyd Zeyd’in diyetini mahalle-i mezkûre ahalisinden almağa şer‘an kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olurlar.

1267. *Mesele:* Mahalle-i mezkûre ahalisi “Zeyd’in katili hâric mahalleden Amr’dır” deyu Amr’ın üzerine şehâdet etse şehâdetleri makbule olur mu? *el-Cevab:* Olmaz.

1268. *Mesele:* Bir mahallede mecrûhan maktul bulunan Zeyd’in katili malum olmayınca diyeti ahali-yi mahalleye lazım olur mu? *el-Cevab:* Olur, şahs-ı mechul-i gaib katlettiği sâbit değilse.

1269. *Mesele:* Zeyd yabandayken zevcesi Hind Zeyd’in evi içinde müstakilleten sâkine iken mecrûhaten maktul bulunsa katili nâ-malum olunca Zeyd’e diyet lazım olur mu? *el-Cevab:* Olur İmam-ı Azam kavli üzere, nisf diyet olur İmam Ebu Yusuf kavli üzere.

1270. *Mesele:* Zeyd Amr’ın bir dizini alet-i câriha ile urup mecrûh edip bi’l-külliyeye amelden kalsa Zeyd’e ne lazım olur? *el-Cevab:* Nısf diyet lazım olur.

1271. Mesele: Zeyd'in on yaşında oğlu Amr-ı sağîri Bekir-i fuzûlî kendi harmanına sürüp hizmetindeyken Amr-ı mezbûr gaib olup ertesi [gün] Bekir-i mezbûrun harmanına karîb nehirden garkolmuş bulunsa Bekir-i mezbûrun katli sâbit değilken Zeyd-i mezbûr oğlu Amr-ı merkumun dem ve diyetin Bekir-i mezkûrdan davaya kâdir olur mu? el-Cevab: [109a] Olur, garîk olunca.

1272. Mesele: Zeyd'in bir şehir-i azîm kenarında arz yeri üzerinde olan değirmenin oluşuna ilişmiş bir maktul bulunup katili malum olmasa Zeyd'e diyeti lazım olur mu? el-Cevab: Değirmenciye lazım olur.

1273. Mesele: Ehl-i garaz olan Zeyd'in zevcesi Hind Amr ile muâmele edip ikisi bir döşekde yatarlarken Zeyd'in adamlarından Bekir ve Beşir ve Halid Hind ile Amr'ı mean katleyeseler diyetleri mezbûrûn Bekir ve Beşir ve Halid'e lazım olur mu? el-Cevab: Olur, fâhişe idiği mukarrerse ama davaları mesmû'a olmaz.

Kitabu'l-Vesâyâ

1274. Mesele: Zeyd-i vasî zaman fesâd üzere olmağla istirbâha mütemevvil kimesne bulmadığı ecelden kendinde hıfzedip istirbâh etmese hıfzettiği senelerin ribhin Zeyd'e tazmin lazım gelir mi? el-Cevab: Gelmez.

1275. Mesele: Vasî-yi muhtârın eytâmda ihmal ve tekâsül ve nice vücûh ile özrü sâbit olsa azlolunup âhar vasî nasbolunmak caiz olur mu? el-Cevab: Olur.

1276. Mesele: Zeyd fevt olup sağîr ve sağîresi olmayıp ve kibârı kısmet talep etmezlerken Amr-ı kassâm "Zeyd mücerred sülüs vasiyet etmiştir" deyip tenfizi için tahrîr edip ve humus edip "Fukaraya sarfederin" demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Verese udûl olup tenfîz-i vasiyet ederlerse olmaz, değilse fukaraya sarfi müteayyin olunca olur.

1277. Mesele: Zeyd maraz-ı mevtinde "Hizmetkârlarım Amr ve Bekir'e malımdan falan kadar akçe verilsin" dese sülüs malımdan deyu tayin etmese vasiyet-i merkume şer'an sahiha olur mu? el-Cevab: Sülüsden olur.

1278. Mesele: Hind-i sağîreye vasî olan Zeyd hakimü'ş-şer' marifetiyle takdir olunan nafaka ve kisvesine lazım geleni kendi malından sarfeylese ba'dehu Hind-i merkumenin malından almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Rucû' için sarfına işhâd ettiyse olur.

1279. *Mesele:* Zeyd maraz-ı mevtinde ümm-i veledi olan Hind'e bir kıt'a mülk bağıni vasiyet edip musırran fevt olsa sülüs malı müsaid olunca vasiyet-i merkume sahiha olur mu? *el-Cevab:* Olur.

1280. *Mesele:* Zeyd-i müteveffanın kebîr oğlu Amr li-eb sağîre olan kız karındaşlarının vasîleri olup onu anası Hind [109b] ile bir avluda sâkin olup lakin mebîtleri başka olsa Hind-i mezbûrenin karındaşı oğulları Bekir ve Beşir Zeyd-i merkuma “Hind-i merkume sana nâ-mahremdir bir yerde sâkin olman” demeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olmaz, mazınne-i fesâd olup ayn-ı muharrama nazarları yoğise.

1281. *Mesele:* Zeyd'in medyûnu olan Amr sefer-i sultanîde fevt olup vasî-yi muhtârı Bekir dahi serhadd-i memâlik-i islama muhafaza hizmetinde kalıp gelmek ihtimali olmasa Zeyd şer'an Amr-ı müteveffanın eytâmına vasî-yi şer'î nasbettirip malın talep etmeğe kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

1282. *Mesele:* Zeyd-i medyûn fevt oldukda karındaşı olan Amr izn-i hakimle evlad-ı sığârına vasî değılken cümle emvâl ve erzâkını kabz ve zapteylese Zeyd-i mezbûrun dâinleri deynleri[ni] Amr-ı merkumdan almağa kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Vasî ettirip izn-i hakimle alırlar.

1283. *Mesele:* Hind kızı Zeyneb'in emriyle üzerine deyn olmak şartıyla Amr'dan akçe alıp cehâzına sarfeyleyip ba'dehu Zeyneb-i mezbûr fevt oldukda Zeyneb'in terekesinden almağa kâdir olur mu? *el-Cevab:* Olur.

1284. *Mesele:* On yaşında olan Hind-i nâ-bâliğe maraz-ı mevtinde on beş bin akçe hacc-ı şerîf ve on bin akçe bir köprüye ve üç bin akçe mahallesi mescidi imamına vasiyet eylese ba'de'l-vefat verese-i Hind vasiyet-i merkumeyi tutmamağa kâdir olurlar mı? *el-Cevab:* Olurlar.

1285. *Mesele:* Zeyd maraz-ı mevtinde Amr-ı ecnebiye atlarının birini min-gayrı tayin vasiyet edip vefat eylese atlarında a'lâ ve evsat ve ednâ olup sülüs malı dahi vefa edince Amr atların hangisini alır? *el-Cevab:* Vârisi ihtiyâr ettiğini alır.

1286. *Mesele:* Kibeli şer'den vasî olan Zeyd mal-ı eytâmın nukûdun istirbâh etmeyip hakimü'l-vakt eytâm-ı merkuma takdir eylediği nafakayı asl-ı malından harceylese eytâm-ı mezbûre hîn-i buluğlarında “İstirbâh etmeyip nukûdumuzda bize gadreyledin

asl-ı malımızdan nafakamıza harcettiğin tutmazız” demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmaz.

1287. Mesele: Zeyd fevt olup on iki on üç yaşında olan oğulları [110a] Amr ve Bekir’i ammileri [ve] vasî-yi muhtârları olan Beşir yanında alıp on yıldan mütecâviz istihdam edip nafaka ve kisvelendirse ba’dehu merkumlar babalarından intikal eden hisse-i muayyenelerini talep ettiklerinde Beşir “Cümlesin nafaka ve kisvenize sarfettim” dese merkumlar hizmetlerinin ecr-i mislin Beşir’den talebe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar, tehzîb ve riyâzet tarîkıyla istihdam edince.

1288. Mesele: Zeyd-i müteveffa hayatında sülüs malını vücûh-ı hayrâta sarfedip Amrı vasî ihtiyâr ettikten sonra bazı masârifi tayin ve bazı âharın Amr’a tefvîz eylese lakin Amr hîn-i vefatında hâzır olmamağla Bekir-i vâris kıbel-i şer‘den Halid’i vasî nasbettirip onun marifetiyle sarfeylese ba’dehu Amr “Benim marifetimle sarfolunmadı” deyu sülüs malı Bekir’den talep ve tazmine kâdir olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1289. Mesele: Hurda akçe râyic olup filori iki yüz akçeye râyic olduğu halde Zeyd sâkin olduğu mahallenin avârizına beş bin akçe vasiyet edip fevt oldukda yeni akçe çıkıp altın yüz yirmi akçeye râyic olup terekede bir mikdâr mevcut filori olup sülüsü vefa eylese Zeyd mücerred “Hîn-i vasiyetde filori iki yüz yirmi akçeye râyicdi” deyu halen yine filori iki yüz yirmi akçeye veririz demeğe kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

1290. Mesele: Zeyd-i sağîrin babasından kendine ve karındaşı Amr’a intikal eden evde olan nısf hisse-i şâyia-ı şer‘iyyesine Amr-ı mezbûr dı’f kıymeti ile râğıbken vasîsi olan anası Zeyneb satmam demeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1291. Mesele: Hurda ve fâsidül’l-ayar akçe ile filori iki yüze râyicken Zeyd-i yetimin vasî-yi muhtârı olan Amr Zeyd’in malından Bekir’e on bin akçe verip ba’dehu Zeyd fevt olup hurda akçe kâsid olup cedîd akçe çıkıp ol akçe ile filori yüz yirmiye râyic oldukda Bekir “Meblağ-ı merkumun hîn-i ahzde olan kıymetini marifet-i hakimle Zeyd-i müteveffanın vâris-i münhasırı olan Beşir’e veririn” demeğe şer‘an kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1292. Mesele: Hind-i merîze Zeyd [110b] ve Amr’ın zimmelerinde olan üç bin akçe hakkını bir çeşmenin ihyâ ve icrası için vasiyet edip ba’dehu sıhat ve ifâkat bulup

üzerine biraz müddet murûrundan sonra Hind-i mezbûre fevt olunca veresesı vasiyet-i mezkûreyi mücerred “Hind’in maraz-ı mevtime oldu” deyu tutmamağa kâdir olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

1293. Mesele: Zeyd’in eytâmına vasî-yi muhtâr olan Amr’ın hal-i hayatı sâbit ve zâhir değilken Bekir-i kâdî Amr-ı mezbûru vesâyetden azledip yerine Beşir’i nasbetmeğe kâdir olur mu? el-Cevab: Azlolunmaz.

Kitabu’l-Ferâiz

1294. Mesele: Zeyd vefat edip li-ebeveyn hâlesi Hind’in kızı Zeyneb’in oğulları Amr ve Bekir ve kızları Fatma ve Hatice ve Hind-i mezbûrenin oğlu Beşir’in kızı Ayşe’yi terk eylese kısmet ne vechile olur? el-Cevab: Sülüsân Ayşe’ye, sülüs evlad-ı Zeyneb’e li’z-zekeri misli hazı’l-ünseyeyn.

1295. Mesele: Hind-i müteveffanın li-eb ve ümm kız karındaşı ve hürretü’l-asl validesi varken babasının mu’tak oğlu olan Zeyd Hind-i mezbûrenin veresesinden olur mu? el-Cevab: Olur.

1296. Mesele: Hind fevt olup babasının babası Zeyd’i ve babasının anası Hatice’yi ve li-eb kız karındaşı Zeyneb’i ve li-üm karındaşı Fatma’yı terk eylese kısmet ne vechile olur? el-Cevab: Södüs Hatice’ye değer, bâkisinde hilaf-ı kavî vardır, İmam-ı Azam hazretleri kavli üzerine bâkînin cümlesi Zeyd’e değer, imâmeyn kavli üzere Zeyd ile Zeyneb mukâsam ederler, kibâr-ı müteahhirînden niceler Zeyd södüs aldıktan sonra ziyadede sulh olmağı ihtiyâr etmişlerdir ol kavli ile amel ahvatdır.

1297. Mesele: Anası mu’taka olan Zeyd fevt olup kızı Hind’i ve li-ümm karındaşı oğlu Amr’ı ve li-ümm âhar karındaşı kızı Zeyneb’i ve anasının efendisi oğulları Beşir ve Bekir’i terk eylese kısmet ne vechile olur? el-Cevab: Babası Arabî değilse nısf Hind’e ve bâkî Bekir Beşir’e, Arabî ise bâkî Hind’e reddolunur.

1298. Mesele: Zeyd vefat edip li-ebeveyn kız karındaşı Hind’i ve babasının babası Amr’ı ve anasının babası Bekir’i terk eylese kısmet ne vechile [111a] olur? el-Cevab: Bu meselede hilaf-ı azîm vardır, Amr södüs alıp bâkîde Hind ile terâdî evlâdır.

1299. Mesele: Zeyd fevt olup anasın ve üç kızların terk eylese zikrolunan verese mûrisleri Zeyd’den kendilere ber-vech-i iştirâk irsle intikal eyleyen abd-i memlûkları

Amr'ı ittifakla i'tâk eyleyip herbiri için hisselerine göre velâ-i 'itâka sâbit olsa ba'dehu Zeyd'in anası ile kızının biri vefat edip velâ sâbit olunca vârisleri kalmasa ondan sonra kızın biri dahi fevt olup oğlu Beşir'i terk eylese ba'dehu Amr-ı mu'taka fevt olup mu'tikalarından hemen Hind ile Amr-ı müteveffanın zevcesidir ve Zeyneb'in oğlu Beşir'i terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? el-Cevab: Yirmi sehinden beş sehim bi-tarîki'l-farz ve dört sehim bi-tarîki'l-velâ zevcesi Hind'e ve dört hisse Beşir'e yedi hisse beytûlmala verilir.

1300. Mesele⁵⁵: Bir kimesne vefat edip li-ebeveyn iki kız karındaşını ve li-ebeveyn ammisi oğlunu terk etdikde kısmet-i tereke beynlerinde ne vechile olur? el-Cevab: Sülüsân kız karındaşlara ve bâkî ammisi oğluna değer.

1301. Mesele: Hind fevt olup anasının anası Zeyneb'i ve zevci Zeyd'i ve kızı Hatice'yi ve li-ebeveyn er karındaşı Amr ile li-ebeveyn kız karındaşı Ayşe'yi terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? el-Cevab: Sütüs Zeyneb'e rubu' Zeyd'e nısf Hatice'ye bâkî Amr ile Ayşe'ye li'z-zekeri mislü hazzi'l-ünseyeyn.

1302. Mesele: Zeyd fevt olup li-ümm er karındaşları Amr ve Zeyd'i ve li-ebeveyn Amr oğulları Bekir ve Beşir ve Halid'i terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? el-Cevab: Sülüs Amr ve Zeyd'e beraber bâkî bâkîlerine değer.

1303. Mesele: Zeyd fevt olup anası Hind'i ve zevcesi Zeyneb'i ve [kızı] Hatice'yi ve li-ümm karındaşı Amr'ı terk eylese beynlerinde kısmet-i tereke ne vechile olur? el-Cevab: Sümün Zeyneb'e sütüs Hind'e nısf Hatice'ye bâkî Hind ve [111b] Hatice'ye sehimlerince reddolunur.

1304. Mesele: Zeyd fevt olup li-ebeveyn kız karındaşı Hind'in oğlu Amr'ı ve li-ümm kız karındaşı Zeyneb'in kızı Fatma'yı terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? el-Cevab: Zâhir-i rivayetde cümle tereke Amr'a değer, İmam Muhammed kavli üzere Fatma'ya rubu' değer bâkî Amr'a değer.

1305. Mesele: Zeyd fevt olup anasının li-ebeveyn ammı Amr'ın oğlu Bekir'i ve Amr'ın kızı Hind'i ve li-ebeveyn ammesinin oğlu Beşir'i terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? el-Cevab: Re'y-i hakimle mezbûrlara li'z-zekeri mislü hazzi'l-ünseyeyn.

⁵⁵ مسألة: ما قول مولانا العلامة والفاضل الفهامة شيخ الإسلام والمسلمين نفعنا الله تعالى ببقائه إلى يوم الدين في رجل مات وترك أختيه لأبوين وابن عمه لأبوين فكيف يكون القسمة بينهم أفتونا ماجورين؟ الجواب: الثلثان للأختين والباقي لابن العم.

1306. Mesele: Hind fevt olup zevci Zeyd'i ve anası Zeyneb'i ve li-ebeveyn kız karındaşı Hatice ve Ayşe ve li-ümm kız karındaşı Fatma'yı ve Zeyneb'in Hind'in babasından gayrı zevcinden Cemil'i terk eylese kısmet ne vechile olur? el-Cevab: On sehmin üçü Zeyd'e biri Zeyneb'e dördü Hatice'ye ve Ayşe'ye ikisi Fatma ve Cemil'e değer, mesele şerhiyyedir.

1307. Mesele: Zeyd-i sağîrin abd-i memlûku Amr fevt oldukda Amr'ın li-eb ve ümm kız karındaşı Hind şer'an Amr'a vâris olur mu? el-Cevab: Olmaz.

1308. Suret-i mezbûrede: Hind-i merkume Amr-ı müteveffanın terekesini kabzetmiş olsa Zeyd-i sağîr bâliğ oldukda Hind'in kabzelediği terekeyi Hind'den almağa kâdir olur mu? el-Cevab: Olur.

1309. Mesele: Zeyd fevt olup li-ebeveyn er karındaşı Amr'ın yedi kızını ve li-ebeveyn diğer er karındaşı Bekir'in üç kızını ve li-ebeveyn kız karındaşı Hind'in üç oğlunu ve bir kızını ve li-ümm karındaşı Beşir'in iki oğlunu ve bir kızını terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? el-Cevab: Sülüs Beşir'in evladına beraber yirmi dört sehinden ikişer sehim Amr ile Bekir'in kızlarına bâkî Hind'in evladına li'z-zekeri müslü hazzı'l-ünseyeyen değer.

1310. Mesele: Zeyd'in zevcesi Hind ve zevc-i âhardan oğlunu harbî kefere alıp gemi ile giderlerken müslimîn gemileri rast gelip cenk edip top ile kefere gemisini urup garketseler Hind ve oğulları def'aten garkolup hangisi evvel fevt olduğu malum olmasa şer'an Hind'in terekesinden Zeyd'e ne [112a] mikdâr verilir? el-Cevab: Nısfı verilir

1311. Bu suretde: Hind'in anası Zeyneb ve dört li-ebeveyn ammı oğulları ve zevci Zeyd kalıp ve kendisiyle mezkûrdan dört nefer evlad-ı mezkûru garkolmuş olsa şer'an tereke-i Hind bâkî verese beyinde ne vechile taksim olunur? el-Cevab: Nısf Zeyd'e, sülüs Zeyneb'e, bâkî ammı oğullarına değer.

1312. Mesele: Zeyd fevt olup li-ebeveyn er karındaşının kızları Hind ve Zeyneb ve Hatice'yi ve diğer li-ebeveyn er karındaşının kızı Fatma'yı ve li-ebeveyn kız karındaşının oğulları Amr ve Bekir ve Beşir'i ve kızını Ayşe'yi ve li-ümm er karındaşının oğulları Halid ve Velid'i ve kızını Saliha'yı terk eylese li-ümm karındaşının evladı Zeyd-i mezbûra vâris olurlar mı? el-Cevab: Olmazlar.

1313. *Mesele:* Zeyd fevt olup anası Hind'i ve kızı Zeyneb'i terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? *el-Cevab:* Sūdüs Hind'e, nısf Zeyneb'e, bâkî sehimlerince reddolunur.

1314. *Mesele:* Zeyd fevt olup sulbiye kızları Hind ve Zeyneb'i ve sulbî oğlu Amr'ın kızı Hatice'yi terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? *el-Cevab:* Hind ve Zeyneb'e değer.

1315. *Mesele:* Hind fevt olup li-eb karındaşı oğlu Zeyd'i ve anasının li-eb kız karındaşı Zeyneb'i terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? *el-Cevab:* Zeyd'e değer.

1316. *Mesele:* Zeyd fevt olup kız karındaşı Hind'i ve li-eb ve ümm ammı Bekir'i terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? *el-Cevab:* Nısf Hind'e üht li-ümm değilse, bâkî Bekir'e değer.

1317. *Mesele:* Hind fevt olup anası Zeyneb-i mu'takayı ve li-eb er karındaşı Zeyd'in oğlu Amr'ı ve Zeyd'in kızı Hatice'yi terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur ? *el-Cevab:* Sülüs Zeyneb'e bâkî Amr'a değer.

1318. *Mesele:* Zeyd fevt olup sulbiye kızları Hind ve Ayşe'yi ve sulbî oğlu Amr'ın oğulları Bekir ve Beşir'i ve yine sulbî oğlu Halid'in oğlu Velid'i ve kızı Zeyneb'i terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? *el-Cevab:* Sülüsân Hind'e ve Ayşe'ye bâkî oğulları evladına li'z-zekeri mislü hazzı'l-ünseyeyn değer.

1319. *Mesele:* Hind fevt olup li-eb ve ümm karındaşı oğlu Zeyd'i ve li-ebeveyn [112b] karındaşı kızları Zeyneb ve Hatice'yi terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? *el-Cevab:* Mezbûrlara değer, li'z-zekeri mislü hazzı'l-ünseyeyn.

1320. *Mesele:* Hind vefat edip anası Zeyneb'i ve li-ümm kız karındaşı Hatice'yi ve li-ebeveyn hâlesi Ayşe'yi terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? *el-Cevab:* Sülüs Hatice'ye sülüsân Zeyneb'e değer.

1321. *Mesele:* Hind fevt olup kızı oğlu Amr'ı ve li-ebeveyn ammesi oğlu Zeyd'i terk eylese kısmet-i tereke ne vechile olur? *el-Cevab:* Cümle tereke Amr'ındır.

EK 2: MECMUADA BULUNUN FETVALARIN BABLARA DAĞILIMI

BÖLÜM BAŞLIĞI	SAYFA ARALIĞI	FETVA SAYISI
Kitabu't-tahâre	Kapak sayfası-1a	9
Kitabu'z-zekat	1a	3
Kitabu'n-nikah	1a-3a	37
Kitabu't-talâk	3a-7b	64
Kitabu'r-radâ'	7b	4
Kitabu'l-'itâk	7b-9b	19
Kitabu'l-eymân	9b-10b	18
Kitabu'l-hudûd	10b-14a	48
Kitabu's-serika	14a	3
Kitabu's-siyer	14a-17b	38
Kitabu'l-âbık	17b-18a	6
Kitabu'l-mefkûd	18a	4
Kitabu'ş-şerike	18a-19a	9
Kitabu'l-vakıf	19a-33b	169
Kitabu'l-bey'	33b-40b	95
Kitabu'l-müdâyenât	40b-41b	11
Kitabu'l-kefâlet	41b-42b	15
Kitabu'l-havale	42b-43a	3
Kitabu'l-kazâ	43a-48a	65
Kitabu'ş-şehâdât	48a-51a	39
Kitabu'l-vekâlet	51b-54b	32
Kitabu'd-dava	54b-78a	200
Kitabu'l-ikrar	78a-79a	13
Kitabu's-sulh	79a-81a	21
Kitabu'l-mudarebe	81a-82b	18
Kitabu'l-vedîa	83a-85a	25
Kitabu'l-âriyet	85a-86a	8
Kitabu'l-hibe	86a-88a	28
Kitabu'l-icârât	88a-94b	78
Kitabu'l-mükâteb	94b-95a	5
Kitabu'l-ikrâh	95a	3

Kitabu'l-gasb	95a-97a	26
Kitabu'd-damânât	97a-98a	13
Kitabu'l-me'zûn	98a-98b	4
Kitabu'ş-şuf'a	98b-99a	7
Kitabu'l-kismet	99a-100a	15
Kitabu'l-muzâraa ve'l-musâkât	100a-100b	8
Kitabu'l-kerâhiyye ve'l-istihsân	100b-105b	62
Kitabu'r-rehin	105b-106b	10
Kitabu'l-cinâyât	106b-107b	15
Kitabu'd-diyât	107b-109a	20
Kitabu'l-vesâyâ	109a-110b	20
Kitabu'l-ferâiz	110b-112b	28

افضل الاذکار

بلکن خزینه

توسک ویندوزی
تقریب مع اید

افضل اذکار ب عت عت سماؤه و جعلت الاؤه نه در **الحجاب** صدق القیام
 و حضور و اذعان بید کاطیبه لاله الامنه در اصل اتمه بها احوال و ختم بها اعمالنا
کتاب الطهاره زیدک اولادنه وقف ایلیکی برک بخنده واقع صوقیوسی اولد قه چوار ندر اولادنه
 عمر و ملک ایچین صوقیوسی قازمق استمد که نه مقدار اولمق ککر که ضرری اولمیه **الحجاب**
 امام اعظم حضرت نوری قوی اوزره هر کشی ملکن منصرفه ضرر معتبر دکلد اما بین قوی اوزرت
 معتبر در اینه متاخرن ضرر بین معتبر و لما سنی اختیار تمیش در عالم الشیخ امام اعظم قسری
 اختیار ایدر سه مطلق عمر وی منع ایله متاخرن قولنی اختیار ایدر سه ارضک رخصه و نه ککر
 اهل قوف کوروب ضرر بین دید کلر ندر منع ایدر **مسئله** زیدک ملک اولوب
 اولادنه وقف صحیح ایدر وقف ایله کی برک بخنده واقع عین اولان بکرون بوز ذراع بعید
 اولان ارضدن بک صاحب ارض معرفتد برایکی قوقا زوروب چقان صولایینی تحت
 ارضدن کار زاید برنساب یرده چنجه ناییدوب وقف ایله زیدک اولادینه وقف
 ایلیکی برده اولان بک صونیه نقصان کلجک قبولی بک قولی بی بهم ایتد ککر قاهر
 اولوری **الحجاب** اول بر اینه ارض مو اتدن اولوب زیدک اولان سلطان ایله حیا ایدر
 تلک ایدوب بعده وقف تمیش ایسه حرمینه لغوی تصرفدن منع قلازلور لکن بود یاره
 اولان جهل اجا و تلک موقوف دکلد رقبه سی بیت المال اولوب نجه ایدر نه عاریت
 طریقه و یر یور اول قبولد ارضیدن اولنج اهل قوف کوروب اول صودن ایدر کینه
 جزم ایچجک رای اولی الام ایدر نه قلازلور **مسئله** اولو اولد
 ساکن اولان زید تارک الصلوة چوار نه اولان مسلمان براج دفعه مسلمان قاریشوب
 اوقات خمس ادا ایله دید کلر نه شراکات ایدوب یند نمازی طبعی زید ضرر بده شرعی لازم
 اولور **الحجاب** بخریشد بید اولور **مسئله** زید مر قوه معین اولوب ذکر اولان
 مسلمان نه استر سز کندنی نازیدر مر ادا تیدی وقت قدر دین کسسه له شرعانه لازم اولور
الحجاب امر دین ده اتمام ایدوب شکر وی دفع معین اولنده انکار و تحقیر علامت سلام
 دکلد شعار و بیجا ک اعظمی تحقیر قصد ایدر سه تجدید ایمان لازم اولور و الا استغفار و توبه

تارک الصلوة

شعار دین غیر
ایب

و توبه صحیح لازم اولور **مسئله** برقریه و ده اذن پاسته ایله جامع بنا اولوب برانیم
 خطیب تعیین اولنسه جمعه نازدن صکره جماعتیکار صلوة ظهری فلق لازمه ریح منفره
 لغو ظهری فلق کفایت ایدری **جواب** شرط جمعه جامع جامع و کل ایسه اول صلوة جمعه
 صحیح اولماز اما امر سلطان اظهاری لغت و نه احتراز منفره لغو ظهری فلق **مسئله**
 صاحب عذر اولان خطیب خطابه قادر یغیری کسنه وار ایکن خطیبی جائزه اولور
 اولماز **جواب** زید نوؤن سنت موکده یله فرض مینن اوج اخلاص شریف مادت ایدیکه
 شمر و امام بو بیعت دروب زیدی منح ایکنه شرعا قادر اولور **جواب** اولماز **مسئله**
 زید خفوان شبانه و زینه واجب اولان صلوة حمله نه بعضی ترک اتمیش اولوب ککن
 عدوی معلوم اولماسه بعده زید غرور مانب و نامدم اولوب قضا امانت ایدیکه
 صلوات مزبوره تک قضا سنک طریقی نه در **جواب** زید تک ایدیکه
 ایام و سنینه کوره اول قنای یا لغوی دیو تعصیه اتمسوب کیل ایدر **مسئله** بر مسجد شریفه
 امام اولان زیدک نامه ایستی اولوب ککن برانی در ککن منقطع اوله شرعا
 امانتی جائزه اولوب قضا صحیح اولور **جواب** اولور **کتاب الزکوة**
 بر محمد تک قوا سنک خانه لینه لازم اولان عوارضی زید کند و مانک زکاتی نیت
 ایدوب ویرسه زکات یرینه بچی **جواب** فقرا یه ویرسه اولور **مسئله** تجار طاعت
 اسکله کرده امینده ویردکلی کویرکی زکات نیت ایدوب ویرسه زکوة یرینه بچی
جواب بچو ویشدر زکاتن ویرمک اولی و احوط در **مسئله** زید غنی مالک
 او زینه اداسی لازم اولان زکاتی کندوبه خدمت ایدن فقرا یه ویرمک جائز اولور
کتاب الکحل زید قزی هندی عمره تزویج ایدیکه هند مزبونه چون بنا ایلدیکی منزله
 ساکن اولمازین هندک طلبیده شرط ایدوب عمره و حج شرط مزبور او زینه هندی تزویج
 ایدوب منزل مسفوره بر مقدار زمان ساکن اولدقل زکوة عمره هند مزبونه بی جبر
 غیره منزل ساکن ایکنه قادر اولور **جواب** مهر مجلی اول ایدیکه ککن هکره عمره
 و یله وکی یرده اسکان ایدر **مسئله** زید قزی هند صغیره بی عمره ککن اعلی بکر صغیره ویرده

زید و اولان
 جمعه اولان
 ساعته

خطیب
 عذر

قضا
 امانت

قضا
 امانت

امانت
 قطع

عوارضی
 زکات

زید غنی
 مالک

صغیره
 هندی

ÖZGEÇMİŞ

Karabük Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden 2011 yılında mezun olan Rabia SALUR aynı yıl Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne başlamış 2016 yılında tamamlamıştır. Yine aynı yıl Sakarya Üniversitesi'nde İslam Hukuku bilim dalında yüksek lisansa başlamıştır. 2017 senesinde Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Araştırma Görevlisi olarak atanmıştır ve görevine orada devam etmektedir.

